Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF
JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

1924
(2. HALVAAR)

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

INDHOLDSFORTEGNELSE

(1924. 2. HALVAAR)

Boje, Andreas: Dansk Folkeopdragelse 600
Botanisk Have af A. Erling Schiønning 587
Bruhn, Helge og Aage Houken: Foreningen „Norden" og dens Virksomhed 514
Dansk Folkeopdragelse af Andreas Boje 600
De syv Vise af Frederik Poulsen 509
Døssing, Th.: Folkebibliotekerne før og nu 489
Etnografisk Museum af Thomas Thomsen 619
Folkebibliotekerne før og nu af Th. Døssing 489
Genforeningsmindesmærker af Johannes Vejlager 548
Gudme, Peter de Hemmer: Zionismen og det jødiske Palæstina.... 564
Houken, Aage og Helge Bruhn: Foreningen „Norden" og dens Virksomhed 514
Jensen, A. Torben: Paa Rejse efter Copra 393
Johnsson, J. W. S.: *Om Pesten i Norditalien 1630* 379
Kinesisk Valfart af K. Wulff 457
Koppernes Historie af Jul. Margolinsky 345
Madeira af Sophie Petersen 537
Margolinsky, Jul.: Fra Udstillingen i Wembley 475
— - Lidt af Koppernes Historie 345
Meyer, A. C.: Socialdemokratiets Udvikling i Danmark 441
Midsomerfesten af August F. Schmidt 425
„Norden" af Helge Bruhn og Aage Houken 514
Naturfredning af Erich Struckmann 362
Paa Rejse efter Copra af A. Torben Jensen 393

Pesten i Norditalien 1630 af J. W. S. Johnsson 379
Petersen, Sophie: Madeira 537
Poulsen, Frederik: De syv Vise 509
Schiønning, Age Erling: Botanisk Have 587
Schmidt, August F.: Midsommerfesten 425
Socialdemokratiets Udvikling i Danmark af A. C. Meyer 441
Struckmann, Erich: Naturfredning 362
Thomsen, Thomas: Etnografisk Museum 619
Vejlager, Johannes: Danmarks Genforeningsmindesmærker 548
Wembleyudstillingen af Jul. Margolinsky 475
Wulff, K.: Kinesisk Valfart 457
Zionismen og det jødiske Palæstina af Peter de Hemmer Gudme.... 564

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF

JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

JULI

1924

INDHOLD

JUL. MARGOLINSKY:

LIDT AF KOPPERNES HISTORIE

ERICK STRUCKMANN:

NATURFREDNING

J. W. S. JOHNSSON:

OM PESTEN I NORDITALIEN 1630

(ET SUPPLEMENT TIL MANZONI)

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

LIDT AF KOPPERNES HISTORIE

AF

JUL. MARGOLINSKY

Jul. Margolinsky. F. 1895. Student 1914. Studerede Medicin og var 2 Aar Kandidat paa Sct. Hans Hospital og Epileptiker- og Sindssygehospitalet „Filadelfia". Underlæge i Hæren 1921. Forlod Medicinen for at studere semitisk Filologi og Arkæologi.

Har i flere Aar beskæftiget sig med Medicinens Historie og skrevet nogle mindre Afhandlinger i „Bibliotek for Læger" og „Tidsskrift for jødisk Historie og Litteratur" om medicinsk-historiske Emner.

Langt ude i en fjern Del af Byen paa et Sted, der nemt giver Adgang til Forbindelse med forbipasserende Skibe, optræder der et Tilfælde af Kopper, og straks slaas der Alarm, dels i Dagspressen, dels Mand og Mand imellem. Faa Dage efter konstateres endnu et Par Tilfælde, og nu er alle enige om, at *Koppeepidemien* breder sig; Sygdommen benævnes med Konsekvens *sorte* Kopper, og Fanerne ved dens Forløb udmales af Smaagadernes Befolkning med en oratorisk Færdighed, der næppe overgaas af Journalisternes Udpenslinger af, hvad der muligt kan ske. Der siges og skrives blot ikke nogle faa, men ikke uvæsentlige Ting, nemlig at der ikke er Tale om nogen Epidemi, fordi dette græske Ord betegner det, som gaar hen over alt Folket, og der har kun været nogle faa sporadiske (spredte) Tilfælde af Sygdommen, at disse ikke har været sorte Kopper, da denne Betegnelse er forbeholdt saadanne svære Tilfælde, som er ledsaget af Blødninger i Huden, og at en Koppeepidemi ikke har nogen synderlig Betingelse for at kunne opstaa i en saa gennemvaccineret Befolkning som den danske og

heller ikke i en By, hvor det hygiejniske Standpunkt er saa højt som Københavns.

Hvad er det da, der skræmmer Folk op? Det er Erindringen om Forfædrenes Oplevelser i Epidemitider, det er deres Fortællinger, som overleveres fra Generation til Generation. Det er Traditionen, der i det skjulte lever videre gennem Aarhundreder. Endnu fortælles Sagn om den sorte Død ovre paa Jyllands Vestkyst, og under Verdenskrigen dukkede de samme Eventyr om Brøndforgiftninger op, som i Romertiden gav Anledning til Kristenforfølgelser og i Middelalderen var et Paaskud til at slaa Jøderne ihjel. Traditionen lever usvækket i Sindet paa Menigmand, og den indeholder for ham kun Sandhed og bør ikke udsættes for Kritik.

Vil man nu følge Overleveringerne tilbage i Tiden, opstaar der den Vanskelighed, at man ikke altid ved, hvad de gamle Forfattere taler om. For dem er Navne som Kopper, Mæslinger, Pest o. lign. enten Betegnelser for et Symptom, f. Eks. et Udslet eller Samlerbegreber, der omfatter mange forskellige Lidelser. Mangt et Symptom har nemlig været erkendt i Tider, der ligger saare langt forud for vore; men det var Nutidens store Bedrift at skille en Række Sygdomme ud, der havde det til fælles, at de skyldtes en Kim, der, indbragt i det menneskelige Legeme, foranledigede en bestemt og uforanderlig Række Symptomer, og kun denne. Kimen var altsaa specifik. Det vistes ogsaa, at der gik en bestemt Tid hen (Inkubationstiden) fra det Øjeblik, da den skadelige Indvirkning havde fundet Sted og til Symptomernes Udbrud, at en Del af disse Sygdomme havde et akut Forløb (Mæslinger, Skarlagensfeber, Difteri, Røde Hunde o. a.), medens andre var kroniske (Tuberkulose, Syfilis, Spedalskhed), og at de kunde ende med en Krise, d. v. s. et pludseligt Fald af den ledsagende Temperaturforhøjelse (Feberen) eller med, at denne svandt gradvis Dag for Dag.

En Del af disse Infektionssygdomme var ledsaget af Udslet, der selvfølgelig, naar de var saa karakteristiske som Koppeudslettet og enkelte andre, har været observeret i længst forsvunden Tid. Navnet Variolæ, der ogsaa nu til Dags bruges for Koppesygdommen, betegnede dengang kun en Feber, ledsaget af det karakteristiske Udslet; andre Symptomer kendte man ikke, og f. Eks. Skoldkopper (rettere Skaalkopper) kunde man ikke skille ud fra de ægte. Der er forøvrigt det mærkelige ved Ordet Variolæ, at det først er kommet i Brug i Middelalderen, og først faar rigtig Borgerret i den medicinske Sprogbrug omkring Aar 1050, indført af Munken *Constantin*, der var født i Karthago og levede i Salerno i Italien.

Sagen er nemlig den, at Kopperne synes først i Middelalderen at være kommet til Europa; der findes ingen som helst Skildring af noget, der kunde ligne en Koppeepidemi i hele den græske og romerske Litteratur af hvad Art denne end er og intet Stykke Skulptur, der er blevet bevaret til vore Dage, viser en koparret Mand, skønt netop Portrætbusterne straaler af Realisme. Heller ikke Digterne, hvad enten de er lyriske, satiriske eller dramatiske,

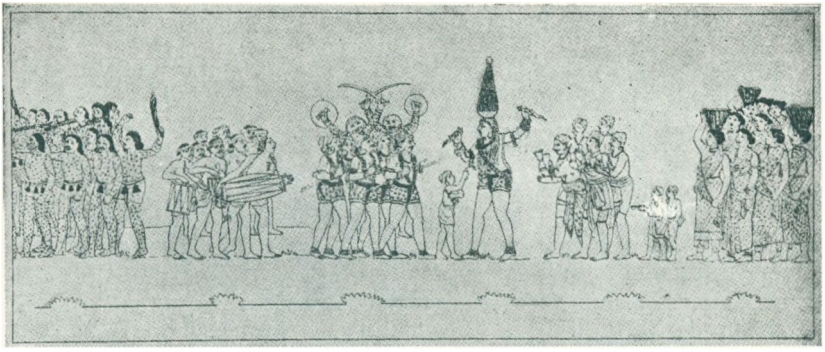

Et religiøst Optog til Koppegudindens Ære. Gammelt indisk Billede. Gudinden staar i Midten med to Dolke i Hænderne. Længst til venstre en Gruppe Mænd med Koppeudslet, til højre nogle Kvinder, der bærer Gaver frem for Gudinden, fordi hun har bevaret deres Skønhed ved at forhindre, at de er blevet angrebet af Kopperne.

nævner nogen Sinde en koparret Pereon, og det skønt medicinske Synspunkter langt fra er dem fremmede.

I Indien og i Kina skal Kopperne derimod have været almindelig udbredt før Kristi Fødsel, og der nævnes flere Steder, at man endogsaa har bekæmpet Sygdommen ved Hjælp af Indpodning eller Vaccination. *Dhanwantari*, den tidligst kendte Læge i Indien, som man antager levede omkr. 1500 Aar f. Kr., skal ifølge Overleveringen have udtalt sig om Kopperne og deres Behandling paa en Maade, der meget minder om den senere saa bekendte Inoculation, d. v. s. den Fremgangsmaade, at man indpoder noget Vævsvædske eller Materie fra en Koppepatient i et andet Individ, der saa faar et let Tilfælde af Kopper, men senere er immun (umodtagelig) overfor denne Sygdom.

I Kina skal man ogsaa allerede før Kristi Fødsel have haft Opmærksomheden henledt paa Kopperne, og et meget gammelt kinesisk Billede viser os, at man ogsaa dèr paa et ret

Kinesisk Billede, der forestiller Koppepatienter.

tidligt Tidspunkt har kendt Sygdommen og forsøgt at behandle den. —

Muligvis har Kopperne ogsaa været kendt andre Steder, men noget absolut sikkert kan man imidlertid ikke konstatere fra de Tider, lige saa lidt som det er muligt at afgøre, om de Bylder, som Mennesker og Kvæg blev angrebet af i Ægypten ifølge 2. Mosebog Kap. 9 virkelig har været Kopper, saaledes som enkelte Forskere vil mene. Først i Middelalderen beskrives Sygdommen saa tydeligt, at al Tvivl om dens Art maa opgives, og i Evropa er den i hvert Fald ikke kendt før omkring det 6. Aarhundrede. Fra det fjerne Østen har den bredt sig gennem Arabien, Ægypten og Middelhavslandene, indtil den i Løbet af en forsvindende kort Tid bliver en almindelig Folkesygdom i Europa.

Aaret 571, det saakaldte *Elefantaar* er saavel i Verdenshistorien som i Koppernes Historie af epokegørende Betydning. Navnet Elefantaar har det faaet, fordi den abyssinske Fyrste *Abrehah* i det Aar drog mod Arabernes hellige By Mekka, hvor deres Helligdom Ka'baen fandtes. Abrehah var Kristen, og som saadan var Ka'baen en mægtig Anstødssten for ham. I sin Hær havde han medført en Elefant, der vakte en saadan Opsigt, at Krigen og Aaret, i hvilket den blev ført, blev opkaldt efter den. De arabiske Forfattere fortæller nu, at Gud sendte store Skarer af Fugle ved Navn Ababil (den persiske Betegnelse for Kopper) mod den abyssinske Hær, og Fuglene kastede ærtstore Stene ned over Hæren, saa Soldaternes Rustninger blev gennemboret og hele Hæren ødelagt, da der opstod en frygtelig Pest blandt dem. Aaret efter Krigen beskriver en Læge i Alexandria *Ahron* denne Pest, og af Beskrivelsen, som nu findes i Universitetsbiblioteket i Leyden, kan man se, at der ikke kan være Tale om nogen anden Sygdom end netop Kopper. Kopperne bliver nu almindelige hos Araberne, og i de følgende Aar beskrives de Gang paa Gang af arabiske Læger, bl. a. af den berømte Razi, eller for at nævne ham ved hans fulde Navn *Abu Bekr Muhammed Ibn Zakarijja ar Razi* (ca. 850—932), der i Aaret 920 udgav et Værk om Kopper og Mæslinger, hvoraf det fremgaar, at Kopperne da allerede var blevet en saa udbredt Børnesygdom, at saa godt som alle angribes heraf, men desuden at den samme Person kun sjældent bliver angrebet mere end én Gang.

At Elefantaaret ogsaa i Verdenshistorien kom til at danne Epoke hænger sammen med, at Islams Grundlægger, Profeten *Muhammed* blev født i dette Aar efter den ældste Overlevering hos Ibn Ishac.

Imidlertid foreligger der fra Biskop *Marius* af Lausanne (død 590) en Beretning, der kunde tyde paa, at Kopperne netop paa samme Tid ogsaa begynder at vise sig i Europa, han skriver nemlig: „I Aaret 570 bredte der sig ud over Italien og Frankrig en stor smitsom Pest med Symptomerne Diarrhoe og Kopper, og ogsaa Kvæget i de omtalte Lande blev angrebet". Men dette er i hvert Fald det tidligste Tidspunkt, man kan spore Kopperne i Europa.

I de følgende Aarhundreder fortælles der ofte om Folk, der faar Kopper og senere bliver blinde, navnlig gaar det ud over Kongeslægterne i alle Lande, efter de gejstliges Mening paa Grund af Fyrsternes Ondskab og som Straf for deres ofte voldsomme Slægtsstridigheder. Om en hel Række af dem berettes der fra den Tid, om hvorledes de bukker under for Sygdommen, f. Eks. Kong Guntram af Burgunds Gemalinde *Austragildis*, hvis Lig „blev saa sort, som om det havde ligget paa gloende Kul". Før sin Død forlangte forresten denne Dame, at hendes tre Læger skulde henrettes, da hun troede, de havde givet hende Gift; særlig var hendes jødiske Læge stærkt mistænkt, men alle tre Doktorer blev ved denne Lejlighed et Hoved kortere.

Kopperne gaar nu deres hærgende Gang over hele den gamle Verden, og Beretningerne herom er i stadig Stigen; da saa Kolumbus kommer til Amerika, bringer han foruden Ildvandet og Ildvaabnene ogsaa Kopperne med til den nye Verden, og da de Indfødte hidtil havde været forskaanet for Sygdommen, angreb den dem paa en særlig voldsom Maade, saa Millioner gik til Grunde, og mere end Spaniernes Sværd bidrog Kopperne til at affolke de blomstrende meksikanske Riger. I Bytte for Kopperne modtog Kolumbus' Folk Syfilis'en fra den amerikanske Befolkning, og da denne Sygdom nu blev spredt til Europæerne, udøvede den den samme frygtelige Virkning paa dem som Kopperne paa Amerikas Indbyggere. Der opstod i Europa den forfærdeligste Syfilisepidemi, først og fremmest i Italien og Frankrig, og da Sygdommen paa enkelte Punkter lignede Kopper, kom man naturligvis til at betragte de to Sygdomskategorier som nær beslægtede, da man som sagt ikke paa det Tidspunkt havde Mulighed for at skelne dem fra hinanden.

Forvirringen i den medicinske Terminologi stammer netop fra dette Forhold. I Frankrig overførte man den gamle Betegnelse for Kopper „vairolle" eller „vérole" paa Syfilis (f. Eks. hos Ambroise Paré (ca. 1550), men da man dog vilde gøre Forskel mellem de to Sygdomme, kaldte man Syfilis for „grosse vérole" og Kopperne for „petite vérole". I England kaldtes de henholdsvis „french pocks" og „small pocks" (pocks er oprindelig afledet af den arabiske Betegnelse), i Tyskland kaldte man Syfilis „Frantzosen" eller „Pocken"; dette sidste Udtryk gaar saa over i Dansk og kommer til at betegne Kønssygdom, men da Kopperne senere faar en større Udbredelse her end Kønssygdommen, bliver de kaldt „Smaa-Pocker", og ved Omstilling heraf opstaar Ordet „Smaa-Kopper".

I Danmark optræder Kopperne først i Slutningen af det 16. Aarhundrede. I 1592 rasede paa Sjælland en heftig Epidemi, der er blevet historisk bekendt ved, at den unge Kong Christian IV ogsaa var blevet angrebet. „Der bares Tvivl, om Kongen skulde komme derfra med Livet", hedder det i et samtidigt Skrift, og der blev anordnet trende store Bede- og Fastedage for at afvende den

truende Ulykke; om det nu skyldes disse Bede- og Fastedage eller andre Omstændigheder, nok er det, at Kongen kom sig glimrende og døde som bekendt først 50 Aar senere.

Kort efter Kongens Død udbrød der igen en meget heftig Epidemi, som i 1651 ramte Færøerne, hvor den var yderst voldsom og ondartet, da det var første Gang, Færøerne blev angrebet heraf. Smitten var bragt herop med et ungt Menneske, der kom fra Helsingør, hvor der samme Aar havde været Koppeepidemi, og en færøisk Kvinde, der vaskede den unge Mands Tøj, blev straks smittet, og herfra bredte Epidemien sig hastigt ud over Øerne.

I 1656 er der igen i København en stor Koppeepidemi, som synes at have straks sig vidt omkring i Danmark og Norge. I Bergen, Norges daværende største By, rasede den særlig voldsomt, og mange unge og gamle døde eller blev blinde. 2 Aar senere har Sygdommen angrebet Kongehuset, og i Maj 1658 døde Frederik III's Datter.

Vor berømte Læge og Anatom *Thomas Bartholin* giver en Fremstilling af Sygdommens Symptomer paa en saadan Maade, at der ikke kan være Tvivl om, at det virkelig har drejet sig om Kopper. Han opstiller ogsaa det for sin Tid saa karakteristiske Spørgsmaal, om hvorfor Sygdommen fortrinsvis angriber Ansigtet, og lige saa karakteristisk ser han heri et Udtryk for Guds vise Hensigt, idet Sygdommen skal være en Straf for Overmod og Forfængelighed, og naar den derfor viser sig i Ansigtet, skal den baade være en Advarsel for den smukke om at undgaa det onde og en Paamindelse til den vansirede om at erhverve sig i Dyder, hvad han mangler i Skønhed.

Kopperne optræder nu her i Landet til Stadighed, mere eller mindre ondartet, men da det hovedsagelig er Børnene, der bliver angrebet og dør deraf, og Børnedødeligheden dengang alligevel var ret stor, kommer man til at betragte Kopperne som et nødvendigt dagligt Onde. Men i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede ramte nogle forfærdelige Epidemier vore nordlige Kolonier og fremkaldte derved en overordentlig Rædsel.

En Islænder ved Navn Gisle Bjarnason var i Aaret 1707 død i Udlandet af Kopper, og hans Kiste blev ført hjem til Island. Da hans Søster pakkede Kisten ud, fik hun Kopper, overstod selv Sygdommen, men Smitten bredte sig hurtigt over Island, og af Landets ca. 50,000 Indbyggere mener man, at de 18,000 døde under denne Epidemi.

Værre endnu gik det til paa Grønland i Hans Egedes Tid. Egede havde i 1731 sendt en Del unge Grønlændere til København, for at de kunde uddanne sig her, men med Undtagelse af to af dem døde de alle under en Koppeepidemi, der hjemsøgte Hovedstaden paa det Tidspunkt. De to tiloversblevne bad om Tilladelse til at rejse hjem til deres Koloni paa Grønland, hvad de ogsaa fik Lov til, men den ene døde paa Rejsen derop og den anden kort efter Ankomsten, og nu blev det meste af Kolonien angrebet, saa at der

efter 2 Aars Forløb kun var 30 af de oprindelige 200 Familier tilbage. Man regner med, at henimod tre Fjerdedele af den grønlandske Befolkning, der var kommet i Berøring med Kopperne, døde. Hans Egede mente, at denne store Dødelighed skyldtes, at Grønlænderne ofte udsatte sig for stor Kulde og drak koldt Vand.

Japansk Agitationsbillede for Vaccinationen fra 1853.
(Bilag til Deutsche medizinische Wochenschrift Nr. 6, 1914.)

Rundt om paa Billedet staar der følgende: I Kina blev Indpodningen opfundet i Sung Perioden under Kejser Jentsungs Regering (ca. 590 e. Kr.) Podningen fandt som Regel Sted gennem Næsen, men desuden gaves der 5 andre Metoder. I Perioden Kwansei (1789—1809) blev Vaccinationen opfundet i Holland. (Ved Holland menes der stadigt her Europa). I Gaarde, hvor der holdtes Køer, forekom der ingen Koppesygdom. En Ko fik 3 Kopper paa Yveret, et Barn blev af en Læge podet hermed og fik 5—6 Kopper paa Armen, men ellers intet. Det var paafaldende. Forsøgsvis podede han saa sit eget Barn med dette Menneskelymfe (Vævsvædske), der kom dog ingen Kopper. Fra nu af blev Metoden udbredt i Holland. I Perioden Bunka (1804—07) blev den ogsaa indført i Kina, hvor den ligeledes viste sig at være langt bedre end den sædvanlige Næsepodning. Gennem den kinesiske Litteratur kom Vaccinationen til Japan. Hollænderne bragte Lymfe hertil, men da den var for gammel, duede den ikke mere. Men sidste Vinter er det lykkedes en Fyrste at føre brugbar Lymfe hertil, og unge Folk i hans Hof blev vaccineret med godt Resultat. Forældre og Børn skal takke ham, thi det er en stor Lykke. Man skal nu hurtigst muligt opgive alle Vildfarelser og lade sig berolige. Nu er Forældrenes Bekymring for deres Børn blæst bort. Nu kan Børnene heldigvis uden Fare komme til at opleve en høj Alder.

Sammen med sin Hustru, *Gjertrud Rasch* plejede han selv en Mængde af Patienterne og indkvarterede dem hjemme i sine egne Stuer, men det anstrengende Arbejde tog i den Grad paa Gjertrud Rasch, hvis Helbred i Forvejen ikke var særlig godt, saa hun yderligere blev svækket og døde nogen Tid efter.

Som det gik her i Danmark og vore Kolonier i det 18. Aarhundrede, gik det ogsaa i det øvrige Europa; man har regnet ud, at

ialt 45 Millioner Mennesker faldt som Ofre for Kopperne i dette Aarhundrede, deriblandt en Række af Europas kronede Hoveder, hvis Død ofte gav Anledning til de største politiske Omvæltninger, saaledes blev f. Eks. den spanske Arvefølgekrig direkte bestemt heraf, og ved Koppernes videre Hærgen blandt det habsburgske Dynasti fremkom de mest omfattende politiske Konstellationer, der ikke forblev uden gennemgribende Konsekvenser for Europas Historie.

Mest kendt er vel ellers nok Sygdommens Optræden indenfor det franske Kongehus, hvor i Løbet af et Par Aar ikke mindre end tre Tronfølgere fulgte hinanden i Døden. Og i 1774 døde *Ludvig XV* af Kopperne. Hans Sygdom havde et meget typisk Forløb, som det fremgaar af de samtidige Beretninger, men Spørgsmaalet, om hvorledes han er blevet smittet, har man ikke været i Stand til at besvare. Der fandtes nemlig paa det Tidspunkt ingen Koppeepidemi i Nærheden af Versailles, og den Fortælling, der gaar ud paa, at Kongens Maitresse, *Madame Dubarry*, skulde have tilkaldt en 14-aarig Møllerdatter for at forlyste den demoraliserede og utérlige Majestæt, og at dette Pigebarn var angrebet af begyndende Kopper og har smittet Kongen, viser sig ikke at være troværdig. Den 27. April blev Ludvig XV angrebet af Kulderystninger og Hoved- og Rygsmerter, medens han opholdt sig hos Madame Dubarry i Trianon; man lagde imidlertid ikke særlig Vægt herpaa, men den følgende Dag blev Tilstanden alvorligere, hvorfor hans Livlæger førte ham til Versailles, for at han kunde blive aareladt. Da Sygdommen den næste Dag blev heftigere, ordinerede man en ny stor Aareladning, der heller ikke hjalp noget, og da man ikke turde udsætte ham for en tredje Aareladning, gav man sig til at behandle ham med Lavementer. Man havde hidtil ikke tænkt, at det var Kopper, Kongen led af, og først paa Sygdommens fjerde Dag, den 30. April, opdagede man talrige karakteristiske Pletter i Ansigtet. Kopperne tiltog nu hurtigt, der begyndte at optræde Delirier, og den 7. Maj modtog han Dødssakramenterne. Der var nu begyndt at gaa Betændelse i Kopperne, som var stærkt ildelugtende. Den 10. Maj døde saa Kongen, og Liget blev i al Hast, og uden at man foretog Sektion, ført til St. Denis og nedsænket i Gravhvælvingen.

Dette kongelige Dødsfald vakte selvfølgelig den største Rædsel og Opsigt. Rundt om i Europa hærgede Kopperne voldsomt og ofte pestagtigt, udbredte Død og Fordærvelse til alle Sider blandt høje og lave og efterlod Ofrene, for saa vidt de blev i Live, svækkede og undertiden blinde. Nøden var nu blevet saa stor, at der maatte ske noget, der kunde føre til Helbredelse eller Afværgnnig af denne mægtige Folkesygdom — og her, som ved saa mange andre Tilfælde, viste det sig ogsaa, at „naar Nøden er størst, er Hjælpen nærmest."

Det er før blevet nævnt, at man i Indien for over 3000 Aar siden har kendt en Metode til at afværge Koppesygdommen, nemlig

Inoculationen (Variolation). Man indpodede paa Børnene Kopper fra et *Menneske*, der led af Sygdommen. De indpodede blev angrebet heraf i en mild Grad, men viste sig senere umodtagelig for Smitten. Denne Koppeinoculation skal som sagt have været kendt i lange Tider og var næsten overalt blevet et meget benyttet Folkemiddel, som praktiseredes hele Verden over af mere eller mindre kloge Mænd og Koner.

I Landene omkring Sortehavet plejede man navnlig at inoculere Pigerne for at undgaa, at de senere fik Kopper, der vansirede deres Ansigter ved de Ar, Sygdommen efterlod, saa Pigerne blev uden Værdi, hvis de skulde have været solgt til Haremerne. Man plejede dèr at foretage Indpodningen ved et Stik paa Armen; i Kina derimod iførte man Børnene Skjorter, der var gennemvædet med Koppematerie, eller man lod Børnene indsnuse et Pulver, hvori det tørrede Koppematerie var blandet. I Indien drog ved Begyndelsen af den hede Tid, da Koppeepidemierne plejede at indfinde sig, Braminerne rundt til Befolkningen, og efter at have paalagt dem nogle Dages Faste foretog de et Par overfladiske Rids i Huden med en Kniv og lagde herpaa nogle Bomuldstraade, der var gennemtrængt af Koppematerie fra den foregaaende Sæson; herefter blev Traadene opblødte med Vand fra Gangesfloden, og naar saa Kopperne viste sig, blev Vævsvædsken og Materien forsigtigt trykket ud og opbevaret til det følgende Aar.

Her i Europa var det ogsaa Skik, at man *„købte Kopper"* — som Regel under Varetagelse af en Mængde mystiske Ceremonier og Besværgelser, — men det synes, som om man ofte blot nøjedes med at binde et Baand, der var vædet med Koppematerie eller havde været i stærk Berøring med en koppesyg, om Armen eller Benet paa den, der skulde købe Kopperne; engang imellem foretoges der dog en virkelig Indpodning ved Stik eller Indsnit i Huden.

Men alt dette her var dog kun en Slags Folkemedicin, som blev praktiseret af kloge Koner o. desl., hvorimod det var et ukendt Middel for Lægerne og Datidens Lærde. Den første, der har fremdraget dette „Koppekøb" i den videnskabelige Litteratur, er vor omtalte berømte Thomas Bartholin, der et Sted i sine Værker skriver: „Jeg ved med Sikkerhed, at ikke faa Folk køber sig Kopper mod Betaling", et andet Sted skriver han, at han ved, at „der er nogle, der giver sig af med at handle med Kopper", og at det „mellem Almuen er almindeligt, at man køber sig netop saa mange Kopper, som man ønsker, af én, der lider af Koppesygdommen". Selv tror Bartholin ikke videre paa, at et saadant „Koppekøb" kan hjælpe, men ved at være fremkommet med de nævnte Udtalelser i sine Værker, der blev læst af hele Datidens lærde Verden, gav han Stødet til, at andre Læger mere indgaaende kom til at beskæftige sig hermed.

Man tager nu Spørgsmaalet op til fornyet Undersøgelse, og en Række udenlandske Læger eksperimenterer hermed, navnlig paa

deres egne Børn, men ogsaa paa dødsdømte Forbrydere blev det snart almindeligt at foretage Prøvepodning.

Det var imidlertid ikke lutter Fornøjelse for Forsøgsindividerne; først plagede Lægerne de stakkels Børn og Voksne med en „Forberedelseskur", der bestod i streng Diæt, Afføringsmidler, Aareladninger og forskellige Medikamenter, derefter blev de podet med Kopper, fik mere eller mindre Feber, undertiden Kramper og Kopper rundt omkring paa Legemet, og ikke sjældent døde de under denne Behandling. Selvfølgelig var en Mængde Læger stærke Modstandere af denne Inoculation, men andre — og ofte Datidens mest betydelige Personligheder, f. Eks. Kejserinde Maria Theresia, Frederik den Store og Goethe — var dens varmeste Talsmænd. *Goethe* skriver saaledes i April 1778: „For at fremme et for Menneskeheden saa velsignelsesrigt Formaal som at beskytte sig mod Koppernes Hærgen, maa de Vanskeligheder, man møder, snarere opildne end svække ens Mod. Kan man ikke overvinde Kopperne, saa kræver dog Menneskekærligheden, at man gør et Forsøg".

Benjamin Jesty.

Forsøg blev man ved med at gøre, ofte med godt, undertiden med slet Resultat, og saa er vi naaet til den *14. Maj 1796*, der betyder et Vendepunkt i Koppernes Historie, idet den engelske Læge *Edward Jenner* paa den Dag foretog den første Vaccination, der har givet Stødet til en Verdensomvæltning.

Ligesom Inoculationen er ogsaa Vaccinationen egentlig fremkommet paa Grundlag af de Erfariger, „det brede Lag" havde gjort i Tidernes Lob. Forskellige Steder havde Landbefolkningen lagt Mærke til en Sygdom, der lignede Kopper, men som fandtes paa Koernes Yver; endvidere at de Folk, der var beskæftiget med Malkningen af saadanne Køer, ofte ikke var modtagelig for Menneskekopper, naar de først havde faaet et Udslet paa Hænderne ved Berøring med det syge Yver. I nogle Grevskaber i Sydengland optraadte denne Kvægsygdom ofte, saaledes bl. a. i Grevskabet Dorsetshire, hvor der levede en intelligent Forpagter *Benjamin Jesty*. Denne var engang tilfældigvis blevet smittet af en Ko, men var aldrig senere blevet angrebet af Menneskekopper, og

han havde lagt Mærke til, at det samme var Tilfældet med hans 2 Malkepiger. Da der saa i 1774 opstod en Koppeepidemi paa hans Egn, podede han selv sin Kone og sine to Sonner med nogle Kokopper; Indpodningen slog stærkt an paa dem alle tre, men medens hans Sonner let kom over Vaccinationen, optraadte der hos

Jenner, Vaccinationens Fader, Statue af Monteverde.

Konen en svær Betændelse med Feber, saa der maatte tilkaldes en Læge, og Jesty blev stærkt kritiseret, fordi han havde indfort noget saadan „dyrisk Svineri" i sin Kones Legeme. Konen kom sig ogsaa snart og viste sig senere umodtagelig for Koppesmitte, men der var ingen, der turde folge Jestys Eksempel, og hans Eksperiment blev forst kendt langt senere, efter at Jenner havde slaaet til Lyd for Vaccinationen.

Hvad der imidlertid er Jenners uomtvistelige Fortjeneste er,

at han er den første Læge, der paa Grundlag af egne Forsøg og med Støtte i den folkelige Erfaring har hævdet og paavist, at Kokopper er en Sygdom af samme Art som Menneskekopper, at Kokopper beskytter mod Menneskekopper, og tillige at Kokopper er ufarlige og milde i deres Forlob. Sit epokegorende Forsog foretog han som sagt den 14. Maj 1796, da han podede den 8-aarige Dreng

Engelsk Karrikatur paa Vaccinationen. Af Gillray (1802).
(Fra Hollaender: Karikatur und Satire in der Medizin.)

James Phipps med noget Vævsvædske fra en Kokoppeblegn, der havde udviklet sig paa Malkepigen Sara Nelmes' Haand, og det viste sig, at Kokopperne slog godt an, og Processen forløb uden andet Ildebefindende end Ømhed i Armhulen og lidt Kulderystninger og Hovedpine paa den 9. Dag. 6 Uger senere inoculeredes Drengen atter, denne Gang med Menneskekopper, men det viste sig nu, at han var ganske umodtagelig for dem. — Jenner indsendte da i 1797 en Beretning herom til Royal Society i London, for at hans Opdagelse kunde blive offentliggjort i Selskabets Publicationer, men den blev afvist af Censuren og sendt tilbage til ham med det venlige Raad om ikke i Fremtiden at kompromittere sig med den Slags løse Meddelelser. Jenner fortsatte dog troligen sine Forsøg, og Aaret efter udsendte han sit berømte Skrift om Kokopper og Vaccination, der vakte en ganske ualmindelig Opmærksomhed, idet den tydeligt pegede hen paa en ny og forbedret Metode til at komme de ondartede Koppeepidemier til Livs. I dette Skrift refererer han sine Vaccinationer og Kontrolforsog og fremhæver de store Fordele, Vaccinationen frembyder i Sammenligning med den ældre Inoculation; i Modsætning

til denne er Vaccinationen en fuldkommen farefri og smittefri Metode og tillige lige saa sikker og betryggende som Inoculationen. Han slutter med at udtale Haabet om, at hans Undersøgelser maa komme til at tjene til Menneskehedens Vel.

Som alle store Opdagelser vakte ogsaa Vaccinationen stærk Modstand, da den kom frem, og navnlig i England baade fra Lægernes Side og fra ikke Fagfolk. I Tale og Skrift søgte man at vække Rædsel for Indpodningen med ukendte Produkter af Dyresygdomme, som man mente vilde give Anledning til ganske uberegnelige Kalamiteter hos de indpodede Børn. Og selv om der ikke ligefrem skulde opstaa Sygdomme, troede man, at Kokopperne vilde indvirke dyrisk paa Børnene. I London udgav man Løbeblade med kolorerede Afbildninger, der forestillede Folk, som blev vaccineret, og hvis Hud var bedækket af de forfærdeligste Udvækster, og som havde faaet Horn i Panden. Argumenterne mod Vaccinationen var mange; det, der afskrækkede Folk fra den nye Behandling, var først og fremmest Rædslen for, at der skulde optræde de skrækkeligste dyriske Sygdomme og Misdannelser hos de indpodede, men man troede heller ikke paa, at Vaccinationens Virkning vilde blive langvarig, og endelig var man meget betænkelig ved saaledes aktivt at gribe ind i Forsynets vise Bestemmelser, da man mente, at naar Kopperne hidtil dræbte Børnene i Massevis, saa var det for at hindre, at Verden blev overbefolket, og der skulde komme Hungersnød.

Der gik nu et Par Aar, hvor Jenner havde nok at gøre med at tilbagevise alle de Angreb, der rettedes mod Vaccinationen, men ret hurtigt vandt han alligevel almindelig Tilslutning, ikke mindst fra Lægerne paa den anden Side af Kanalen, dog ogsaa de fleste Læger i London og Provinserne stillede sig snart fuldstændig paa hans Side. I 1802 modtog han som Nationaldotation den pæne Sum af 10,000 Pund Sterling, og nu kappedes alle Europas videnskabelige Selskaber om at hædre Vaccinationens Fader. I 1812, paa Aarsdagen for den første Vaccination, blev Jenner fejret ved en straalende Fest i Berlin, og fra hele Verden indløb der en Mængde Adresser og Diplomer til ham. Rødhuderne i Nordamerika sendte ham følgende Skrivelse:

„Broder!

Vor Fader har overrakt os den Bog, som Du har sendt for at lære os, hvorledes vi skal benytte den Opdagelse, som den store Aand har aabenbaret for Dig, og ved hvis Hjælp vor Stammes dødeligste Fjende, Kopperne, kan forjages fra Jorden. Vi har overgivet din Bog i Hænderne paa en vis Mand, som vor Høvding har indsat til at pleje os, naar vi er syge og saarede. Vi vil ikke høre op med at lære vore Børn at udtale Navnet Jenner og at takke den store Aand, fordi han har forundt os saa stor en Naade og Velgerning. Som Taknemlighed for at have modtaget din saa kostbare Gave sender vi Dig et Bælte og en Perlesnor. Vi beder den store Aand om, at han vil beskytte Dig her paa Jorden og i Aandernes Rige."

Den 26. Januer 1823 døde Jenner efter et apoplektisk Anfald. Hans Statue blev rejst i London, og i 1896 fejrede man overalt i den civiliserede Verden 100 Aarsdagen for Vaccinationens Opdagelse. Jenner mindedes i Skrift og Tale som en af Menneskehedens største Velgørere, men det stolteste Minde, der kan rejses ham, er de utallige Liv, der er blevet frelst ved hans epokegørende Opdagelse, og de Principer, han kæmpede for og førte ud i Praksis, er endnu stadig de eneste brugbare Midler til Beskyttelse mod de frygtelige Koppeepidemier, der tidligere havde plaget Verden.

Vi skal nu se, hvordan man i Danmark stillede sig til Vaccinationen. (Ordet Vaccination er afledet af det latinske *vacca*, der betyder en Ko). Her hjemme var der paa det Tidspunkt en Del yngre Videnskabsmænd, der straks blev opmærksom paa Jenners Virksomhed, og allerede i 1798 fremkom der i *Bibliotek for Fysik, Medicin og Økonomi* en Artikel om Vaccinationen. I Sommeren 1801 havde Jenner givet en engelsk Læge, Dr. Marcet, noget Kokoppevaccine, der skulde sendes til København, og 2 Maaneder senere modtog denne Læge en interessant Beretning om de heldige Resultater, som blev offentliggjort i et videnskabeligt Tidsskrift i London. Den danske Konge tilkendegav sin landsfaderlige Omsorg for sine Undersaatters Vel ved at nedsætte en Kommission den 14. Oktober samme Aar, som skulde „indhente og samle alle til Vaccinationen tjenlige Oplysninger og undersøge og overveje de anstillede Forsøg", og allerede 2 Maaneder efter var Kommissionen i Stand til at fastslaa, at „Vaccinationen i det mindste for en Tid afværger Smitten af naturlige Kopper". Kommissionen mener derfor, at Befolkningen skal opmuntres til at foretage Vaccinationen, og at Almuen i København bør indpodes gratis, men den afviser samtidig Tanken om, „at Hans Majestæts Visdom nogen Sinde ved Befaling eller Tvangsmidler vil forpligte Befolkningen til at underkaste sig Vaccinationen". Men i Vinteren 1802—03 udbrød der i København en heftig Koppeepidemi, der krævede en Del Ofre, og den foreslaaede offentlige Vaccination blev derfor, hurtigere end man havde tænkt, bragt til Udførelse, idet de første offentlige Indpodninger blev foretaget Tirsdag den 2. Februar 1802, efter at Københavnerne i Forvejen var blevet underrettet herom ved følgende Avertissement i Adresseavisen:

> Da Hans Kongelige Majestæt har allernaadigst bifaldet Kommissionens Forslag til at befordre Koekoppe-Indpodningen og til, saa meget som muligt, at udbrede dens velgiørende Virkning, saa bliver alle og enhver af den ringere Stand og af Almuen her i Staden, der ikke er forsynet med sin egen Læge, og som maatte have Lyst til at nytte denne gavnlige Opfindelse, herved indbuden at møde førstkommende Tirsdag den 2. Februarii om Eftermiddagen Kl. 3 hos Hr. Stebuss, Kongelig Underchirurg

ved det norske Livregiment til Fods, i det Kongelige chirurgiske Academis Bygning Nr. 71 Litr. L. L. i Norges- eller Bredgaden, lige for det Kongelige Land Cadet Academie, for at blive uden nogen Bekostning indpodede med Koekopper, under Kommissionens Tilsyn. Denne Indpodning fortsættes herefter hver niende eller tiende Dag, som altid betimeligen forud skal vorde i Adresse-Contoirets Efterretninger bekiendtgjort.

Kiøbenhavn, i den angaaende Koekoppe-Indpodningen allernaadigst anordnede Commission, den 30. Jan. 1802.

Aaskov. Guldbrand. Callisen.
Winsløv. Wiborg.

Med Undtagelse af ganske enkelte Tilfælde viste den ny Fremgangsmaade de bedste Resultater, og Folk lod sig villigt vaccinere, saa at indtil 1806 ikke mindre end 75,586 her hjemme var blevet underkastet Vaccinationen. Selvfølgelig var det først og fremmest Lægerne, der vaccinerede, men ogsaa Præster og Lærere gav sig af med Vaccinationen, og af Indberetningerne, der blev sendt til Kommissionen, fremgaar det, at en Mængde Lægfolk — lige fra Kammerherrer og Godsejere til Jordemødre, Underofficerer og Skarpretteren — i de første Aar beskæftigede sig med at indpode Kokopper paa deres Medmennesker.

Den omtalte Kommission havde imidlertid i de sidste Aar skiftet Anskuelse med Hensyn til Tvangsvaccination og anmodede Regeringen om, at en saadan maatte blive foretaget paa alle, der ikke tidligere havde haft Kopper, men Kancelliet var mere konservativt og svarer kun paa denne Anmodning, at „Kommissionen i sin Tid skal vorde underrettet om Hans Majestæts allernaadigste Resolution i saa Henseende". I Vinteren 1807—08 udbryder der igen en Epidemi i København, og ved denne Lejlighed blev det saa forordnet, at der skal skrives paa Portene i alle de Huse, hvor Sygdommen fandtes: *her er Børnekopper*, og at alle Beboerne øjeblikkeligt skal vaccineres.

Den 3. April 1810 udstedes der en Forordning i 27 Paragrafer, hvorved Vaccinationen bliver „paabuden og hævdet"; Distriktslægerne skal udenfor København foretage Indpodningerne; der kan om fornødent autoriseres Hjælpevaccinatører, Skoleforstanderne skal paase, at Børnene er blevet vaccineret før Optagelsen, og ved Indskrivning til Konfirmation og før Vielser skal Præsterne forvisse sig om, at der er foretaget Vaccination. Den gamle Inoculation (Variolationen) bliver forbudt ved Lov, og hvis en Læge alligevel udfører den, mister han sin Ret til at udøve Lægepraksis. I 1836 bliver det ved „allerhøjeste Parolbefaling" obligatorisk i den danske Hær og Flaade, at alle Rekrutter skal revaccineres ved Indkaldelsen.

Disse forskellige Paabud har haft den ønskede Virkning; fra det Øjeblik, de effektivt traadte i Kraft, var Kopperne som forsvundet fra Danmark, og selv om der ogsaa som nu i de sidste

Dage ganske sporadisk kan optræde nogle enkelte Tilfælde af Kopper, kan man roligt sige, at Koppeepidemiernes Tid er forbi her i Landet.

Inden vi forlader denne lille Oversigt over Kopperne og Vaccinationens Historie maa vi lige omtale et Fænomen, som i sig selv

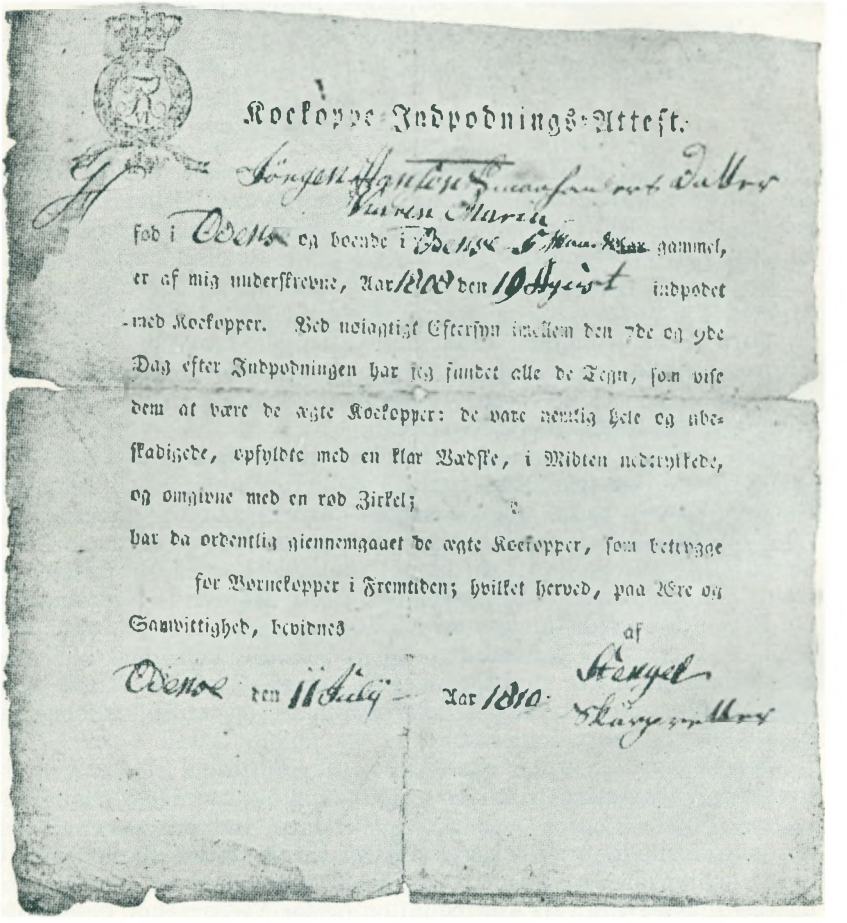

Kopkoppe-Indpodnings-Attest.

fød i Odense og boende i Odense gammel, er af mig underskrevne, Aar 1810 den 10 August indpodet med Kopkopper. Ved nøiagtigt Eftersyn imellem den 7de og 9de Dag efter Indpodningen har jeg fundet alle de Tegn, som vise dem at være de ægte Kopkopper: de vare nemlig hele og ubeskadigede, opfyldte med en klar Vædske, i Midten nedtrykkede, og omgivne med en rød Zirkel;

har da ordentlig gjennemgaaet de ægte Kopkopper, som betrygge for Vornekopper i Fremtiden; hvilket herved, paa Ære og Samvittighed, bevidnes

af

Odense den 11 Aug. Aar 1810.

Gammel dansk Vaccinationsattest, udstedt af Skarpretteren i Odense 1810. (Fra „Den kgl. Vaccinationsanstalt 1802—1902".)

frembyder en meget interessant psychologisk Iagttagelse, nemlig Anti-Vaccinationsbevægelsen.

Det er blevet nævnt, at der allerede straks efter Vaccinationens Indførelse rejste sig Modstand mod den nye Metode, vel dengang nærmest fordi det var noget nyt, og der maatte gaa en vis Tid, inden Vaccinationens Idé kunde slaa igennem hos en Befolkning, der var vant til at se noget anderledes paa Sagen; men naar der

nu ogsaa fra visse Sider ivres mod Vaccinationen og dannes hele Anti-Vaccinationssammenslutninger, skyldes det et andet Forhold.

Indenfor ethvert Samfund vil der altid være en Del Mennesker, hvis Følelsesliv og Intelligens afviger fra „det normale"; disse Mennesker vil ikke have svært ved at finde hinanden, og naar først dette er sket, og de har dannet en eller anden Bevægelse, det være sig mod Vivisektion, for Homøopati el. lign., vil Bevægelsen snart faa Lejlighed til at hverve Proselyter hos ligesindede, og det er netop det, der er sket ved den moderne Anti-Vaccinationsbevægelse.

Spørgsmaalet om Vaccinationens Berettigelse og dens Hensigtsmæssighed er et rent sagligt Spørgsmaal, som kun kan bedømmes af Læger og Videnskabsmænd paa Grundlag af indgaaende Studier og selvstændige, nøjagtige Iagttagelser, og der findes vist ikke mange samvittighedsfulde Læger, der for ramme Alvor er Modstandere af Vaccinationen. Men de, der bekæmper Vaccinationen, er netop ikke Fagfolk paa dette Omraade; det er enkelte velmenende — som Regel halvstuderede — Folk, hvis Motiver *kan* være de allerbedste af Verden, men som bare ikke har Forstaaelse af det, de taler om.

En tysk Lærer, Molinaar, opstiller saaledes 25 Anklagepunkter, hvoraf enkelte skal anføres her. „Vaccinationen er en Operation, der hvert Aar koster Millioner, som ikke alene spildes til ingen Verdens Gavn, men ogsaa tjener til at anrette usigelig Ulykke." „At ville rette paa det fra Skaberens og Naturens Haand frembragte sunde Menneske ved Hjælp af giftige dyriske Produkter er en Gudsbespottelse eller et Brud paa Naturlovene." „At indføre dyrisk Stof i Menneskets Blod er saavel fra et religiøst-sædeligt som fra et hygiejnisk-videnskabeligt Standpunkt lige forkasteligt og burde derfor forbydes ved Lov." Der tales om den Jennerske Bøddelkniv o. s. v.

Kvintessensen af alle disse Udtalelser er, at Vaccinationen er Vanvid, eller som en engelsk Ingeniør skriver: „Velsignelsen ved Vaccinationen er en latterlig videnskabelig Svindel af den engelske Kvaksalver Jenner, en Udbytning af Folkets Dumhed."

Hvis man skulde tage disse „Antivaccionister"s Paastande alvorligt, maatte man komme til det Resultat, at Lægerne var nogle værre farlige og ondskabsfulde Forbrydere, der overtræder baade de menneskelige og guddommelige Love, men saa slemme er Lægerne da Gudskelov heller ikke.

LITTERATUR.

Baron: The life of Jenner. London 1827.
Burroughs Wellcome: Histoire de l'inoculation. Londres 1913.
Jul. Petersen: Kopper og Koppeindpodning. Kbhvn. 1896.
Malm: Kopper og Vaccination i Norge. Kra. 1915.
(J. Bondesen) Kgl. Vaccinationsanstalt 1802—1902. Kbhvn. 1902.

NATURFREDNING

AF

ERICK STRUCKMANN

Erick Struckmann, Kunstmaler, Formand for Foreningen for Naturfredning siden 1921, født 1875, gennemgik Kunstakademiet og Zahrtmanns Malerskole.

Hr. Struckmann har siden 1905 været Medlem af den frie Udstilling og fra 1919 tillige af dens Bestyrelse. Han har gjort et meget stort Arbejde for at vække Interessen for Bevarelsen af Danmarks landskabelige Skønheder og har ved sin Virksomhed som Formand for Foreningen for Naturfredning opnaaet, at smukke og karakteristiske Partier af Landet er blevet fredet, ligesom han ved sin Kunst har bidraget til at fremme Interessen for Bevarelsen af Landets gamle, smukke Bygninger.

NATURFREDNING I UDLANDET

Naturfredningsbevægelsen er en Verdensbevægelse. — Den er opstaaet ude i de store Kulturlande som en naturlig Reaktion efter de sidste Aarhundreders voldsomme og intensive Udnyttelse af Jorden. Som *Prof. Dr. phil. Mentz* skriver i sin smukke lille Bog: „Naturfredning",*) er det jo egentlig kun *de vilde og ode Bjergegne* og *Ørknerne af Sand og Is*, som har sat Grænser for Menneskets Fremtrængen og Omformning af Urnaturen.

Men de store Kulturlande har i de sidste 20 Aar bragt meget betydelige Ofre for at bevare, hvad endnu var tilbage af oprindelig og ejendommelig Flora og Fauna og for at beskytte, hvad endnu fandtes af naturskonne Landskaber. — Det er nodvendigt at fremhæve dette, da der endnu her hjemme fra Sider, hvor man mindst skulde vente det, tales om Naturfredningsbevægelsen, som var den kun nogle enkeltes sentimentale „Foleri".

*) Flere af denne Artikels historiske Oplysninger stammer fra denne Bog.

Det er værd at mindes, at i *de Nordamerikanske Fristater* vedtog Kongressen allerede i 1872 at *frede* mægtige Arealer af Amerikas oprindelige Natur, saaledes de berømte og naturskønne Egne i Staten Wyoming. Denne Fredning er overalt kendt under Navnet „*Yellowstone-Parken*"; det er Verdens mest storstilede Naturfredning, idet disse Arealer dækker over ca. 14,000 Kv.-Km. og omfatter bl. a. Bjerge, Skove, Floder og Søer med tilhørende Flora og Fauna.

I *Tyskland* gik før Verdenskrigen Naturvidenskabsmændene i Spidsen for Bevægelsen, og under kraftig Støtte fra Statens Side gennemførtes meget betydelige Naturfredninger. Nu efter Krigen er dette Arbejde i vid Udstrækning genoptaget.

Det er betegnende for fransk Aand, at det i *Frankrig* særlig var Kunstnerne, som rejste Spørgsmaalet, og det var Frankrig, som først af alle Lande i Aaret 1906 gennemførte en egentlig *Naturfredningslov*, i hvilken først og fremmest de æstetiske Hensyn er de dominerende. I Følge denne Lov kan der iværksættes Fredning af naturskønne Landskaber og Strandpartier. Misligholdelse af Fredningsforpligtelser straffes med meget høje Bøder.

Ude fra den store Verden naaede Naturfredningsbevægelsen op til os i Norden. — Ganske særligt vort Broderland *Sverige* har udført et stort Arbejde for Fredning af Landets skønne og rigt afvekslende Natur. — Den berømte Naturforsker *A. E. Nordenskiöld* var Foregangsmanden, kraftigt og personligt støttet af Sveriges Konge, der overdrog „Vetenskapsakademien" at udarbejde Fredningsforslag. Og allerede i 1907 vedtog den svenske Rigsdag en storstilet Plan omfattende ikke mindre end 9 fredede Nationalparker, fordelt over Sveriges forskellige naturskønne Egne.

Ogsaa i *Norge* er der udført Fredningsarbejder. Og i *Finland* har man — efter den genvundne Frihed — med stor Kraft taget Arbejdet op for Fredning af Landets storslaaede Natur.

NATURFREDNING I DANMARK

Vi har nu fulgt Naturfredningsbevægelsen gennem nogle af de store og enkelte af de smaa Kulturlande; hvorledes har den da formet sig her i Danmark?

Ja — der er vel faa Lande, hvor Naturen har været *saa* rationelt udnyttet som i Danmark, — og der er vel derfor faa eller ingen Lande, der i højere Grad end Danmark burde føle sig forpligtet til at frede alt, hvad der endnu er tilbage af skøn og forholdsvis uberørt Natur.

Som det frugtbare og muldrige Land, Danmark er, har det været ganske særlig intensivt opdyrket; dets Frugtbarhed har betinget den høje kulturelle Udvikling, det danske Landbrug har naaet. — Men Menneskets Indgriben har saa godt som overalt forandret vort Lands oprindelige Udseende. Fra at være et af de *skovrigeste* Lande i Europa er det nu sunket ned til at være

et af de *skovfattigste!* Saa godt som overalt har Skovene maattet vige for Agerbruget. I de svundne Aarhundreder har man faret skaanselsløst frem mod de mægtige Skove, der dækkede Danmarks Jord, og selv hvor Jorden kun var fattig og mager, raserede man al Skov. Jyllands vældige Hedestrækninger er for en Del Minderne herom; overalt i Danmark maatte de rigt afvekslende Skove vige for de aabne, de ensformige Marker eller for Lyngens skønne, men fattige Hedestrækninger.

Vandafledning og Tørvegravning har forandret vore store Mosers Udseende og Plantevækst, og de sidste Marskjorder overgives ogsaa til rationel Udnyttelse. Vore skønt slyngede Aaløb er mange Steder af praktiske Grunde rettet ud og omregulerede, hvorved deres Linieskønhed er gaaet tabt.

Ligeledes er en Mængde Dyre- og Fugle-Arter forsvundet. Søernes og Aaernes Fiskerigdom er i Tidernes Løb blevet mindre og mindre. — For vore ferske Vandes Vedkommende har Anlæget af Fabriker og den stærke Bebyggelse langs Søer og Aaløb i den Grad forurenet Vandet, at dette har bidraget til deres nuværende sørgelige Fattigdom paa Fisk. — *Furesøen*, en af vore ældste og skønneste Indsøer, har ved de sidste Tiders videnskabelige Undersøgelse (ledet af Forstanderen for Universitetets biologiske Laboratorium, Prof. Wesenberg-Lund) vist sig at være i den Grad forurenet, at dens meget sjældne og ejendommelige Fauna mere og mere forsvinder.

Som det er gaaet med Danmarks Dyre- og Fiskerigdom, saaledes er det ogsaa gaaet med Fuglene. De store, pragtfulde „Sejlere": *Ørnen* og *Hornuglen* m. m. fl. er forsvundne, og hensynsløs Nyttejagt har snart sagt udryddet alle større Fugle; *navnlig alle Rovfuglearter forsvinder mere og mere!* Kun yderst sjældent ses nu *Glenten*, *Falken*, *den store Musvaage* og den smukke *Hejre* svæve over det danske Landskab, og Odins gamle, kloge Fugl *Ravnen* findes ikke længere i Danmark! — Ja, det er vist unødvendigt at nævne flere Eksempler paa de store Fuglearters Udryddelse.

Til Trods for at forrige Aarhundredes betydelige Naturforskere og vort Lands store Kunstnere i Ord, i Toner og i Farver priste Danmarks Skønhed, blev der dog intet som helst gjort for *at bevare og beskytte* denne saa højt priste *danske Naturskønhed!* — Tværtimod forringedes den ustandseligt lige ned til vore Dage, og Grunden hertil maa som sagt først og sidst søges i den voldsomme, materielle Udnyttelse af Naturen. — Men netop nu, hvor vi er naaet op paa det rige Udbytte af Jorden, netop nu er Reaktionen kommet!

Omkring Aarhundredskiftet lød de første Røster her hjemme om *Naturfredning* fra en Række betydelige Videnskabsmænd: Zoologer, Botanikere og Geologer, der spurgte, om vi Danske dog ikke nu havde Raad til at værne og bevare, hvad Danmark endnu havde tilbage af ejendommelig Flora og Fauna. — *Zoologen Winge*, Bo-

tanikerne *Eugen Warming*, *A. Mentz* og *H. C. Ostenfeld* og Forstmændene *P. E. Müller* og *A. Oppermann* m. fl. gik i Spidsen. — I 1900 nedsattes der et Udvalg af Videnskabsmænd, kaldet „*Udvalget for Naturfredning*", som gjorde et virkeligt Pionerarbejde, idet de under store Vanskeligheder foranledigede de første egentlige Naturfredninger her hjemme ved Hjælp og Forstaaelse fra Statens Side.

Den første større danske Fredning var „*Raabjerg Mile*", Danmarks mægtigste Klit; det er som bekendt et Stykke Natur, der i sin Art er vildere og ejendommeligere end noget andet i Danmark. Staten købte Klitten i *1901*, og den faar nu Lov at bevare sin Urnatur, uberørt af Menneskehaand.

I *1903* lykkedes det efter meget store Anstrengelser at faa fredet „*Borris Hede*"; det er en Hedestrækning i Vestjylland paa 3400 Tdr. Land; den blev købt af Staten, saa at Landbrugsministeriet ejer den, medens Krigsministeriet og Universitetet i Forening har Brugsretten. Den maa ikke beplantes eller opdyrkes, Lyngen maa ikke afskrælles, der maa ikke plukkes Bær, og al Jagt er strengt forbudt for derved at skabe et virkeligt Fristed for Hedens særprægede Dyreliv. — Foruden Borris Hede er ogsaa enkelte andre Hedestrækninger fredet.

I 1907 lod Landbrugsministeriet „Klægbænken" frede. Det er en af vort Lands ejendommeligste Fugleøer; den ligger i Ringkøbing Fjord, og Øens Størrelse er 2—300 Tdr. Land. — Paa denne fredede Ø findes nu det rigeste Fugleliv i Danmark; her ruger *mange Slags Ænder, sjældne Terner: Sandternen, Splitternen*, og tillige findes her den meget sjældne *Dværgmaage* foruden saa godt som *alle Arter af Strand- og Vadefugle*. Nu og da har ogsaa den sjældne *Skehejre* bygget Rede her. — Al Jagt er strengt forbudt paa Klægbanken.

Ligeledes blev der iværksat Fredning af enkelte anseelige Træer i vore Skove, som f. Eks. *de 1000-aarige Ege* i Nordskoven, et Par *ejendommelige Hængebøge, Takstræer* og *Enebærkrat*. — Desuden frededes den fantastiske „*Troldeskov*" *i Tisvilde Hegn* og enkelte særprægede Egne paa *Bornholm*.

Som Naturmindesmærker af udelukkende geologisk Art blev fredet en Række store Sten, som Istiden har aflejret rundt om i vort Land, de saakaldte „Vandreblokke" — f. Eks. „*Mussestenen*" ved Vemmetofte Strand.

Herhjemme var saaledes en Række betydelige Videnskabsmænd og enkelte Kunstnere Pionerer for Bevægelsen. — Men i de seneste Aar er det ikke længere *kun* Videnskabsmænd og Kunstnere, som kæmper for Naturfredning. Det er heller ikke længere *kun* Overklassen, som bygger sig Sommerhjem og søger Hvile ude i vort Lands naturskønne Egne. Nej, Længslen efter Naturen er blevet en Folkebevægelse, thi med det brede Folks kulturelle Vækst er ogsaa Sansen for Naturens Skønhed og Trangen til det styrkende Friluftsliv vaagnet.

NATURFREDNINGSFORENINGENS STIFTELSE

STRANDEN OG NATURFREDNINGSARBEJDET

Naturfredningsbevægelsen har saaledes vokset sig stærk og kraftig i vort Folk og resulterede ganske naturligt i Stiftelsen af *„Foreningen for Naturfredning"* 1911. — Mellem Stifterne fandtes alle Stænder og alle politiske Partier repræsenteret, saaledes var afdøde Landbrugsminister, Kmhr. Hage Foreningens første Formand, medens Mænd som *V. M. Amdrup, Vilh. Andersen, J. O. Bøving-Petersen, Vinding Kruse, Poul Lorenzen, A. C. Meyer, Joakim Skovgaard, Niels Skovgaard* og *Sigvart Werner* m. fl. har staaet i udmærket Samarbejde i Foreningens Ledelse.

Fig. 1. Fra Strandvejen ud for denne Villa havde man endnu for faa Aar siden en prægtfuld Udsigt over Øresund.

— Det stod straks Foreningen klart, at uden en *Naturfredningslov* vilde det ikke være muligt at gennemføre en virkelig Fredning af vort Lands Naturskønhed. — I disse Aar var Strandspørgsmaalet særdeles brændende i Nordsjælland. *Vor højtbesungne og berømte Øresundskyst var allerede dengang uoprettelig tabt for Offentligheden.* At

Fig. 2. Nu ser denne Udsigt saadan ud!

København er en ægte Havets Datter mærker jo de fleste af dens Indbyggere knapt, thi den frie og friske Strand er forlængst erobret af de enkelte, de begunstigede Villaejere. Øresundskysten var lige fra København og helt op til nord for Helsingør saa godt som overalt skjult bag Plankeværker og Hegn. — Byggeriet nordpaa langs Kysten var i rivende Udvikling. — Afspærringen af Stranden var saa godt som gennemført lige fra København og op til Gilleleje, hvorimod Stranden vest for *Gilleleje* over *Raageleje, Tisvilde, Liseleje* og helt op til *Hundested* næsten overalt *endnu* var fri, men der var overhængende Fare for, at ogsaa disse skønne Strandstrækninger vilde blive udstykket til Villabebyggelse, Parcelsalg og Afspærring. Dersom der ikke i Tide blev skredet ind, vilde det gaa Kattegatskysten ganske paa samme Maade som Øresundskysten. (*Fig. 1—4*).

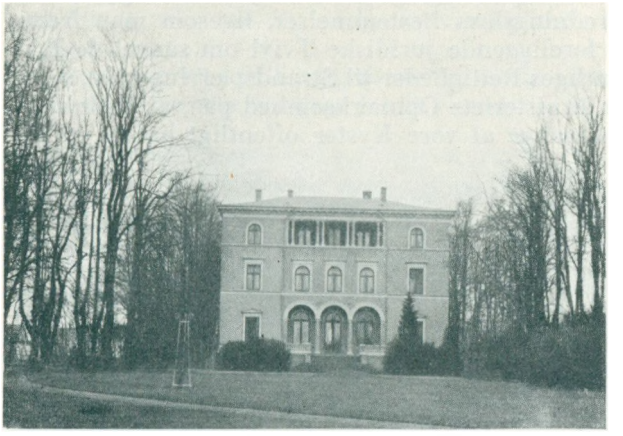

Fig. 3. Ogsaa fra Strandvejen udfor denne Villa nød man tidligere det skønne Syn af Øresund.

Fig. 4. Det Syn, man nu „nyder", er et af 1000 Eksempler paa, hvor slet man har værnet vor Hovedstads naturskønne Omgivelser.

Naturfredningsforeningen saa Faren! *Her* var ikke Tid til at afvente Naturfredningslovens mojsommelige Gennemførelse, for *det* vidste man i hvert Fald, at Loven ikke vilde faa tilbagevirkende Kraft.

Foreningen indsendte derfor til Justitsministeriet i Aaret 1912 et Andragende, hvori man anmodede Ministeriet om at forhindre de paabegyndte Afspærringer ved *Teglstrup Hegn* og *Julebækshusene*, idet disse Strandspærringer truede med at foregribe den kommende Naturfredningslovs Bestemmelser, ligesom man fremhævede de mange foreliggende juridiske Tvivl om saavel de Privates som det Offentliges Rettigheder til Strandspærringer, og samtidig henledte man Ministeriets Opmærksomhed paa, at Redningsmandskaberne paa mange af vore Kyster offentligt havde erklæ-

Fig. 5. Den fri og aabne Strand ved Hulerød.

ret at være ude af Stand til i paakommende Tilfælde at udføre Redningsarbejde, naar Stranden afspærredes med Pigtraad og Hegn, som f. Eks. langs Hornbæk—Gilleleje Kysten og mange andre Steder.

Det var paa høje Tid, at det Offentlige ved Lov beskyttede *den frie Strand* mod vilkaarlig og smagløs Afspærring fra de enkelte Lodsejeres Side. — Vi burde lære af de store Kulturlande at lægge vore Strandveje og Strandpromenader saaledes, at der kun tilstedes Byggeri paa Landsiden af Vejen, hvorved det frie Syn ud over Søen og den aabne Passage langs Stranden kommer hele Landets Befolkning tilgode! — (*Aarhus Kommune* har vist et saadant Fremsyn, da Byen købte Marselisborg Gods og lige udenfor Aarhus By anlagde Mønstret paa en Strandvej, medens *København* nu maa bøde for Fortidens Forsyndelser ved at anlægge den kostbare, nye Strandvej fra København til Hellerup ude i Søen).

Foreningen foretog et meget energisk Oplysningsarbejde i Nordsjælland, ledet af Hr. Overretssagfører Amdrup. Der blev

holdt Foredrag rundt omkring i de paagældende Egne, og man paaviste, at det ogsaa rent økonomisk var fordelagtigt for Lodsejerne at underskrive Foreningens Strandfredningsdeklarationer. Det lykkedes at finde Forstaaelse for Sagen hos de fleste af Lodsejerne, og kun ganske enkelte underskrev ikke, men lovede dog *ikke at afspærre.*

Paa en over 4 Mil lang Strandstrækning lykkedes det saaledes at bevare den frie Passage langs Havet; — og det viste sig nu, at

Fig. 6. Den fri og aabne Strand ved Raageleje.

saa godt som alle Lodsejerne paa denne Strækning opnaaede langt højere Priser for deres Parceller inde i Landet end de Lodsejere sydpaa, der overalt havde tilladt Strandspærring. — Iøvrigt blev den aabne Strand som offentlig Færdselsvej stillet under Politiets Beskyttelse, og der var almindelig Tilfredshed med den frie, aabne Passage langs Havet saavel blandt Villaejerne som i hele den store Offentlighed. (*se Fig.* 5—6.)

Det æstetiske og økonomiske Ideal gik her Side om Side. — Gennemførelsen af hele denne *Strandfredning* blev saaledes Naturfredningsforeningens første store Sejr. — Efter Lovens Gennemførelse er det nu praktisk talt lykkedes at standse al yderligere Afspærring af den frie og for Plantevækst blottede Strandbred i Danmark.

NATURFREDNINGSLOVEN

D'Hrr. Jurister i vor Bestyrelse havde forlængst indsendt Foreningens noje udarbejdede Forslag til en *Naturfredningslov*. I Februar 1916 fremlagde den daværende Justitsminister disse Forslag til Lov om Naturfredning i Danmark. — Efter flere Udvalgs-Behandlinger i Rigsdagen blev der tilvejebragt Enighed om Loven, og den 26. Januar 1917 vedtog Folketinget enstemmigt Naturfredningsloven.

Den 1. Juli 1917 traadte Loven i Kraft.

Det maa indtrængende anbefales enhver Naturven at gøre sig bekendt med Loven, thi selv om vort første Forslag blev stærkt beklippet under sin Vandring gennem Rigsdagen, og selv om *en grundig Revision af Loven er i høj Grad paakrævet*, saa ejer vort Land dog en Fredningslov, der har vist sin Kraft og Myndighed ved at dekretere Fredninger, der tidligere vilde have været umulige at gennemføre. — I Følge denne Lov er der oprettet et *Naturfrednings-Nævn* for hvert Amt i Landet og et *Overfrednings-Nævn*, der residerer i København, og som er øverste Instans i alle Naturfrednings-Sager. Ligeledes er der udnævnt et *Naturfredningsraad*, som kan raadspørges af Nævnene — populært sagt: Nævnene er *Dommerne*, Naturfredningsforeningen med sine Lokalkomiteer: *Advokaterne*, og Overfredningsnævnet er *Højesteret* i alle Naturfredningssager.

Fig. 7. Fredet gammel Højskov i Nørre-Skov ved Furesøen.

SKOVENE OG NATURFREDNINGSARBEJDET

I et Land som Danmark er det selvsagt *Stranden* og *Skovene*, der ganske særligt har alle Naturvenners Hjerte; derfor var Kampen for den frie Strand en af Naturfredningsforeningens første

store Opgaver, og efter at dette Arbejde var lykkeligt afsluttet, var det kun naturligt, at man saa den næste store Opgave i den videst mulige Beskyttelse af de Naturskønheder, vort Land ejer i sine Skove. Men i denne Sag mødte man om muligt endnu større Vanskeligheder end i Strandfredningssagen, thi der er jo i vore Skove betydelige økonomiske Værdier bundne. — Skønt vore dygtige Forstmænd i det sidste Aarhundrede har gjort et stort Arbejde for at udvide Skovarealet her i vort skovfattige Land, har desværre *de økonomiske Hensyn været* i den Grad eneraadende, at det har kostet og stadig koster vort lille Land Tabet af uerstattelige Skønhedsværdier, idet de nugældende Driftsplaner i høj Grad forringer Skovnaturens Skønhed ved, at Skovene drives efter geometriske Linier med 1 Kvadrat Bøg, 1 Kvadrat Gran, 1 Kvadrat Eg o. s. v. — Herved ødelægges ganske Billedet af de smukke, gamle danske Blandingsskove, hvor alle Arter af Lovtræer voksede Side om Side alt efter Jordbundsforholdene. — Ligeledes fortrænges Lovtræerne i altfor høj Grad af Granen. Ydermere omhugges Træerne (i Følge Omdriftsplanerne) længe inden de har naaet deres fulde, naturlige Levealder og Størrelse. —

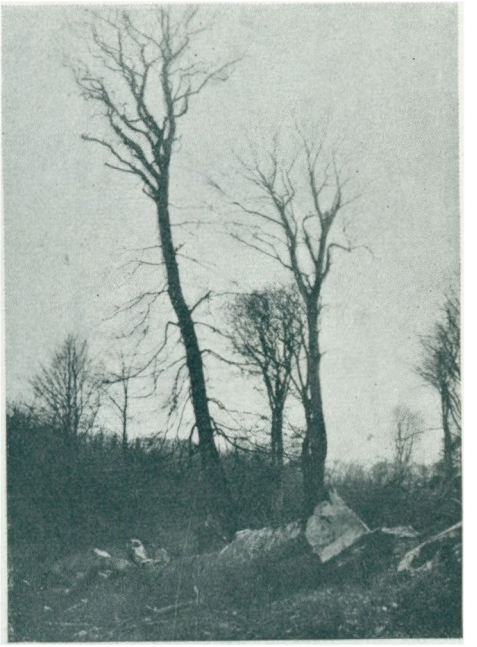

Fig. 8. Fældet Kæmpe i Nørre-Skov ved Furesøen (umiddelbart forinden Naturfredningsforeningen greb ind).

I hele dette store Spørgsmaal har vi mødt megen Forstaaelse hos enkelte af vore dygtige Forstmænd og hos flere Naturvidenskabsmænd, ligesom vort Andragende om Nedsættelse af en Kommission angaaende en *Udvidelse af Lystskovdistriktet i Nordsjælland* blev imødekommet, og Naturfredningsforeningen er selv repræsenteret ved to af sine Bestyrelsesmedlemmer i denne Kommission, som ogsaa har til Opgave at forelægge Forslag angaaende Dyrehavens fremtidige Behandling; Kommissionen menes i en nær Fremtid at ville afslutte sit Arbejde.

Flere af vore Forstmænd har gjort meget for at skaane, hvad skaanes kunde, men desværre har de ubønhørlige Driftsplaner forhindret en virkelig effektiv Bevarelse og Udvikling af Skovenes Naturskønhed; dog har der i den senere Tid fra saavel naturvidenskabelig som forstlig Side været udtalt, at der godt kan

opnaas de samme økonomiske Resultater ved andre og mere æstetisk forstaaende Driftsformer. Og selv om alt nyt skal have sin Tid til at bryde sejrende igennem, saa er det dog en Glæde at se disse forste Tegn paa en ny og bedre Tid for vore Skove. En Losning af hele det store Skovspørgsmaal er saa meget nødvendigere, som det har vist sig, at Fredningsloven er stærk nok til at beskytte naturskønne Skovstrækninger mod de nuværende Driftsplaners Angreb, idet der paa vor Foranledning er afsagt Fredningskendelser i Statsskovene: *Ryet Skov ved Farum Sø* og *Nørreskov ved Furesøen.* (*se Fig. 7—9*). — Tillige har Naturfredningsforeningen foranlediget Fredning af *mange smukke og ejendommelige Træer og Trægrupper.*

Fig. 9. Fredet gammel Højskov ved Farum Sø.
(Stod ifølge „Omdriftsplanerne" for Tur til at falde.)

I Anledning af de kendte Ødelæggelser af Dyrehavens Skønhed, saasom Fældning af monumentale og historiske Træer, Omprofilering af Skovbryn m. m. m. rejste Naturfredningsforeningen hele Spørgsmaalet: *Dyrehavens Bevaring* og opnaaede, at Landbrugsministeriet nedsatte en Kommission i 1918, der skulde udarbejde en fremtidig Driftsplan for Dyrehavens Behandling, set fra et landskabeligt Synspunkt. Denne Kommission endte sit Arbejde i en Flertals- og en Mindretals-Betænkning, hvorefter hele Spørgsmaalet er taget op til fornyet Drøftelse af den tidligere nævnte Lystskov-Kommission. Naturfredningsforeningen er i sit Arbejde for Dyrehavens Bevaring blevet støttet af *Kunstakademiet, Forfatterforeningen, Forskønnelsesforeningen* og *Turistforeningen,*

og man maa nu haabe, at dette aarelange Arbejde vil resultere i *en effektiv Beskyttelse af denne enestaaende Skovs store Skønhedsværdier.*

Fig. 10. Den syvstammede Bøg — stod endnu i Fjor ved Peter Lips Hus.

Naturfredningsforeningen ligger inde med et meget stort Billedmateriale af særligt monumentale og karakterfulde Træer, som i de senere Aar desværre er fældede. Hosstaaende Billeder er nogle enkelte Eksempler paa disse Tab: *Den syvstammede Bøg* stod endnu i Fjor ved Peter Lips Hus i Dyrehaven — nu er den fældet! (*se Fig. 10—11*). Paa et andet Billede ses en *prægtig 300 aarig Bøg*, den var endnu et rigt oldenbærende Træ — og dog blev den fældet! (*se Fig. 12—13*). Det er som sagt blot et Par enkelte Eksempler paa, hvad der *er* tabt. Men hvad vort lille skovfattige Land endnu har tilbage af særligt karakterfulde og ærværdige Træer burde skaanes, thi de største af disse Kæmper er Naturen Aarhundreder om at skabe; de er i Virkeligheden det mægtigste og skønneste Udtryk for den danske Naturs Frodighed og Vælde.

Fig. 11. Den syvstammede Bøg ligger fældet paa Jorden.

LENENES OG STAMHUSENES AFLØSNING

Under den nuværende Afløsning og Udstykning af de store Len og Stamhuse staar betydelige Skønhedsværdier for Fald. Ved

Forstaaelse og Imødekommenhed fra mange af Besiddernes Side er det lykkedes at faa fredet en Del, men alt for meget *er* gaaet og *vil* gaa tabt. — Vi arbejder energisk for at redde, hvad reddes kan og har i dette Arbejde mødt Hjælp og Støtte hos Formanden for Lenskontrollen Hr. Lenssekretær Ingerslev, der netop i Aar har tiltraadt vor Bestyrelse, hvilket selvsagt er af den største Betydning for det fremtidige Fredningsarbejde.

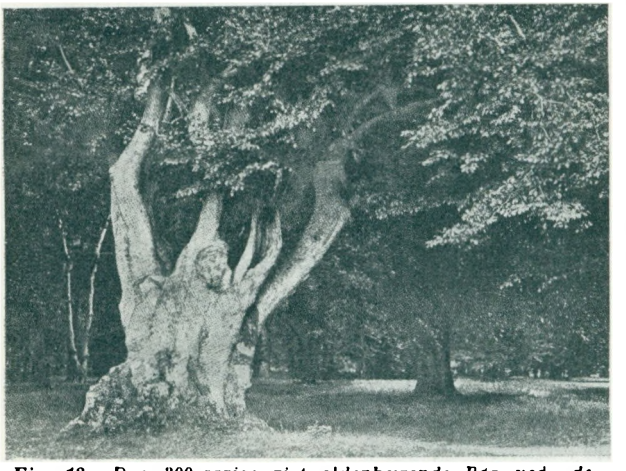

Fig. 12. Den 300-aarige rigt oldenbærende Bøg ved „de „blaa Bomme" i Dyrehaven.

Paa et af hosstaaende Billeder ses et typisk dansk Aalandskab, som det lykkedes at frelse fra den planlagte Udstykning. Det er det afloste Stamhus Giesegaards Jorder, hvor Koge Aa glider gennem et skønt Engdrag med frodig Bevoksning af gamle, ualmindelig smukt formede Ege med Underskov og Krat. Et pragtfuldt dansk Landskab, som det kun findes paa de store Ejendomme, og som nu paa Grund af Udstykning var truet med Tilintetgørelse. (*se Fig. 14*).

Fig. 13. Den 300-aarige Kæmpe ligger fældet paa Jorden. (Læg Mærke til Træets mægtige Dimensioner i Forhold til Rytteren.)

Hele denne *Udstykning* er Tidens Løsen og er sikkert ogsaa til Fordel for mange Smaafolk, men for disse mange nye Husmænd er det dog af stor Betydning, at der midt i det flade og

raserede Landskab bevares Oaser, hvor Omegnens Beboere paa Fridagene kan samles i naturskønne Omgivelser; thi lad os ikke glemme, at *ethvert Folk er præget af den Natur, det er opvokset i.* Vor Tid har en *Pligt* til overfor vore Efterkommere at bevare saa meget som muligt af Landets store Kultur- og Naturværdier, der dog er ethvert gammelt Kulturfolks stolte Arv fra Slægt til Slægt. — *Vilde det ikke være rimeligt at lette de svære Skattebyrder for de fredede historiske Herregaards-Bygninger og for de skønne*

Fig. 14. Fredet Aalandskab ved Køge Aa — reddet fra Udstykning.

gamle Parker! Som Forholdene nu er, tvinges Ejerne til enten at lade dem forfalde eller udstykke. Hidtil har disse Skønhedsværdier haft den storste Betydning for hele Omegnen, idet de fleste af Ejerne meget gæstfrit har ladet Parkerne staa aabne for Offentligheden.

Var det ikke muligt at træffe en Ordning (en Skattelettelse), som kunde standse den Ødelæggelse, vor Tid her gor sig skyldig i? — Paa hosstaaende Billeder ses en enkelt blandt mange pragtfulde gamle Ege under Spanager Hovedgaard; de blev fredede umiddelbart forinden, Udstykningen truede dem med Omhugning. (se Fig. 15—16).

FORSKELLIGE FREDNINGSRESULTATER FRA DE SIDSTE AAR

Mange Farer kan i vor Tid true naturskønne Steder; hosstaaende Billede fra Soro er taget fra en prægtig gammel Ege-Bevoksning kaldet „*Egevang*", der ligger midt i en naturskøn Egn

— rig paa store historiske Minder. Her havde en Del lokale Sportsforeninger planlagt Rejsningen af en amfiteatralsk Sportsplads midt i denne uberørte Naturidyl. Vi modarbejdede Haand i Haand med vor lokale Fredningskomité disse Planer, og ved Hjælp og Tilslutning fra Fredningsnævnet for Sorø Amt og fra Overinspektøren for Sorø Akademis Skove, Hr. Kmhr. Buchwald lykkedes det at opnaa „Egevang" beskyttet mod den paatænkte Ødelæggelse. (*se Fig. 17—18*).

Fig. 15. En af de mange fredede Ege paa Spanager-Hovedgaards Jorder.

Af andre Fredninger fra de sidste Aar skal her blot nævnes: Fredningen af det smukke Skovparti kaldet „*Præstebakken*" ved Farum So. — Fredning af *Hejrekolonien paa „Fuglsang"*. — Fredning af den med Bøge bevoksede *„Aas" ved Horneby*. — Fredning af *Ørby-Bavnehøj*, der er et landskabeligt dominerende Punkt ved Vejen mellem Helsinge og Tisvilde med en enestaaende Udsigt over Landet mellem Gribskov og Kattegat. — Fredning af den smukt beliggende gamle Skanse ved Hundested, hvorfra man har en herlig Udsigt over Hav og Land. — Disse Fredninger er kun nogle enkelte Eksempler paa det Arbejde, som *er* udført. Foruden dette direkte Fredningsarbejde har

Fig. 16. Fritstaaende Trægrupper ved Borup Sø. (Fredet paa Besidderens, Kammerherre, Baron Wedell-Neergaards Initiativ.)

Naturfredningsforeningen udvirket Adgang for Offentligheden til mange hidtil afspærrede naturskonne Steder, idet vi altid samtidig har arbejdet for en *større Hensyntagen fra Publikums Side overfor Naturen.* — Det er vort Haab, at der sammen med den voksende Natursans ogsaa maa vise sig en betydelig større Ærbødighed overfor vort Lands Natur end den, der nu ofte udvises af Publikum! Saavel i Skrift som i Tale har Naturfredningsforeningen — stærkt støttet af hele vort Lands Presse — søgt at modarbejde den Tankeloshed, hvormed saa mange Mennesker hver eneste Sommer tilsmudser store Dele af vort Lands Skove og Strandbredder. — *Rettighed giver Pligt!* Har man faaet *Ret* til at færdes paa naturskønne Steder, har man ogsaa Pligt til at opføre sig sømmeligt dèr! Og det vel at mærke ikke alene for Ejerens Skyld. — Men for at gennemføre denne *overmaade vanskelige Opgave* maa alle vort Lands Naturvenner staa sammen, ellers er den uigennemførlig!

Fig. 17. Udsigt fra „Egevang" ud over Sorø Sø.

Fig. 18. Det indre af „Egevang" ved Sorø Sø.

Mange og store er de Fredningsopgaver, som venter paa deres Løsning, og selv om Naturfredningsmyndighederne og Naturfredningsforeningen kan se tilbage paa mangt et godt gennemført

Arbejde, saa er det dog intet mod de Opgaver, som venter, mod de mange Natur-Ødelæggelser som viden om i vort Land *stadig* finder Sted, og som maa og skal bekæmpes. Men desværre hersker der endnu ude i Befolkningen et alt for stort Ukendskab til, at vi her i Danmark har faaet en *Naturfredningslov*, og mange Naturødelæggelser, som med Loven i Haand kunde standses, gaar upaatalt hen, og desværre sætter de fleste af Amts-Fredningsnævnene sig kun i Bevægelse paa direkte Opfordring udefra. Først naar alle Naturvenner slutter sig sammen og danner lokale Frednings-Komitéer for alle Egne i vort Land — vi har endnu kun 30 Komitéer fordelt over Øerne (men netop i disse Dage er den første jydske Naturfrednings-Komité dannet, og forhaabentlig vil snart hele Jylland og Fyn tage energisk Del i Naturfredningsarbejdet) — først *da* vil det lykkes ved fælles Hjælp at bevare, *hvad Danmark endnu ejer af smuk og ejendommelig Flora og Fauna og af naturskønne Landskaber.*

Billederne af „den frie og aabne Strand" er udført af kgl. Hoffotograf *Julie Laurberg og Gad.*

Alle de øvrige Naturoptagelser er udført af *Sigvart Werner.*

OM PESTEN I NORDITALIEN 1630
(ET SUPPLEMENT TIL MANZONI)

AF

J. W. S. JOHNSSON

J. W. S. Johnsson (f. 1868). Student 1886. Cand. med. 1893. Praktiserende Læge. Medicinalhistoriker og Folklorist. Sekretær i Danmarks Folkeminder. Udgiver af „Den danske Lægestand". Forfatter af flere større Bøger, talrige Afhandlinger og kritiske Anmeldelser af medicinsk-kulturhistorisk Indhold. Medlem af Société d'histoire de la médecine i Paris 1911 og af Selskaberne i Rom og Leipzig. Medstifter af Société d'histoire de la pharmacie i Paris 1912 og af Dansk medicinsk-historisk Selskab. Medlem af den paa Lægekongressen i London 1913 nedsatte Kommission til Oprettelse af et internationalt medicinskhistorisk Samfund og af Société internationale d'histoire de la médecine fra dettes Stiftelse 1921. Medstifter af det amerikanske History of Science Society, 1924.

Det siges ikke helt sjældent nu til Dags, at den historiske Romans Tid er forbi. Kildestudierne og Faghistorikernes Kritik skal have undlivet den, og i vor realistiske Tid menes man at have Brug for ganske anderledes haandgribelige Ting end de historiske Begivenheder i romantisk Omskrivning. Hvor meget sandt, der er i dette, er vanskeligt at sige. Trænger den historiske Roman til en Genfødelse, kommer nok en Gang ved Lejlighed den rette Mand, der kan skrive den. De gamle Romaner skal nok holde sig i Live; der er vist ingen, der tror, at Walter Scotts, Alex. Dumas', Victor Rydbergs og mange andres Værker nu er viede til Glemsel og Undergang. Har man blot engang set Ungdommen læse Ingemanns Romaner og ganske glemme Omverdenen under Læsningen, forstaar man, hvor lidet ønskelig den nøjagtige, velbegrundede Historieskrivning vilde være i den Slags Bøger. Ungdommen og Menigmand spørger sandelig ikke om den Slags Ting.

Forresten var den historiske Kritik jo straks paa Færde, da disse Romaner udkom, uden at den i mindste Maade kunde forringe det Held, der fulgte paa. Historikeren, Gehejmekonferensraad Wegener sagde jo til Ingemanns Fader, der glædestraalende talte om Sønnens Bøgers Popularitet: Din Søn! aa, ja! ham kan man jo kun beklage; han tror, han skriver Historie!

Bebrejdelsen for ikke at skrive sand Historie rammer dog ikke alle de historiske Romanforfattere. Italieneren *Alessandro Manzoni* (1785—1873), der blandt andet skrev *I promessi sposi* (de trolovede) nyder endog den sjældne Ære, at denne Bog bliver citeret som Kildeskrift. Hans Bog, der hørte til Halvfjerdsernes Yndlingslekture her hjemme (dansk Oversættelse 1874) udkom oprindelig 1827 og giver en Skildring af Lombardiet, som det var i det 17. Aarhundrede; Rammen er en meget dramatisk forløbende Kærlighedshistorie, og alt hviler paa meget indgaaende historiske Kildestudier. Dette gælder i ganske særlig Grad den gribende og uhyggelige Skildring af Pesten i Milano 1630, der danner et særligt Afsnit i Bogen, og som er i den Grad gennemarbejdet og fuldendt, at der efter Manzonis Tid kun er kommet Detailfremstillinger frem, naar lige undtages at Cesare Cantù, der ogsaa behandlede Lombardiet i det 17. Aarhundrede (Storie minori II, 1865), og som havde haft Adgang til Arkiver, som Manzoni ikke havde set, gav en ny Fremstilling, der paa mange Steder supplerede det kendte, men kun i ringe Grad bragte noget nyt.

Pest i en italiensk By. Den ene Figur holder sig for Næsen af Hensyn til Peststanken. Billedet stammer fra Abraham a Sta.Clara: Huy und Pfuy der Welt.

Det vilde være overordentlig fristende at fortælle lidt om „De Trolovede", om hvorledes Manzoni, under Hensyn til visse Angreb paa det sproglige, holdt anden Udgave hen i ikke mindre end 14 Aar, hvorefter den fulgtes af uendelige Rækker af Ny-Udgaver, hvorledes den oversattes til alle mulige Sprog — Bogen kommer i den Henseende nær op paa Siden af Andersens Eventyr — og om, hvorledes det Italiensk, som Manzoni skrev i dette Værk, blev Normalsproget for det unge samlede Italien. Men alt dette maa ligge, til kyndigere Hænder end mine tager sig af det. Min Opgave er en helt anden, nemlig at fortælle lidt om et Haandskrift, der fra det fyrstelige Belgiojosaske Bibliotek har forvildet sig til Danmark og nu staar i min Bogsamling. Det kan nemlig paa flere Maader fuldstændiggøre, hvad Manzoni og Cantù fortæller.

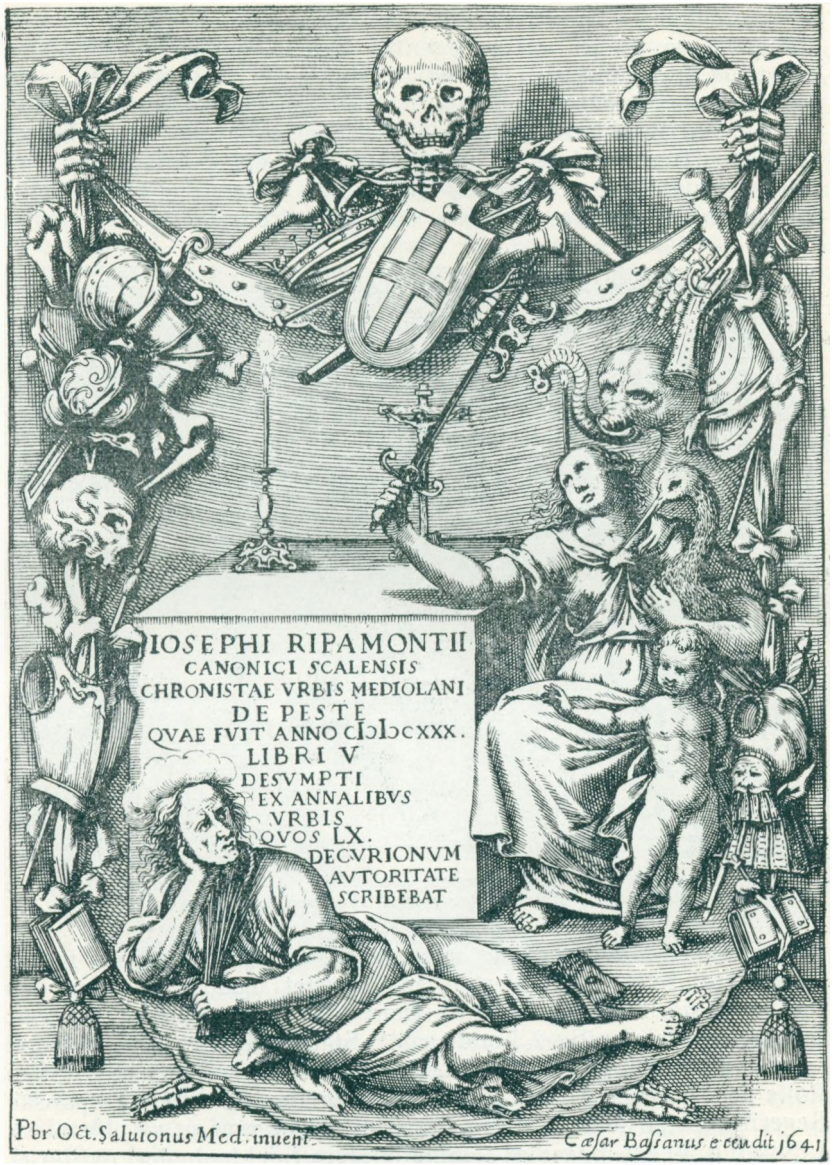

Titelbladet paa Ripamontis Bog. Døden holder Krigens, Pestens, Lovens og Kristenkærlighedens (Pelikanen) Symboler i Vejret. Mennesket underkaster sig Guds Svøbe (Riset).

Men inden dette finder Sted, kunde der maaske være Grund til i al Korthed at omtale de Kilder, der er de væsentligste til Kendskabet om Epidemien 1630, og som de nævnte Forfattere i meget høj Grad benytter. Her ses naturligvis bort fra Arkivsagerne, af

hvilke mange er benyttede, men som med Lethed kunde forøges. Tales der om Bøger, er der egentlig kun to, der spiller en Rolle. Først og fremmest den udførlige Skildring af Epidemien, som Raadsherren *Giuseppe Ripamonti* skrev paa Opfordring af Byraadet, en stor Bog, hvis Latin er lige saa elegant som vanskeligt at oversætte. Dens kuriøse og uhyggelige Titelblad gengives her efter den eneste Udgave, der findes (1648). Den anden Bog blev skrevet af Lægen *Alessandro Tadino*, en saare fremragende og dygtig

Flyveblad, fremstillende Salvesmørernes Henrettelse; til højre Skamstøtten og en Marmortavle med Dommen.

Mand, der Gang paa Gang udsendtes paa Tjenesterejser, for at konstatere, hvor langt Pesten var skredet frem, den Gang den nærmede sig, følgende de store Hære, der drog ned over Alperne. Krigen rasede nemlig i Lombardiet, Staten Milano var inddraget i den, og Belejringen af Byen Casale kom til at spille en ikke ringe Rolle for Pestens Forløb, ligesom ogsaa den daværende spanske Regering fik en overordentlig stor Indflydelse især paa Epidemiens Udvikling. Begge Bøger er temmelig store Sjældenheder, og det er dem, som alle maa støtte sig til, naar de arbejder med denne Pest, men de lider af en stor Mangel, at de begge fortæller løs uden synderligt Hensyn til den historiske Rækkefølge, som Begivenhederne havde. Tidsfølgen har man senere maattet rede ud, og det er navnlig Cantùs Fortjeneste, at den er nogenlunde kendt.

Naar jeg skriver om Begivenhederne, er det med fuld Ret, for under Epidemien skete der betydelig mere end det, at saa og saa

mange Tusinder døde. Den enorme Dødelighed var nemlig saa uforklarlig, at den offentlige Mening tog sin Tilflugt til Trolddom, naar der var Tale om Aarsagen til den forfærdelige Udbredelse, Sygdommen fik.. Dels troede man, at man spredte Pesten ud med forgiftede Brød, dels angav man pestbringende Salver, der smurtes overalt paa Laase, Haandtag, paa Skriftestolene og paa Kirkegulvene, som Aarsag. Til sidst var alt smurt ind, Blomsterne, man rakte den døende, Flasken, man drak af ude paa Marken, Ærmerne paa Lægens Kittel. Følgerne var en stadig Jagt paa Salve-

Skamstøtten. Efter et dansk Skillingsblad.

smørerne, og en Retssag mod Barberen *Jacob Mora* og Kommissæren *Piazza*, der mentes at være Anstiftere af og Ophavsmænd til disse Trolddomskunster. Det blev en Retssag, der i Gru overgaar alt, hvad Kriminalforfatterne har kunnet finde paa, og da Straffen faldt, var Retsplejens sædvanlige Domme paa Livet at regne for en Afstraffelse i en Søndagsskole. De to dømte blev sat op paa en høj Kærre og kørt til Stedet, hvor de havde fabrikeret Salven. Undervejs blev de knebet med glødende Tænger. Paa Gerningsstedet huggede man den højre Haand af dem, og da de var kommet ud til Retterstedet, knuste man deres Lemmer med Hjulet, ét for ét. Saa blev de stejlede og skulde hænge dèr i seks Timer. De var i Live, da man tog dem ned, og saa blev de kvalte,

hvorefter Ligene kastedes paa et Baal. Asken samledes op og strøedes i en nærliggende Bæk.

Det her afbildede Flyveblad blev udsendt til Skræk og Advarsel sammen med en officiel Beretning om Dommen, men denne fuldstændiggjordes yderligere ved, at Barberens Hus blev jævnet

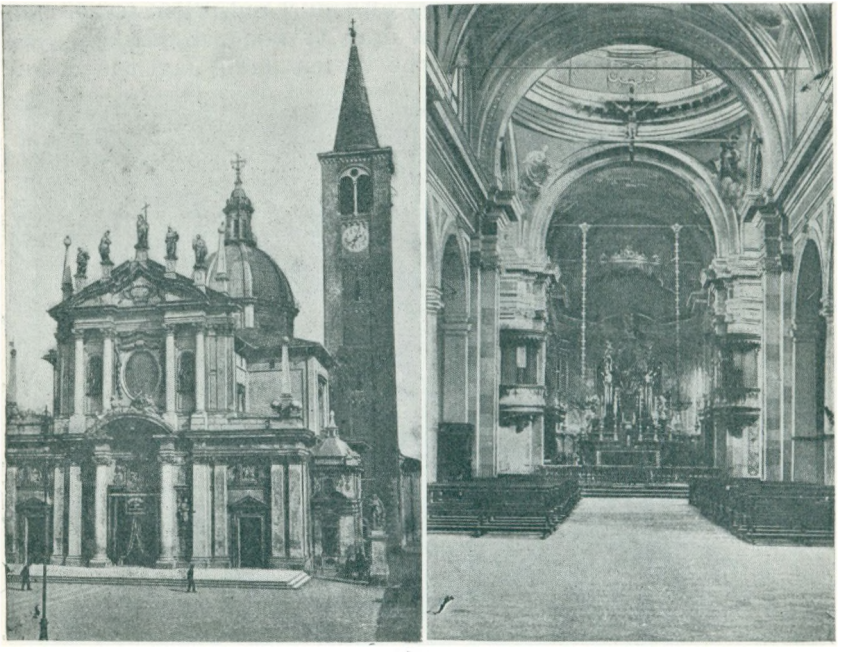

Kollegiatkirken i Busto, udvendig og indvendig.

med Jorden, og der rejstes en Skamstøtte paa Stedet, bærende en udførlig Omtale af det skete.

Den offentlige Mening havde krævet sine Ofre, og den havde faaet dem. Men disse Justitsmord blev ikke forgæves. Advokaten *P. Verri* udsendte 1777 sit Skrift om Torturen og rejste paa Basis af Salvesmørerprocessen en rasende Kamp mod Inkvisitionen og fik den afskaffet; senere skrev Manzoni sin lille Bog om Skamstøtten (1840). Som man ser, fik Pestepidemien 1630 en kulturhistorisk Betydning af høj Rang.

Hvad byder nu det nævnte Manuskript i Forhold til de andre Kilder? Ja, først og fremmest er det en samlet Fremstilling, dernæst skildrer det hele Forløbet, saaledes som det var i en lille By. Det er nemlig skrevet i Busto-Arsitio, en Købstad, der ligger 34 Kilometer fra Milano, og disse Skildringer af Epidemierne i smaa Byer har man kun meget faa af. Dernæst bringer det gode Bidrag til Begivenhedernes kronologiske Orden, og endelig fortæller Forfatteren, der antagelig er en Kanonikus ved Bustos Kollegiatkirke,

og som synes at have heddet *Reguzzone*, en Mængde om det daglige Liv under Pesten og om Forhold, der tidligere kun var lidet kendte. Historien om Mora og Piazza tager han sig ikke videre af, omend han ikke rigtig tror derpaa. Han fortæller, om hvorledes han sammen med Organisten og to Præster „gaar ud for at se paa fire Stykker smukt, udsøgt Brød, som var fundne i Via Venaria under en Hæk, seks Favne paa den anden Side af det lille Madonnakapel, og efter at de var samlede sammen med Spidsen af to Staalklinger, blev de bragt ind til Porta Pissina (en af Byportene), og dèr blev de gravet ned, for at de ikke skulde smitte nogen, som kunde have spist dem". Det er først Retssagen i Milano, der faar ham til at tro paa Pestsalven, og han skildrer udførligt en Lægbroder, der paa sin Tiggergang i Nabobyerne anretter de frygteligste Ulykker med sin Salve. Forfatteren fortæller som Slutning paa Beretningen:

Stefano della Bellas Stik af Pesten i Milano 1630. Det vises paa fem Billeder, hvorledes Døden rammer alle. Billede 4 forestiller Milanos Pesthospital. Man ser det til alle Sider aabne Kapel.

„Derefter gik han til *Castano* for at tigge, og dèr bestrøg han tre Porte, og nogle døde deraf i Løbet af kort Tid, og da han gik ud paa Markerne, fandt han to Smaadrenge, og hver af dem gav han en lille Smule, og seks Timer efter var de døde; saa vendte han tilbage til Castano, og da han gik over Markerne, lod han, som om han var tørstig, og han gik ind paa Agrene og i Vinhaverne, hvor man arbejdede og stod og hakkede, for at bede om, at man af Medlidenhed vilde give ham lidt at drikke. Kvinderne

gav ham uden Bagtanke deres Græskarflasker, og da han havde drukket, tørrede han Flaskens Mundstykke af med Haanden, og paa den listige Maade fik han Flaskemundingen indsmurt og fik derved mange til at dø."

I Cuggione forsøgte han saa at komme ind hos en Værtshusholder, og en lille Dreng saa ham, da han tog i Klinken. Drengen fortæller saa Faderen, at der er en Salvesmører ved Døren, denne samler Folk sammen, lader alle Byens Klokker klemte, og man anstiller en formelig Jagt paa den ulykkelige. Han indhentes og tages til Fange i en lille Skov, og da der findes 60 Zecchiner paa ham, er hans Brode vis. Han føres til Milano og dør der i Fængslet. „Man siger, at han blev kaldt af Djævelen," føjer Manuskriptet tørt til.

Selvfølgelig diskuteredes der ivrigt Mand og Mand imellem om, hvorledes Pesten egentlig kunde opstaa. Fra religios Side prædikedes om Guds Straf, de lærde saa i Kometerne Forbud paa de kommende Begivenheder, men Menigmand, der tager praktisk paa Ting og Forhold, fæstede sig ved alle de Klæder, der røvedes paa Slagmarkerne, og hvis Besiddere døde som Fluer. De trykte Beretninger og Haandskriftet for den Sags Skyld ogsaa, har mange Fortællinger derom. Men dette sidste har noget, som endnu aldrig blev omtalt ved denne Epidemi, skønt det er kendt allerede fra Pesten blandt Filisterne og fra talrige Epidemier senere, nemlig en Beretning om Rotternes

Hærgen. Nu til Dags ved man, at Rotterne angribes af Pest, dels ved at de æder Kadaverne af andre pestbefængte Rotter, dels ved en Loppeart, der lever paa dem. Det har derfor en ikke ubetydelig Interesse at høre om disse Gnaveres Hærgen, navnlig da Skildringen stammer fra et Øjenvidne. Han skriver:

„En overmaade mærkelig Ting, der vakte den største Forbavselse, hændte Aar 1630, og den er næsten utrolig for dem, der ikke var med og saa det med egne Øjne; der var i det Aar en saadan Mængde Rotter, at Folk kun med yderste Besvær, baade ved Dag og om Natten, kunde forsvare sig mod denne store Ulempe og Dyrenes besværlige Raseri, saa at man ikke kunde frelse noget som helst paa Grund af deres uhyre Antal; der fandtes ikke et Hus, hvor de ikke regerede i Hundredvis, og de var af en saa overdreven Størrelse, at det vakte Rædsel at se dem i Skarer, som om de var Smaahunde, og saa stor Skade gjorde de overalt, at den ikke er til at vurdere, mest gik det ud over Klæder, Uld og Linned. De var saa rasende af Sult, at de gnavede paa Dørene og Vinduerne for at komme ind i Værelserne og ud igen, ganske som var det Hunde, og dette skete med Guds Vilje og Tilladelse."

Mange Midler til at klare sig overfor en Farsot af saa stor Voldsomhed som Pestens havde naturligvis Bustienserne ikke; men de gjorde, hvad de kunde. De byggede Palissader om deres By, lagde Grav om den, udstedte Passertegn for dem,, der vilde ud eller ind, rensede Husene, brændte Sengetøj, og Pesten bredte sig uden Ophør. Saa fik naturligvis Salvesmørerne Skylden, og der rejstes Galger til Skræk og Advarsel paa alle Gadehjørnerne, ganske som man havde gjort det i Milano. Det hjalp ikke, og Befolkningen søgte saa at hjælpe sig selv, delvis ved en gennemført Isolation, der i Lighed med den af Øvrigheden paabudte Karantæne varede 40 Dage. Manuskriptets Forfatter har her en kostelig Historie om en Mand, der flygter fra sit Hus i Byen ud til sit Landsted for at holde Karantæne, men jages tilbage af sine Bønder; da han nu har været i en fremmed og smittet Kommune, vil man ikke have ham tilbage i Busto, og det lykkes endelig efter mange Forhandlinger og meget Besvær at leje en Bolig i en Naboby. Her lader

han sig lukke inde af Byfogeden, der laaser af, efter at alt er ordnet til et Ophold paa længere Tid. Han bliver der i 5 Maaneder, iagttager alt hvad en Helbredspedant kan finde paa, og gaar saa rask ud, angribes sammen med sin Hustru af Pesten og dør efter faa Dages Frihed.

Til Dagliglivets Plager hørte Monatterne, Folk, der af Kommunen var lejede til at transportere Pestligene væk fra Husene og som i Ly af deres Rolle som Bestillingsmænd forøvede de skændigste Misgerninger. I Milano, hvor de var ansatte i Hold for hvert af Byens Kvarterer, var Monatternes Overgreb det stadige Samtaleemne. Udgaaede fra Byens Bærme, veg de ikke tilbage for Plyndring, Voldtægt og Mord. Busto fik naturligvis ogsaa anskaffet nogle Stykker af disse Kavalerer, men der hjalp man dog gennemgaaende hinanden gensidigt. Demoralisationen var iøvrigt almindelig, Opløsningen af alle Forhold følelig. Selv de til Busto udsendte Kommissærer stjal, skønt Sundhedsstyrelsen var deres overordnede. Først kom der en ganske uduelig Person, senere en dygtig Mand *L'Herba*, der havde sin Søn med sig, „og da der døde mange rige Folk, som efterlod en bekvem Arv og havde Huset fuldt af alle Slags Livsfornødenheder, og desuden var uden Arvinger, saa kunde der gøres en rig Høst hos dem, da de var vel forsynede med Viktualier og med alle de udsøgte Ting, der skal til, naar man vil leve godt. Derfor trængte dette Asen af en Kommissær af Lækkermundethed og med Henblik paa sin personlige Fordel ind i Værelserne og benyttede sig af Lejligheden, idet han stjal salt Kød, Skinker, Pølser, dejlig Ost og udsøgte Vine og bragte dem bort paa et Lastdyr. Der var jo ingen, der kunde gøre Arvekrav gældende."

Det er ikke muligt her at følge Epidemiens Forløb, men det foregaaende har forhaabentlig vist, at Nedskriveren langt fra er nogen daarlig Fortæller. Af og til fortæller han endog rene Molbohistorier, deriblandt en om en Ko, der kom til at drikke Maanen, da denne spejlede sig i Gadekæret. Historien er dog for lang og lidt for skabrøs til at gengives her. Lidt for talrige Prædikener er der jo nok skudt ind i Teksten, men Fortællerens Skildringer af Gadelivet er vel værd at læse. Butikerne var lukkede, og man handlede kun paa enkelte Steder, hvor Varerne var fremlagte ved Siden af en Skaal med Eddike, i hvilken Pengene kastedes. I det hele foregik alt Samkvem ude af Husene. Messerne læstes ved transportable Altere, der stilledes op paa Gadehjørnerne. Det religiøse Liv var helt igennem præget af en ivrig Stræben efter at undgaa Smittefare. Saaledes var Kordrengene fuldstændig afskaffede ved Begravelserne, hvor de ellers bar Lyset for den afdøde. De skulde ikke smittes — Italienernes Kærlighed til Børn fornægter sig aldrig — og Præsterne overtog baade Transporten af Kisten og alt, hvad der vedrørte Ligbegængelsen. Naar Præsterne var kommet til det Hus, hvor den døde laa, stillede de sig op i en Afstand af 10—12 Alen fra Liget, og en af dem stænkede det i

denne Distance med Vievandskosten. Saa løftede man det hurtigt op for at bære det ud til Kirkegaarden. En Præst, der havde haft Pest, men som var kommet sig, strøede Halm flere Favne bredt paa det Sted, hvor man maatte sætte Kisten ned, for at hvile sig, og naar man gik videre, brændtes Halmen af, for at den ikke skulde kunne bringe Smitte. Klerus, der ledsagede, gik i spredt Orden med stor Afstand mellem de enkelte Præster, og Monatterne fulgte i 12 Alens Afstand. Denne spredte Orden overholdtes ogsaa, naar Nadveren skulde uddeles, det skete med en lang Stok, og Deltagerne stod i en Kreds. Uhyggestemningen forøgedes ved den advarende Ringen af Monatternes Bjælder, der stadig lød, ved de døendes Klager og de stadigt gentagne Litanier og ved Flagellanternes dystre Korsang, naar de gik i Procession, klædt i Sæk og Aske, bønfaldende St. Rochus, St. Sebastian, San Carlo og de andre Pesthelgene.

Om alt dette giver Manuskriptet meget fyldige Oplysninger, men jeg skal ikke fortabe mig i det. Til sidst standsede Epidemien, som saadanne Farsoter ofte gør, ganske pludseligt. Afslutningen fejredes med en meget stor Kirkefest, med Sang og Musik — blandt andet af fire indkaldte Trompetere, der skal have været fortrinlige i deres Ydelser — og med Skud af store Mørsere. Der kom ingen til Skade, bemærker Forfatteren tørt. Et nyt Liv kunde nu begynde, men Rædselen sad længe i Blodet paa de faa efterlevende, og spredte Tilfælde af Sygdommen forekom ogsaa af og til. Stor Opstandelse blev der saaledes St. Genesius Dag, da en pestbefængt nøgen Mand kom løbende over til Busto fra en Naboby; Feberen havde gjort ham rasende. Han kunde imidlertid ikke komme igennem Palissaderækken, og dèr fangede man ham, gav ham en Skjorte paa og gav ham noget at spise og drikke. Saa blev han bundet paa Hænder og Fødder og sendt hjem igen.

Grelt træder paa et enkelt Sted i Haandskriftet Modsætningen mellem den i alle Forhold adskilte verdslige og gejstlige Magt frem. Havde den sidste lidt Uret, rejste den sig i hele sin Vælde, kampberedt og med et mægtigt Vaaben i Hænde, Bandlysningen. Den ærkebiskoppelige Vagts Anfører var blevet taget til Fange, uvist af hvilken Grund, var blevet idømt 3 Slag Tamp og sat i Fængsel. Da den verdslige Øvrighed ikke kunde dømme i Sager, der angik Gejstligheden, var Følgen, at der blev lyst Band, og „alle Byens Kirker blev lukkede baade for Lægbrødre, Munke verdslige og gejstlige og for Prædikanterne med Hensyn til Gudstjenesten, Messerne og Sakramenternes Uddeling og til alt, hvad der havde med Sjælesorgen at gøre. I de fire Dage, i hvilke Forbudet varede, hørtes ingen Klokke, de døde blev ikke begravede, og de raadnede i Husene, hvor de var døde, og paa det Sted, hvor de havde lagt sig, ingen skøn, kristelig Handling fandt Sted, men kun hvad der var hedensk og gudløst. I hans Ekscellences (den spanske Guvernørs) Gaard døde tre Spaniere, som raadnede op for Næsen af hele Hoffet, fordi der ikke var nogen, der kunde be-

grave dem eller forrette Jordpaakastelsen, da alle Hoffets seks Kapellaner var gaaet deres Vej. Hele Byen kom i Ulave."

Stor og straalende var Renæssancetiden, men ogsaa en Periode, i hvilken det gik hedt til; man ser det her, men man ser det ogsaa i Haandskriftets sidste Tredjedel, der er en Dagbog, ført nogle Aar frem i Tiden, væsentligt skildrende Toget til Flandern og Begivenhederne i Norditalien under Trediveaarskrigen. Ogsaa dette Afsnit bringer meget nyt, men det vilde føre ud over denne Artikels naturlige Ramme at skildre det her blot nogenlunde udførligt. Kedelig er denne Del af Haandskriftet sandelig ikke; der er noget for enhver Smag, Mord og Vold, Ægteskabsbrud, Krig og Ulykker, og skudt ind imellem det hele Beretninger om Troppetransporter, Slag og militære Foretagender af enhver Art. Stilen er den sædvanlige; jeg giver blot et Eksempel. Tirlemont indtages, og der foranstaltes „det frygteligste Blodbad; Brødrene spiddede to og to paa Lanserne. Nonnerne brændtes levende efter at være blevet skændede, den ene efter den anden, andre blev bundet nøgne til Halen af en Hest, for at de kunde slides i Stykker. Alle Kirkerne brændtes af, og Billederne i dem ødelagdes og forhaanedes. Sakramentskrinene blev røvede, og Hostierne fyldtes i Hattene, for at Hestene kunde faa dem til Foder."

Natlige Overfald veksler med Gæstebud, hvor de indbudte forgives og dør ved Bordet, med Undtagelse af en enkelt, der reddes ved et Tilfælde. Og alt er fortalt med den samme ligefremme Troskyldighed og med den Paalidelighed, som der nu én Gang er over den daglige Notits. Nogen Besmykning er der ikke, alt fortælles ganske tørt og nøgternt, som det var, og som det hændte.

Historien bygges op af Bidrag mange Steder fra, og naar en Gang en Italiener igen skriver Lombardiets Historie, vil han blive nødt til at regne Reguzzones Haand-skrift med til sine Kilder. Skulde det nogen Sinde blive tilgængeligt for en større Kreds, vil Læserne lægge det til Side med den Tanke, at Virkelig-heden meget ofte overgaar, hvad Ro-manforfatternes fro-digste Fantasi kan skildre. De mange Kendsgerninger vil kunne fuldstændig-gøre, hvad Manzoni skrev, men denne Forfatter, for hvem selv Goethe bøjede sig, vil stadig staa uopnaaet og — uopnaaelig.

Pesten.
Vignet til Kapitlet om Epidemien i den første illustrerede Udgave af Manzonis „De Trolovede".

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF

JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

AUGUST

1924

INDHOLD

A. TORBEN JENSEN:

PAA REJSE EFTER COPRA

AUGUST F. SCHMIDT:

MIDSOMMERFESTEN

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

PAA REJSE EFTER COPRA

AF

A. TORBEN JENSEN

A. Torben Jensen (f. 1903), Student 1921. Radiotelegrafist 1922. Nedenstaaende Uddrag af en Række Breve til en Ven i Danmark viser, hvad en ung Mand med Eventyrlyst og Humør kan opleve paa en Rejse til Østen.

Port Said —.

Skrig, Skraal og Spektakel, Kommandoord, skingrende Fløjtestød og klimprende Maskintelegrafer flænger det dybe Mørke.

Om Bord i S/S Citnalta har jeg ligget i min Køje og slumret blideligt — men det kan nok være, jeg bliver vækket! Forskrækket farer jeg ud af Tæpperne, lirker lidt ved Lyskontakten (den skal nemlig tages med Kærlighed), faar virkelig — mod Sædvane — Lyset tændt og maser saa i et Par Bukser i den Tro, at min sidste Time er kommet.

Jeg forstaar overhovedet intet af den Babylons Forvirring, der hersker ude paa Dækket. Men med ét gaar det op for mig — vi maa jo være ankommet til Port Said — og Spektaklet hidrører ikke fra Sørøvere, men derimod fra Styrmændene, der manøvrerer med Skibet og uddeler deres Ordre til højre og venstre, og fra skikkelige, om end langt fra stilfærdige ægyptiske og arabiske Køb-

mænd, der border Skibet for hos de udenlandske Sømænd at finde Afsætning for deres talrige Varer. — —

Handelen gaar imidlertid noget trægt nu i Mørket. Kunderne nøjes foreløbig med at spørge og korser sig i Rædsel, naar en eller anden spraglet lille Muhamedaner forlanger det halve af England for et ganske almindeligt Vægtæppe.

— Aa! Vil du ikke rende og hoppe, hører jeg en af Matroserne bemærke, jeg vil give dig 15 sh. for den Lap af et Vægtæppe.

Men „Moses" ryster paa Hovedet. De sludrer lidt frem og tilbage. Den Ægyptens Søn beklager meget. Han er inderlig bedrøvet paa Matrosens Vegne, men saa latterlig en Pris — 15 Shilling! Næh.

Han folder saa Tæppet ud og gaar hen under en Lampe. Med straalende Øjne viser han det frem, vender og drejer det samtidig med, at dets enestaaende Egenskaber bliver grundig detailleret beskrevet. Matrosen vil maaske gerne have fat i Tæppet, men han er for klog til at vise det og holder stadig fast ved sit Bud. Han er helt kold, men Sydboen blever mere og mere ivrig, begynder allerede at slaa en Smule af paa Prisen. Han forklarer og frister og gestikulerer saa kraftigt, at han alene lægger Beslag paa det meste af Dækket. Men Matrosen ler blot og beder ham ryge og rejse med samt sit Tæppe.

Med bedrøvede Øjne pakker Ægypteren saa sit Tæppe sammen og lader, som om han vil finde en anden Liebhaver til det.

Han er dog kun borte et Øjeblik; saa kommer han tilbage til Matrosen med sit nye Tilbud, trækker ham hen i en Krog og bearbejder paany den vanskelige Kunde med sine varme Forsikringer om Tæppets uovertrufne Kvalitet og Skønhed. Han forsøger at forklare den anden, at han gerne vilde, men at han umuligt *kan* gaa ned til 15 sh. — han vil sætte til paa Tæppet med den Pris — det vil ruinere ham, simpelthen — ja — han rækker i Fortvivlelse Armene op mod Himlen — han vil blive den fattigste Lus i hele Allahs Rige.

Men nu mister Matrosen Taalmodigheden.

— Saa behold dog det Skidt for dig selv, din Jøde, siger han og gaar ærgerlig sin Vej.

Langt bort kommer han dog ikke. Moses farer efter ham, da han ser, det er Alvor. Ser sig først omkring, om der er nogen i Nærheden, lægger højtideligt Fingeren paa Munden og hvisker saa med en Mine, som om det var et Stykke af sit eget Hjerte, han tog ud og forærede bort: Saa tag det da for 15 shilling — men sig det ikke til nogen — for du faar det kun til den Pris, fordi jeg er kommet til at synes saa godt om dig!

Og den durkdrevne Orientaler sværger dyrt paa, at det er den elendigste Handel, han nogensinde har gjort.

Efter ca. en Times Forløb faar Matrosen Tæppet til sin egen Pris — og bliver endda snydt.

Det er, hvad jeg kalder Handel. — —

Efterhaanden som Solen bryder frem, bliver det brogede Skue livligere.

Skibet er paa alle Sider omgivet af de handlende Baade, der indeholder alt, lige fra ægte (og imiterede) Smyrnatæpper til Barbersæbe, Appelsiner og Sandaler.

Handlen gaar muntert nu. Vi har købt for alle vore Penge, men det betyder intet. Vi „changer" i Stedet. For Tobak, Hatte og gamle Træskostøvler, kasserede Benklæder og falske Harmonikaer — alt næsten — faar vi, hvad vi skal bruge. Men paa den samme Maade som Matrosen fik sit Tæppe — naar vi er ved at gaa efter at have debatteret en Times Tid.

Sydlændingenes Lidenskab for at faa den store Pris er dog ikke saa stærk som Lysten til blot at sælge, om end kun med lille Fortjeneste.

Har man Tid, er det en interessant Form for Handel, men en Del Taalmodighed kræves der unægtelig, om man da ikke vil give det tidobbelte af, hvad man behøver.

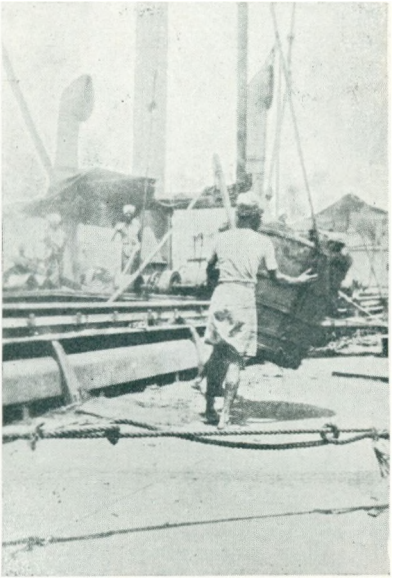

Der losses Kul i Port Said.

Port Said —.

Citnalta bliver udlosset her i Port Said. Vi har haft Kul med fra England, men nu gøres Skibet klart til at fortsætte Rejsen til Indien efter Copra.

Tredie Styrmand, Berg, hedder han, og jeg, har benyttet vort lange Ophold her til at foretage en Tur til Cairo og Pyramiderne. Det var en glimrende Ekskursion. Berg betegner den som en „Mande-Udflugt".

Vi stod op Klokken 6 om Morgenen og lod os sætte i Land med Motorbaaden. Berg havde — for alle Eventualiteters Skyld — sin Revolver med sig. Men det er strengt forbudt at tage Skydevaaben i Land her. Det er noget af det værste, man kan indlade sig paa.

Han havde gemt den inde paa Maven i den Tro, at ingen vilde mistænke ham for at have Skydere dèr.

Undersøgelsen i Toldvagten viste sig imidlertid at være mere indgaaende, end vi havde forestillet os.

Tolderne rodede og befølte og klappede, saa vi til sidst blev helt ilde til Mode.

Til alt Held var Berg imidlertid meget kilden anlagt. Dette i

En Grøntforretning paa Gaden.

Forbindelse med en daarlig Samvittighed bevirkede, at hver Gang Tolderens smaa, sorte Fingre kom i Nærheden af Revolveren, slog han en krampagtig Latter op, saa den indfødte benovet trak Fingrene til sig.

Det reddede Berg. Vi slap helskindede igennem og ilede ned til Banegaarden.

Det var i sidste Øjeblik, selvfølgelig. Toget til Cairo syntes klar til Start.

Vi kom til Billethullet.

— To Billetter til Cairo — forste Klasse, please.

Som hvid Mand — det vil under disse Himmelstrøg sige som Gentleman — kan man kun rejse paa forste. Mænge sig med „Niggerne" — næh, det kan man ikke. Man *ka—an* ikke, paastaar Berg. Og han ved, hvad der horer sig til.

Imidlertid vilde den elendige indfødte ved Billethullet ikke tage mod vore gode engelske Penge. Om dette nu skulde være Chikaneri mod Englænderne, eller hvad Grunden var, det havde vi slet ikke Tid til at spekulere over.

Berg bandede fælt, men vedholdende paa fynsk, hvorpaa vi fo'r af Sted hen til den nærmeste Vekselerer-Bod.

Vekselereren, der havde bemærket vort Hastværk, gættede sig til Grunden, tog Tilfældet i Agt og snod os eftertrykkeligt. Vi *skulde* jo have Pen-

Gadeliv i Port Said.

gene byttet, om vi i det hele taget vilde med Toget.

Omsider fik vi da — i sidste Øjeblik, som vi troede — vore Billetter, hvorefter vi styrtede ind i en Kupé.

Det varede dog noget, inden Toget gik.

Vi slog os ned lige overfor hinanden i de to Vindueskroge ud mod Perronen.

Man saa her Menneskeracerne repræsenteret i alle Hudfarvens forskellige Nuancer: Arabere, Englændere, Ægyptere Negre, Japanere — kort sagt, lidt af hver Kulør.

Udsigt fra Toget Ismalia.

Medens vi sad og (jeg indrømmer det) særlig nysgerrigt betragtede to tilslørede muhamedanske Kvinder — De ved af den Slags med „Peberbøsse" paa Næsen — kom der en Araber i europæisk Paaklædning hen til os og spurgte, om Herrerne skulde til Cairo.

Jo, det skulde de da, hvis han ellers ikke havde noget imod det!

Næh, tværtimod! Det var blot det, han vilde sige, at „Hotel Bristol" i Cairo i Luksus og Komfort overgaar samtlige Hoteller i den civiliserede Verden.

Det svor han paa.

Bevar's — vi tvivlede naturligvis ikke og spurgte saa Manden, om han ellers havde noget paa Hjerte.

Jo, det var altsaa det med „Hotel Bristol", blev han ved, eneste tidssvarende Hotel, eneste passende Opholdssted for Gentlemen af den Slags, som han tydeligt kunde se, vi var. Vi skulde blot lige skrive vore Navne i en Notesbog, han rakte ind til os, og saa skulde han nok sørge for Resten.

Men det vilde vi ikke have noget med at gøre.

Araberen blev imidlertid ved med en utrættelig Energi, og til sidst skrev vi vore respektive Navne i hans Notesbog blot for at blive ham kvit. — Han forsvandt da ogsaa omgaaende. Og vi tænkte ikke mere paa ham, da Toget begyndte at køre. — —

Lige til Ismalia følger Banelinien langs med Suez-Kanalen,

hvor man ser den ene Damper større end den anden drage Nytte af dette berømte Ingeniørforetagende, der samtidigt adskiller og forbinder Verdensdele.

Derefter gaar Turen gennem Ørkenen, hvis Sand ved Togets Fart hvirvles op og trænger ind overalt, idet det tildækker al Ting med sit gule Slør.

Men umiddelbart efter kommer vi ind i Nildeltaet, hvor afvekslende, grønne, smilende Landskaber fryder Øjet, der netop har stirret ud over det trættende, øde Ørkensand.

Indfødte „Sejlere" paa Kanalen.

I Nildeltaet ser man endnu Bonden gaa og pløje med sin Træplov — akkurat som dengang jeg gik i Skole! Det har aabenbart ikke forandret sig meget siden den Tid og vil maaske aldrig forandres — for det er jo saa inderlig godt, som det er, — — —

Klokken 1 om Eftermiddagen ankom vi endelig til — Cairo.

Vi sprang lettede ud paa Perronen, Berg og jeg, og vilde straks søge ud paa Gaden, men vi havde næppe sluppet Trinbrædtet med vore Fødder, før vi saa en ældre distingveret Herre (Europæer) albue sig gennem det skrigende Mylder af indfødte, der opfyldte Perronen, og styre sine med Laksko beklædte Fødder lige hen mod os.

Idet han høfligt tog Hatten af, sagde han paa ulasteligt Engelsk:

— D'Herrer Berg og Jensen, formoder jeg.

— Hvadbe....., Berg sendte mig et hastigt Blik og sagde saa med Overbevisningens Varme i sin Stemme:

— Nej, absolut ikke! Kender overhovedet ikke de to Gentlemen, De taler om. De maa tage fejl, min Herre.

— Det var dog besynderligt, sagde den distingverede, jeg er Direktør paa „Hotel Bristol" og har netop modtaget et Telegram fra vor Agent i Port Said — vil De se, mine Herrer!

Han viste os Telegrammet.

„Wait Berg and Jensen — first waggon — first compartment

El-Hamid."

— Og det kan jo daarligt være andre end Dem, eftersom De var alene i den Kupé.

— Der maa foreligge en Fejltagelse fra Deres Agents Side, bemærkede saa jeg.

— Men vil d'Herrer ikke desto mindre tage med mig hen paa „Hotel Bristol". — De kan jo foreløbig indtage Deres Lunch dèr. Bilen venter her udenfor.

Berg og jeg blev enige om, at det kunde vi jo lige saa godt, for vi var skrupsultne og vidste alligevel ikke, hvor vi ellers skulde henvende os for at faa tilfredsstillet vort øjeblikkelige materielle Behov.

Altsaa indvilligede vi.

Direktøren klappede i Hænderne. En for os noget ejendommelig Handling for blot at have kapret et Par Gæster til sit Hotel. Men vi opdagede snart, at det ikke var Begejstring eller Glæde, han ønskede at udtrykke paa den Vis, for næsten øjeblikkelig kom der springende fire kæmpestore Negre.

Banegaarden i Cairo.

— Vil I tage jer af disse Herrers Bagage, befalede han.

Jeg saa paa Berg.

Denne fortrak ikke en Mine. Fuldkommen overlegen sagde han:

— Næh, det skal De saamænd ikke. — Vi lod al vor Bagage blive staaende i Port Said, da vi ikke har tænkt at ville gøre saa langt et Stop her.

Direktøren, der var tilfreds med denne Forklaring, førte os saa ud til den ventende Bil.

Medens vi kørte, drøftede Berg og jeg — i Tillid til at Manden ikke kunde forstaa Dansk, Begivenhedernes videre Udvikling — og forresten ikke uden en vis nervøs Lystighed som hos Drenge, der er paa Eventyr i Naboens Æblehave.

— Der er sikkert dyrt ad Hækkenfeldt til paa det Hotel, sagde jeg, og Formuer fører vi jo ikke med os.

— Nej, men giv Fanden i det, du, sagde Berg, nu leger vi Millionærer for en Dag, ser du. Millionærer kan jo tillade sig saa særdeles meget — hæ! Tag blot Maske paa.

Bilen kørte op foran Hotellet.

En halv Snes Tjenere — i alt Fald saa mange, at de var ved at falde over hinanden — fo'r hjælpsomme til.

Vi steg ud. Med Næsen godt i Vejret — overlegne, aldeles utilnærmelige.

Med internationale, blaserte Millionærminer gik vi ind i Vestibulen, stak Hatten ud til højre og Sommeroverfrakken til venstre uden saa meget som med et Blik at bekymre os om Klædningsstykkernes videre Skæbne.

Denne Optræden undlod ikke at gøre sin Virkning.

I det middagsstille Hotel opstod der ved vor Tilsynekomst en sand Babylons Forvirring mellem de mange tjenende Aander, til hvem den noget nervøse Direktør uddelte sine hastige Ordrer.

Vi fik Lunch. Det bedste der kunde opdrives.

Og da vi som sagt led af en Ulvehunger, gik vi, saa snart der var serveret, i Gang med en Appetit, der maaske var det eneste, der ikke var helt à la millionaire.

Da vi var mætte, kaldte Berg paa Tjeneren. Han vilde gerne betale.

Regningen kom omgaaende — 20 shilling.

— Det var som syv.... 20 shilling for en Lunch til to, sagde jeg. —

Men Berg stak (idet han ligegyldigt gabende holdt sin venstre Haand for Munden) den højre ned i Lommen og halede et Bundt Sedler frem, tog et Par Stykker og rakte dem efter en flygtig Undersøgelse til den bukkende Overtjener.

Passer! sagde han, lad os faa vort Tøj.

Tjeneren sprang.

Direktøren, der i det skjulte havde fulgt os fra Begyndelsen til Enden, kom nu hen og spurgte, om han skulde sørge for Værelser til os.

Tak — det kunde være det samme.

Om vi da ikke havde været tilfreds med Lunch'en?

Aah jo, den havde saamænd været meget god — taalelig i alt Fald.

Prisen taltes der slet ikke om. Det laa uendelig dybt under vor Værdighed.

Vi forlod saa Hotellet efter først at have gaaet Spidsrod mellem to Rækker svajende Tjenere, der stod opmarcheret ved Udgangen.

— Det er dyrt at være Millionær, var det eneste, Berg sagde, eller rettere sukkede, da vi var kommet vel udenfor. — —

Ude paa den stærkt befærdede Gade blev vi formelig overfaldet af Indfødte, der tilbød sig som Fremmedførere, Vejvisere og Hjælpere i alle Retninger.

Den ene skreg højere end den anden, og allesammen var de de eneste virkelige, autoriserede, ærlige (!) Fremmedførere paa Pladsen.

Selv om denne Iver for at tjene os steg os noget til Hovedet, og selv om vi begyndte at føle os som virkelig betydelige Personer midt i dette snuskede Mylder af Indfødte — uvant som vi jo var med slige Optrin — saa besluttede vi dog, efter nogle Øjeblikkes Diskussion, at vi vist hellere maatte vove os ud paa egen

Haand, hvorfor Berg tog sin allerstrengeste Maske paa og brølede et lige saa velment som kraftigt:

— Skrup ad Hel—ve—de til allesammen, som øjeblikkelig blev forstaaet saa vidt, at de fleste af dem skræmtes tilbage i en tilbørlig Afstand, uden dog at høre op med deres Raaben og Skrigen.

Kun én af dem, en sortsmusket Araber i et mægtigt himmelblaat Gevandt, der flagrede omkring Benene paa ham for hvert Skridt, han tog, bevarede saa meget Mod og Mandshjerte overfor Bergs frygtindgydende Væsen, at han holdt sig paa Siden af os.

— Denne Vej, sagde han, denne Vej, mine Herrer, jeg skal vise Dem al Østens vidunderlige Mystik, jeg skal lære Dem al Østens Herlighed at kende, jeg, jeg El-Hassan, kan skaffe Dem alt, hvad De ønsker.

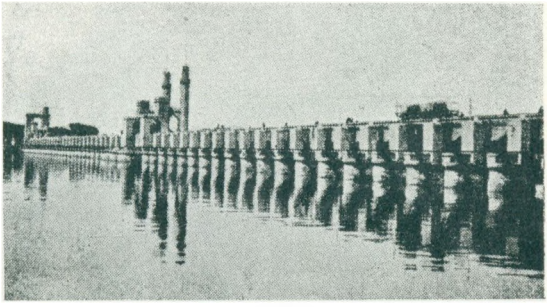

En Nilbro.

— Ja, det er godt, sagde vi, vi har ingen Brug for dig.

Vi var imidlertid naaet hen til en Holdeplads for Biler.

Vi besluttede at tage en.

Efter først — som rigtige Millionærer undertiden er slemme til at gøre — at have disputeret en Del med Chaufføren om Prisen, blev vi enige og entrede Vognen.

Manden med Gevandtet, der trofast og pludrende havde fulgt os, vilde nu tage Plads hos Chaufføren, som om intet under Solen var naturligere.

— Hør, din sorte Slambert — kan du komme ud — hvad Fan vil du her?

Jamen, vi havde jo bedt ham vise os Pyramiderne, protesterede han.

— Nej, den er lidt for tyk — herut med dig — naa!

Med en lille Haandbevægelse fejede Berg ham ned fra Trinbrædtet.

— Men saa giv mig 10 shilling for al min Ulejlighed, hylede han.

— Aa, vil du ikke „hønse" — skrup af med dig! — Chauffør — kør!

— Giv mig saa 5 shilling — det er Deres Skyld, hvis jeg mister alle mine „Job" for i Dag. — 5 shilling, Herre, 5 shilling betyder intet for Dem — 5 — (Bilen begyndte at køre) — 4 shilling — blot f-i-r-e shilling, — men saa giv mig da 1 shilling, é-n shilling, bare én eneste — aah! Saa gid da ....!

Vi kunde ikke opfange hans vistnok ikke altfor fromme Øn-

sker. Efter Ansigtsudtrykket at domme var det Profetens allerskrappeste Forbandelser, han nedbad over os.

Han løftede Armene truende op over sit mørke, skinnende Hoved og fo'r saa som en rasende ned ad Vejen for om muligt at indhente nogen af sine forsomte „Job". — —

Den Slags Folk — Snyltere paa Samfundet, frække Pengeafpressere, traf vi overalt i Cairo — forresten overalt i disse Egne — i talløse Mængder.

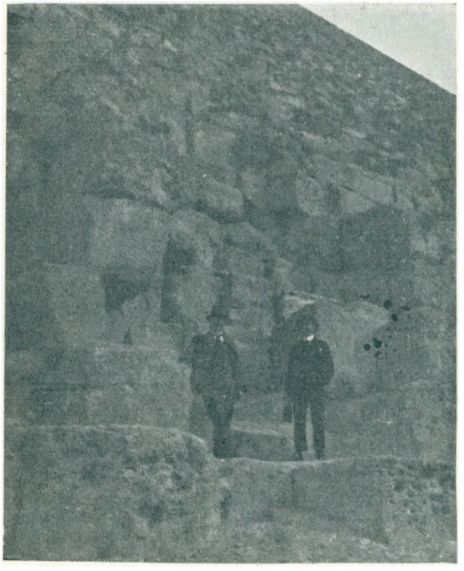

Ved Foden af Cheopspyramiden. 233 m bred og oprindelig 147 m høj, opført af Kalkstensblokke, hvis samlede Rumfang udgør 2,352,000 m³.

— — —

En Flække, ikke sandt, en mere sjælden end smuk Oldtidslevning — et Par grimme Huse med nogle stinkende østerlandske Gyder, hvor en gammel Mand trækker af Sted med et Æsel — gaar Deres Forestillinger ikke noget i den Retning, naar De tilfældigt kommer til at tænke paa Cairo?

Men det er en gal Opfattelse. Jeg har selv haft den engang, og dog er der intet, Cairo er saa lidt som netop flækkeagtig.

For Cairo, „Østens Paris", „De arabiske Nætters By" er en virkelig Metropolis, der staar fuldt ud paa Højde med samtlige europæiske Storstæder.

Det blev vi overbevist om paa vor Tur gennem de store, brede Gader og Boulevarder med det rige, pulserende Liv, de smukke Bygninger, de talrige Moskeer og stilfulde Parker.

Da vi imidlertid ikke havde saa megen Tid til vor Raadighed, kørte vi temmelig snart ud til Pyramiderne, der jo var Rejsens egentlige Maal.

Her mellem Pyramiderne — som forresten alle andre Steder — vrimlede det med disse uundgaaelige Fremmedførere.

Vi blev uafladelig antastet af dem, men bed dem af med et: Ka' selv! Indtil vi fandt paa at sporge én, der overgik alle andre med en ganske forbløffende Oratio, hvor meget han saa skulde have for at vise os rundt.

Ih! Bevar's — ingenting! Det stod aldeles til os selv, hvad vi vilde give ham.

Naa, vi tog ham saa, intet anende om det mystiske i saa ædelt og uegennyttigt et Tilbud, med paa Slæb. — —

Vi var paa vor Vandring kommet til Sfinksen, Sandets Gaade.

Efter hvad vor Fører betroede os, rugede den ikke saa meget over Gaader som over ufattelige Skatte.

Han hævdede, at Pyramidernes Alder var intet mod Sfinksens. De var Børn mod denne. Thi Sfinksen, sagde han, har staaet siden

Sfinxen og Cheopspyramiden.

Tidernes Begyndelse og er i Virkeligheden „Harmachis", Morgenguden.

Da vi tilstrækkeligt længe havde beundret Uhyret og især var faldet i Staver over Næsen, som ikke var der, fordi Napoleon havde skudt den bort, da han opholdt sig i Ægypten, foreslog vor elskværdige, ustandseligt talende Fører, at vi nu skulde en Tur ned i Gravkamrene i Men-Kau-Ra-Pyramiden — den mindste af dem og den mest fjerntliggende.

Klokken var imidlertid ved at blive mange. Snart vilde Mørket falde paa, og vi vilde derfor helst opsætte denne Tur til en anden god Gang.

Men vor ihærdige Fører blev ved. Med enestaaende Veltalenhed skildrede han det eneste interessante paa denne Jord — Gravkamre, naturligvis — og vor Nysgerrighed overvandt til sidst alle Betænkeligheder, saa vi indvilligede til stor Glæde for den tjenstivrige og nidkære Fører.

Vi satte os saa i Bevægelse hen over det tunge, dybe Ørken-

sand. Det var i sig selv et fælt Stykke Arbejde, og da Foreren tilmed havde et forfærdeligt Hastværk, blev det naturligvis ikke bedre.

Jeg bemærkede noget til Berg om, at det vist var et skummelt Foretagende, vi dèr havde indladt os paa, og han indrømmede, at

Sandets Gaade!

han netop havde gaaet og tænkt sig noget i den Retning — men alligevel — Ørkenrøvere! Næh, de Dage var vist forbi, da man kunde blive udsat for sligt, mente Berg.

Efter at have vandret i nogen Tid befandt vi os langt om længe mellem de mange store og mindre Stenblokke, der i Aartusindernes Lob var styrtet ned fra Pyramiden og nu dannede en hel

Vold om den, stor nok til, at der kunde skjules et helt Kompagni Soldater.

Føreren masede sig pustende frem mellem Stenene, og vi fulgte ham — saa godt det i det vanskelige Terræn lod sig gøre — lige i Hælene.

Af Udlændinge saa vi ingen her. Og dog havde der været i Hundredvis af Turister mellem de andre Pyramider. *Det* forekom os straks besynderligt ....

Pyramider.

Vi stod omsider ved den skumle Nedgang til Mausoleets Indre.

Araberen halede et Stearinlys frem. Idet han forsøgte at tænde det, bemærkede han let henkastet:

— Ja, De ved vel, mine Herrer, at man maa deponere et Beløb paa 10 ægyptiske Pund (dengang ca. 300 danske Kroner) for at stige ned i denne interessante — hm! — Pyramides Indre!

Han grinede ondskabsfuldt ved de sidste Ord.

Men jeg blev bleg. Berg blev bleg.

Fyren maatte jo have et ekstra godt Kram paa os her, eller ogsaa maatte han da være eventyrlig fræk. Der var noget underligt ved Situationen. Han stod der ene Mand, og vi kunde jo knuse den lille Spirrevip, hvis han ikke havde et eller andet mystisk i Baghaanden.

Trævækst ved Pyramiderne.

— Hør nu her, foreslog Berg behersket, se du at faa os ført tilbage til Bilen, ellers skal jeg (her bandede han inderligt og længe) ellers skal jeg .... skære dig i Smaastykker f. Eks.

Føreren slog blot et uforskammet Grin op.

— Betal Pengene, sagde han mildt, og De skal da slippe uskadt herfra.

Jeg kunde se paa Berg, at det trak op til Stormvejr, og at han aldeles ikke var forhandlingsvenlig overfor denne sorte Slyngel.

Uden at sige et Ord gik han lige løs paa Fyren. Jeg bag efter. Men i samme Øjeblik sprang der nogle Skikkelser — let og lyd-

løst som Katte — frem paa Scenen og forhindrede os i at udføre vort Forsæt — at mase Føreren.

De var en 5—6 Stykker. Vi var blot to. Men heldigvis stod vi med Ryggen op til en stor Stensats, der gik lidt ud fra Pyramiden, og var saaledes i alt Fald sikre mod Angreb bagfra — men alligevel! Det var en kedelig Situation, for de tvivlsomme Herrers Hensigter var ikke til at misforstaa. Jeg var minsandten helt nervøs. Min Hjerne arbejdede med en rivende Hast. Ganske hasarderede Planer, umulige og haabløse, jog som Lynskud gennem mit Hoved, men midt i dette fortvivlede Tankemylder slog der pludselig et eneste lille Ord ned i min Bevidsthed og fordunklede alt andet: Revolveren!

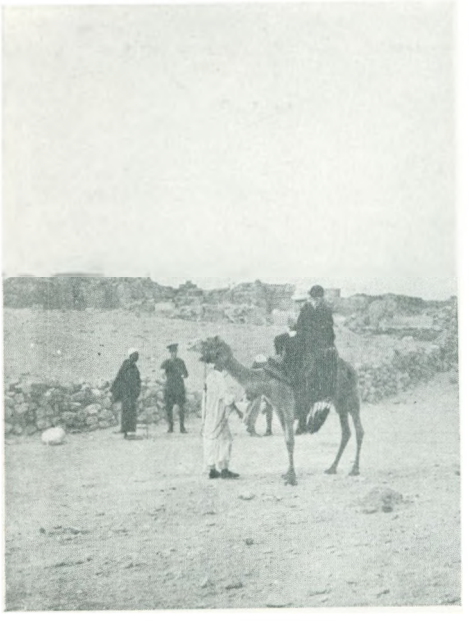

Turister ved Pyramiderne.

Den havde vi glemt begge to, fuldstændig idiotisk glemt den

Det er jo ikke hver Dag, vi gaar med Revolver, endnu sjældnere at vi bruger den, og naar saa endelig det gælder, har vi glemt, at vi nogensinde har haft en. Ja, saadan kan det gaa her i Verden.

Imidlertid hylede jeg i min pludselige Befrielsens Glæde Ordet saa højt, at de indfødte straks blev mistænksomme og rykkede ind paa os. Men Berg var dem for hurtig i Vendingen. Den første af Angriberne standsede som lamslaaet med Næsen oppe i en blank Revolvermunding. Og paa hele det øvrige Selskab havde Synet af det lille Vaaben den forunderligste Virkning. Som hypnotiseret af den gjorde de allesammen omkring i samme Nu og flygtede som en Hvirvelvind bort gennem Ørknen. Berg og jeg beholdt Valpladsen uden et Skud.

— Puh ha! sagde Berg og tørrede Sveden af Panden, Gud ved, hvad der var sket, om ikke du var kommet i Tanker om den Revolver?

— Næh, det er ikke godt at vide, selvfølgelig. — Lagde du forresten Mærke til de Knive, som de gik med oppe i Ærmerne — — kunde du lide at faa en af dem puttet ind mellem Ribbenene?

Berg brummede noget, der tilstrækkelig tydeligt lod mig forstaa, at hans Ønsker aldeles ikke gik i den Retning. — — —

Det sidste var imidlertid nær ved at blive værre end det første — vi var nemlig ved at løbe nederdrægtig vild i denne forbandede Ørken. Mørket var jo paa det Tidspunkt blevet fuldstændigt, og Fører havde vi ingen af mere. At vi alligevel slap helskindede hen til vor Bil, skyldtes et rent Lykketræf.

Men efter at have travet rundt et Par Timers Tid lykkedes det altsaa. Vi genfandt vor Chauffør trofast ventende — og i dyb Søvn. Han var nemlig ikke betalt endnu.

Resten er der egentlig ikke noget at skrive om.

Suez-Kanalen —.

Paa begge Sider af dette imponerende Ingeniørforetagende *sandet og solhed Ørken, der nu og da bliver brudt af en Gruppe* støvede Cypresser eller en Række Palmer langs Vandkanten — akkurat som man derhjemme paa Heden nu og da ser en Stribe forkrøblede Grantræer, der staar tungsindigt opmarcheret langs et Par sandede Hjulspor.

Sejladsen er lidet interessant og Varmen næsten utaalelig her, hvor der ikke er nogen Havluftning.

Sollyset er saa klart og ubarmhjertigt hvidt, at det næsten smerter i Øjnene at kigge ind over Ørkenen, hvor nu og da en Karavane Kameler langsomt og majestætisk arbejder sig frem over Sandhøjene.

Mennesker ser man ikke meget til. En modgaaende Damper, en Kanalstation og undertiden inde paa Bredden en Flok Beduiner, der melankolsk og flegmatisk stirrer efter os uden at besvare vor Vinken, hvis vi tilfældigt beærer dem med en saadan — det er alt.

Rødehavet —.

Det er Sommer i Aar. 45 Grader i Skyggen. Vindstille og Solen vidunderligt lige paa. Et haardt Klima.

Og dog er det udholdeligt, naar ikke man har for strengt legemligt Arbejde. I Aden, der skulde være det varmeste Sted paa Jorden, har hver hvid Soldat, selv om han er menig, sig egen Oppasser — og denne igen sin „boy" — og saa maa der vel nok være ligesom lidt halvvarmt derinde.

Herude paa Søen er der i alt Fald „køligt" i Forhold til Temperaturen i Land. — —

Vi har netop passeret „De 12 Apostle" — en Række nøgne, røde Klippeøer, der ligger ligegyldigt henslængt i denne Bagerovn af et Hav. —

Indiske Ocean —.

Det røde Hav ligger langt bag os. Denne lumre Sø blev vi heldigvis kvit for et Par Dage siden.

Det er, som om Livsaanderne, der i den kvælende Hede havde været næsten hendøet, nu atter lader røre paa sig. —

Indiske Ocean —.

Der er ikke meget at fortælle om Sejladsen her. Den er i Dag, som den var i Gaar — dog det er ikke sandt — jeg lyver nu — for der er en lille Undtagelse: Det er Søndag i Dag.

Man tager da en ren Skjorte paa efter først at have taget et grundigt „all-round" Bad og barberet sig — og saa gaar man paa Visitter.

Ja, det gør vi jo ogsaa til daglig, men om Søndagen er det ekstraordinært.

Den traditionelle Whisky-Sjus er da „dobbeltvæget" og særlig vel afkølet, og alle er rene og pæne i Tøjet.

Den, der er Vært om Søndagen, føler da ogsaa sine Pligter som saadan i højere Grad end ellers, men venter tillige, at Gæsterne medbringer et eller andet spændende — et Digt om Andenstyrmandens sidste Forsøg paa at spille Don Juan f. Eks., eller ogsaa en Flaske med noget i — vistnok helst det sidste.

Paa den Maade faar vi det efterhaanden hyggeligt og stemningsfuldt, naar vi sidder oppe paa Baaddækket og nyder den Smule Kølighed, som en svag Aftenbrise bringer med sig.

Vi befinder os allesammen i en let og munter Stemning. Alle det daglige Livs Besværinger og Ærgrelser har vi skubbet lidt bort fra Livet, og vi blot drikker og passiarer hyggeligt, medens Tredie Styrmands Grammofon sender sine smægtende Toner ud i Tropenatten.

„Peter og Juliane" faar vi altid to Gange ved en saadan Lejlighed. Det er Styrmandens Yndlings- og Bravournummer.

Den mere populære „Hils fra os derhjemme" hører ogsaa med til hans Repertoire. Men den kan han ikke lide.

— Den er kun skrevet, for at vi Sømænd kan faa Vand i Øjnene, naar vi hører den, siger han. — — —

Balikpapan (Borneo) —.

Balikpapan ligger saadan lidt fra Alfarvej. Det er en Olieplads. Som Cardiff er Kul, saaledes er Balikpapan Olie. Intet andet end Olie. Det er det, der betinger og præger hele Byen.

Overalt ser man Rør, Pumpeanlæg og Tanke.

Nede ved Vandet, op ad Bjergskraaningerne, mellem Palmetræerne — Tanke, Rør og Maskiner.

Set her ude fra Skibet ligner hele Historien — den hvidkalkede lille By af Huse og Værksteder, hvor man ustandseligt hører Maskinernes travle Klapren — et Stykke af det fjerne Vestens Civilisation, der er omplantet til den lille Plet Urskov, som sikkert aldrig vilde have faaet nogensomhelst Betydning, hvis ikke man tilfældigvis havde fundet Oliekilder her.

Citnalta er et Turbineskib. Indrettet til Oliefyring. Og medens

dets Tanke er blevet pumpet fulde af den værdifulde Vædske, har jeg benyttet Mellemtiden til at gaa en Tur op i Land og se paa Anlægene.

For en Fagmand vilde det uden Tvivl være yderst interessant, men jeg havde jo ikke megen Forstaaelse af al den Mekanik. Alle omstændelige Forklaringer gik derfor ind ad det ene Øre og ud ad det andet. Det indrømmer jeg gerne.

Hvad der derimod i højeste Grad vakte min Interesse og Forbavselse var den Omstændighed, at der her i hele denne store, indviklede Virksomhed kun var beskæftiget et Faatal af hvide.

Sagen er kun den — fik jeg senere opklaret — at Hollænderne lader deres Indfødte uddanne til Brug i de forskellige Stillinger — hvad der naturligvis er uligе billigere end at anvende Europæere.

Foruden Malayer er der ogsaa mange Kinesere og Japanere, der underiden svinger sig op til ret store og ansvarsfulde Poster.

Kun Toppen, den allerøverste Ledelse, er hvide Folk.

„Headman'en" for det hele er en Tysker, som jeg i Eftermiddags har været sammen med.

Der lastes Copra.

Han fortalte blandt andet, at han i næste Maaned skulde rejse fra Balikpapan, og jeg var saa selvfølgelig ikke sen, men spurgte ham, om en anden én kunde have nogen som helst Chance for at blive hans Stedfortræder.

Han rystede paa Hovedet.

Der var mange Ansøgere, endda „Olieeksperter", der sikkert vilde blive foretrukket frem for hvilke som helst andre.

— Men hvad vil De ogsaa her ud efter? spurgte han.

Jeg mente, det kundt være ganske rart at komme ud til Troperne og tjene sig en Formue i Løbet af et Par Aar.

— Formue? sagde han. Jeg har nu haft min Stilling her i tre Aar og har vel nok været ualmindelig godt lønnet. Naar jeg nu i næste Maaned tager herfra, er jeg Ejer af 15,000 Gylden (godt 30,000 danske Kroner) — og det er jo ingenting!

— Naa, det er dog en ganske pæn Skilling, naar De kommer hjem til Tyskland, mente jeg.

— Jeg tager slet ikke hjem. Jeg tør ikke. Er simpelthen bange for, at Klimaet skal slaa mig ihjel. Ser De, det er Sagen: For 15,000 Gylden har jeg solgt mit Helbred. Med min Medicinkiste (og den er det uhyggelige, der følger med Troperne — i mange Tilfælde blot den triste Forløber til Ligkisten) — med min Medicinkiste rejser jeg nu til Californien, hvis Klima er nogenlunde varmt og dog tilpas køligt til at danne en Overgang til vor egen hjemlige Luft. — — Næh, tro De mig — Troperne er ikke — som saa mange tror — det rette Sted til at gøre sin Lykke. I gamle Dage var det Rosset, de sendte herud, Bærmen, ja, selv Straffefangerne. Nu om Stunder er det som Regel Eliten af den europæiske Ungdom, man forviser hertil — jeg vil ikke sige, for at de i alle Tilfælde skal blive ødelagte — men i alt Fald for at de skal spilde lige saa mange Aar af deres Liv, som de bliver her. — — Jeg regner i alt Fald mine Aar herude for spildte — fuldstændig spildt. —

Først nu lagde jeg Mærke til, hvor mager, træt og indfalden han i Grunden saa ud.

Der var i hans sygeligt rødrandede Øjne, noget vist vemodig resigneret, der fik mig til at tro, at han maaske havde Ret.

— Men forøvrigt, sagde han, skulde De trods alt have Lyst til at forsøge Dem i disse Egne, saa tror jeg, at De vil faa vanskeligere ved det end som saa. Før og under Krigen kunde det gaa, men for Øjeblikket er det meget vanskeligt at komme ind, i ethvert Tilfælde her i Hollandsk Indien, hvor det for Tiden kun gennem Protektion og lignende lader sig gøre at komme ind i Landet. For Dem som Dansker bliver det selvfølgelig endnu vanskeligere at faa Beskæftigelse i hollandske Foretagender. —

Se, saadan ligger Landet. I Balikpapan i alt Fald er der sikkert ingen Chancer. — — —

Menado (Célébes) —.

Prøv at slaa op i Atlas'et og find den store vulkanske Ø Célébes. Dèr befinder jeg mig i Øjeblikket i en Negerlandsby ved Navn Menado.

Naa, Negerlandsby — det er nu et Udtryk, som sikkert ikke vil blive godkendt af de hvide, der bor her, for de mener selvfølgelig, at Menado er et af Kulturens betydelige Centrer!

Citnalta ligger forankret i „Havnen" — en stor naturlig Bugt, som dog ikke er mere af en Havn, end at vi i Tilfælde af lidt Havvejr maa gaa til Søs for at undgaa at blive kastet op mellem Negerhytterne.

Vi har „dryppet Krogen," som man siger, og et Par Trosser er ført i Land og gjort fast til nogle mægtige Palmetræer inde paa Bredden.

Palmetræer egner sig fortræffeligt til Fortøjningspæle.

Men som man kan forstaa — Menado *er* foreløbig paa det primitives Standpunkt, selv om Staden jo nok en Gang med Tiden bliver baade en Verdensby og et Kulturcentrum. —

Der er glødende varmt her.

Man bliver lige saa svedt af at gaa en Tur op gennem Byen, som man hjemme vilde blive det af at spille Fodbold en hel Dag igennem.

Men her er smukt. Udelukkende maleriske og storslaaede Landskaber, man bliver præsenteret for. Typisk tropiske tillige.

Overalt, hvorhen man vender Blikket, lige fra det blaa, skinnende Hav med den smalle, hvide Sandbræmme og helt op til de højeste Bjergtinder, aabenbarer der sig den yppigste og kraftigste Vegetation, som man kan tænke sig. Saa langt Øjet rækker, er den frodige Jordbund dækket af et tykt, dybgrønt Plantetæppe. —

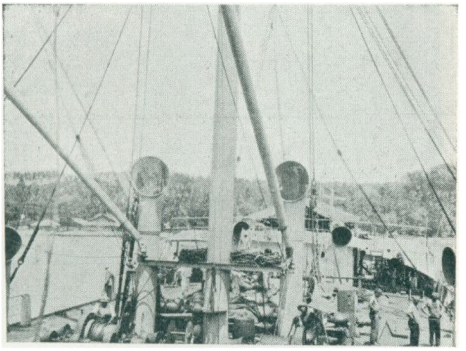

Fra Menado.

En bred og støvet Landevej fører op gennem Byen, hvis Huse ligger langt tilbagetrukket fra Vejen inde mellem søjleslanke Palmer og mægtige løvrige Træer, som jeg endnu ikke kender alle Navnene paa.

Vidunderlig smukt, idyllisk og paa en Maade indbydende — men altfor rasende hedt. —

Paa selve Vejen, mellem Husene og Træerne, ser man Flokke af disse fede, sorte, underlig spidstrynede Svin, der gryntende roder rundt i alskens Snavs og æder Affaldet, idet de optræder som Stedets eneste Renlighedspoliti. — —

De indfødte, Malayerne, er ikke videre skønne, men de er temmelig „godt med".

De er allesammen ordentlige at se til og bliver vistnok ganske anderledes taget under Behandling end de indfødte i engelske Kolonier.

Hollændernes Styrke som Kolonister ligger sikkert netop deri, at de ikke — som Engelskmændene — overfor Koloniens Børn er snobbede og storsnudede, men tværtimod jævne og ligefremme og aldeles ikke bange for at beskæftige sig med dem.

De indfødte, som, selv om de jo nok er sorte eller i alt Fald meget brune, dog er i Besiddelse af en vis Intelligens, kommer paa den Maade til at elske og ære den hvide Mand.

Ved Venlighed og Imødekommenhed knytter Hollænderne deres Kolonier fastere til sig, idet de dog forstaar at sætte det Skel,

der forhindrer de indfødte i nogensinde at begaa den Fejltagelse at tro, *de* skulde være ligestillet med hvide Mænd.

For de sorte er som Børn, der nok skal have Sukkerkugler, men samtidig maa holdes i Respekt, om de skal vedblive at være artige. — — —

Den Flække, hvor ikke en flot Bygning rager op over Omgivelserne som et pompøst Vidne om Filmens Sejrsgang over Jorden, den eksisterer sikkert ikke.

Malaykvinde med Barn.

Menado gør ingen Undtagelse fra Reglen.

„Bioscoopen" falder straks den fremmede i Øjnene. Ogsaa i mine, da jeg tilfældigt kom forbi.

Jeg var saa letsindig at gaa indenfor, men det ved jeg — den Aften skal jeg heller aldrig glemme.

Det var paa en Maade en af de morsomste, men tillige en af de mest rædselsfulde, jeg har oplevet.

Publikum bestod udelukkende af indfødte. Og Teatret var til sidste Plads opfyld af disse svedende og dæmpende Niggere, saa jeg er sikker paa, at Temperaturen mindst har været oppe paa de 60 Grader Celsius — hvis ikke den var paa Kogepunktet.

Og dette var endda langt fra det værste.

Nej, det, der den Aften var saa nær ved at tage Livet af mig, var de Sortes Cigaretter — for se, hvis en Mand staar her i Menado i fri Luft og ryger en af sine „Stinkadores", saa er jeg sikker paa, at Lugten vil trænge helt over til Borneo.

De er skrappe, altsaa.

Det er da heller ikke Tobak, de er lavet af, men et eller andet Stof, der er svøbt ind i en Stump Majsblad — og dette forfærdelige ryger de Djævle med samme Velbehag, som naar vi andre smøger os en fredelig „Capstan".

Cigaretternes Opgave — for deres eneste Undskyldning er, at de har en Opgave — er den at holde Moskitoerne borte, og jeg vil da saa gerne tro det, om der aldrig er set en Moskito i disse Egne, efter at man er begyndt med disse Svovlcigaretter, som jeg hin Aften i Biografteatret førte en haablos Kamp mod, idet jeg under Forestillingen lod to Pakker Capstan gaa op i Røg i den Tro, at jeg derved kunde mildne Atmosfæren, der omgav mig.

Men det var nu haablost.

Et andet Indtryk, jeg har fra dette skrækkelige Teater, et Ind-

tryk, der endnu kan faa det til at gøre ondt i Hovedet paa mig, er det, Musikken indgav mig.

Der sad en 4—5 Musikanter oppe paa en Balkon og spillede en Melodi, der mindede meget om denne her: „Sidde her og varme Bænke—", eller hvad det nu er, den hedder — spillede den lige fra jeg kom, og indtil jeg gik.

Den var dog ikke uden Variationer.

Naar nemlig Helten oppe paa det hvide Lærred havde klaret en særlig vanskelig Situation, saa sled de i deres forskellige Instrumenter med en Ihærdighed, der var den friskeste Inspiration

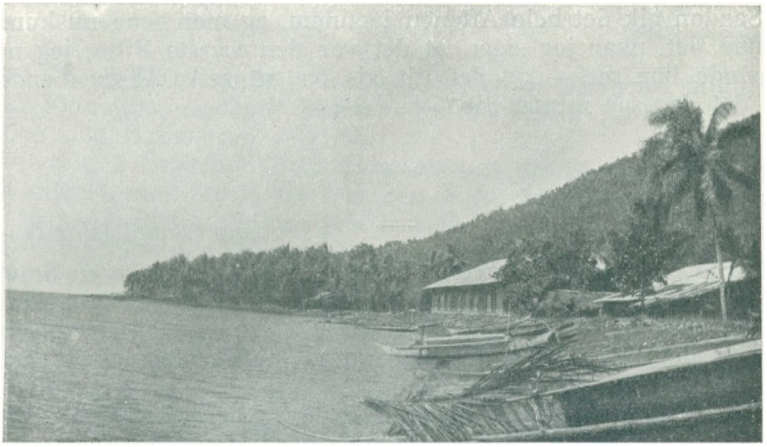

Fra Indsejlingen til Sangi Island.

fra Helten, hvis hele Færd de, saavel som alle andre, fulgte med skinnende og begejstrede Øjne — vistnok for 24de Gang i den Sæson. (For det er jo ikke hver Dag, der kommer en ny Film til Menado).

Og omvendt kunde de fortræffelige Musikanter af lutter Medfølelse næsten ikke fremtrylle selv den ynkeligste Lyd paa deres Instrumenter, naar Skurken en enkelt Gang fik Overtaget over Helten.

Selv om jeg til sidst var ved at blive syg af den Melodi, saa siger jeg alligevel, at det er noget af det morsomste, jeg har hørt. Jeg kan endnu le højt ved Tanken om hine Spillekanter, der saa mesterligt tolkede alle Filmheltens Følelser paa blot én Melodi.

Og Publikum!

Ikke en ledig Plads. Et Hav af sort og hvidt, Mænd, Kvinder og den alleryngste Ungdom, som alle fulgte Filmens Gang med en sanseløs, fanatisk Interesse.

De var som en stor Flok Børn. Fuldstændig optaget af, hvad der skete, diskuterede de Begivenhederne, haabede godt for Helten og ondt for Skurken, lo med de glade og græd med de bedrøvede.

De kunde ikke som mere modne Mennesker sidde og se og tænke hver for sig, næh, de *maatte* meddele sig til hverandre, hvorfor Teatret da ogsaa genlød af deres Pludren og Snadren, som dog undertiden — paa et rigtigt spændende og nervepirrende Sted — standsede som i et Gisp, der efterfulgtes af den mest lydhøre Tavshed — — men saa! Ih du milde — naar Helten saa ved sit Mod og sin Snarraadighed havde frelst sig ud af Skurkens snedigt anlagte Baghold — — saa brødes Tavsheden i samme Sekund af øresønderrivende Klapsalver, der blandedes med Mændenes Hurraraab, Drengenes Trampen og Kvindernes Hvinen. —

Saadan gik det hele Aftenen igennem, og man maa nu kunne forstaa det, naar jeg siger, at det var den værste Film, jeg nogensinde har set — og det tiltrods for, at selve Filmen endda var det, jeg saa mindst til. — — —

Taroena (Sangi Island) —.

En Ø paa Størrelse med Lolland-Falster — maaske en Smule mindre — og med en 30—40,000 Indbyggere, hvoraf kun nogle faa Stykker er hvide og Resten indfødte, en vild og uciviliseret Tropeø, der ligger midt imellem Borneo, Célébes og Filippinerne — det er Sangi Island.

Skibet ligger inde i en mægtig, dyb, hesteskoformet Bugt, der siges at være et udslukt Krater, hvor Havet er trængt ind.

Bugtens tre Sider er omgivet af umaadelig høje Bjerge, der er stejle som Husmure og helt dækket med en næsten uigennemtrængelig Jungle. —

Vi kom herind en tidlig Morgenstund. Solen var netop ved at bryde frem gennem det forrevne Sky- og Taagelag, der omgav Bjergtinderne og gav dem et Udseende som Vulkaner i Udbrud.

Efterhaanden som Solen steg paa Himlen og spredte disse Skyformationer, og efterhaanden som vi kom nærmere ind under Landet, aabenbarede sig det hele tropiske Bjerglandskab som et eventyrlig skønt Fata-Morgana, der sitrede og dirrede i et tindrende Soiskin.

Berg og jeg har haft Landlov hele Dagen.

Vi bliver kun liggende her et Par Dages Tid, da de her kun har nogle faa hundrede Tons Copra til os. Saa snart de er vel indskibet, gaar vi videre igen.

Og da der ellers „ikke er noget at gaa i Land efter", som Matroserne siger, idet der nemlig i Taroena kun findes et Par Pakhuse og nogle Bambushytter, men aldeles ikke noget Værtshus, saa besluttede Berg og jeg at benytte Dagen til at gaa en Tur rundt om Bugten.

Vi blev sat ind til Bredden i en af de indfødtes primitive Baade, der bestaar af en kunstfærdigt udhulet Træstamme.

Det var et let og „handy" Fartøj for en Spirrevip af en indfødt, men ikke beregnet for Folk med et Omfang som Berg eller jeg.

Den var saa smal, Baaden, at vi ikke engang kunde klemme os ned paa en af de smaa Tværpinde, der agerede Sæde. Vi maatte sidde i en alt andet end magelig Hugstilling — med Livet i Hænderne uden at kunne røre os, da Baaden ved den mindste uforsigtige Bevægelse vilde vælte rundt. — Og der var et rigtig godt Stykke ind til Bredden!

Men vi kom da ind. Øm i Lemmerne, men alligevel glade og fornøjede over at være sluppet tørskoet fra den vanskelige Sejlads.

Lidt borte fra Strandbredden, ved Foden af Bjergene, fandt vi en Vej, der tilsyneladende førte rundt om Bugten.

Den slog vi ind paa.

Trods den kvælende Varme var vi i et glimrende Humør og følte en kildrende Livsglæde i os som et Par kaade Drenge, der er paa Ferieophold hos Onklen paa Landet.

Under Palmernes Skygge gik vi lystigt fløjtende hen ad Vejen.

Nu og da standsede vi, naar vi saa en Klase Bananer, der særlig fristende hang ud over Vejen og var altfor indbydende, til at vi kunde gaa forbi uden først at smage, eller naar vi blev tørstige og gik til Vejrs i de mægtige Kokospalmer for at stjæle et Par Nødder og læske os ved deres liflige Mælk. —

Undertiden kom vi ogsaa forbi indfødtes Hytter, og vi kiggede da gerne indenfor.

Men de sorte var aabenbart ikke vant til Synet af Blegansigter, for de trak sig sky tilbage, hvor vi kom — uden dog et Øjeblik at tabe os af Syne. Meget nysgerrigt og interesseret fulgte de vore mindste Bevægelser.

Vi prøvede at tale til dem, men de kunde ikke „savvy", hverken det ene eller det andet. Saa opgav vi dem og gik videre. — —

Vi var kommet helt ind til Bugtens Midtpunkt, da vi traf paa en Vej, der snoede sig ind gennem Krattet og tilsyneladende førte op til Bjergets Top.

— Skulde vi ikke prøve den? sagde Berg. Der maa være en enestaaende Udsigt deroppe.

— Er du gal, svarede jeg, vi maa sikkert have flere Dage til vor Raadighed for at kunne komme derop.

Et eller andet maatte have fanget hans Interesse, for Berg forsvandt pludselig ind paa Stien, hvor det tætte Løv fuldstændig skjulte ham for mig. —

Idet jeg tænkte, at han havde set et eller andet, han nærmere vilde undersøge, vilde jeg netop til at gaa ned gennem den smalle Bræmme af Træer, der adskilte Vejen fra Strandbredden, da jeg med ét hørte et Brøl inde fra Tykningen, hvor min Kammerat var forsvundet.

— Hvad er der i Vejen? raabte jeg, idet jeg skyndte mig tilbage til Stien.

Jeg var lige ved at tørne sammen med Berg, der halvt sidelæns løb ned ad Gangen med alle Tegn paa Rædsel i sit ligblege Ansigt.

I samme Øjeblik, som han befandt sig i Stiens Munding, sprang han i ét Sæt ud paa den bredere Landevej, hvor han havnede med Benene i Vejret.

Jeg troede, han var gaaet fra Forstanden, men i næste Sekund hørte jeg inde fra Tykningen en tør, raslende Lyd — og umiddelbart efter saa jeg et modbydeligt Kryb af en meterlang Cobraslange, der hvislede hen over Vejen og forsvandt i Løvet paa den modsatte Side.

— Har den hugget efter dig? raabte jeg forfærdet, vel vidende at Cobraslangen er den giftigste og hurtigst dræbende af alle Indiens Slanger.

— Ja, vel har den hugget — tror jeg da, stønnede Berg, der nu atter var kommet paa Benene, men jeg tror ikke den — den ramte mig.

Han saa ned ad sine hvide Benklæder, som var smøget op og undersøgte saa de nøgne Ben, der stak i et Par hvide Lærredssko.

Men der var, Gud være lovet, ikke noget at se.

Og *var* han desuden ramt, vilde han allerede paa det Tidspunkt have været en død Mand.

Alligevel havde Hændelsen givet os Skræk i Blodet, og vi var fra nu af mere forsigtige og aarvaagne overfor Junglens skjulte Farer.

— — — —

Det var blevet noget hen paa Eftermiddagen, og vi var omsider kommet ud til Bugtens Yderpunkt — dér hvor den aabnede sit Gab lige ud mod det store, frie Ocean.

Vejen, vi ellers havde fulgt, gik ikke saa langt ud, da Vandet paa dette Sted naaede helt op til Klipperne.

Vi var alligevel trængt videre, idet vi dels klatrede og sprang, dels vadede, indtil vi endelig var naaet ud til det aabne Vand, hvor vi nu sad og hvilede os paa en stor Sten.

— Et Bad vilde gøre godt nu, sagde Berg.

— Ikke saa fejl en Idé, indrommede jeg, men mon der ikke er Hajer her?

— Det er der maaske nok — men se engang derhenne — der bader jo en hel Masse sorte.

Jeg fulgte Retningen af Bergs Finger — og rigtigt! Lidt længere henne paa Strandbredden var en Flok indfødte i Færd med at gaa i Vandet. Mange af dem var allerede et godt Stykke ude.

— Lad os gaa derhen, sagde jeg.

Vi fandt tilbage paa Strandbredden en gammel Mand, der efter Udseendet at dømme var endnu ældre end Metusalem. Han var altfor gammel til længere at interessere sig for Vand eller Ren-

lighed. Saa han sad alene tilbage i Sandet og filosoferede — overgroet af Snavs, som han var.

Jeg er sikker paa, at der mellem Sangi Islands 30—40,000 Indbyggere kun findes en eneste, som har noget som helst Begreb om andre Sprog end deres eget Malayisk — men min Sandten, om ikke vi havde været heldige og fundet denne ene.

Det var nemlig den gamle Mand i Sandet.

Han havde sejlet. I sine meget unge Dage havde han været Fyrbøder i engelske og hollandske Skibe, og derfra stammede hans filologiske Kundskaber.

Vi spurgte ham, om der var Hajer i Farvandet her, og som Svar nikkede han kraftigt med sit graa, indtørrede Hovede.

— Plenty shraks here — plenty-plenty.

— Oh, sagde han, den gamle, og skilte de tandløse Gummer ad i et Grin, Hajerne tager dig, men ikke mig.

— Det kan jeg s'gu godt forstaa — du maa være en sejg Mund fuld — selv for en Haj, sagde Berg, naa, men skal vi alligevel ikke løbe Risikoen — jeg er snart ved at smelte. Det sidste var henvendt til mig.

— Jo, lad os kun gaa ud.

I Løbet af et Øjeblik havde vi smidt vore faa Klædningsstykker og gik paa Hovedet ud i Brændingen, der her uafladelig larmer mod Kysten, selv om Vandfladen er blikstille.

Det var det mest forfriskende Bad, jeg mindes at have faaet. Vandet skal nok have været en 30—40 Gr. varmt, men alligevel forekom det os vidunderlig køligt i Forhold til Luftens Temperatur.

Da vi atter var kommet i Tøjet — uden at have mærket noget til Hajer eller andre fæle Havuhyrer — og vi skulde til at begynde Tilbagetoget, saa gik det først rigtigt op for os, hvad det egentlig var for en mægtig Strækning, vi i Løbet af Dagen havde tilbagelagt.

Hvad Klokken var, anede vi ikke, men Solen stod allerede lavt paa Himlen, og som bekendt indtræffer i Troperne det fuldstændige Mørke umiddelbart, efter at Solen er forsvundet bag Horisonten.

Den timelange Spadseretur stod pludselig lyslevende for os i al dens trættende Virkelighed.

— Naa, sagde jeg, vi maa vist hellere se at faa det lange Ben foran, du, for vi skulde jo gerne være om Bord, inden Solen atter viser sig paa Himlen.

Berg grinede svagt og gryntede et eller andet til Svar. — — —

Vi var kommet ud paa Landevejen og havde vel travet et Par Timers Tid, da Berg pludselig gjorde Holdt og udbrød:

— Nej, Fanden ta' mig, om jeg gaar et Skridt mere. Der ligger en Negerhytte inde mellem Træerne — kan du ikke se den? Dèr ja, lidt til venstre — og nu gaar vi hen og purrer Manden. Han maa have en af disse Dødssejlere til Baade, og han skal saftsuseme' komme til at sætte os ud til Citnalta.

Vi var næsten tværs ud for Skibet, hvis mange Lanterner og Lys blinkede ind til os i en Nærhed, der var fortvivlende i Forhold til den Strækning, vi maatte tilbagelægge, naar vi skulde den lange Vej inden om Bugten.

Idéen tiltalte mig derfor.

— All-right, lad os kun prøve, sagde jeg.

Der var den Aften blot en smal Stribe Nymaane synlig paa Himlen, og inde mellem Palmerne var der derfor mørkt som i en Grav.

Vi skimtede kun svagt Konturerne af Hytten, men famlede os dog frem til det Hul i dens Side, der aabenbart skulde være Indgang.

Jeg gik først. For ikke at forskrække eventuelle sovende bankede jeg svagt paa en af Bambusstængerne.

Der kom ikke noget Svar. Jeg bankede stærkere. Stadig intet Svar.

Saa traadte jeg indenfor.

— Riv en Tændstik, du, bad jeg.

Jeg hørte Svovlets skurrende Lyd, idet Tændstikken gled hen over Æskens Side, jeg saa den lille, gule Flamme blusse op og ved sit svage, blafrende Skær aabenbare det ejendommeligste Interiør, jeg nogen Sinde har set.

Bohave fandtes der intet af. Ned fra Loftet hang der i et Stykke Kokusgarn et Klæde spændt ud med en Bambuskæp, saa det dannede en Slags Vugge, hvori en ganske lille splitternøgen Unge laa i tryg Søvn.

Ovre i en Krog stod der en Gryde, en Krukke og lidt anden Ragelse, øjensynligt Husgeraad.

I en anden Krog opdagede vi selve Husfaderen og -Moderen, der laa udstrakt paa en Maatte — begge splitternøgne.

Den øvrige Del af Gulvet var optaget af en halv Snes nøgne Unger i Alderen fra 1 til 10 Aar.

Luften var kvalm og tung og stank af Sved.

— Fanden til Familieidyl, brummede Berg, men lad os se at faa Fatter vækket uden at forstyrre det øvrige Kor.

Han rev en ny Tændstik og gik hen til den sovende Mand, som han berørte let paa de nøgne Fødder.

Manden skvat op — lysvaagen i samme Sekund.

Med det mest levende Udtryk af overtroisk Rædsel, som jeg nogen Sinde har været med til selv at fremkalde, stirrede han paa os med sine store, sorte, kuglerunde, uforstaaende Øjne.

Vi gjorde Tegn til ham, at han ikke skulde være bange og ikke gøre Støj, men blot følge efter os.

Halvt mekanisk og viljeløst rejste han sig og kom frygtsomt nærmere, da i det samme Konen vaagnede.

I en vild Rædsel, der om muligt var endnu større end Mandens, udstødte hun et skingrende Hvin, da hun saa sin Ægtehalvdel som en Søvngænger gaa hen til to hvidklædte Aabenbaringer, som hun

den næste Dag overfor hele Landsbyens Mistro og Skepsis sikkert vilde sværge paa, hun havde set.

Men mere overjordiske saa vi alligevel ikke ud, end at hun i pludselig kvindelig Blufærdighed slog Maatten omkring sit nøgne Legeme.

Børnene var ogsaa efterhaanden blevet vækket nu.

De fo'r allesammen tilbage fra os og op i en Krog, hvor de krøb sammen i flere Lag og stirrede paa os i samme ubeskrivelige, uforstaaende Rædsel som Forældrene.

Ingen i hele Familien havde aabenbart set en hvid Mand før.

Jeg skal ikke nærmere detaillere Begivenhedernes videre Gang.

Det lykkedes os at faa Manden med ned til Stranden, hvor vi ganske rigtigt fandt en Pram, der dog ikke tilhorte ham, men som vi tvang ham til at sætte os ud i.

Da vi var kommet om Bord lønnede vi ham rigeligt for hans Ulejlighed ved at give ham en Sølvmont og en Skive Rugbrød med dansk Smor og et tykt Lag Sukker paa — vel nok den bedste Lækkerbid han nogen Sinde havde sat til Livs.

Kulier i Colombo.

Men jeg kunde lide at høre Familien senere fortælle til Venner og Bekendte om dette besynderlige, der var sket — to store, hvide Mænd, der midt om Natten var dumpet lige ned i Hytten til dem og havde bortført Patimahu — Familiens eneste kære Forsørger, høre dem fortælle, hvor angst de tilbageblevne paarørende havde været, indtil Fatter endelig var kommet tilbage — hel og uskadt og endda med Mønt paa Lommen.

Ja, det kunde jeg lide.

Colombo (Ceylon) —.

Colombo, Hovedstaden paa den rige, skønne Ø Ceylon er en vidunderlig By. Simpelthen vidunderlig.

For Colombo er ikke blot en stor By, en rig By og en moderne By, den er tillige en *sjælden* smuk By, som maa gøre et dybt og uudsletteligt Indtryk paa de fleste, der kommer her.

Den eneste Gêne ved Stedet er — som sædvanlig — Varmen, for det vil jeg nok give Berg, der ikke helt deler mine Anskuelser, Ret i — der kan i Colombo „ligesom være lidt halvlusket". —

Vi faar her Restladningen af Copra. Og da der ikke er nogen Morskab ved at være om Bord, medens Lasten tages ind, saa tilbringer man hellere sin Fritid inde i Byen. Den er mere interessant.

Men det er nu saa mærkeligt, for jeg synes minsandten, jeg har set det hele en Gang for, og det til Trods for, at jeg ellers aldrig har været i nogen By, der kunde have det mindste tilfælles med Colombo.

Slagskygge.

Det er meget besynderligt, for jeg tror ikke, det er noget almindeligt Tilfælde af Paramnesi. Snarere vilde jeg tro, at det har sin naturlige Aarsag i den Omstændighed, at man har læst saa meget og set saa mange Billeder fra dette Sted, hvorved man har modtaget det Indtryk, hvis Oprindelse man glemmer, men som alligevel sidder og lurer et eller andet Sted i Underbevidstheden, hvorfra det straks graves op, naar man pludselig staar Ansigt til Ansigt med Motiverne til de Billeder, der saaledes findes kopieret i éns Hjerne og faar én til at tro, at man har været der en Gang for.

Det kunde tænkes. Alligevel siger jeg med Shakespeare: May-be!

En Ting, det bevirker, er, at man aldrig forbavses — man studser ikke og gaar et Skridt tilbage i Forundring, naar man ser en paladsagtig Bygning, der ved Undersøgelse viser sig at være et simpelt Posthus eller en gemen Kontorbygning — nej, for et eller andet Sted fra ved man, at alt Bygningsarbejde i Østens Storbyer bliver udført med en Pragt og Fornemhed, som det kun kan gøres, hvor Arbejdskraften er saa billig.

Ejheller begynder man at tvivle om sine Øjnes Syn, fordi man paa et Hjørne under nogle mægtige, skyggefulde Træer og med Ryggen til en pragtfuld Bungalow, der indeholder al den Komfort, Luksus og Skønhed, som Penge i det tyvende Aarhundrede kan fremtrylle, pludselig staar Ansigt til Ansigt med en mager og udtæret Skikkelse, et vansiret sygdomshærget Ansigt, der tilhører

en indfødt Tigger, som med sin rystende Stemme anraaber en om „charity".

Nej, for man ved vel et eller andet Sted fra, at i Østen trives den største Rigdom Side om Side med den elendigste Fattigdom, og den største Skønhed kranses af en Hæslighed uden Lige.

Man vilde snarere forbavses, om ikke netop det var saadan.

Men dermed skal ikke være sagt, at man blaseret og gammelkendt gaar rundt og ser paa det hele.

Landsby.

Tværtimod. Det har trods alt, trods disse Indtryk, der arbejder i Underbevidstheden og kun ved bevidst Eftertanke gaar op for én, hele Nyhedens Interesse.

Man faar blot et lidt overlegent Syn paa Sagerne, man er ligesom i Besiddelse af lidt mere Erfaring, og man gaar ikke hen og tager fejl i de forskellige Situationer, men er saa nogenlunde klar over dette vanskelige: „How to behave".

Jeg har været i „Paradisets Have".

Alle, der kommer til Colombo, maa nemlig til Kandy. For Kandy er „Paradisets Have", og har man ikke været der, vil ingen tro, man har været i Colombo heller.

Navnet er ingen Overdrivelse. Der kan ikke være dejligere i nogen hinsides Paradisets Have.

Og paa denne Klode vil man ingen Steder kunne faa Lejlighed til at arrangere en Udflugt Mage til Turen fra Colombo til Kandy.

Thi „Garden of Paradise" og selve Turen derop, hvad enten man nu tager med Toget eller med Motorvogn, overgaar og forsunkler al anden Natur ved en enestaaende, næsten overjordisk Skønhed. — — —

Tidlig om Morgenen, inden Solen er staaet op, og inden man endnu er ødelagt af Varme, forlader man Colombo — jeg for mit Vedkommende pr. Auto.

Kandy ligger ca. 18 danske Mil oppe i Bjergene 512 m over Havet.

Allerede inden man har forladt Byen, inden man er kommet vel bort fra Havet, begynder Vejen at stige, først jævnt, saa stejlere og stejlere, indtil man befinder sig umaadelig højt oppe mellem Himlens Skyer. — —

Der smages paa danske Drikkevarer

Sort paa hvidt!

Vejen er en udmærket Kørevej, anlagt af Englændere og glimrende vedligeholdt — et Stykke beundringsværdigt Ingeniørarbejde, der bærer Præg af Aars Slid og Tusinders Sved.

I Snirkler og Sving bugter den sig opad, ustandseligt højere og højere. Den er trang paa sine Steder, hvor den som en Slange slynger sig mellem Afgrunde og Klippevægge. Den kræver dygtige Chauffører, men Chaufførerne er ogsaa dygtige. Thi de indfødte kender ikke til Nerver. De kører saa hurtigt, som Vognen bare kan, og de kører glimrende.

Bilen suser af Sted. Uden at Farten nogen Sinde bliver mindsket, kører vi lige lukt gennem alt, hvad vi møder af Mennesker og Dyr.

Men de forskrækkes ikke. Om en „car" stryger forbi dem i en Afstand af to Tommer — rører dem ikke.

Medens Passageren i et Gisp tænker: nu gaar det galt! Ser man ikke saa meget som en Trækning i Ansigtet paa den Mand eller Kvinde, som tilsyneladende i næste Sekund vil blive kørt ned.

Man ser i det hele taget aldrig en indfødt foretage en Bevægelse, der kunde have det mindste med Nervøsitet at gøre. De kender ikke dette Fænomen, Naturens Børn. — —

Den ene Landsby ligger ved Siden af den anden hele Vejen op.

For Morskabs Skyld standser man i nogle af dem og gaar rundt og ser paa de indfødtes Hytter, rider paa deres Elefanter, besøger Tefabrikerne og forsøger at forstaa en indfødt Formands skrækkelige Mishandling af de engelske Brokker, hvormed han efter

Elefantdriver.

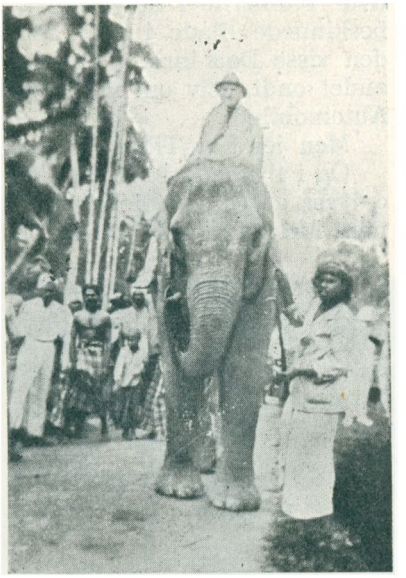

Indisk Elefant! Kandey.

bedste Evne søger at sætte den fremmede ind i Tefabrikationens mange Mysterier.

Det er udelukkende sorte, der driver disse Fabrikker, undertiden ogsaa sorte, der ejer dem. — — —

Det er en anden Type af indfødte, man træffer her end dernede i Storbyen.

Det er vel nok Singalesere, men her kommer der ikke saa mange hvide, og de kender derfor ikke til den Frækhed, som Stammefrænderne nede i den turistoversvømmede By besidder i saa rigt Maal.

Selve Kandy, selve dette jordiske Paradis er Indbegrebet af alt, hvad der hedder Naturskønhed.

Den yppige tropiske Vegetation er her i den botaniske Have bragt under Kulturens Hænder, og Arbejdet med det taknemmelige Materiale har givet de vidunderligste Resultater.

Udsigten herfra, Alléerne, de blomsterbesaaede Plæner, al denne straalende, farveprægtige Tropevegetation kan ikke beskrives. Den maa ses for at kunne fattes.

Luften er her ren og høj og frisk, saa Kandy er derfor et yndet Rekreationssted. — Jeg saa det gamle Slot og de forfaldne hellige Templer, det allerhelligste ejer en af Buddas Kindtænder.

Men Nedturen fra Bjergene mindes jeg næsten med endnu større Beundring. — —

I Fuldmaaneskær tog jeg om Aftenen tilbage til Byen ....

Stadig nedad og nedad. Den ene Time efter den anden nedad i bratte Sving, langs stejle Kløfter — umaadelige, gabende Dybder,

hvor Palmerne i majestætisk Storhed svagt vifter deres maanebeskinnede Blade i den lette Aftenbrise — Dybder, hvor tillige den visse Død lurer i Form af Slanger og vilde Dyr, Feber eller andet ondt, selv om man skulde slippe levende fra et Fald med Automobilet ....

Men jeg har Tillid til Chaufføren. Jeg lader ham køre.

Og i flyvende Fart gaar det nedad Vejen gennem Junglen, der oplyses af vore Projektører, som kaster to Lyskegler ret ud gennem Mørket paa de Steder, hvor Vejen er overgroet, og Maanen kun pletvis lader os ane Eksistensen af sit milde Aasyn.

Indfødte Mænd.

Billanternerne er dog for svage til at kunne gennemtrænge den rigtige ægte Tropenats Mørke. Dertil er dette for tykt, og det er derfor i et underligt taageagtigt Skær, at Vejens Krat, Træer og Klippesider viser sig for os, et sært spøgelsesagtigt Lys, der bliver jo uvirkeligere, jo længere bort man kommer fra Keglens Midte. —

Natinsekterne er vaagnet til Liv.

Inde fra Tykningen hører man en ustandselig Skratten og Hvislen, Knækken og Svirren.

Det er Tropenattens Dyreliv, der giver Lyd fra sig.

Den afbrydes kun af vor Motors monotone, sagte Summen og en enkelt Gang af et vildt Brøl, der stammer fra Junglens jagende Rovdyr.

I Mørket bag os lyser Ildfluerne, der i Tusindvis svirrer rundt og viser sig som smaa glimtende Diamanter i Luften, paa Træernes Blade — overalt ....

Natten er ret kølig paa Grund af Vognens Fart, og man kan kun nyde, nyde denne vidunderlige, storslaaede Natur, der er saa prægtig, saa ubeskrivelig skøn, men samtidig lurende, saa snigende farlig for Mennesker.

Men dette er ogsaa mit dybe Indtryk af Troperne:

Alting er højeste Potens. Det gode saavel som det onde.

Og hvad enten det nu er af det gode eller af det onde, saa er det stort, overdrevent, ført ud i de yderste Konsekvenser.

MIDSOMMERFESTEN

AF

AUGUST F. SCHMIDT

Assistent Aug. F. Schmidt,
Dansk Folkemindesamling.

Skikkene ved Midsommerfesten har her i Norden paa flere Punkter Berøring med Skikkene ved Maj- og Pinsefesten.

Fællestrækkene ved de tre nævnte Fester er *Blusbrændingen* og for Maj- og Midsommerfestens Vedkommende: *Besøg ved de hellige Kilder.*

Hvorvidt man oprindelig har set noget symbolsk i Ilden, Blusset, ved Naturfesterne eller ej, lader sig vanskeligt afgøre.

H. F. Feilberg har antydet, at Blusbrændingen ved de nordiske Sommerfester muligvis stammer fra den hedenske romerske Familiefest, som fejredes den 21. April. Da de romerske Hære drog over Alperne, skulde de have medført Skikkene, der saa optoges i de germanske Folks Naturfester.

Denne Formodning mener jeg ikke behøver at være rigtig. Det er mest sandsynligt at antage, at Blusbrændingen ved Fester er opstaaet *selvstændig* paa germansk Grund, ligesom den ogsaa er det hos nulevende vilde Folkeslag; thi *Baalet* er nemlig det primitiveste Udtryk for Fest, ligesom det under kolde Himmelstrøg op-

rindeligt var et fælles Varmested, det værnede mod vilde Dyr og Nattens Mørke. Det er maaske først paa et højere primitivt Kulturtrin, at Baalet fik tillagt en *religiøs* og rimeligvis *magisk* Betydning.

Det kan ikke bestemt afgøres, om Blusbrændingen ved Foraarsfesterne (Maj- og Pinsefesten) er yngre end ved Midsommerfesten. Rimeligvis er dette dog Tilfældet; thi ved St. Hans er Blusset det centrale og kendt vistnok over hele Europa, medens dette ikke er Tilfældet ved Foraarsfesten. Til Foraarsfesten knytter sig derimod en Mængde stærkt udviklede Skikke, som ikke findes ved Midsommerfesten, f. Eks. at rejse Majstangen, ride Sommer i By, Majbrud (Pinsebrud), Kampen mellem „Sommer" og „Vinter" (vistnok Laan fra Fastelavnsskikkene), Valg af Gadebasse og Gadelam (specielt for Østjylland) o. s. v. Til disse Skikke har da enkelte Egne muligvis føjet Blusbrændingsskikken fra Midsommerfesten.

St. Hans Blus (Møen).

Datoen for Majfesten har været afhængig af Foraarets tidligere eller senere Komme, hvilket maaske ogsaa er Grunden til, at man i enkelte Egne af Danmark først fejrer Foraarsfesten ved Pinsetide, og i andre Egne ved Majdagstide — paa Valborg Aften den 30. April. Ved Kalenderforandringen Aar 1700, da vi fik den gregorianske Kalender i Stedet for den julianske, sprang man paa én Gang elleve Dage over, saa vi før Aar 1700 havde Valborgaften den Dag, der svarer til vor nuværende 19. April. Denne Datoforrykning kan have haft Betydning for Fastlæggelsen af Foraarsfesten. Man maa nemlig gaa ud fra, at Vejret har haft Indflydelse paa denne.

Valborg var en kristen engelsk Kongedatter, død 780 e. Kr. Hun har tilfældigt samme Navn som en hedensk Heks, kendt som Sibyllen *Valuburg* paa en ægyptisk Indskrift i Oldtiden. I Tyskland troede man, at Heksene red til Bloksbjerg i Valborgs Følge „Walpurgisnacht".

Blusbrænding Valborg Aften kendes fra følgende Egne af Jylland: Egnen mellem Vejle og Mariager Fjorde, endvidere i den

sydligste Del af Himmerland og helt ind forbi Viborg til de sydligste Sogne af Fjends Herred, derpaa sydpaa over Heden vest forbi Silkeborg og indtil Vejledalen til Egnen omkring Sønder-Omme, dernæst Øerne Samsø og Tunø.

I Sverrig brændes endnu Blus mange Steder Valborg Aften; ligesaa i Tyskland („Hexenfeuer") og i den nordvestre Del af Bøhmen samt i det skotske Højland.

Samme Aften, som man brændte Blus i de nævnte jydske Egne, besøgte man ogsaa de *hellige Kilder* i omtrent de samme Egne; maaske et Laan fra Midsommerfesten. Blusbrændingen saavel som Troen paa visse Kildevæld som hellige, kan føres tilbage til Oldtiden. Man har Oplysninger om Besøg ved 32 hellige Kilder i Jylland Valborg (eller Voldborg) Aften.

Midsommertræ (Gadekaven), Lolland.

Til *Pinsefesten* knytter sig i følgende jydske Egne Blusbrænding: Nord for Stadil til op i Limfjorden; mod Øst forbi Holstebro, Herning samt mod Syd til Skjernaadalen og i forskellige Egne af Sønderjylland.

Pinse-Vækilden har lige saa lidt som Valborg- og St. Hansblus nogen kristelig Oprindelse. Pinseaften besøgtes de hellige Kilder ikke.

Det kan endvidere bemærkes, at i mange Tilfælde følger Blusbrændingen ogsaa Dialektgrænserne. Dette er især kendeligt langs Vejledalen og i Himmerland, meddeler Evald Tang-Kristensen.

Midsommerfesten knytter sig altid til *St. Hansaften.* Da Kristendommen sejrede *udadtil* over den gamle Tro, gav man Festen Navn efter Johannes Døber, hvis Fødselsdag ansattes til den 24. Juni, et halvt Aar før Jesu Fødselsdag. Medens de andre store Fester: Jul, Paaske og Pinse, der ogsaa har deres Rødder i en Tid, som er langt forud for Kristendommen, er blevne Aarets største kirkelige Fester, fordi de er indgaaet som Led i Frelsens Historie, fra Frelserens Fødsel til hans Død og Opstandelse og Himmelfart, saa har Johannes Døber knapt nok kunnet faa sin Helligdag ved Midsommer, svarende til Juledagen. I den katolske Kirke fejres dog hans jordiske Fødselsdag, saavel som Jomfru Marias. Den

græsk-katolske Peter-Paulsfest er en meget stor Helligdag til de to Hovedapostles Ære.

I de protestantiske Lande har den *folkelige* „Johannesfest" i rigt Maal bidraget til at gøre St. Hansaften til en Mærkedag i Aarets Gang.

Det er ganske naturligt, at Festen ved St. Hans maatte blive en stor, livlig og skøn Fest i Sommernatten. Man maa straks holde fast, at det var af *astronomiske* Grunde, Festen holdtes — og holdes — denne Dato og ikke af andre Grunde, førend Kirken satte den i Forbindelse med Johannes Døbers Fødselsdag.

Midsommertræ (Lolland).

St. Hans fejres i den nordiske Højsommers favreste Tid, da er Dagene lange og varme, Nætterne korte, lyse og lune, saa baade syge og sunde kan taale at opholde sig ude — eventuelt Natten over. St. Hanstiden falder ogsaa i en heldig Tid for Agerbrugeren. Foraarstravlheden er overstaaet, hele Naturen er i Grøde, og man kan ved denne Tid skønne over, hvor meget af Kvæget der er drægtigt. Paa samme Tid maatte man takke for Foraaret og Tiden derefter, som var gaaet indtil Højsommeren, og man maatte ofre til Guderne for at faa en god Høst. Adskillige Planters Blomstringstid falder omkring St. Hans Dag, og det er efter denne, de har faaet Navne som *St. Hans Urt, Blomst, Løg* og lignende. I Sønderjylland kaldes Ribsene *Hansbær*, da de har deres begyndende Modning ved Midsommertid; der er dog vist Paavirkning fra Tysk (Johannisbeere). Paa Fyn kalder man de tidlige Kartofler „Sankt-Hansere". Ogsaa *St. Hansormen* har sit Navn af Aarstiden, idet den lyser ved Midsommertid. St. Hansaften plukkede de unge Piger St. Hans Urt (Løg), for af dens Vækst at skønne over Kærlighedslykken i det kommende Aar.

Duggen havde ogsaa en særlig Kraft denne Aften. Man trillede sig i det dugvaade Græs, det var sundt; og man trillede Lagener i det dugvaade Græs paa Kirkegaarden, vred derpaa Duggen ud af Lagenet, opbevarede de faa Dugdraaber i en Flaske og brugte dem som Lægemiddel hele Aaret rundt. „Dugtroen" er vist kendt over-

alt i Europa. Fra dansk Omraade kendes den kun i lille Udstrækkommer ud om Morgenen og træder i Duggen, faar i fuldt Maal ning, f. Eks. i Folkeviseomkvædet: „Selv træder hun Duggen af Jorden (Dg. F. Nr. 239). Meningen hermed er, at den, der først kommer ud om Morgenen og træder i Duggen, faar i fuldt Maal Gavn af Duggens helbredende Kraft.

De to Træk, som stærkest falder i Øjnene ved St. Hans Festen er *St. Hansblussene* og *Kilderejserne*. Blusbrændingen er — som nævnt — en gammel hedensk Skik, vel sagtens den allerældste Form for Gudsdyrkelse. Man brændte — og brænder — St. Hans

Ride Sommer i By (Odenseegnen).

Blus saa at sige over hele Danmark med Undtagelse af de syddanske Øer: Lolland-Falster, Bornholm samt nogle Smaaøer; endvidere kendes heller ikke Blusbrænding fra nogle Sogne omkring Varde, særlig øst og syd for denne By.*)

Gaar man udenfor Danmark, brændes St. Hans Blus mere i Sydtyskland end i Nordtyskland („Johannisfeuer"); ligesaa brændes Blus i visse Egne af Sudeterne, Schwaben, Schweiz og Østrig. „Midsommerilden" findes endvidere i Rusland, England, de romanske Lande, Marokko. Spanierne tog den med til Amerika.

Spørger man saa, hvorfor man brændte Blus ved Midsommerfesten, ja, da faar man Svaret: det er for at Heksene kan finde Vej — ridende paa deres Kosteskaft — til Bloksbjerg (Tyskland, Syddanmark), Hekkenfeldt ɔ: Hekla (vistnok hele Danmark), Troms

*) I visse Egne af Vestsønderjylland brændes Blus den 23. Februar paa *Peters Aften*. Festen kaldes „*Pers Pig*". Det er vistnok, fordi Fiskerbefolkningen ikke er saa meget hjemme om Sommeren, at man fester om Vinteren i Stedet for i nævnte Egne.

Kirke i Norge (nordlige Jylland). Det maa dog bemærkes, at i det nordvestlige Sjælland rider Heksene til Troms Kirke Aftenen før *Skærtorsdag,* hvilket tyder paa, at der i disse Egne har været brændt Blus den Aften, som saa i Tidens Løb er gaaet af Brug.

Men det er næppe for at hjælpe Heksene til Bloksbjerg o. s. v., man tænder Baalet St. Hansaften. „Hekseridtet" er af yngre Oprindelse.

Den gamle Forklaring, som bl. a. allerede blev meddelt til Peder Syv, er denne, at saa langt som Baalets Lys naar, der har Hekse og alle onde Vætter ingen Magt. Røgen skærmer Kvæg og

Ride Sommer i By (Nordby, Samsø).

Markens Afgrøde for Sot og Sygdom og Hagl, og Asken, der opsamles efter at Baalet er slukket, strøs paa den unge Sæd og giver den Grøde og Frugtbarhed. Det er det kraftigste Middel, Agerbrugeren og Hyrden ejer til at værge sig imod alle de onde Magter, som i den Nat er paa Færde. Men hvorfor det netop er Midsommernatten, at onde Magter er paa Færde, kan vist næppe oplyses.

Det andet, som man lægger Mærke til ved Midsommerfesten, er — som nævnt — Kilderejserne til de hellige Kilder. De havde ved Midnatstide særlig Kraft til at helbrede Sygdomme, og det var om Kilderne, den største Interesse samlede sig. Fra dansk Omraade haves da ogsaa et stort Materiale til Oplysning om Kilderejserne til de hellige Kilder, som der efter de nyeste Undersøgelser kendes ca. 550 af. Det er dog givet, at der har været betydelig flere, men Oplysninger herom mangler. Der findes nemlig hele Herreder, hvorfra vi ingen Meddelelser har om hellige Kilder, f. Eks. *Hvetbo Herred* i Vendsyssel.

Fra hele Danmark haves Oplysninger om Kildebesøg St. Hans

Aften, selv om man tidligere har ment, at der var enkelte Egne, hvor man ikke besøgte Helligkilderne ved Midsommerfesten, men kun ved Foraarsfesterne. Det er nemlig oplyst nu, at der ved 183 — eller maaske flere — Helligkilder var Besøg St. Hans Aften. Og disse Helligkilder fandtes i alle Egne af Danmark.

Forøvrigt besøgtes de hellige Kilder ogsaa andre Aftener end de nævnte, nemlig paa den Helgens Dag, hvortil Kilden var viet, f. Eks. 25. Marts, 16. Juni, 2. Juli, 20. Juli, 26. Juli, 29. Juli, 31. Juli, 10. August, 24. August, 14. September og 23. Oktober. Man maa af dette slutte, at det er Kirkens Mænd, som i den katolske

„St. Hans Ko" (Vendsyssel).

Middelalder har faaet disse Kildebesøgsdage iværksat, da de strider mod de gamle Naturfestdages Faatallighed.

En Sammenligning med Udlandets Kildebesøgstider viser lignende Resultater: I Tyskland besøgtes Kilderne St. Hansaften, desforuden den 5. Maj, Pinsedag, 15. Juni, 4. Juli o. s. v. I Norge besøgtes de mest St. Hans; ligesaa i Sverrig, samt Pinseaften, Kristi Himmelfartsdag o. fl. I England St. Hans og paa flere Helgendage. I Bulgarien var Hovedbesøgsdagene den 23. April og 25. Maj. Dette faar være nok for Udlandets Vedkommende.

Gaar vi et Skridt videre og spørger om, hvad Helligkilderne betød for Folket før hen i Tiden, vil vi faa at se, at de betød overmaade meget.

Mod *Sygdomme* besøgtes de først og fremmest. Det var hyppigst Børn og gamle Mennesker, der søgte Lægedom ved de hellige Kil-

devæld. Til mange vidt bekendte Kilder, som f. Eks. Helene Kilde i Nordsjælland, Kippinge Kilde, Nordfalster, St. Regisse Kilde, Sydfyn, Helligkorskilde i Skjørping, Himmerland, kom Folk rejsende mange Mile borte fra paa de store Besøgsaftener. Det maa have været et ejendommeligt Skue at se de lange Vogntog paa de sandede, opkørte Veje, der førte til Helligdommen, og ligeledes se de mange humpende Stakler med Krykker og Stokke drage hen til det „hellige" Vand, hvor de saa inderligt haabede at faa Helse for Sygdom og Saar.

Og det skete visseligt ogsaa særdeles tit, at Besøget kronedes med Helbredelse, hvilket jo i høj Grad forhøjede en hellig Kildes

St. Helene Kilde ved Tisvilde.

Ry. Men hvis vi med vore Dages Viden og Rationalisme mod de gamles *Tro*, vil se lidt nærmere paa Helbredelserne ved Helligkilderne i den disede Sommernat, vil det vise sig, at det, som de gamle antog for et Under, for os Nutidsmennesker kan forklares som en ganske naturlig Foreteelse.

En Sygdom, der hyppigt blev helbredt ved Vaskning i en hellig Kilde, var Øjensygdom, som vi dog kun har direkte Meddelelser om fra 16 hellige Kilder. Naar et Barn med daarlige Øjne blev ført fra et mørkt og tilrøget Hus ud i den friske, milde Sommerluft og fik Materie og Snavs vasket bort fra Øjnene, var det intet Under, at Øjenlaagene lidt efter lidt hævede sig, og Barnet kunde se. Eller naar et Barn med engelsk Syge fik de forkrøblede Lemmer vaskede i Kildevandet og „rækkede og strækkede" og massagerede, ja, saa skulde det jo ogsaa nok medvirke til Barnets Helbre-

delse. Om Helbredelse for engelsk Syge haves Meddelelser fra 18 danske Helligkilder. Tallene er selvfølgelig i Virkeligheden alt for lave, men vi kan jo kun bygge paa de os overleverede Oplysninger om Spørgsmaalet. Det vilde naturligvis ogsaa være af en øjeblikkelig Virkning, naar et gammelt gigtsvagt Menneske fik de gigtplagede Lemmer godt vaskede og gnedne i det friske Kildevand, men man har dog Lov til at tro, at mange af de Mennesker, der i deres Glæde over Helbredelsen straks kastede deres Stokke og Krykker ved Kilden, temmelig hurtigt efter har maattet savne disse, naar Smerterne paany har indfundet sig, men saa var der jo ogsaa god Anledning til at besøge Helligkilden til næste St. Hans. En Kilde paa Lolland hedder *Krykke Kilde*, fordi Kildegæsterne efterlod deres Krykker ved den.

Den hellige Kilde i Vejle Nørreskov.

Ved et Besøg hos en hellig Kilde var der mange Skikke, som maatte iagttages, skulde Besøget have heldige Følger. Man maatte for Eksempel mange Steder ingenting sige, naar man vaskede sig i Kilden; man skulde gaa tre Gange baglængs om Kilden, drikke tre Glas af Kildevandet o. lign. Potten eller Krukken, man drak af, skulde være ubrugt, og skulde efter Besøget slaas itu, for at ingen kom til at bruge den paany. Man har da ogsaa i den nyeste Tid kunnet opgrave hele Læs af Potteskaar ved flere Helligkilder. Naar den syge havde vasket sig i Kildens Vand, maaske drukket af det, ofredes der Skillinger, Naale, Tøj o. lign., der enten kastedes i selve Kilden eller lagdes ved Siden af den, alt efter Gavens Art. Men da der tit kom mange Mennesker med offervilligt Sind paa Kildebesøg, besluttede Kirkens Mænd at udnytte denne Chance og opstillede derfor *Kildeblokke* ved mange Kilder — 58 kendes der Oplysninger om — hvis Indhold brugtes til Kirkens og Kildens Vedligeholdelse eller uddeltes til Sognets fattige. Kildeblokkene, der først kendes fra det 16. Aarhundrede, er en praktisk og moderne Variant af det primitive Kildeoffer. Begge Maader for Ofring har holdt sig Side om Side til omkring Aar 1900. Da vi fra seks Helligkilder i Danmark har overleveret *Kilderegnskabsboger*, kan man deraf se,

at det undertiden var ret pæne Smaasummer, der indkom i Kildeblokkene. Ved Kirkerup Kilde (Sydvestsjælland) oprettedes et Fattighospital med Plads til 8 Hospitalslemmer af Kildeblokkens Indhold.

Præsteskabet i den katolske Middelalder støttede Kildebesøget paa forskellige Omraader. Kilderne havde Kirkens Velsignelse. For at de syge kunde have et Sted, hvor de kunde overnatte og holde Takkebønner, opførtes ved 40 Kilder *Kapeller*, som nu alle er jævnede med Jorden, hvis de da ikke, som det er sket en Del Steder, er blevne udvidede til Kirker (f. Eks. Kappel Kirke, Lollands Sønderherred, Karup Kirke, Midtjylland).

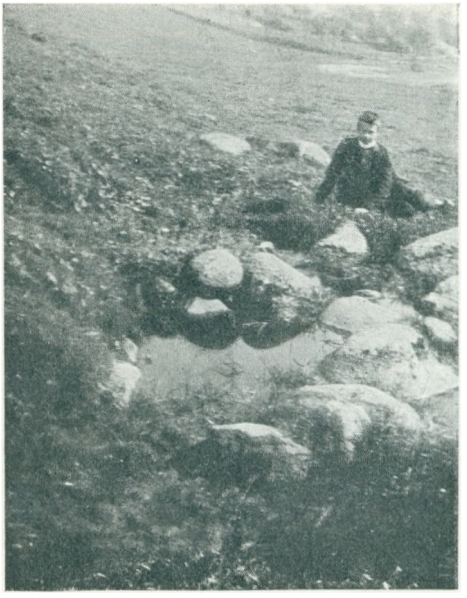

Hellig Kilde (Sydvestsjælland).

Den protestantiske Kirkes Synspunkt var vaklende. I Betragtning af, at Kildebesøget var en „papistisk" Levning, skulde det forbydes, men da det viste sig at være til Gavn baade for Menneskenes legemlige Sundhed og Kirkens Økonomi, bar man over med Besøgene, ja, enkelte Steder bad Præsten paa Prædikestolen for Kildegæsterne, og 1650 udgav en Præst, Erich Hansen i Vejby i Nærheden af Tisvilde, en Salme- og Andagtsbog til Brug for Kildegæsterne. Denne Bog nød i sin Tid endog stor Anseelse. Fra 12 Kilder kendes Oplysninger om, hvorledes protestantiske Præster tog baade Kildedyrkelsen og Kildemarkederne i Forsvar.

Til Kildebesøget hørte mange Steder — vi kender Oplysninger herom fra 39 Kilder — *Kildemarkeder;* thi hvor Mennesker samles i Mængde, opstod der forhen hyppigt et Marked. I al Almindelighed hvor der holdtes en kirkelig Fest. Ved Kilden, hvor Folk ogsaa var samlede i Skarevis, blev Markedet et fast Led i Kildebesøget.

Kildemarkederne maa have frembudt et broget Skue i den danske Sommernat. Der udfoldede sig et lystigt Folkeliv med Markedsgøgl, Musik og Dans. Beretninger om Mord, Tyveri, Slagsmaal og andre Ulovligheder forefindes. Særlig karakteristiske Oplysninger i saa Henseende knytter sig til det berømte *Lerup Kildemarked* i Øster Hanherred. 1585 klagede Præsten dersteds over Tyverier foretaget af Markeds- og Kildegæsterne. Slagtere nedbrød

Kirkegaardsdiget for at lave Hytter af Stenene; Folk opbrød Vaabenhusets Dør, drev Faar og Kvæg ind paa Kirkegaarden og i Vaabenhuset, ligesom de ogsaa plyndrede Præstegaarden for Tørv og Lyng, Korn, Faar m. m. Markedet blev saa flyttet til *Skræm*, en Landsby i Nærheden. Skræm Marked er nu nedlagt.

Sydjyllands betydeligste Marked nu til Dags: *Vorbasse Marked*, var oprindelig et Kildemarked. 1653 paabyder et Kongebrev, at det skal forlægges til Kolding paa Grund af stedfundne Uroligheder. Markedet blev dog ikke flyttet, men Kongebrevet fortæller os baade direkte og indirekte om, hvad der bedrevedes ved Kildemarkedet af Handel, Gøgl, Slagsmaal o. s. v. Nu til Dags er Vorbasse Marked blevet særlig berømt, fordi den gamle Gøgler *Professor Labri* paa forskellig Vis omtalte Vorbasse med dens Fattiggaard og Krigshavn, der dog kun er et almindeligt smukt vedligeholdt Gadekær!

Hellig Kilde (Syd-Fyn).

Kildemarkederne var ikke alle tilladte efter Loven, og Myndighederne udstedte Forbud mod mindst 11 af dem. Grunden til Forbuddene var — som nævnt — stedfundne Ulovligheder.

Det er givet, at et Kildemarked har betydet meget for Egnens Befolkning, saavel som for Deltagerne selv. Her kom de i Forbindelse med mange forskellige Mennesker, saa mærkelige Ting, nye Egne og hvad andet nævnes kan. De sunde drog til Markedet for at blive en Oplevelse rigere; en Oplevelse, der gav Anledning til Samtaler Vinteren igennem, og Ønsket om at komme med til næste Kildemarked har sikkert været brændende hos alle, baade unge og gamle. For de syge og gamle var det Liv og Helbred om at gøre at komme til Helligkilden igen næste St. Hans. Naar de endnu en Gang blev toede i det „hellige" Vand, var der Mulighed for, at Døden ventede lidt længere med sit Komme.

Ved et saadant Kildemarked, der holdtes i Aarets grødefuldeste Tid, kunde man blive Vidne til allehaande Oplevelser. Henne omkring Kildevandet sad de gamle og gned sig med Helligvandet, og Mødre vaskede deres Smaabørns betændte Øjne. Undertiden meldes om, hvorledes man sang Salmer imellem Klagelydene og Sukkene. Inderlige Bønner blev bedte til Gud.

Et lille Stykke fra Kilden paa nærmeste Hojning lyste det festlige Baal, hvorom Ungdommen dansede og sang. En Landsbymusikanter spillede op til Dans. Mange blev fulde, saa der opstod Slagsmaal. Fra Skjorping i Himmerland fortælles, at naar Folk kom fulde hjem fra Kildemarkedet, sagde man, at nu hjalp Kildevandet ikke længer, for Folk drager raske ud, men kommer vaklende hjem! Fra Regisse Kilde i Frorup Sogn ved Svendborg fortælles følgende Træk, der ogsaa er ret karakteristisk: Vandet til Kilden blev holdt tilbage af Mollerens Sluseværk, hver Gang der opstod Slagsmaal ved Kilden om det. Folk troede saa, at det var Straf for Slagsmaalet, som saa straks ophorte, hvorfor Molleren, der ejede Kilden, igen aabnede for Vandet, saa det atter flod i rigelig Mængde ind i Bassinet, hvorfra det ostes op og solgtes for nogle faa Skilling pr. Flaske. I mange Sogne havde man det nemlig indrettet saaledes, at Vandet *solgtes*, og Pengene gik til Sognets Fattigfolk, undertiden til private. Hvis Kildens Vand slap op, hentede man Vand fra en nærliggende Dam, Brond el. lign., hvis Vand ellers ikke var helligt. Naar Kildegæsterne ikke fik Bedrageriet at vide, var Vandet godt nok, da de jo *troede*, det kom fra Helligkilden og ikke fra et profant Vandsted.

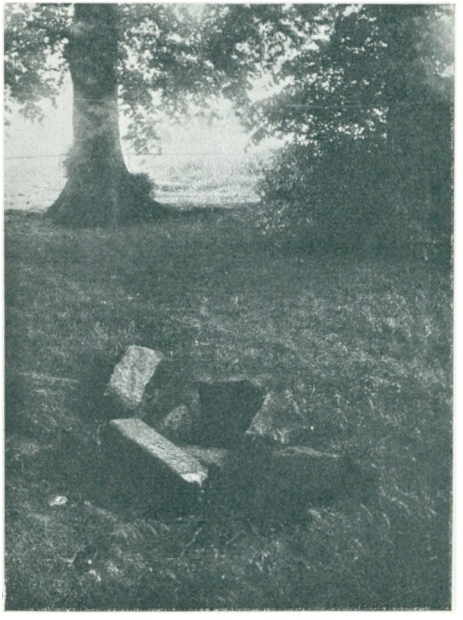

Hellig Kilde (Sjælland).

I samme Forbindelse kan ogsaa nævnes, at man tit hentede Vandet hjem i en Dunk fra Helligkilden til en syg, som enten fik det at drikke eller blev vasket i det, alt eftersom Skikken nu var i Egnen. Men saa fortæller Historien, der knytter sig til adskillige Helligkilder, hvorledes Vandhenterne paa Hjemvejen blev torstige og drak det hellige Vand, men kort forinden Hjemkomsten fyldte de Flasken paa ny med Vand fra et tilfældigt Vandløb eller en Vandpost. Dette Vand gjorde samme Virkning som det rigtige (hellige) Vand, hvis Falskneriet ikke blev aabenbaret. Blev det derimod et Par Dage senere fortalt, kunde Patienten godt i sin Vrede faa et Tilbagefald.

Af det foranstaaende vil man forstaa, at Midsommerfesten betod meget for vore Forfædre. Selv om Festen er udpræget landlig,

har Kildebesog St. Hans Aften fra gammel Tid hørt med til Københavns Folkeliv. Til Helene Kilde ved Tibirke valfartede Folk fra København — saavel som fra hele Sjælland — St. Hans Aften. Helt i 1887 kan man i *Berlingske Tidende* (den 1. Juli) læse, at „sidste St. Hans Nat laa to syge Kvinder ved Helenes Grav i tyk Indpakning, medens tre mandlige Slægtninge holdt Vagt udenfor." Paa Holbergs Tid besøgte Københavnerne i store Flokke Vartov Kilde paa Strandvejen. *Ludvig Holberg* har i sin Komedie *Kilde-Reysen* givet en malerisk Skildring af Kildebesøget ved denne Kilde. Paa Kristian VI's Tid blev Kildefesten paa Grund af Slagsmaal forbudt dèr, men saa flyttede Kobenhavnerne bare over til *Kirsten Piils Kilde* i Dyrehaven, der paa denne Tid var ved at blive et yndet Udflugtssted. Kirsten Piils Kilde har aldrig været anerkendt som en hellig Kilde, men man har Grund til at tro, at den i Smug er bleven benyttet som saadan.

Den hellige Kilde i Stenløse (Odenseegnen).

Festerne ved Kirsten Piils Kilde og Dyrehavsbakken er kendt af det danske Folk, fordi *Oehlenschläger* i sit udodelige Digterværk *St. Hans Aften-Spil* har foreviget Festerne dèr, da de stod paa deres Højdepunkt, nemlig i Tiden omkring 1800. Ligeledes har *J. L. Heiberg* i Vaudevillen *Recencenten og Dyret* ydet Bidrag til Forstaaelse af Folkelivet ved Kildefesterne i Dyrehaven.

Det er Dyrehavsbakkefesterne *Chr. Winther* har skildret i Indledningen til *Hjortens Flugt*. Han har blot henlagt Scenen til Mogenstrup Kildemarked ved Næstved. Det er ogsaa meget usandsynligt, at man ved et landligt Kildemarked har haft

— „ret en udsøgt Assemblee
Af Hunde og Aber svandser,
Hvor Papegøjer snakke, lee,
Og Bamsen gravitetisk dandser;"

Endnu den Dag i Dag valfarter Københavnerne hver Sommer ud til Kirsten Piils Kilde og Dyrehavsbakken, hvor man vil fore-

finde Gøgl, der har bevaret en ret gammeldags Karakter. Det synes næsten, som om Københavnerne skal have et Sted, hvor de for en kort Stund kan slaa sig løse og té sig som halvgale, eller se Forestillinger af Gøglere, der hører Middelalderen til og ikke vore Dage. Forresten skal lignende „Udflugtssteder" findes ved flere af Verdensbyerne.

Dyrehavsbakkefestlighederne har Sidestykker i Middelalderen. Underligt nok, at det er ved vor Kulturs Centrum, de holdes i Live!

Blusbrændingen St. Hans Aften har sin Rod i Oldtiden. Denne Skik lever ogsaa endnu, og vil antagelig leve langt ud i Fremtiden. Men der er den Forskel fra gamle Dage, at nu holdes Blusbrændingen og Dyrehavsfesterne kun i Live, fordi der knytter sig Fest og Morskab dertil, medens der ogsaa i gamle Dage var dyb Alvor forbundet med Midsommerfesten.

Helt til den allernyeste Tid har man troet paa Ildens og Vandets hellige Magt, og den Tro er gammel som Menneskene!

De sidste 80 Aars Oplysning blandt den jævne Befolkning har udryddet mere Hedenskab end 800 Aars Kristendom.

Billederne tilhører Dansk Folkemindesamling.

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF

JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

SEPTEMBER

1 9 2 4

INDHOLD

FOLKETINGSMAND A. C. MEYER:

SOCIALDEMOKRATIETS UDVIKLING

K. WULFF:

KINESISK VALFART

JUL. MARGOLINSKY:

FRA UDSTILLINGEN I WEMBLEY

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

SOCIALDEMOKRATIETS UDVIKLING I DANMARK

AF

FOLKETINGSMAND A. C. MEYER

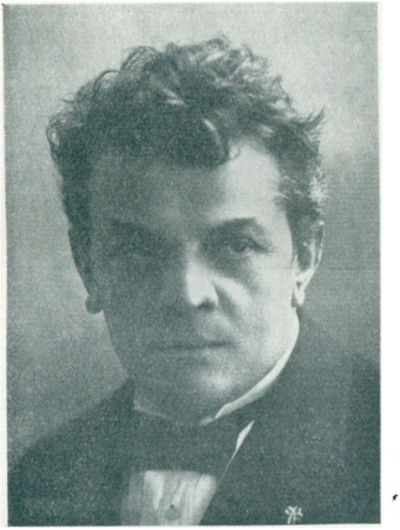

A. C. Meyer (f. 1858), Journalist og Forfatter. Uddannet som Maskinarbejder og Stukkatør. Sekretær i Smedenes og Maskinarbejdernes Fagforening fra 1876—78. Medarbejder ved Social-Demokraten fra 1884. Folketingsmand fra 1895.

Hr. Meyer har altid interesseret sig for at hjælpe ulykkeligt stillede Børn; han er Stifter af „Børnenes Kontor"; han har tillige gjort et stort Arbejde for at fremme Sporten og er Stifter af den første danske Atletklub samt Arbejdernes Idrætsklub. Han er i Bestyrelsen for Naturfredningsforeningen og Medlem af Overfredningsnævnet. Har skrevet Skuespil, talrige Sange samt udgivet Idrætsbogen.

I.

Storindustri og Lønarbejde. — Sociale Forhold i Slutningen af Treserne. — Socialismens Gennembrud.

Socialdemokratiets Udvikling i Danmark tegner sig i sine Hovedtræk paa samme Maade som i andre Kulturlande. Den bestemmes af Modsætninger i Befolkningsklassernes økonomiske Vilkaar og fremmes gennem Underklassens voksende Erkendelse af, at Sammenslutning og Kundskabstilegnelse er Midler til Opnaaelse af Kulturgoder. Man kan med Rette som Baggrund sige, at Socialdemokratiet tilstræber en Almindeliggørelse af Ejendomsret eller — udtrykt paa anden Maade — Fattigdommens Afskaffelse.

Det økonomiske Liv har ændret sig uafbrudt indenfor Kulturverdenen, men ikke samtidig i dens forskellige Dele. Arbejdspro-

duktets, Varens Udstykning i mange Enkeltheder (Arbejdsdelingen) og Maskinkraftens Anvendelse i Storvirksomheder forefandtes allerede i England ved Udgangen af det 18. Aarhundrede, men gør sig først gældende i Danmark et godt Stykke over Midten af det nittende Aarhundrede. Om nogen moderne Arbejderbevægelse er der derfor heller ikke Tale i en Tid, hvor Forfatningen gik fra Enevælden til Folkestyre eller rettere sagt blev et Kompromis mellem disse politiske Faktorer. Socialdemokratiet er fremstaaet af Lønarbejdets Periode. Uden kapitalistisk Storindustri intet moderne Lønarbejde og heller ingen moderne Socialisme.

Storindustrien skabte Fattigdom. Ikke saaledes at forstaa, at Fortiden ikke havde kendt Nød og Elendighed, men — som det allerede for et Hundred Aar siden forklaredes af den franske Utopist Fourier — at „under Civilisationen udspringer Fattigdommen af selve Overfloden." *Marx* og *Engels* i „Det kommunistiske Manifest" Storindustriens vældige Udfoldelse af Produktionskræfter, som overgaar alle tidligere Generationer tilsammen, men de paaviser samtidig, at disse utøjlede Kræfter fremkalder en „Overproduktionens Epidemi", under hvilken Samfundet pludselig ser sig sat tilbage i en Tilstand af øjeblikkeligt Barbari; en Hungersnød, en almindelig Ødelæggelseskrig synes at have afskaaret alle Livsmidler — — —"

Hvor forholdsvis ringe dansk Storindustri end var i Sammenligning med de store Kulturlandes, skabte den ved sit Gennembrud i Tiden efter 1849 „et stærkt og farligt Proletariat, som" — skriver en christianshavnsk Præst i 1868 — „daglig vokser i betænkelig Grad og er svangert med store Ulykker for Samfundet i den nærmeste Fremtid." Fabrikkubernes Arbejdsbier havde en Arbejdsdag paa 12—14 Timer, og der fandtes endnu ingen Fabriklov, som værgede blot Kvinder, unge Mennesker og Børn. I en af sine første Artikler i Bladet „Socialisten" skrev *Louis Pio*, som sammen med *Povl Geleff* og *Harald Brix* rejste den socialistiske Arbejderbevægelse i Danmark:

„De uophørlige Savn, Trældommen og Tilsidesættelsen slukker alt Aandsliv, raner Kraften til enhver stor og god Tanke, udvasker Modet, selv det til at lide og haabe. En dunkel, næsten ubevidst Følelse af Misfornøjelse med Tilværelsen, et formløst, famlende Had til det, der anses for Elendighedens Aarsag og navnlig til de Bedrestillede i Samfundet — det er, hvad vi beholder tilbage."

Det er stærke Ord, men de maa ses i Belysning af Forhold, som skilte den forhen frie Haandværker fra sit Værktøj og gjorde ham til Maskinens tavse, stavnsbundne Tjener. Digteren *U. P. Overbye* satte ligefrem Pios Ord paa Vers, naar han om Lønarbejderne skrev:

Os levnes kun Hadets den ulmende Glød,
til Arbejdet, Liv eller Død!

Det er utvivlsomt, at den unge Bevægelse trængte til at give sine Følelser Luft paa en efter de daværende Samfundsstyreres Opfattelse ret kraftig Maade. Men man vil i vore Dage ikke kunne godkende den Dom, der fældedes over de tre Førere, fordi de trodsede Politiforbud mod det til 5. Maj 1872 indvarslede offentlige Møde paa Københavns Nørrefælled. Pio dømtes til 5 Aars Fængsel paa Vridsløse, Geleff og Brix hver 3.

Dommen bragte vel Standsning i den socialistiske Arbejderbevægelse, hvis hidtidige Tilslutning til *Marx'* „Den internationale Arbejderforening" (Internationale) ophævedes ved Politiforbud den 14. August 1873, men Bevægelsen holdtes oppe under en Dobbelthed af Følelser: Vreden over Autoriteternes Forfølgelse og Sympatien for de fængslede Førere.

Der var andre Stemninger, som udløstes ved det vaagnende Liv i Arbejderkredse. Biskop *Martensen* f. Eks. søgte en lidenskabsløs og kristelig Vurdering af Socialismen, men vigtigere var det, at Lovgivningen satte den første, men svage Skranke for Storindustriens frie Udnyttelse af Arbejdskraften. Det skete ved Fabrikloven af 1873, som gav Regler for Børns Anvendelse ved Fabrikarbejde. Der ansattes 2 Fabriksinspektører til at kontrollere Lovens Overholdelse. I Aarenes Løb er denne Lovgivning blevet stærkt udviklet i human Henseende ved at beskytte Børn og unge Mennesker. Man kan paa en Maade sige, at Fabriklovgivningen har holdt Skridt med den socialdemokratiske Bevægelse i Udvikling. Det lader sig begrunde derved, at Socialdemokratiet i væsenlig Grad har rekruteret sine Rækker ved Tilgang fra de storindustrielle Omraader og paa den Maade har staaet Arbejderbeskyttelseslovgivningen nærmest.

Socialismens Gennembrud i Halvfjerdserne peger straks mod de sociale Reformer, men Lovgivningsarbejdet herfor stod i Stampe adskillige Aar paa Grund af de spændte politiske Forhold, Kampen om Forfatningen. Da denne Kamp ikke førte til Venstres Sejr, hvad enten der protesteredes eller forhandledes, knæsatte Arbejderbevægelsens Hovedorgan en almindelig Agitation for Gennemførelsen af socialøkonomiske Reformer og betegnede dette for „den almindelige Folkepolitik, der vælter Ministrene, hvis de sætter sig imod — —"

II

En døende Flammes Genopblussen. — Valget 1884. — Sygekasselov og Alderdomsunderstøttelse.

For den unge socialistiske Arbejderbevægelse i Halvfjerdsernes første Halvdel var *Louis Pio* baade Fører og Afgud. Men hvor lidet dette endnu vejede i den politiske Vægtskaal, fremgaar deraf, at da Pio stod stærkest — efter Løsladelsen af Fængslet —, og stillede sig i den store 5. Kreds (Nørrebro) ved Folketingsvalget den 25. April 1876, opnaaede han kun ca. et Tusind Stemmer, en Trediedel af samtlige afgivne Stemmer.

Trykket af Autoriteternes Forfølgelse og noget krænket ved den Modstand, der indenfor Partiet krydsede hans romantisk farvede og diktatorisk anlagte Styresæt, forlod *Pio* i 1877 Danmark, ledsaget af *Povl Geleff*. Den tredie Fører, *Harald Brix* var forinden arresteret for Tekster og Billeder i Vittighedsbladet „Ravnen" og dømtes til 4 Aars Forbedringshus, som fuldstændig nedbrød hans Helbred. Han kom efter sin Løsladelse kun til for et ganske kort Tidsrum at tage Del i en separatistisk Bevægelse, hvis Presseorgan bar Navnet „Herolden".

Louis Pio.

De nærmeste Aar efter Førernes Bortrejse var en mørk Tid for Socialdemokratiet. Fagforeningerne, den brede Basis for Partiets Kraftudfoldelse, var i Tidsrummet 1871—78 kun 31 i Tal og havde 3189 Medlemmer. Men i sidstnævnte Aar oprettedes der ikke en eneste ny Fagforening, og „Social-Demokraten", der ejedes af Fagforeningerne og den politiske Partiorganisation var gaaet stærkt tilbage. Bladets Redaktør i 1878, *Saxo W. Wiegell*, rejste ogsaa til Amerika for at undgaa Dom for Presseforseelser.

Men der kom nu en Opgangsperiode, et langsomt og besværligt Arbejde, hvis første Frugt, kan man sige, var den allerede i 1877 indviede Arbejdernes Forsamlingshus i Rømersgade. Nu havde de forhen næsten hjemløse Organisationer Tag over Hovedet. Og Mændene, som skulde bære Bevægelsen, fremstod. De gamle Internationalister *C. C. Andersen* og *J. Chr. Hørdum* tog fat i baade Agitation og Administration, medens *Emil Wiinblad* blev „Social-Demokraten"s uforknytte Chefredaktør og *Peter Knudsen* hans politiske Medarbejder. Disse Mænds Samvirke — og i Organisationens Tjeneste navnlig *P. Knudsens* Hengivelse i Arbejdet — bidrog til Partiets Fremvækst. I *Peter Thygesen Holm* besad Partiet tillige en fremragende Folketaler.

Danmark befandt sig den Gang i en politisk Kamptid. Det konservative Parti (Højre) skarede sig om det Estrupske Ministerium med provisoriske Love som Magtmiddel og Forsvarssagen som Fane, medens Oppositionen — Byliberale, Bondevenstre og Arbejderparti — krævede Folkestyre i Henhold til Grundloven, som efter Oppositionens Opfattelse, selv den reviderede Grundlov af 1866, forudsatte Folketingets Førsterangsstilling indenfor Forfatningen

og dermed i Virkeligheden knæsatte Parlamentarismen. Grundlovsparagrafen „Kongen udnævner og afskediger sine Ministre" lod sig herefter kun forklare som Kongens Pligt til at tage sine Ministre af den Partigruppe eller Partikonstellation, der ved et Folketingsvalg kom ind med størst Tilslutning blandt Vælgerne.

For dette Krav traadte Socialdemokratiet i Skranken fra første

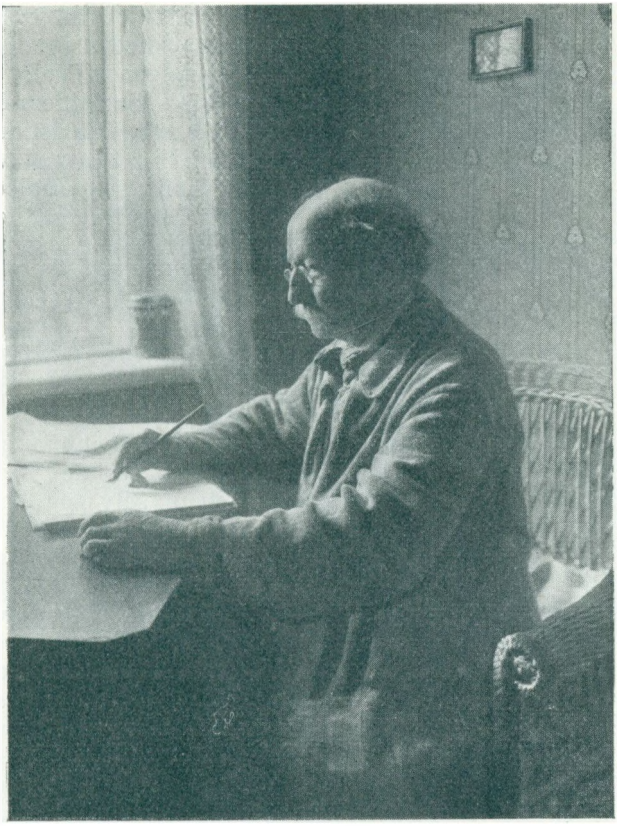

Povl Geleff.

Færd, fordi den politiske Frihed i videste Udstrækning var det fornemste Vaaben i Klassekampen. „Før man kan ekspropriere Kapitalistklassen økonomisk," hed det i en af Partiets socialistiske Pjecer, „maa den eksproprieres politisk." For Resten maatte dette betragtes som saa ganske selvfølgeligt, eftersom Underklassens Politik fra Kultursamfundenes tidligste Tider er gaaet ud paa at fravriste Overklassen dens Privilegier og Magtstilling.

Den 25. Juni 1884 lykkedes det Socialdemokratiet i København at sætte to Repræsentanter ind i Folketinget. Navnene *P. Holm* og *Chr. Hørdum* fløj over Landet. Nu havde Socialismen ba-

net sig Vej til den danske Rigsdag. For Tusinder og atter Tusinder af Arbejdere betød det Indmarchen til en ny, lykkelig Tid. „Alt dages det Brødre, det lysner i Øst!" Hos den besiddende Del af Landets Befolkning og mest for Hovedstadens Højre, der hidtil havde beherskede Byen politisk, vakte Socialdemokratiets Sejr Forbitrelse, men de sindigere Konservative trøstede sig med, at et Par Socialister næppe vilde være i Stand til at vælte det gamle Samfund. Det lykkedes jo ogsaa ved det følgende Valg at fravriste Socialdemokraterne 9. Kreds (Christianshavn), hvor Hørdum var valgt, og P. Holm sad saaledes ene som Repræsentant for „Omvæltningstendenserne."

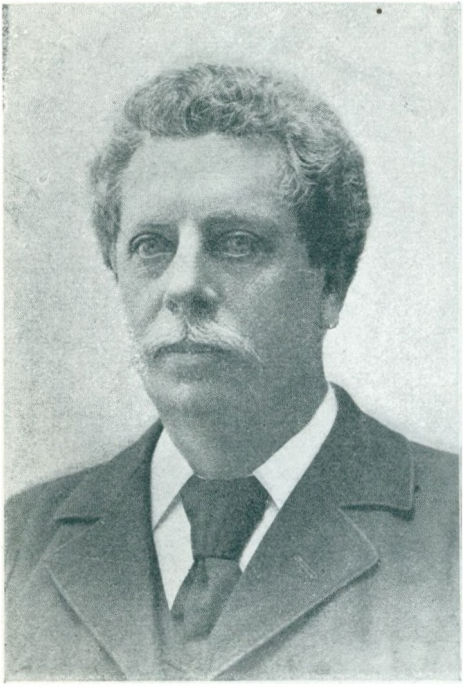

I. C. Hørdum.

Men Tiden var inde til en begyndende virksom Socialovgivning. En af de Estrupske Ministre, *Ingerslev* havde karakteriseret Socialismen med de Ord, at „den havde aabnet manges Øjne for de sociale Brøst," og Estrup selv tog Initiativet til en Alderdomsforsørgelse for Ubemidlede, som dog bekæmpedes af Oppositionen, baade af saglige og politiske Grunde. Fattiglovgivningen i Danmark var imidlertid af den Beskaffenhed, at den gav Socialdemokratiet Anledning til Udfoldelse af en landsomfattende Agitation, som specielt tog Sigte paa Kravet om Hjælp til de Gamle, og i den af P. Knudsen udgivne fortræffelige Bog „Sygeforsikring og Alderdomsforsørgelse" var Kravet ført frem med Styrke.

Ved Folketingsvalget i 1890 genvandt Socialdemokratiet paany 9. Kreds og erobrede en jysk Landkreds (Skjoldelev), hvor *Harald Jensen*, Aarhus, var opstillet. Det gav utvivlsomt Anledning til Uro i Venstre, som vel ikke havde haft noget imod, at Byarbejderne rykkede frem paa den storindustrielle Konservatismes Enemærker, men som ved Socialismens Sejr paa Landet, fandt et fortsat Samarbejde med „De Røde" faretruende. Hidtil havde Venstres Politik samlet baade Bønder, Husmænd og Landarbejdere. Nu stimuleredes den moderate Del af Venstre til at søge et politisk Forlig med Højre, og til dette Forlig at knytte et Stykke human Lovgivning: Hjælp til Sygekasser og Lov om Alderdomsunderstøttelse.

Naar Socialdemokraterne i Folketinget udtalte sig mod den Affattelse, man gav Lovforslaget om Alderdomsunderstøttelsen, var det, fordi de ønskede faste Takster for de til Aldershjælp berettigede Gamle, et Princip, som da ogsaa har sejret i Lovgivningen næsten en Menneskealder senere. Hjælpen til Sygekasseloven byggedes over Selvhjælpsprincippet, men med Støtte af Statskassen. Dette Tilskud udgør nu — i 1924 — ca. 13 Mill. Kr., og Antallet af Medlemmer i de statsanerkendte Sygekasser er ca. 1¼ Million.

III.

I og udenfor Rigsdagen. — Fortsat Socialreform. — Fagforeninger og Socialdemokrati. — Fra Systemskifte til Grundlovsforandring.

I 1895 gik Vælgerne første Gang til Valgbordene efter en saakaldt foreløbig Ændring vedrørende Folketingskredsene, hvorved der sikredes Socialdemokratiet et øget Antal Repræsentanter i København. I alt valgtes 8 Socialdemokrater, de 7 i københavnske Kredse og 1 i Aarhus. I Landstinget havde Socialdemokratiet siden 1890 haft 2 Mand: *C. C. Andersen* og *P. Knudsen*, hvis første kraftige Indsats var Bekæmpelse af det konservative Forslag om at dele de københavnske Vælgere til Borgerrepræsentationen i 2 Klasser, den almindelige Vælgerklasse og de højstbeskattede, som hver skulde vælge Halvdelen af Repræsentationen efter Forholdstal i begge Vælgerklasser. Forslaget vedtoges i Landstinget, men faldt i Folketinget. Det var i 1892. Aaret efter opnaaede Socialdemokratiet at faa Foden indenfor Borgernes Hus. Oppositionen, Liberale og Socialdemokrater, fik 6850 Stemmer mod Højres 5567. Af de 6 valgte Oppositionsmænd var 2 Socialdemokrater nemlig Maler *J. Jensen*, den Gang Formand for „De samvirkende Fagforbund" og Lærer *K. M. Klausen*.

Ti Aar efter dette Valg havde Socialdemokratiet Flertal i Københavns Borgerrepræsentation, og *J. Jensen* var Finansborgmester. Ude omkring i Provinsen opnaaede Socialdemokratiet efterhaanden Repræsentation. Ved Aarhundredskiftet havde Partiet ialt 500 kommunale Repræsentanter i By og paa Land. Fremgangen er fortsat i den følgende Tid, og i flere Byer har Partiet vundet Flertal. Svarende hertil er den socialdemokratiske Presses Udvikling her i Landet. I 1872 fandtes kun det lille københavnske Blad „Socialisten" med faa Hundrede Holdere. I 1922 var Antallet af Blade langt over et halvt Hundrede og deres Oplag henved et Par Hundred Tusind Eksemplarer. I alt over Tusind Personer beskæftigedes ved denne Arbejdernes Presse. For at fuldstændiggøre Billedet af Fremgangen, skal endnu anføres, at medens det lille Parti i Hovedstaden i 1871—72 og nærmest følgende Aar førte en næsten hjemløs Tilværelse, har Arbejderpartiet i 1924 fire Forsamlingsbygninger i København, og flere større Provinsbyer, f. Eks. Helsingør, Nakskov, Vejle, Horsens, Randers og Aalborg er derligeledes Forsamlingsbygninger.

Man vil dog nærmest maale Socialdemokratiets Fremgang efter dets Indflydelse paa Lovgivningen, dets direkte Indsats i Rigsdagsarbejdet. Efter 1895 rettede Partiet navnlig sine Opgaver imod en Videreudvikling af de sociale Reformer jævnsides med en paa direkte Skat med stigende Skala baseret Skatteordning samt den fortsatte Demokratisering af Folkestyret og Kravet om Afrustning.

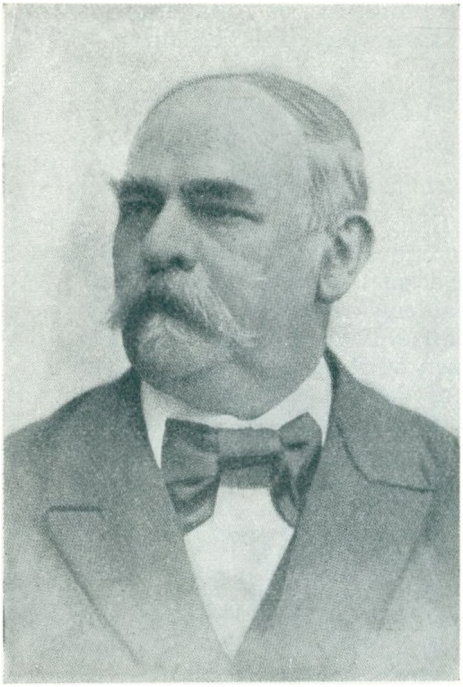

Peter Knudsen.

Fremgangen kan væsentlig maales efter den Tilslutning til faglige og politiske Organisationer, som har betinget Enheden i de organiserede danske Arbejederes Kamp. Den 3. Januar 1898 oprettedes „De samvirkende Fagforbund". 38 Fagforbund med 870 Afdelinger og 59,000 Medlemmer, indmeldt. Desuden 25 enkelte Foreninger med ca. 2200 Medlemmer. Denne Organisation er siden vokset stærkt og tæller i Øjeblikket over 15,000 Medlemmer. De politiske Foreninger (Vælgerforeninger), altsaa de egentlige socialdemokratiske Organisationer, har haft en tilsvarende Fremgang og tæller omtrent samme Antal Medlemmer.

Fagorganisation og Socialdemokrati i Danmark har fra Bevægelsens Start arbejdet efter samme Plan, været som Legemets to Arme, der hver havde sin Opgave, Fagforeningerne bar Skjoldet til Værn mod Angreb, Socialdemokratiet førte Vaabnet. Og i Skjoldet, kunde man sige, stod de 3 Ottetaller, Kravet om Maksimalarbejdsdagen, for hvilken Arbejderklassen har demonstreret hver 1. Maj i Henhold til Vedtagelsen paa den internationale Arbejderkongres i Paris i 1889.

Otte Timers Dagen er et Led i det Forlangende om Arbejderbeskyttelse, som har præget Socialpolitiken i alle civiliserede Stater. Efter at den hos os var indledet med Fabrikloven af 1873, fortsat langt op i Aarene med Sygekasselov og Alderdomsunderstøttelse (nu den faste Aldersrente), gik Vejen efter 1895 videre til Ulykkesforsikring, Hjælpekasser, Understøttelse for Enker med Børn, Arbejdsløshedslovgivning og navnlig Jordreformer, hvilke

sidste Socialdemokratiet ønsker saa stærkt udvidet, at de kan fastholde Arbejdskraften paa Landet, skabe mange selvstændige Hjem og derved bidrage til Bekæmpelse af Arbejdslosheden. Har Lovgivningen — ikke mindst efter Krigen — maattet ofre Millionbeløb til Støtte for Arbejdsløse, maa det ikke glemmes, at de organiserede Arbejdere selv normalt har indbetalt det største Bidrag — 55 Procent — til Arbejdsløshedskasserne og derved givet et Bevis for, at Pligten til Selvhjælp langt fra er dem fremmed. I 1920—22 udgjorde Arbejdernes egne Bidrag til Arbejdsløshedsunderstøttelse ca. 20 Mill. Kroner.

C. C. Andersen.

Da Venstre ved Aarhundredskiftet kom til Magten, og Parlamentarismens Princip stiltiende anerkendtes, løsnedes det Samarbejde mellem Venstre og Socialdemokratiet, som havde karakteriseret Oppositionens Politik under Højres Mindretalsstyre. Socialdemokratiet agiterede for en Grundlovsforandring, hvorved den priviligerede Valgret til Landstinget fjernedes, og dette Ting enten forsvandt eller blev sammensat efter den almindelige Valgrets Principer. Men Venstre, væsentlig repræsenterende den middelstore Grundejendom paa Landet, nærmede sig nu det godsejerlige Ting, og det kom inden længe til et Brud med Socialdemokratiet. Dettes voksende Styrke fra Valg til Valg og en radikal Gruppes Udtræden af Venstre førte til en politisk Omgruppering, hvorved Grundlovssagen i 1913 blev skudt frem i første Række. 5. Juni 1915 underskrev Kong Kristian den 10. Danmarks Riges nye Grundlov, ved hvilken den almindelige Valgret til begge Rigsdagens Ting indførtes, for Landstingets Vedkommende vedvarende med indirekte Valgmetode og højere Valgretsalder (35 Aar) end til Folketinget (25 Aar).

Socialdemokratiet havde nu vundet den Basis, hvor det maatte søge Fodfæste for ikke blot en mere dybtgaaende Socialpolitik, men tillige for Gennemførelsen af de særlige socialistiske Programpunkter.

Det maa dog straks noteres, at den nye Forfatning blev sat paa en haard Prove i 1920, da det radikale Ministerium Zahle gik af paa Grund af kongelig Uvilje overfor Ministeriets ringe Majoritet i Folketinget. Det af Kongen provisorisk indsatte Ministerium Liebe mødte en i Danmarks politiske Historie hidtil ukendt Opposition, idet Socildemokrati og Fagforeninger erklærede Generalstrejke. Kongen bøjede imidlertid hurtig af, og Generalstrejken aflystes.

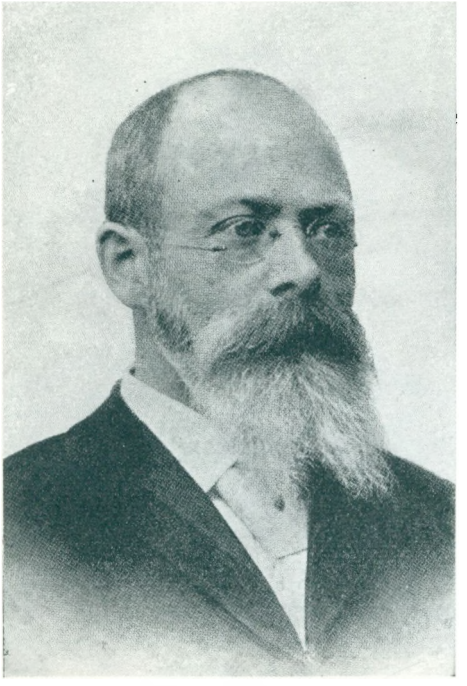

Emil Wiinblad.

Under Krigen havde Socialdemokratiets Repræsentanter virket og stemt for saadanne Foranstaltninger, som forhindrede uberettiget Varefordyrelse og sikrede Befolkningen de fornødne Livsmidler. Dyrtidsforanstaltningerne afhang først og fremmest af de kommunale Raad og var saa meget mere effektive, som Raadene havde socialdemokratisk Flertal. Det er dog utvivlsomt, at den Dyrtidspolitik, som forovrigt baade Venstre og Konservative i alt væsentligt stemte for, blev benyttet mod den radikal-socialistiske Regering i Valgkampen 1920 og sammen med en nationalistisk Bevægelse („Flensb. hjem") førte til Regeringens Fald. I Regeringen havde den socialdemokratiske Gruppes Formand *Th. Stauning* Sæde som Socialminister.

IV.

Det 1. danske socialdemokratiske Ministerium. — Partiprogram. — „Fremtidsstaten". — Internationalisme og Folkekultur.

I de fire Aar 1920—24 maatte Socialdemokratiet, som sammen med de Radikales 18 Mand udgjorde en 66 Mand stærk Gruppe, indrette sin Politik paa et sejgt Forsvar af vundne Fremskridt paa socialt og økonomisk Omraade. Den ved Verdenskrigen fremkaldte Nedgangsperiode foraarsagede imidlertid Indskrænkninger af sociale Loves Rækkevidde, og den af Venstre og Konservative i Forening gennemførte Skattepolitik gik som Regel paa tværs af ikke

blot Socialdemokratiets og de Radikales Program, men ogsaa paa tværs af Venstres gamle Teorier.

Desuagtet betegner Perioden en Fortsættelse af den en Gang indledede Socialreform, hvis væsentligste Resultater i de 4 Aar er Gennemførelse af Aldersrenteloven og Loven om Invalideforsikring. Det paa Washington-Konferencen i Oktober—November 1919 godkendte internationale Krav om 8 Timers Dagen fastsat ved Lov forelagde Venstreregeringen dog ikke for Rigsdagen, hvorimod Forsvarsordningen af 1922 vedtoges med de to Regeringspartiers Stemmer. — Aarsudgiften er mellem 50 og 60 Mill. Kr. Socialdemokratiets Afrustningsforslag støttedes kun af Partigruppen. Boliglovgivningen som den var ordnet før 1920 indskrænkedes ganske vist, men beholdt dog saa meget af sit Indhold, at den kunde anvendes som Værn mod Vilkaarlighed.

Finansborgmester J. Jensen.

Finansnøden, overfor hvilken den Neergaard'ske Regering greb til Statslaan og saakaldte Luksusskatter, forhindrede ogede Udgifter i socialreformatorisk Øjemed. Den socialistisk-radikale Oppositions Anvisning paa Skatteomlægninger, hvor f. Eks. Jordskylden — Skat paa den nøgne Jords Værdi — bragtes i Forslag, foreløbig til Gunst for de bebyrdede Kommuner, optoges ikke af Regeringen, som her mødte stærk Modstand hos de Konservative. Forslaget om at komme Industrien til Hjælp med Importregulering mødte omvendt afgjort Modstand i Venstre.

Alle de her nævnte Spørgsmaal stod paa Dagsordenen ved Valget den 11. April 1924, og Vælgerflertallets Dom synes at have været ikke blot en Misbilligelse af Regeringspartiets Alliance med Konservatismen, men tillige Kravet om mere Demokrati i Lovgivningen. Socialdemokratiet forøgede sit Antal Folketingsmænd fra 48 til 52, og de Radikale fik 20 Mand valgt.

Valgets nærmeste Resultat var, at Kongen kaldte Stauning til sig, og at denne paatog sig at danne Ministerium. Det blev Danmarks første socialdemokratiske Regering med Stauning som

Statsminister. Hans tidligere Stilling som Socialminister i den Zahleske Regering overgik nu til *F. J. Borgbjerg*, „Social-Demokraten"s Redaktør, Folketingsmanden for 5. Kreds og Partiets Ordfører i mange vigtige Sager.

Med sit ringe Overtal af Stemmer i det danske Folketing — egentlig kun én Stemmes Flertal og kun ved fuld Tilslutning fra det radikale Partis Side — stod den socialdemokratiske Regering numerisk set svagt og havde endda et venstre-konservativt Flertal mod sig i Landstinget. Overfor de ca. 390,000 Vælgere, som stemte socialdemokratisk d. 11. April, først og fremmest den faste Stok af organiserede By- og Landarbejdere, har Socialdemokratiet kun sit Partiprogram som Ledestjerne.

Det vilde dog være fejlagtig at forestille sig dette Partiprogram som en Doktrinarisme, der udelukker frugtbar Forhandling med andre politiske Faktorer. I Virkeligheden har Partiets Politik al Tid været en sund Opportunisme, d. v. s.: Tag hvad Du kan faa i Øjeblikket, naar det blot letter Trykket paa den arbejdende Befolkning og ikke skal betales med Fornægtelse af det socialistiske Maal! Kularbejderen i „Engelske Socialister", Drachmanns berømte Digt fra Begyndelsen af Halvfjerdserne, tilraaber jo Kammeraterne:

> Hvad hjælper os Talent? hvad gavner os Løfter?
> Vi vil ha' Forskud paa Saligheden!

Og selv Nutidens Præster anerkender i stigende Grad, at „Forskudet" ikke strider mod den kristne Lære.

„Forskudet" er praktisk talt de brede Lags højnede Kulturniveau, og Socialdemokratiet har her — om end i overvejende Grad materielt talt — haft en stor national Opgave. Arbejderklassen er ikke mere „Trælle i Sind og Slaver af Guld," hvad en Sammenligning mellem Socialismens Start og dens nuværende Magtstilling noksom godtgør. Ikke heller er Socialismen bleven mere „borgerlig", men mindre utopisk, end den var for et halvt Hundrede Aar siden. Tanken om at vælte det bestaaende har kun været og er kun Fanatikernes. I god Overensstemmelse med Mændene *Marx* og *Engels*, Socialismens videnskabelige Banebrydere, staar Socialdemokratiet paa Udviklingens Grund, og dets *principielle* politiske Standpunkt er udtrykt i

1) Republik, 2) Etkammersystem, 3) Et Statsraad, valgt af Rigsdagen. Statsministeren, som tillige er Republikens Præsident, valgt af Statsraadet, 4) Valgret og Valgbarhed til Rigsdagen fra 21 Aars Alderen og 5) Folkeafstemning, naar det kræves af 50,000 Vælgere.

Før den økonomiske Revolution, der fra Tiaar til Tiaar sætter sig stærke Spor i Samfundenes Liv, har skabt endnu større Muligheder for et socialistisk Styre, vil de nævnte principielle Krav selvsagt ikke have Udsigt til hel eller delvis Gennemførelse. De politiske og sociale Reformer, Socialdemokratiet tilstræber, fremmes i

Undervisningsminister Nina Bang.

samme Grad, som Partiet vokser. I den Forstand kan man sige, at „Magt er Ret". Men Vejen til den saakaldte „Fremtidsstat" er brolagt med Reformer. Selve Maalet træder tydeligere og tydeligere frem af Taagen.

Statsminister Th. Stauning.

Dette Maal formuleredes i Socialdemokratiets første Aar efter tysk Monster som „Statshjælp til Produktionsforeningen", hvilket praktisk talt maatte blive kapitalistisk Statshjælp til Kapitalismens Underkuelse. Senere hen formedes Opgaven i al Almindelighed som „Statens Overtagelse af Produktionen", men heller ikke dette

Socialminister F. J. Borgbjerg.

udtrykte Socialismens Maal, fordi end ikke en „socialistisk Stat" kan overtage al Produktion, men nærmest kun Storbedriften. Programmets Hovedpunkt er derfor senere udformet som *„Arbejdsmidlernes Overgang til Samfundsejendom."* Realisationen heraf forudsætter, at Arbejdsmidlerne overtages, *efterhaanden* som det pri-

vate Initiativ fører til et voksende økonomisk Anarki, der er Frikonkurrencens Konsekvens og i sine Virkninger bliver antisocialt.

Om nogen pludselig Omvæltning i de økonomiske Tilstande kan der ikke være Tale. Her gælder, hvad allerede Karl Marx hævdede efter Pariserkommunernes Fald i Maj 1871, at „Arbejderklassen kan ikke simpelthen tage det færdige Statsmaskineri i Besiddelse og benytte det til sine Formaal." Vejen maa være Demokrati med udvidet kommunalt Selvstyre, Arbejderorganisationernes voksende Indflydelse i politisk og kulturel Henseende, kooperative Foretagenders Oprettelse og Samvirke, eventuelt Bedriftsraad paa Grundlag af Frivillighed, Samfundskontrol med eller Overtagelse af kapitalistiske Storvirksomheder og en omfattende Jordreform med dertil hørende Grundskyld. Dette er nogle Hovedpunkter i et Fremtidsprogram, som efter Socialdemokratiets Mening er Ouverturen til det socialistiske Samfund.

Men Muligheden for et saadant Samfundssystems Gennemførelse beror til syvende og sidst paa *Folkenes Internationale.* Det danske Socialdemokratis Udvikling har al Tid staaet i inderlig Forbindelse med denne Kulturopgave. En stærkere Understregning af vort eget Folks nationale Interesser er i vore Dage gaaet Haand til Haand med Tanken om et Folkenes Forbund, for hvilke Freden mellem Nationerne betyder Krig mod Klasseegoisme og Ret for alle.

KINESISK VALFART

AF

K. WULFF

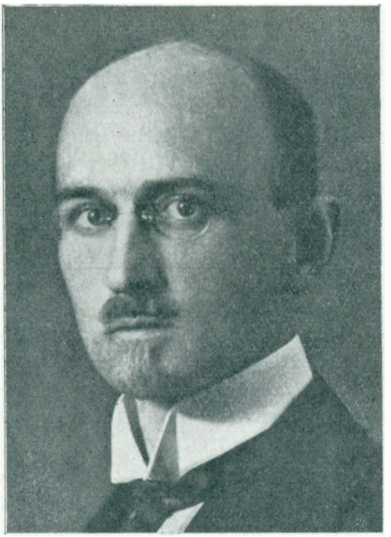

K. Wulff, Dr. phil., født 1881, tog 1906 Skoleembedseksamen i klassisk Filologi og i 1917 den filosofiske Doktorgrad.

Fra 1906—1918 var han bosat i München som Medarbejder ved Thesaurus lingual latinae, en stor latinsk Ordbog, der udgives af tyske og østrigske videnskabelige Selskaber. Siden 1918 er Dr. Wulff extraordinær videnskabelig Medhjælper ved Det kgl. Bibliotek. Oprindelig studerede Dr. W. indoeuropæisk Sprogvidenskab, men kom efterhaanden ogsaa ind paa andre Sprogætter, i de senere Aar kinesisk og dermed beslægtede Sprog.

Fra 1922—24 foretog Dr. W. en 2 Aars Studierejse til Østen, hvor han opholdt sig 17 Maaneder i Peking.

I et Land af Kinas uhyre Udstrækning og Folketal, kan man ikke vente at finde Enhed paa det religiøse Omraade, og kinesisk Religion er da ogsaa noget af det vanskeligste og mest komplicerede, Videnskabsmanden kan faa at gøre med; tillige ogsaa et Omraade, hvor den moderne Forskning endnu kun i forholdsvis ringe Omfang har formaaet at skabe Klarhed. Vanskelighederne ligger mindre i de lokale Forskelligheder, som utvivlsomt er til Stede, end deri, at flere religiøse Systemer findes Side om Side, ikke skarpt adskilte, men vævede ind i hinanden, saa at de ikke alene for den uoplyste Masse, men ogsaa for den dannede flyder ud i et.

To af de vigtigste af disse religiøse Systemer er Buddhismen og Taoismen, der begge er af overvejende folkelig Natur. Mens den første er af fremmed Oprindelse, kommet til Kina fra Indien — efter kinesisk Tradition omkring Midten af første Aarhundrede e. Kr., i Virkeligheden sikkert tidligere — er Taoismen et ki-

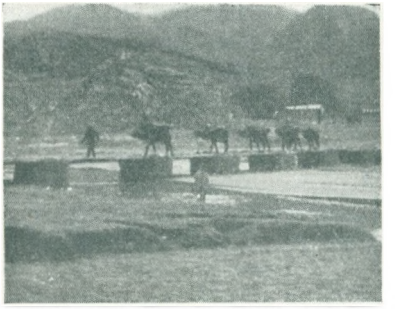

Kameler paa Hun ho Broen ved San chia tien.

nesisk Aandsprodukt, et Konglomerat af ældgamle og nyere, højst forskelligartede religiøse Elementer, tilsat med filosofiske Lærdomme, stærkt paavirket især af Buddhismen. Denne Paavirkning har imidlertid været vekselsidig, idet ogsaa Buddhismen i Kina har optaget Elementer, der oprindelig er den fremmede. Allerede i det rent Ydre viser den gensidige Paavirkning sig i Templernes Anlægsplan og Udstyrelse, hvori man finder en vidtgaaende Parallelisme. Hver af de to Religioner har sine Guddomme, sine Templer, sine Præster — de sidste er ganske forskellige i Klædning og Haarsæt —, hver har sin store Litteratur, hvori dens hele Troslærdom er udviklet, men praktisk danner de tilsammen et Hele; den samme Mand som brænder Røgelse og læser sine Bønner i Buddhisttemplet, gør det samme for de taoiske Templers Gudebilleder uden at føle, at han derved bliver den buddhistiske Religion utro, og i Virkeligheden ogsaa uden at være det. Buddhismen har sit helt statelige Pantheon, indenfor hvilket Dagliglivet ikke skelner saa nøje mellem Buddhaer *(fo)*, Bodhisattvaer *(p'u sa)* og andre mere eller mindre guddommelige Væsener; og Taoisterne paa deres Side har en Vrimmel af større og mindre Guddomme, af hvilke mange oprindelig er historiske Personligheder, hver med sin særlige Virkekreds; og ogsaa for disse bruges i daglig Tale ofte det samme Ord *fo* (eller det mere fortrolige *fo ye*, egl. „Farlil Buddha"), som hører hjemme i Buddhismen. Hvad der oprindelig tilhører den ene af de to Religioner og hvad den anden, ved Kineseren ofte ikke, og han behøver ikke at vide det; for europæisk Opfattelse kan det være vanskeligt at forstaa dette, men der er ingen Grund til at forarges: Kineserne har lige saa vel som Europæerne deres religiøse Følelse, og den tilfredsstilles ikke ved dogmatisk Strid og Splid, men ved en simpel og naiv Henvendelse til deres Guder, lige meget hvorfra de stammer. Religiøs Intolerance er Kineseren fremmed,

Landsbyen Chien kou set oppe fra; de lyse Partier paa Tagene er Majskolber, der ligger til Tørring.

og Sammenblandingen af de to Religioner har derfor kunnet gaa meget vidt; intet er almindeligere, end at man i Templer, hvis Hovedbygninger indeholder buddhistiske Billeder, og hvis Præster er buddhistiske, i Sidebygningerne finder Billeder af Guder, som egentlig hører Taoismen til; og omvendt ser man ofte nok i Taoisttempler buddhistiske Billeder.

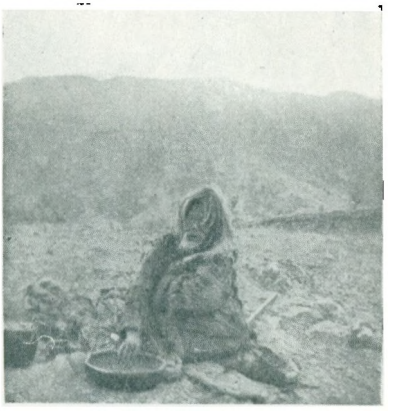

Gammel Tigger paa Valfartsvejen.

I begge Religioner hører oprindelig hellige Pladser, gerne beliggende paa Bjergtoppe og Højder, til og dermed ogsaa Valfarter til disse; adskillige er vidt berømte over hele Kina, og selv de, der ikke hører til de allerhelligste, søges ofte i Valfartstiden af mange Tusinder af Pilgrimme fra nære og fjerne Egne. Et af de berømteste og mest søgte i Nordkina er Miao feng shan i „de vestlige Bjerge", dsv. Bjergene vest for Peking, og det er en Udflugt til dette Sted i Valfartstiden, som her skal beskrives; Ligheden med Valfarterne i Europas katolske Lande er paa mange Punkter slaaende.

Det er Pinsemorgen, d. 20. Maj. Ved San chia tien, den næstsidste Station paa Peking—Men t'ou kou-Banen, staar Æsler og Bærestole parat til at tage Hyre, og med en hel lille Karavane — for alt maa tages med paa disse Egne, Feltsenge, Mad og Drikke, Potter og Pander, Porcelæn og Glas — drager vi, tre Danske med Boy og Kok, op igennem den store Landsby, der strækker sig langt hen langs Vejen; tre Templer passeres, deriblandt et stort med kejserlige gule Tegl paa Tagene, og et stort Hus røber sig ved den vamle Lugt, der staar ud der fra, som Opiumshule. Allerede her møder man de første Spor af Valfarten: Pilgrimme vender tilbage fra Miao feng shan, let kendelige paa deres lange Stokke, som enhver køber deroppe, og paa de Papirblomster, blegrøde og mørkerøde, som stikkes i Hatten eller lægges som en Krans om Hovedet; Pæoner forestiller de vel, det er Sæsonens Blomst. Hun ho Flo-

Gammel Tigger paa Valfartsvejen.

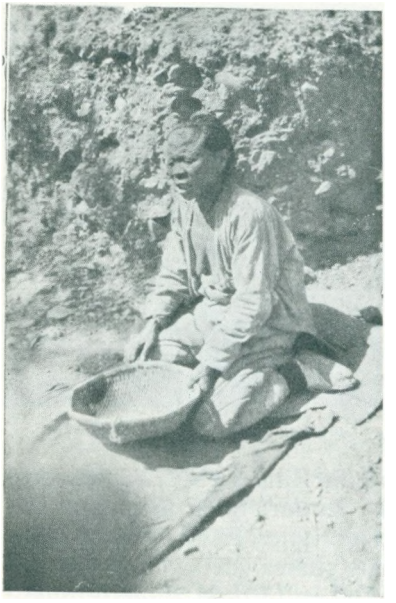

Blind Tiggerske.

dens Leje overskrides udenfor Landsbyen paa en smal Træbro, bredt, gult, støvet med en smal Strimmel Vand i Midten; og netop her har vi Held til at faa en lille Kamelkaravane for Kameraet: for Kamelen spiller trods Jernbane og Automobiler, en stor Rolle som Varebefordringsmiddel paa disse Egne. Vejen fører videre mod Nordvest, lige til Toppen af Miao feng shan markeret ved trekantede gule Papirlapper med Inskriptioner klistrede paa Træer og Klippeblokke og ved Lygter, der er opplantede med nogle hundrede Skridts Mellemrum; de leveres og passes af et Selskab af Købmænd i Tientsin og Peking. Det samme er Tilfældet med de mange The- og Suppehuse, *ch'a p'eng* („Thetelt"), som følger hele Valfartsvejen lige fra Sommerpaladset, og hvori der gratis udskænkes The og *chou*, dvs. Suppe eller tynd Grød af Ris. De er gerne indrettet i mere eller mindre forfaldne Templer, i hvis Gaard et mægtigt Telt er rejst af Stager og Maatter; i Baggrunden et simpelt Gude-

Den øvre Del af Stien til Templerne med Bærestole.

billede med det sædvanlige Sæt af to Blomstervaser, 2 Lysestager og en Urne foran, en incense burner, foran hvilken Pilgrimme knæler med Røgelsespindene i Haanden. P'engen er aaben fortil, paa Væggene hænger oppe under Taget en lang Række Gudebilleder malede paa Tøj, og fra Tagets Forside en hel Søjle af store runde Papirlygter. Inde er der stærkt Liv, Pilgrimme kommer og gaar, brænder deres Røgelse, faar Theen eller chou serveret ved et af de mange Borde; hvor Udsigten over Vejen er fri, istemmes fra p'engen, saa snart nogen nærmer sig, en kort Velkomstsang, stærkt mindende om den buddhistiske Tempelsang. Atter og atter hører man disse stemningsfulde Strofer paa sin Vej gennem Bjergene. Efter at de første lave Højder er overskredne, passeres Hun ho paany; tidligere var der Færgested, nu er der lagt en primitiv Bro; formodentlig er der ikke Vand nok til Færgen. Paa Marco Polos Tid var Hun ho en stor, vandrig og sejlbar Flod, nu ligger Lejet næsten tørt. De vestlige Bjerge har for Aarhundreder siden været skovklædte, men er nu bare og træløse, og dermed er vel Floden udtørret. Der holdes Rast i et Tempel paa Bjergsiden; det ligger, som sædvanlig vendt mod Syd, paa 4—6 Terrasser over hinanden, har engang været stort og fornemt: det viser Resterne af de gule Tagsten. Det meste ligger i Ruiner nu, og Muren, der omgav det, er delvis skreden ned. Det nederste Kompleks er forholdsvis velholdt; i Gaarden hviler Pilgrimme og Dyr imellem hverandre. Paa hver af de to næste Terrasser staar Hovedbygningen, aaben mod Syd med sine Buddhaer og de 18 Lohan (hans nærmeste Disciple) og viser Spor af nylig at have været besøgt af andægtige; Sidebygningerne er forsvundne, kummerlige Ruiner med Rester af stærkt farvede Gudebilleder, nu kun bart Ler. De er alle, ogsaa de velbevarede i de staaende Bygninger, aabnede i Ryggen: ethvert saadant Billede har sine „Indvolde" i et Hulrum i Ryggen, ofte et

Plateauet med Templerne set nedefra.

Hulvejen nedenfor Plateauet; en Pilgrim ses knælende slaa Hovedet mod Jorden.

Miao feng shans Templer set oppefra.

Buddhistpræst med Tiggerskaal foran en høj incense burner.

lille forgyldt Buddhabillede og mere eller mindre værdifulde Ædelstene. Paa den øverste Terrasse er næsten intet igen. En Stenindskrift viser, at Templet stod i Kejser Ch'ien Lungs Tid (1736—1776). Hen ad Eftermiddagen naas Chien kou, en stor, langstrakt Landsby, hvor alle Pilgrimvejene løber sammen; her begynder den egentlige Opstigning til Valfartsstedet. Her som i alle Landsbyer paa vor Vej

To Taoistpræster med karakteristisk Haarsætning.

Gammel Taoistpræst med Barnedukke i Tiggerskaalen.

staar alt i Valfartens Tegn, ingen synes at arbejde uden Betjeningen i de to store cha p'eng og Vandbærerne, af hvis Spande vi drikker ved Kilden i Landsbyens Udkant; hvor den springer frem af Bjergskraaningen er der bygget et Miniaturtempel med et Billede af Lung wang, Dragekongen, der er Vandenes Behersker. Det gaar nu stejlt opad ad en stenet Sti, gamle Fyrretræer staar paa Skrænterne, og tættere og tættere sidder langs Vejen, jo højere man kommer op, Tiggerne, gamle og unge, Mænd og Kvinder, lemlæstede, blinde, spedalske, klædt i fantastiske Pjalter; hver har sin faste Plads, hvor han har sin lille Gryde i Kog, en lille rund Kurv eller Lerskaal rækker han frem, medens han paakalder de passerendes Medlidenhed; de nedadgaaende, hvis Valfart har overskredet Højdepunktet, giver gerne en cash (ca. $^1/_5$ Øre) til hver. En gammel Kælling slaar fortvivlede Slag paa sit nøgne indfaldne Bryst, mens hun bestandig hyler „ta laoye, hav Barmhjertighed med en stakkels blind", den samme Melodi som atter og atter gaar igen. En døvstum Dreng følger os nogle Skridt og kommer derved ind i en andens, en gammel Mands, Revier; straks er denne oppe og langer Drengen en Lussing, saa det lunger gennem Dalen; og endnu længe efter ser man den døvstumme staa som forstenet der, hvor han fik Lønnen for sin Indtrængen paa en andens Enemærker. Paa en lille Afsats midtvejs oppe, paa hver sin Side af Stien, ligger to smaa Templer: Ling kuan tien og Ta yün sze, hver med sin The- og Suppeudskænkning, sine Pilgrimme, opadgaaende, der knæler for Templernes Guder, og

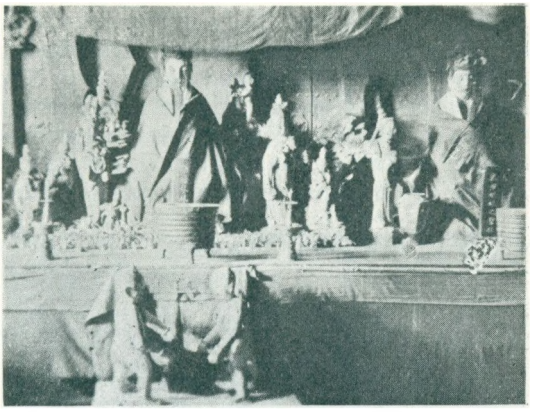

Tze sun niang niang omgivet af Dukker, til højre Nai mu niang niang. Skytsguddom for ammende Mødre. Fra Templet P'an'aoking i Peking.

Fra Tung yüe tien's Gaard: Ved Siden af den firkantede Røgelsesovn en Kvinde med Papirblomster i Haaret i Begreb med at knæle for Gudebillederne.

nedadgaaende med Stav og Blomster. Udsigten her er pragtfuld: nedenfor, til venstre den smilende Dal, og højt oppe Miao feng shans Tempelplateau med bratte sorte Klippesider som en gammel Ridderborg i Europas Bjerge derhjemme. Helt oppe under Terrassen, hvor Miao feng shans Templer ligger, bliver Stien til en snæver Hulvej, indhegnet af Klipper og Træer, et saare skønt Parti; her sidder Tiggerne tæt Side om Side, ikke altid i Fred og god Forstaaelse; en slaar med sin Stok løs paa en stakkels blind, der med sin Kæp søger at faa Ram paa Modstanderen; indtil endelig en ærværdig gammel Morlille faar skilt de kæmpende ad: Respekten for Alderdommen stikker Kineseren dybt i Blodet.

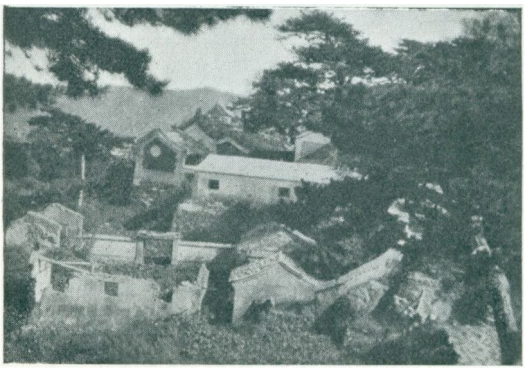

Udsigten fra Tung yüe tien's Trappe over Plateauet.

Valfartstemplerne paa Miao feng shan ligger paa et lille, langstrakt Plateau, der i 1080 Meters Højde strækker sig i Retningen Nord-Syd; Bjergets højeste Top, 1300 Meter, ligger lidt længere i Nordvest, græsklædt med store Klippeblokke og med pragtfuld Udsigt, mod Syd ned over Sletten, mod Nord til de bagved liggende Højder; langt ude paa de alleryderste Rygge skimter man, trods det disede Vejr, den store Murs Vagttaarne. Her oppe fra tager Tempelkomplekset sig pragtfuldt ud paa sit Klippefremspring med prægtige gamle Fyrretræer: Miao feng shan „Bjerget med den underfulde Tinde!"

Det er et af Nordkinas mest besøgte Valfartssteder, overgaas maaske kun af Taishan og Wutai shan; der regnes hvert Aar i Valfartstiden — udenfor denne ligger det stille og uddødt hen — at komme et halvt hundrede Tusind Pilgrimme, langt de fleste af disse i Valfartstidens første Uge; den varer fra den 1. til 15. eller 17. Dag i Maaneaarets 4. Maaned, de to Hoveddage er den 5. og 6., netop de to Dage, hvor vi er der. I Fjor var der meget smaat besøgt paa Grund af Krigen mellem Wu p'ei fu og Chang tso lin, derfor er Tilstrømningen saa meget større i Aar; efter et løst Skøn har der vel i disse Dage været ca. 10,000. Meget langt tilbage i Tiden gaar Valfarterne til Miao feng shan ikke; Templerne blev bygget 1662 (under Kejser K'ang Hsi), og der vides ikke at have været ældre før dem. Ifølge Sagnet grundedes de af en buddhistisk og en taoistisk Præst og en Lægmand, der i Forening tiggede Pengene sammen dertil; dette er karakteristisk: Prioren (der udenfor Valfartstiden bor der alene med en enkelt Hjælper) er en gammel Buddhistpræst, og og-

saa ellers finder man nogle enkelte Bonzer, men Flertallet af Præsterne er taoistiske; da de fleste af Bonzerne var paa Valfart til T'aiö shan, sagde man, havde man hentet Præster fra Po yn kua, det store Taoisttempel lige udenfor Pekings Mure — nogle af dem kendte jeg derfra. Templernes Guddomme er vistnok alle taoistiske undtagen Kuan yin, der ogsaa har et Tempel her. Hovedguddommene er kvindelige; det største og højst beliggende af Templerne, Ling kan kung, er deres; den ene (T'ien hsien niang niang) er en Himmelgud, en (Tze sun niang niang) skænker Børn, den tredie (Yen kuang niang niang) helbreder Øjensygdomme; navnlig for de to sidstes Skyld foretages Valfarterne: Ufrugtbarhed er det største, Øjenlidelser det almindeligste Onde i Nordkina. Det er da heller ikke for intet, at de tiggende Taoistpræster her i Tiggerskaalen har liggende enten et Par Øjne malede paa udstoppede Tøjposer eller en af de Barnedukker af Fajance, som man i Templerne ofte kan se i stor Mængde lagt som Votivgaver ved hendes eller Kuan yins Billede.

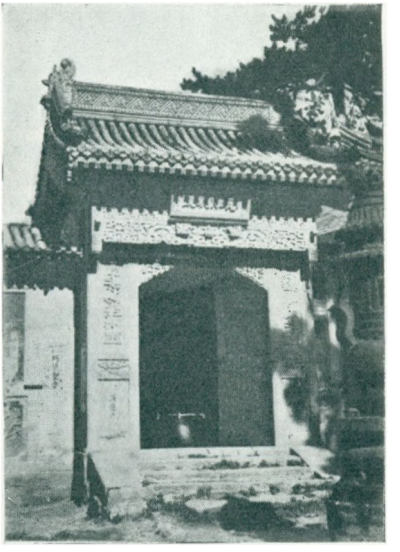

Kuan yin tien's i Sandsten udskaarne Port; t. h. en høj incense burner.

Man kommer ind paa Templeplateauet paa Vestsiden af dettes nordlige Ende, gennem den stejle Hulvej, der danner Pilgrimsvejens Afslutning; til venstre, Nord for dens Munding, noget højere end de andre Templer ligger det første, Tung yüe tien, „den østlige Bjergtops Tempel", et Navn som ikke passer her og sikkert, som saa mange andre Steder, er laant fra det østlige af Taoisternes fem hellige Bjerge, der ligger i Shantung. En Dobbelttrappe, fuldt besat med Tiggere, fører op til Portbygningen, der indeholder Kolossalbilleder i malet Ler af „de fire store Himmelfyrster", Himlens Vogtere; det er tarveligt Arbejde. Templet er bygget efter samme Plan som næsten alle mindre Templer i Pekings Omegn: en Portbygning mod Syd, indenfor den en rummelig Gaard, der mod Nord afsluttes af Hovedbygningen med sine Guder, paa begge Sider af mindre Sidebygninger, dels med Billeder og Altre for andre Guddomme, dels Rum for Templets Præster. I Gaarden nær Portbygningen staar en stor firkantet Jernbeholder, hvori de brændende Rogelsepinde kastes og brændes op til en fin Aske. Fra Trappen herop har man godt Overblik over de andre Templer, der ligger lidt lavere længere mod Syd. Nærmest ligger et større Kompleks af Ruiner; kun lave

Kuan yin tien's Hovedbygning.

Rester af Murene staar endnu og viser, hvor slet det har været klinet op. Ved Siden deraf Chia shen tien med de smukke Vinduer i den røde Ydermur: to Ringe, som griber ind i hinanden, af graa Sandsten. (Se Fig.) Om kinesiske Vinduer og Døre kunde der skrives en hel Afhandling. Det næste er Kuan yin tien, tilhørende den buddhistiske Bodhisattva, Avalokiteçvara, som her er blevet en kvindelig Guddom; hendes Billede stort og ret godt udført staar i Hovedbygningen, foran det et ligeledes godt Billede af Wei t'o, (Veda), Krigeren, Buddhismens Beskytter, som plejer at staa ved Portbygningens eller Tempelhallens Bagdør; begge skinner i stærk og frisk Forgyldning. Kuan yin Templets Port er smuk og ejendommelig, rigt prydet med fint Stenhuggerarbejde, fine og komplicerede Mønstre skaaret dybt ind i Sandstenen; udenfor staar en stor incense burner af Jern. Hsi shen tien „Glædesguddommens Tempel", der ligger ved Siden af, bestaar kun af en enkelt Bygning, uden Port og Gaard; efter det følger Fu mo tien, der særlig skal søges af Militære, siger man. Alle disse sidste Templer er nyistandsatte og friske i Farverne. En bred Rampe med uregelmæssige Trin fører op til Hovedtemplet, det største, med flere Gaarde omgivne af Bygninger; det ligger højt paa Plateauets sydlige Del. I den store Gaard lige indenfor Portbygningen, der som sædvanlig vender mod Syd, er der en stor, firkantet ophøjet Plads lige udfor Hovedtemplet; flere Rækker Indskriftssten, til Dels i hvert Fald skænkede af Foreninger med religiøse Formaal, staar langs dens Sider, ovenpaa den ogsaa den høje pagodeformede, incense burner af Jern, nedenfor den, nærmest Porten den mægtige murede Ovn til de brændende Røgelsepinde, aaben foroven, et glødende Baal, hvorfra Røgen stiger op saa tæt, at den ses hænge som en Sky over Bjerget, allerede naar man,

Ved Røgelsesovnen udenfor Kuan yin tien.

vel paa over en Mils Afstand, ser Toppen for første Gang i det Fjerne. Hovedbygningen, den nordlige, indeholder Billederne af de tre niang niang; Forvæggen er næsten helt taget bort, saa at de er synlige udefra, og Offerbordet med Røgelseurne, Lysestager og Blomstervaser er pyntet med Papirsblomster. Udfor den ene staar under

Fu mo tien's Façade med de broget malede Bjælker under Taget og Indskriftsten; paa Trappen en Røgelsesurne taget fra Offerbordet.

det overhængende Tag, under hvilken ogsaa den smukt forarbejdede hængende Broncеklokke har sin Plads, en stor Kumme med Vand til Lægedom for syge Øjne: har man en Slægtning, som er blind eller øjensyg, og gør Valfarten herop for at skaffe ham Helbredelse, vasker man sine Øjne i denne Kumme og tørrer dem i det snavsede Klæde, der hænger ved Siden af; det skulde synes mærkeligt, om man ikke selv blev øjensyg af den Kur! I Sidebygningerne og i de Bygninger, som omgiver Templets mindre Gaarde, ser man Billeder af andre Guddomme, iblandt dem en kvindelig af ganske usædvanlig Art, Ansigt og Stilling saa mærkværdig naturlig og levende, saa at hun i sin sorte Kappe og det høje turbanagtige Hovedtøj mere ligner en skikkelig dansk Bondekone end en kinesisk niang niang i sit røde med gyldne Drager prydede Skrin.

Allerlængst mod Syd afsluttes Plateauet af en Terrasse anlagt paa en høj muret Stensætning; er ligger Køkkener, Beboelsesrum og Rum til at optage Gæster, et stort firkantet Kompleks, i hvis Gaard der udskænkes The. De bedste Gæsterum, hvor vi faar Plads, har pragtfuld Udsigt ned over Pilgrimsvejen og Dalen, hvor Landsbyen Chien kou ligger som en lang graa Stribe, og langt ude Pekingsletten gennemtrukken af et bredgult Bælte, Hun ho's sandede Leje. Gennem den klare stille Eftermiddagsluft ser man Pilgrimmenes uendelige Skarer strømme op og ned, et uafbrudt Tog af

Udenfor Ilsi shen tien; Æsler bærer Vand op til Templerne.

Tusinder. Theteltenes stemningsfulde Velkomstsang klinger sammen med Tiggernes hæse, hæslige Klage, og ind imellem lyder Slagene paa Templernes Gonger. Da Mørket falder paa, ser man kun de uendelige Rækker af Lygter paa de 4 Veje, som løber sammen i Chien kou ,og paa Vejen derfra opad og Lyset fra Bærestolenes Fakler, Knipper af tynde Stokke eller Straa, som bestandig svinges op og ned for at brænde lyst — et ejendommeligt betagende Syn. Dag og Nat gaar Strømmen op og ned, Dag og Nat er Miao feng shan et larmende Mylder, og dog kan man sove uforstyrret i disse afsidesliggende Gæsterum, hvor Feltsengene er slaaet op indenfor Forsidens papirklædte Tremmevægge.

Fra Rampen ovenfor Hsi shen tien; bagest t. v. Chia shen tien's Vindue.

Paa hele Plateauet er der vrimlende Liv, Tiggere og tiggende Præster, Sælgere og Pilgrimme; langs Vejen, der fører op til Hovedtemplet, sælges de Tusinder af Pilgrimsstokke, mandshøje eller mere, med en Gaffel eller et kunstigt snoet Øje foroven; de maa komme langvejs fra — fra Syden, fra de sydlige Bjerge, svarer Sælgerne paa Spørgsmaalet hvorfra —, i denne Egn findes der ikke saa rig Træ- eller Buskvækst; de kommer herop baarne paa Mandsryg over Bjergene, i store Knipper, som maa være en tung Last. I et af Bambusmaatter dannet halvcylinderformet Telt ved Hulvejens Munding sælges The og Levnedsmidler; Sejldugsboder er slaaet op for at levere Pilgrimmene de fint forarbejdede Papirblomster, hvormed de smykker deres Hoveder, og som staar saa smukt til Kvindernes blanke sorte Haar, og allehaande brogede Prydelser af fløjlsbetrukken, Staaltraad, Blomster og navnlig Dyr: Tigeren, som er den ene af de 18 Lohan's (Arhats) faste Ledsager, Flagermusen, Symbolet paa Lykke, Drage og Fønix, Kejserens og Kejserindens Symboler, og meget andet.

Hvor Hulvejen munder ud i Plateauet, har man godt Overblik over, hvem der kommer. Fra hele Omegnen strømmer Pilgrimme sammen her, mange til Fods fra Peking og endnu fjernere Steder, andre, men færre tager det første Stykke til Vogns eller med Jernbanen; Dag og Nat gaar man, gør det hele af i eet Stræk uden Hvile; skal man tjene Føden, kan man ikke være hjemmefra længere end allerhøjst nødvendigt. Tusinder gør denne Valfart hvert Aar; andre aflægger Løfte om at foretage den for at skaffe sig selv eller deres Nærmeste Held og Helbredelse: virker den efter Ønske, maa den foretages paany næste Aar for at takke for det lykkelige Udfald. Det er saadanne, som man møder klædt i grelt røde Klæder fra Top til Taa, ikke altid et klædeligt Kostume; en tyknakket brutalt udseende Karl mindede levende om Mestermanden i vor

Ungdoms Romanlæsning. Man kan ogsaa gøre Valfarten som Kommissionær og medbringer da et undertiden helt stateligt Antal af smaa beskrevne Træplader trukne paa en Snor; for hver Gang man ved de brændende Røgelsepinde i Haanden knæler ned for Guddommens Billede, læser man da en Træplades Indskrift, som vel indeholder Navnet paa den, man er Stedfortræder for, og hans Ønsker. Indskriften paa den Tojpose, han har hængende over Skulderen, og hvori han bærer sine Træplader, betegner ham som andres Stedfortræder. Posen er rødgul ligesom Tiggermunkenes Kutte hos de sydlige Buddhister, og ligesom der pyntet med saa mange Skærf, Smaaflag og Tasker til Røgelsepind o. l.

Ling kan kung's Gaard med Indskriftsten og i Forgrunden den murede Røgelseovn.

Pilgrimmenes store Masse hører til Folkets brede Lag, men ogsaa Folk af de højere Samfundsklasser møder man, selv saadanne, som i det mindste i deres Klædedragt er europæisk paavirkede; ikke helt sjældent tiltales man paa engelsk. De, som kommer til Fods, er langt de fleste; igennem Bjergene kan man ikke rejse til Vogns, men hvem der har Raad kan komme paa Æselryg eller — hyppigere — i Bærestol, siddende mageligt højt til Vejrs over Skuldrene paa de fire kraftige Karle, som med utrolig Sikkerhed og Udholdenhed i Stormskridt render op og ned ad Bjerget med deres Byrde, der ikke altid er en lille fin og spinkel Kineserinde. For dem, der gaar til Fods, er Rejsen ikke saa let; op over Højder og ned gennem Dalene, overalt de samme stejle, stenede Stier; hvor bitter maa denne Klatren ikke være for de Stakler, som møjsommeligt kæmper sig frem paa de bitte smaa, bundne Fødder; og det er ikke faa. De behover saa sandt ikke at gøre Valfarten vanskeligere ved allehaande Ekstratillæg, som saa mange andre gør for at gøre den mere virkningsfuld: en bærer et stort kvadratisk Brædt, hængende paa Skuldrene, med et Hul til at stikke Hovedet igennem, en anden, som ogsaa er klædt i rødt, med bagbundne Hænder og det lange sorte Haar løst ned over Ryggen; adskillige er lænkede: fra Halsen ned til Fødderne og mellem disse, saa at der kun kan tages ganske korte Skridt. Men det almindeligste Tillæg er for hvert tredie, sjældnere hvert tiende Skridt, at falde ned paa Knæ med Panden mod Jorden (se Fig.); mange gør det uden Tegn paa stor Anstrengelse, Kvinderne gerne med

en Mand til at støtte dem. En ung Pige, aabenbart fra et bedre Hjem, slæber sig paa denne Maade derop, til sidst tilsyneladende udmattet til det yderste; men en halv Time efter at være naaet

Brændende „joss-sticks" bæres hen til Røgelseovnen.

Ved Hulvejens Udmunding i Plateauet.

Den sortklædte niang niang i Sidebygningen i Ling kan kung.

Tigger paa Miao feng shan.

op, da hun har overstaaet alle Ceremonierne, ser man hende gaa frisk og parat til den heller ikke lette Nedstigning. Selv ældre Kvinder ser vi underkaste sig denne Tortur. Alle disse Selvpinsler begynder som Regel ved Chien kou ved Bjergets Fod, strækker sig altsaa over en Stigning paa 900 Fod.

Er Toppen naaet, gaar Pilgrimmen fra Tempel til Tempel, i hvert Fald de to største besøges, og Rogelsepindene tages frem.

En Skønhed i Bærestolen; Kvinder med Blomster i Haaret og Blomsterbod.

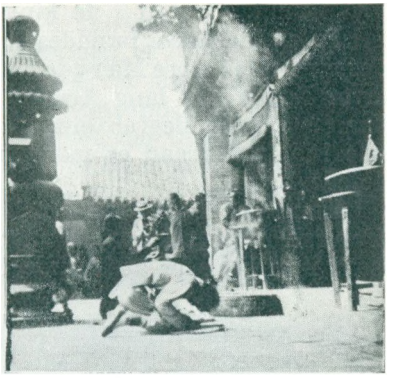

K'ot'ou med de brændende Røgelsepinde; Vandkummen for de syge Øjne.

Disse „joss-sticks" bestaar af pulveriseret Sandeltræ eller en anden vellugtende Træart, blandet med saa meget fint Ler, som er nødvendigt for at holde Massen sammen, og formet til en Fod eller mere lange, tynde Pinde, som i Bundter paa 4—5 cm Tykkelse holdes sammen af Papir, til de skal brændes; da løser man op i den ene Ende, antænder dem og med dem i Haanden træder man frem for Gudens Billede. Hænderne løftes samlede mod Panden, saa falder man paa Knæ, bojer sig frem over med Hovedet mod Jorden, Gang paa Gang — det er oftest et Syn, som man ikke let glemmer. De halvt opbrændte Pinde, hvis Duft minder om den katolske Kirkes Røgelse, kastes i den store Ovn, og man begynder med et

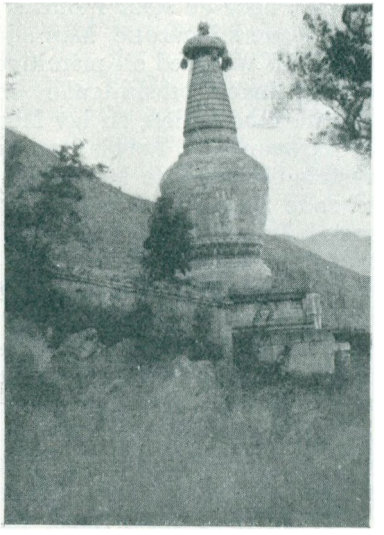

Stupaen paa Eunuchen Liu's Grav. Chinhsien an.

Gøglertrup. Chinhsien an.

nyt Bundt. Overalt i de kinesiske Templer, buddhistiske, lamaistiske og taoistiske brændes Røgelsen i denne Form, paa Tempelfesterne ofte i store Mængder; men de uhyre Masser som bruges her, hvor Røgen paa lang Afstand ses som en Sky over Templet, gør man sig intet Begreb om; en enkelt eller nogle faa Pilgrimmes medbragte Forraad er mangen Gang en forsvarlig Byrde for den lejede Bærer.

Kun faa Pilgrimme bliver ret længe: er alt besørget, Staven og Papirsblomsterne købt, vender man hurtigt hjem. Vi fremmede, som ikke kom for at brænde Røgelse, blev til næste Dag Klokken halvtre, og drog saa videre. I Chien kou havde jeg Brug for en Skoflikker, og til alt Held var der netop i Theteltet en lille Trup af vandrende Skomagere ved Arbejdet; Støvlen kommer af, en interesseret Skare stimler sammen om os — det gør der, hvad man end foretager sig her i Kina —, og i en Haandevending er Støvlen færdig — mere holdbart end smukt; Betaling afvises bestemt: det er Folk, hvis Pilgrimsfærd bestaar i, at de drager fra ch'a-p'eng til ch'a-p'eng og gratis flikker Sko for Pilgrimmene.

Karavanseraiet Miao êrh wa.

Paa Udvejen var vi kommet til Chien kou ad den sydlige Vej; nu valgte vi den midterste Vej, der gaar Øst paa til Landsbyen Pei an ho. En Times Vej gaar det opad den stenede Sti, gennem Rosenplantager, der maa se pragtfulde ud, naar de staar i Blomst; de dyrkes til Parfume for de kinesiske Damers Haarolie. Man stiger til 1130 Meter, saa naas Passet, Miao êrh wa, med sit primitive Traktørsted, et Par hensmuldrede Bygninger omsluttende en Gaard ved Siden af Vejen og mod Øst, ud mod Dalen, en lav Mur af Sten. Det tager sig ud som et helt Karavanserai, Forpladsen og Gaarden er et Mylder af Æsler, Bærestole og hvilende Mennesker, Sælgere har slaaet sig ned her med søde Sager, som sælges for næsten intet. Udsigten er herlig, bagud Dalen med de Bjerge i Baggrunden, vi lige kommer fra, forude en vidtstrakt Slette, flad og grøn, gennemtrukken af en bred gul Flodseng, Landsbyer rundt omkring og den store fornemme Begravelsesplads Chiou ye fen „den niende Prins' Grav," dvs. Kejser Kuang Hsö's Onkels, med sine smukke, grønne glaserede Tage omgivne af Sølvfyrre, hvis hvide Stammer skinner i Solen. Og langt ude ses Peking selv som en hel Skov. Herfra gaar Vejen nedad mod Sletten, bugtet og mere og mere stejl og ujævn, men med skiftende smukke Udsigter. Den er sikkert gammel, men stenlagt og reguleret blev den først i nyere Tid af „The- og Lygteforeningen" i Tientsin. I 1899, Aaret før Boxeroprøret, var den Vidne til en af Egnens store Tragedier, idet

et Par Hundrede Pilgrimme omkom i en pludselig isnende Snestorm. Midtvejs paa Nedstigningen ligger igen et lille Tempel, og henad Aften naar vi Bestemmelsesstedet Chin shan, det gyldne Bjerg, Stedet hvorfra Peking faar sit Sodavand; det populære Navn har det formodentlig faaet fra Templet, der ligger her, Chin hsien an, den gyldne Guddoms Tempel, stort og smukt, velholdt og gæstfrit. Ved Vejen et lille Tempel, hvor der udskænkes The, foran dette, udenfor dets Indhegning, en stor aaben Plads; de større og nyere Bygninger, et meget omfangsrigt Kompleks med mange Gaarde og Køkkenhave nedenfor den høje Terrasse, ligger længere oppe paa Skrænten. En smuk og indtagende ung Præst byder Velkommen: han havde saa sandt ingen Grund til at beklage ikke at kunne byde paa noget mere godt og bekvemt. Templet benyttes som Sommeropholdssted baade af Kinesere og Europæere, averterer endda i Bladene om Sommergæster; bag det ligger en Stupa i tibetansk Stil: Gravmælet over den kejserlige Eunuch som genopbyggede Templet; i Almindelighed bruges saadanne Bonzers Grave. Det bliver mørkt, mørkt saa det kan forslaa, op ad Bjergvejen er Lygterne tændt, men trods dem er det ufatteligt, hvordan Pilgrimmene kan vinde frem paa denne stejle, snoede, stenede Vej, der kan være møjsommelig nok ved Dagslys; Bærestolkuliernes Fakler svinger op og ned, et helt Mylder af Lyspunkter, men det skal være en god Fodgænger, som kan holde Trit med dem og lade dem lyse for sig. Paa den aabne Plads nede ved Vejen strømmer Folk ud og ind, Bærestole sættes ned for et Øjebliks Hvil, mens Fakler slukkes og nye tændes, og Fodgængere bemægtiger sig de næsten udbrændte Stumper.

Akrobater i the-p'eng'en; Baggrunden er Bygningens Papirsvej, ovenover hænger paa Maattevæggen malede Gudebilleder.

Næste Morgen, just som vi skal bryde op, bliver der Røre dernede: En Trup Gøglere fra Peking er paa Vej op og giver Forestilling foran det lille Tempel ved Vejen; det er en halv Snes unge Knøse i fantastiske Dragter, brogede som paa Teatret, og frygtelig sminkede Ansigter, lange sorte og ildrøde Skæg; to og to springer de om og fægter vildt mod hinanden med deres lange Stokke, for efter Forestillingen at bespises i Gaarden bag det lille Tempel. Dette er deres Pilgrimsfærd; som Skomagerne drager de fra Thetelt til Thetelt, giver gratis Forestilling, og drager saa videre. Inden vi kommer af Sted, dukker en ny Attraktion op: 4 Cykleakrobater slæber deres Maskiner herop for at give deres Kunster til Bedste paa den snævre Plads, de interesserede Tilskuere levner, til sidst

alle 4 Mand paa een Cykle, og saa drager de videre. Det samme gør vi, men kommer ikke langt: et lille Stykke frem, i det næste Tempel, optræder netop en større og bedre Skuespillertrup, hvis Afmarch er helt pompøs. Endnu en the-p'eng og endnu en Forestilling, en Trup Akrobater af rentud forbløffende Behændighed.

Ved den store Landsby Pei an ho er man allerede nede paa Sletten, og ogsaa den staar i Valfartens Tegn; udenfor Husene sidder Kvinder og Børn og fletter de smaa fine Arbejder, Hatte, Kurve, Tasker o. lign., af brogede, gule, røde og grønne Straa, som Pilgrimmene køber paa Miao feng shan. Det er stadig Valfartsvejen, der fører langs Bjergenes Fod, Vogne, Æsler og Fodgængere drager med eller imod os, til vi slaar ind paa Vejen til Yü chüan shan, Jadekilden, op over Højderne og forbi Ruinerne af de imponerende tibetanske Borge, som Kejser Ch'ien Lung, da han planlagde et Tog mod Tibet, opførte her for at vænne sine Soldater til at kæmpe mod saadanne Fæstninger. Men ved Sommerpaladset støder vi igen til den Vej, ad hvilken Pilgrimmene trætte og mødige slæber sig hjemad til Peking, og af adskillige, som har set os paa Miao feng shan, hilses vi som gamle Kendinge.

FRA UDSTILLINGEN I WEMBLEY

AF

JUL. MARGOLINSKY

Fra Londons 126 underjordiske Jernbanestationer, fra de talrige Omnibusholdepladser og med utallige Automobiler strømmer Dagen lang Titusinder af Londonere og fremmede ud til Europas største Seværdighed i denne Sæson: den engelske Rigsudstilling i Forstaden Wembley ved London.

Virker Forholdene i selve London imponerende paa en Udlænding, der kommer fra et lille Land, gør Udstillingen et ikke mindre gigantisk Indtryk. England har i Aar ønsket at vise sine Borgere og Udlandet, hvilke uhyre Midler der staar til dets Raadighed, vise dem, at det paa alle Omraader hører til Verdens første Magter, at Riget paa et hvilket som helst Punkt er i Stand til at fremstille alt, hvad der bruges i det daglige Liv og lidt til.

Det engelske Imperium har ved denne Udstilling ogsaa haft til Hensigt at samle alle sine Kolonier og de Lande, der staar under engelsk Overherredømme, stærkere om sig og give dem saavel som Udlandet et Indblik i, hvilken kolossal Magt et enigt Verdensrige repræsenterer indadtil og udadtil. Og man maa sige, at England hverken har sparet paa Anstrengelser eller Udgifter. Udstillingen dækker et Areal af 880,000 Kvadratmeter og har kostet ca. 325 Millioner Kroner at indrette, alene det Areal, som Udstillingens Stadion dækker eller de store Pavilloner, hvor Indien, Canada og Australien har til Huse, er af en saadan Udstrækning, at man vilde anse dem alene for tilstrækkelig til en hel Udstilling.

Et saa mægtigt Komplex kan selvsagt ikke være dømt til kun en enkelt Sæsons Levetid; naar Udstillingen lukker den 31. Oktober, vil dens Saga ikke hermed være ude. Et Faktum, der spiller en ret stor Rolle for at bevare den, er det, at der er anlagt en hel Jernbanelinie til Udstillingen, saa at det for Fremtiden vil være muligt — hvis der skulde blive afholdt en anden Udstilling her — at transportere Gods af en nok saa svær Art direkte til Wembley fra en hvilken som helst Havn i Storbritannien uden at skulle omlade Varerne. De mægtige Staal- og Cementbygninger vil kunne staa i Aarhundreder, saaledes at Wembley ikke alene er den største Udstilling i vor Historie, men ogsaa vil kunne benyttes til andre for Nationen maaske lige saa betydningsfulde Formaal i Fremtiden.

*) Biografi: Se „Nær og Fjærn"s Juli Hefte.

Udstillingen bliver ikke afholdt for at tjene private Interesser. Naar — eller rettere sagt *hvis* — Udstillingen kommer til at betale sig, vil Overskuddet blive delt mellem Indien, de engelske Lande og Kolonierne, men for at Udstillingen skal betale sig, maa mindst 30 Millioner Mennesker have besøgt den, men indtil den 10. August var Tallet paa de besøgende kun 10 Mill., d. v. s. at mindst 200,000 Mennesker daglig skulde gaa gennem Tælleapparaterne i den Tid, der endnu er tilbage. Hvor vidt det vil lykkes, er ikke godt at sige paa det Tidspunkt disse Linier skrives, men umuligt er det ingenlunde, da Besøget paa en enkelt Dag har været op mod 250,000; men selv om de 30 Millioner ikke bliver naaet, og Ud-

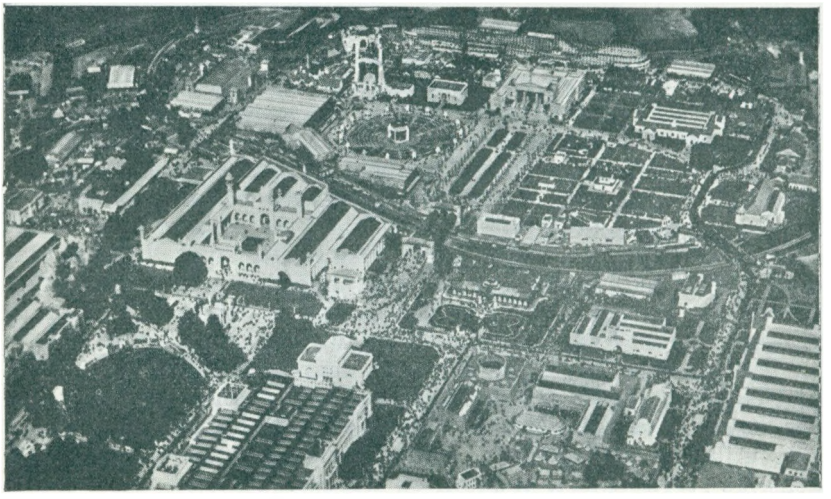

Udstillingen set i Fugleperspektiv.

stillingen skulde give Underskud, vil det ikke betyde saa forfærdelig meget i Forhold til de moralske og økonomiske Resultater, Udstillingen vil have bevirket.

Man kan trygt sige, at Eftertiden vil betragte den engelske Rigsudstilling i Wembley som en Slags Mærkepæl inden for Rigets Udvikling. Englands Historie er mærket af en lang Række af tilfældige og maalbevidste Begivenheder. Krige, industrielle Udvidelser, en voksende Befolkning og andre mægtige økonomiske Begivenheder har i de sidste 70 Aar skabt Rammerne for det engelske Rige. Det engelske Flag er blevet plantet i de fjerneste Lande; Stat efter Stat er blevet føjet til de britiske Imperium og Rigets forskellige Dele er vokset lidt efter lidt. Wembley-Udstillingen viser ikke alene, hvad England har opnaaet til Dato, men giver den besøgende en Forestilling om, hvad det vil være muligt for Folket at opnaa i Fremtiden.

Fra „Elisabeths Tid" er det engelske Rige lidt efter lidt blevet skabt ved Hjælp af Landets Søfolk, Opdagere, Handelsmænd

og Missionærer, men først i Disraëlis Dage i Midten af forrige Aarhundrede blev Tanken om et engelsk „Imperium" populær. I Dronning Victorias Regering begyndte Folket at forstaa, at de britiske Øer havde Brug for rige og frugtbare Kolonier, hvortil deres overskydende Befolkning kunde udvandre, og at Industrien trængte til Raaprodukter, som disse Lande og Emigranterne kunde producere. Nu raader det engelske Rige over alle de Magtfaktorer, hvoraf Industri og Handel er afhængig, det er i Øjeblikket i Stand til at forsyne sig selv med alle dets Fornødenheder og trænger kun til, at alle enkelte Dele af Imperiet bliver

Maskinhallen set fra Søen. I Forgrunden ser man smaa elektriske Vogne, der fører de besøgende rundt paa det mægtige Udstillingsterræn.

knyttet tættere sammen, saa at Producent og Forbruger kommer til at danne een stor patriotisk Enhed.

Hvis Krigen ikke var kommet, vilde denne Udstilling allerede have fundet Sted for flere Aar siden. Allerede i 1913 blev Forslaget fremlagt, og selv om det blev henlagt nogle Aar, blev det altsaa ikke opgivet. Kort efter Fredsslutningen blev Forslaget taget op igen, og i Juni 1919 blev der nedsat en Kommission, der skulde undersøge Mulighederne for en Rigsudstilling. Den 23. December 1920 vedtoges det ved en Parlamentsbeslutning at støtte denne økonomisk og moralsk, og efter Forslag fra Indiens High Commissioner blev Aaret 1924 fastsat som Udstillingsaar, for at hele Riget kunde have god Tid til at træffe Forberedelserne.

Til Udstillingen valgte man saa en af de smukkeste Parker i London, Wembley Park, som man kommer til paa gennemsnitlig 20 Minutter fra det Indre af London, saa Pladsens Beliggenhed maa kaldes ideel for Londons 9 Millioner Indbyggere. Nye Veje er blevet anlagt for at kunne tilfredsstille den mægtige Automobil-

trafik, en ny Jernbanestation, der kan ekspedere 16,000 Passagerer i Timen, er blevet aabnet lige ved en af Udstillingens Indgange; denne tager særlig Sigte paa Londons Indbyggere og aflaster de andre Stationer, der ligger nogle Minutters Kørsel længere borte, men hvorfra der er en permanent Omnibustrafik. Ved en anden af Indgangene er der indrettet en stor Omnibusstation med 8 Platforme ligesom Perronerne paa en almindelig Jernbanestation. Et elektrisk Signalsystem hjælper Publikum til straks at finde den „Bus", de skal rejse med. Omnibusserne kan transportere 20,000 Passagerer frem og tilbage i Løbet af en Time. „Rode

En Afdeling af Maskinhallen.

Kors" Samariter og frivillige Hjælpere fra St. Johns Ambulance er altid til Stede paa Udstillingen, ligesom der findes talrige Hjælpestationer, hvor syge kan blive behandlet.

Storrelsen af Bygningerne er kolossal; alene Façaderne af de to Bygninger, der rummer Maskinerne og Industriudstillingen, udgør ca. 900 Meter. Noget af det mest storslaaede er Udstillingens Stadion, der kan rumme 110,000 Tilskuere paa een Gang; den er 1½ Gang saa stor som Colosseum i det gamle Rom og er vist Verdens største Sportsarena. Talrige Sportsopvisninger finder Sted her, og i Løbet af August opførtes der en kontinuerlig Række Optrin, der viste Englands Historie fra de tidligste Tider lige op til vore Dage. Alle Dele af Riget og Kolonierne tog Del heri, Krigsministeriet havde stillet to Kompagnier Infanteri, et Artilleribatteri og en Eskadron Kavalerister til Raadighed; ialt medvirkede 12,000 Optrædende i denne Opvisning.

Men selve Udstillingen har nok at byde paa foruden disse Sportsopvisninger; vi skal foretage en lille Rundtur og se, hvad den besøgende støder paa undervejs.

Vi begynder med Industripaladset, som ikke alene for Forretningsmanden, men ogsaa for den almindelige besøgende danner en Seværdighed af Rang. Det huser alle de førende Firmaer indenfor engelsk Industri med Undtagelse af Maskinfabrikationen, som har sin egen Bygning. Uld, Silke, Ure, Musikinstrumenter, Glas, Fodtøj, Læder og meget mere er her repræsenteret; man ser en Chokoladefabrik i Virksomhed, en Papirfabrik, der ustandselig laver Papir, et Trykkeri, der gaar for fuld Fart; en Cigaretmaskine, der daglig pakker 350,000 Cigaretter, tiltrækker særligt Røgernes Opmærksomhed, Forarbejdelse af Kniplinger, Broderier,

Birma Pavillonen. Til venstre ser man den gamle „London Bridge".

Gardiner og Garn er noget for „det svage Køn". En Kniv med 1924 Blade, eet for hvert Aar af vor Tidsregning, hører heller ikke til det, man ser hver Dag, den er ogsaa Verdens største Kniv.

Saa er der Maskinhallen. Alle den moderne Videnskabs Mirakler kan man faa at se i dette Palads. Gigantiske Kraner løfter de mægtigste Byrder i Vejret, Flammer af fantastisk Styrke skærer gennem Metaller saa let som en Kniv gennem Smør. Man ser Stephensons første Lokomotiv, der kun kunde opnaa en Fart af 13 Kilometer i Timen Side om Side med dens moderne Efterkommer, der løber 160 Kilometer i samme Tid. 200 Firmaer har sendt Motorvogne af forskellig Art fra Motorcykler, Tractorer til Aeroplaner. Ønsker man nærmere Oplysninger om enkelte Detailler, kan man henvende sig i de talrige Kontorer i Maskinhallen, hvor Ingeniørerne med den største Beredvillighed vil fortælle én alt, hvad man ønsker at vide. Man kan se Røntgenstraaler blive brugt til at undersøge Fabrikationsfejl og Materialernes Kvalitet og foruden de

udstillede Genstande har en Del Firmaer deres egne Film, der giver et meget instruktivt Billede af de forskellige Virksomheder.

Kæmpemæssige Kanoner, Rekylgeværer og andre Krigsvaaben er ligeledes udstillet og undersøges meget indgaaende af Publikum'et. De store Jernbaneselskaber udstiller Lokomotiver og elegante Waggoner, og Dampskibsværfterne er ogsaa rigeligt repræsenterede, saa den besøgende, der ikke behøver at være bange for at blive søsyg, i Ro og Mag kan undersøge de mindste Enkeltheder og se, hvorledes Maskinen bliver dirigeret fra Kommandobroen.

Af stor Attraktionsværdi er en Model af en *Kulmine* i naturlig Størrelse, der er opført af de forenede Mineingeniører og Minesel-

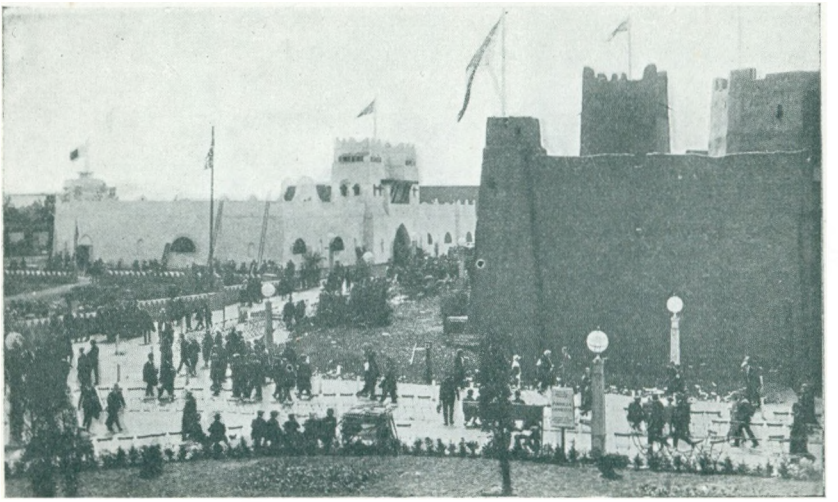

Guldkysten og Øst-Afrikas Pavilloner.

skaber i Storbritannien. Man kan her studere alle Detailler i Minevirksomheden og skaffe sig et Overblik over, hvilke Forhold der arbejdes under i en Kulmine. En elektrisk Elevator, der kan transportere 2000 Mennesker i Timen, fører de besøgende ned til de sparsomt oplyste Minegange, hvor man finder Modeller af Arbejdere, anbragt i de karakteristiske Stillinger under Kulbrydningen. Et Par Heste, der har arbejdet i 12 Aar nede i underjordiske Miner, er ført herned og er Genstand for stor Opmærksomhed. Ambulancestationer, Sikringsmateriel, kort sagt alt, hvad der findes i en rigtig Mine, er gengivet hernede, og naar man kommer op til Jordens Overflade, kan man studere Arbejdernes Badeanstalter, Butikkerne, Transportmateriellet o. s. v. Man faar et godt Indtryk af de store Forbedringer, der er indført i Løbet af de sidste Aar for at sikre Arbejdernes Liv paa enhver tænkelig Maade og gøre deres Ophold i Kulminerne saa lidt ubehageligt, som det nu engang kan være muligt.

Den største Del af Udstillingens Terræn er optaget af de over-

søiske Koloniers Pavilloner; der er rejst ofte storslaaede Bygninger, hver repræsenterende sit Lands Arkitektur; mægtige Cementbygninger, der rummer Canadas og Australiens Rigdomme, fantastiske Lerpaladser for Vest- og Østafrika, pagodeagtige Pavilloner for Birma og Ceylon, en hel Kineserby, hvor Hong Kong har til Huse o. s. fr. Et blændende hvidt Palads med minaretagtige Taarne er rejst for Indien, „den mest straalende Juvel i Kejserkronen". Naar man gaar rundt i dette Palads, møder der én en Rigdom af det forskelligartede Liv, der udfolder sig i Østen. Der findes saaledes en hel Jungleudstilling, hvortil den engelske Konge har sendt nogle Elefant-Stødtænder og den indiske Vicekonge nogle prægtige Tigerskind. Man ser et af de mest kendte Pilgrimssteder i Indien, hvor 25,000 Pilgrimme deltager, og man finder i det indiske Palads en stor Udstilling, der viser de Fremskridt, der i de sidste Aar har fundet Sted paa Bomuldsfabrikationens Omraade.

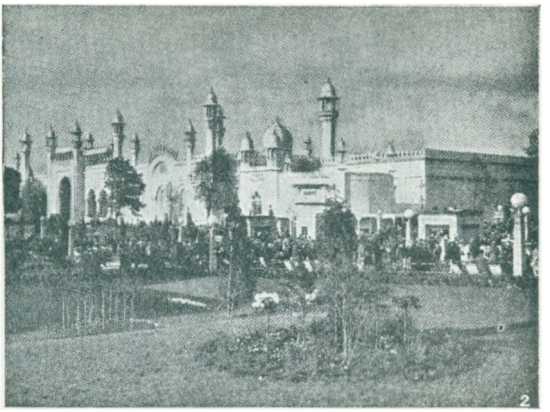

Det indiske Palads.

Vægdekorationerne her giver den besøgende et Indblik i den tidligste buddhistiske Kunst, som man mener danner Grundlaget for den moderne indiske Kunst. Groteske Dyre- og Fuglebilleder og løjerlige geometriske Figurer repræsenterer Kunsten hos de Buddhister, der — for at undgaa Religionsforfølgelser — nogle Aarhundreder inden Kristi Fødsel flygtede til afsides liggende Huler i et Klippelandskab og udstyrede deres nye Tempel med disse mærkelige Billeder. Gengivelserne her paa Udstillingen er foretaget med den største Omhu af et Par Tegnere, der ikke er gaaet af Vejen for den vanskelige og farefulde Rejse til disse Huler for selv at se de originale Billeder.

Naar man tænker over, at England med sine oversøiske Besiddelser raader over 33 Millioner Kvadratkilometer Land med en samlet Befolkning af ca. 440 Millioner Mennesker, og man paa Wembley Udstillingen faar saa godt som alle Former af saavel Natur- som Kulturlivet at se i disse Lande, kan man forestille sig, hvor uhyre Udstillingen maa være, og hvor forskelligartede Indtryk den besøgende modtager, naar han gennemgaar Udstillingen, hvilket ikke godt kan gøres paa mindre end 6 Dage, hvis man have lidt mere end et rent overfladisk Indblik.

Af særlig Interesse for en Dansker er Guldkyst Pavillonen, der

er bygget i Stil med en af de gamle Fæstninger, som danske Kolonister oprettede langs Kysten for mange Aar siden. Som bekendt ejede vi nogle Smaakolonier her og rejste 3 Forter, Christiansborg, Augustenborg og Frederiksborg, som vi imidlertid i 1850 solgte til England, der gjorde Christiansborg til Sæde for Guvernøren over Guldkysten; paa Udstillingen er dette Fort nu bygget i en meget smuk Udførelse og tager sig pragtfuldt ud i de tropiske Omgivelser.

Forresten er der en Seværdighed til af lokal Interesse, nemlig en Sukkergodtsbod, der bærer Indskriften: Her fik Kongen af Danmark overrakt en Wembley Rock (Udstillingens officielle Sukkerstang) under sit Besøg d. 23. Juni.

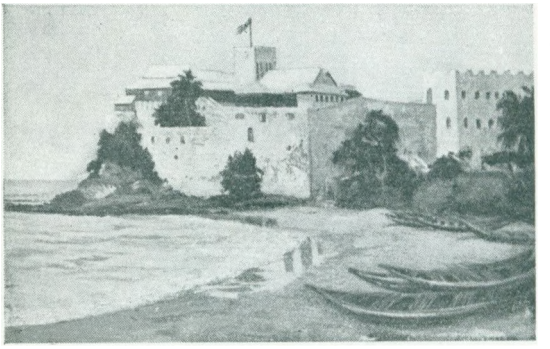

Christiansborg Fortet paa Guldkysten.

Wembley Udstillingen er jo ikke nogen Verdensudstilling, men kun en britisk Rigsudstilling, men under Turen gennem Udstillingen faar man et godt Repetionskursus i Geografi og Verdenshistorie, eller rettere sagt faar sin Skolelærdom suppleret paa en samtidig interessant og behagelig Maade. Der er vist ikke mange uden for Fagfolkenes Rækker, der aner, hvor Nigeria, Sierra Leone, Tanganyika, Uganda og Sarawak plejer at befinde sig paa Verdenskortet; paa Rigsudstillingen har de alle deres Afdeling og fremviser hver Prøver paa deres Landes Vegetation, Dyreliv og Kulturprodukter.

Verdenskrigen, der har forskudt saa mange Landes Grænser, har bl. a. bragt forskellige Landomraader ind under engelsk Overherredømme; dette er saaledes ogsaa Tilfældet med det hellige Land. Da Mandatet for Palæstinas Styrelse ved Fredsslutningen tilfaldt England, overtog det hermed et Hverv af den største historiske Betydning. For Kristendommen er det Landet med de helligste Minder, for Jødedommen er det Hjemlandet, der er blevet omfattet med 2 Aartusinders Savn og Længsler, og for Islam har det Betydning i Kraft af de hellige Steder, som længe har været i dets Besiddelse og ved Befolkningen, hvis Majoritet for Tiden er Muhammedanere. Da Lord Allenby den 9. December 1917 erobrede Jerusalem, oprandt der en ny Ære for det gamle Land. Ved Fredsslutningen blev Landet ikke annekteret til England, men England betragter Palæstina som en Slags betroet Gods. Alle Racer og Trosbekendelser har lige Ret der; Jødernes Bestræbelser for at genskabe et nationalt Hjemsted i Palæstina bliver understøttet af England, Arabernes civile og religiøse Rettigheder

bliver ligeledes beskyttede, og Landets Porte staar aabne for Pilgrimme og rejsende fra hele Verden.

Palæstina Pavillonen frembyder et broget Skue, af hvad Landet for Øjeblikket kan yde. Stor Lykke gør de kendte Jaffa Appelsiner, hvoraf der alene sidste Aar blev eksporteret 1½ Million Kasser. En af de største Industrier i Palæstina er Vindyrkningen, der blev paabegyndt systematisk for 40 Aar siden af de første jødiske Kolonister; nu hører disse Vine, Karmelvinene, til de ypperste, der findes, og sælges hele Verden over, i Shanghaj og New York, i Buenos Ayres, Bombay, London, Paris, Berlin og København. Palæstinavinenes enestaaende Popularitet skyldes først og fremmest, at de er rene Druevine uden Tilsætning af nogen som helst Art, Palæstinas Jord er i sjælden Grad egnet til Vindyrkningen, og Vinkældrene i Kolonien Richon le Zion, hvor Karmelvinene lagres, er de næststørste i Verden og rummer ca. 10 Millioner Liter.

Palæstina Pavillonen.

I Palæstinapavillonen findes endvidere en meget smuk Udstilling af Perlemorsarbejder fra Bethlehem, Keramik og Kunsthaandværk, Glasvarer, Sæbe, Tobak og Landbrugsprodukter. Landet, der i sin Tid „flød med Mælk og Honning", men som under Tyrkernes mangeaarige Forsømmelser forfaldt, er nu i Færd med at komme paa Fode igen under Englands forstandige Politik og vil sikkert ogsaa i den kommende Tid have Verdens Opmærksomhed henledt paa sig.

Naar man Dagen igennem har vandret rundt paa Udstillingsterrænet, trænger man egentlig talt ikke til flere Adspredelser, men Udstillingen har endnu to mægtige Samlingssteder, hvor man finder noget helt andet end i Pavillonerne, nemlig Kunstpaladset og Forlystelsesparken. Og trænger man til at faa noget at spise, findes der spredt over Udstillingen en Mængde større og mindre Restauranter, der tilsammen har 25,000 Siddepladser. Det er et enkelt Firma i London, Lyon & Co., som har forpagtet det mægtige Hverv at skulle forsyne Udstillingens Millioner med Forfriskninger og mere solide Maaltider, og naar der er halvtredje hundrede Tusind Munde, som daglig skal mættes, forstaar man, at Restauratøren har noget at bestille.

Udstillingens mest populære Seværdighed er nok uden Tvivl „Dronningens Dukkehus", der findes i Kunstpaladset. Dukkehuset er kun 1½ Meter højt, 2½ Meter langt og 1½ Meter bredt, hele

Façaden er løftet op, saa man ser lige ind i Huset, der er lavet nøjagtigt i Forholdet 1:12. Planen er gennemført til den mindste Enkelthed. Op til Modtagelsesværelset fører en flot Marmortrappe, langs med Siderne i Entréen findes Spisestuen og Kongens Bibliotek, hvor hver eneste lille Bog er haandskrevet og smukt indbundet. Ovenover Biblioteket ligger Kongen og Dronningens Sovegemakker med Badeværelser og Garderober. Der findes et helt Køkken med et fuldstændigt Udstyr af alt, hvad der hører til

Fra Udstillingens „Tivoli".

saadan et Sted, og under Køkkenet ligger Vinkældrene med Hundreder af Miniaturflasker med de fineste Vine. Alting findes i Dukkehuset til de mindste Enkeltheder: Vægmalerier, Nipsfigurer, Service, Fyldepen, Blæk, Badesalt, Parfume, Tobak, Tændstikker o. s. v., alt, hvad der findes i Kongens og Dronningens virkelige Hjem, ser man her. Rent teknisk set er Dukkehuset et „lille" Vidunder: varmt og koldt Vand strømmer gennem Vandhanerne, Elevatorerne gaar op og ned med elektrisk Kraft, og ude i Gaarden holder et Par „Rolls Royce'er" og Motorcykler en miniature. Englands største Kunstnere har gennem 2½ Aar arbejdet med at bygge og udstyre Dukkehuset, og naar man ser Billeder herfra, kan man overhovedet ikke opdage nogen Forskel mellem Stuerne i Dukkehuset og andre „rigtige" Værelser, da Størrelsesforholdet 1:12 overalt er konsekvent gennemført.

Forlystelsesparken (The Amusement Park), der hører til Udstillingen, optager 20 Hektar Land, har kostet ca. 40 Millioner Kroner at indrette, men man finder rigtignok ogsaa her alle tænkelige Former for folkelige Fornøjelser og Gøgl. I „Skønhedspaladset" ser man Verdens ti skønneste Kvinder: Cleopatra, den

skønne Helene, Beatrice o. s. v. og „Frøken 1924" danner Afslutningen paa denne „Skønhedsaabenbaring". I Tut-ankh-amens Gravkammer er den ægyptiske Konges Gravudstyr gengivet med stor Nøjagtighed, saa man kan spare sig Ulejligheden at rejse ned til Ægypten for at se den originale Grav, og i „Neptun Paladset" fremviser Havets Gud Eksemplarer af alle de Dyr, der findes i de engelske Floder og langs Kysten. Selvfølgelig er der en mægtig Dansehal og nogle kolossale Rutschebaner og Karusseller af tilsyneladende halsbrækkende Konstruktioner foruden et Utal af mere eller mindre indviklede Spil, hvor man ved at betale en Sixpence kan risikere at vinde en kostbar Genstand, som man ellers kan købe for 3 pence; saa paa enkelte Omraader har denne kolossale Glædesby jo visse Lighedspunkter med vore hjemlige Forlystelsesetablissementer.

Man har kaldt Wembley Udstillingen for „Verdens ottende Vidunder", og det er ikke for meget sagt, at aldrig før i vor Historie har et enkelt Rige raadet over saa mægtige Midler og Muligheder eller evnet at ofre saadanne Millionkapitaler af Penge og Arbejdskraft, som England her har gjort det for at vise sine Borgere og fremmede, at det for Øjeblikket er Verdens største Rige.

Rigsudstillingens Frimærke.

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF
JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

OKTOBER
1924

INDHOLD

TH. DØSSING:
FOLKEBIBLIOTEKERNE FØR OG NU

FREDERIK POULSEN:
DE SYV VISE

HELGE BRUHN OG AAGE HOUKEN:
FORENINGEN »NORDEN« OG DENS VIRKSOMHED

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

FOLKEBIBLIOTEKERNE FØR OG NU

AF

TH. DØSSING

Th. Døssing (f. 1882). Student 1901. Blev Assistent ved Det kgl. Bibliotek 1906, Underbibliotekar ved Statsbiblioteket i Aarhus 1908 og knyttedes 1912 til Centralledelsen af Folkebibliotekerne, af hvilken han efter Biblioteksloven Vedtagelse 1920 blev Leder med Titel af Biblioteksdirektør. Udrustet med et solidt praktisk Kendskab til alle Grene af Biblioteksvirksomheden og med betydelige administrative Evner har han i denne Stilling været den førende i de senere Aars stærke Udvikling indenfor Biblioteksbevægelsen, af hvilken han i efterfølgende Artikel giver et Billede.

Folkebibliotekerne indtager en megen beskeden Plads paa de aarlige Finanslove. Der findes under § 19 (Undervisningsministeriets Budget) ligesom i alle andre Budgetter et Pulterkammer, som hedder „Adskillige Udgifter". Her opføres Tilskud til Zoologisk Have, til „Fribefordring paa Statsbanerne til Fremme af humane Formaal," til Afholdelse af kristelige Seminaristmøder o. s. v. Samme Sted findes ogsaa Tilskud til forskellige almenoplysende Formaal og blandt disse Folkebibliotekerne.

Er Pladsen beskeden, er Tallene det tilsyneladende ikke. Gaar man de sidste 10 Aars Finanslove og Statsregnskaber igennem, vil man se, at Statens Tilskud til Folkebibliotekerne er steget i en imponerende Grad, man vilde maaske som Skatteborger sige i en foruroligende Grad. Tilskuddet var i 1914—15 36,200 Kr., i

1918—19 105,000 Kr., i 1922—23 775,000 Kr. og i 1924—25 857,700 Kr. Stigningen tager altsaa særlig Fart efter 1918—19. Dette har sin Grund i, at Statens Tilskud paa dette Tidspunkt sættes i et bestemt Forhold til Tilskuddene paa Stedet, fra Kommuner og private, et Forhold som bliver lovfæstet i „Biblioteksloven" af 5. Marts 1920. De stedlige Tilskud steg stærkt i Aarene umiddelbart for 1918, men da disse Aar var den almindelige Prisstignings Aar, kommer den virkelige store Fremgang i de lokale Bibliotekstilskud først efter 1918.

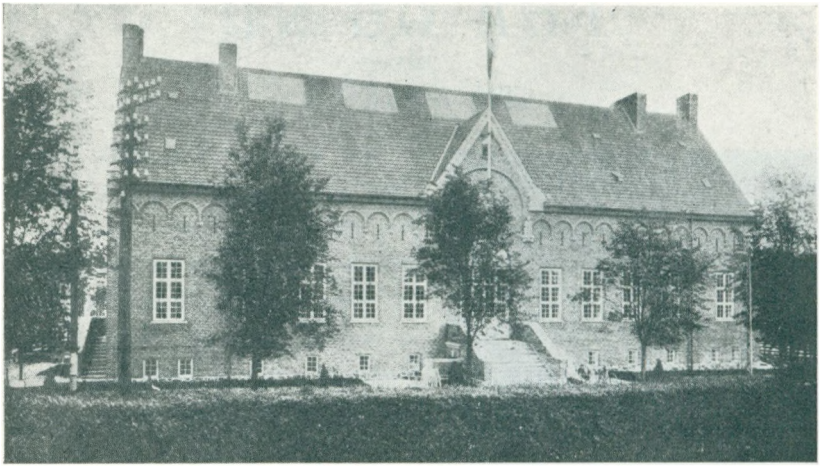

Silkeborg Bibliotek, opført 1920. Centralbibliotek for Omegnen.

Den store Stigning i Statens Tilskud er altsaa Udtryk for en Udvikling, som har fundet Sted rundt om i Landet, hvilket tydeligt vil fremgaa af en sammenlignende Statistik:

Købstadbibliotekerne.

	1918—19	1922—23
Antal Bind	294,000	375,700
Antal Udlaan	1,113,000	2,133,950
Kommunale Tilskud, Kr.	83,700	317,250
Andre stedlige Tilskud, Kr.	40,000	107,200

Bibliotekerne i Landdistrikterne (herunder Frederiksberg og Gentofte).

	1918—19	1922—23
Antal Bind	383,000	535,500
Antal Udlaan	735,000	1,724,400
Kommunale Tilskud, Kr.	50,800	222,250
Andre stedlige Tilskud, Kr.	24,500	107,600

Tilsammen.

	1918—19	1922—23
Antal Bind	677,000	911,200
Antal Udlaan	1,848,000	3,858,350
Kommunale Tilskud, Kr.	134,500	539,500
Andre stedlige Tilskud, Kr.	64,500	214,800

De tilsvarende Tal for *Københavns Kommunebiblioteker* (et Hovedbibliotek med mange Kredsbiblioteker og Udlaansstationer) er følgende:

	1918—19	1922—23
Antal Bind	105,677	173,442
Antal Udlaan	1,028,970	1,658,401
Kommunens Tilskud, Kr.	193,486	529,969

Selv om man tilføjer, at Udlaanstallene maa tages med et vist Forbehold, da Statistikken ikke føres paa samme Maade eller med samme Nøjagtighed i alle Biblioteker, bliver Resultatet dog en enorm Stigning i Benyttelsen. En saa voldsom Udvikling og en saa stor Forøgelse af Kommunernes Bidrag til Bibliotekerne kommer ikke uden Forberedelse, og Aarene umiddelbart før 1918 er da ogsaa Folkebibliotekernes Agitationsaar. Derimod ikke deres Oprettelsesaar, thi allerede i forrige Aarhundrede fandtes der Folkebiblioteker over hele Landet, i Købstæder og Landsbyer, i praktisk talt samme Antal som nu. Men hvis man uden videre betragter disse „Læseforeninger", „Sognebiblioteker", og hvad nu de kaldtes, som Folkebiblioteker i dette Ords nuværende Betydning, vil det være urigtig Varebetegnelse. Man kan uden Overdrivelse sige, at før 1913 fandtes der i Danmark intet Bibliotek, der kunde fremstilles som Typen paa et godt Folkebibliotek i Nutidens Forstand.

I 1910—11 var det højeste Biblioteksbudget paa Landet (udenfor Købstæderne og Stor-København) 454 Kr. (nu 11,361 Kr.) og i Købstæderne 2760 Kr. (nu 64,191 Kr.). De samlede Budgetter for de ca. 700 Biblioteker udenfor København var kun godt 50,000 Kr. (nu henved 2 Millioner). Flertallet af Folkebibliotekerne var ikke i Stand til at yde andet og mere end tilfældig Underholdning. Ganske vist indeholdt de ogsaa andet end Skønlitteratur, men deres Samlinger af oplysende Litteratur var ikke beregnede paa systematisk Læsning, men udelukkende paa tilfældig og spredt Læsning: populære Rejseskildringer, historiske Skildringer, religiøs Litteratur o. s. v. Bøger for det praktiske Livs Behov om Teknik, Haandværk, Handel, Landbrug anskaffedes næsten aldrig; de vejledende Fortegnelser, som blev udgivet af Landhusholdningsselskabet, sidste Gang i 1902, har haft liden Betydning i saa Henseende. Læsestuer med Haandbogsamlinger eksisterede ikke — der kan ved en velvillig Fortolkning nævnes to i 1910—11 (nu ca. 75); der blev ikke holdt Tidsskrifter; Bibliotekerne ejede ikke de store

Fortegnelser over den danske Litteratur, saaledes at de kunde vejlede Publikum med Hensyn til den Del af den danske Bogproduktion, som ikke fandtes paa Stedet.

Selvfølgelig maa man ikke fraskrive saadanne rent underholdende Biblioteker enhver Betydning; for mange Mennesker har de gamle Folkebiblioteker været den eneste Kilde til en ganske vist begrænset aandelig Berigelse. Men den væsentligste Anke er tilbage: i hele deres Fremtræden og i deres Administration bar disse Biblioteker Præg af Almuebiblioteker, af Fattigbiblioteker. Selv i store Byer kunde man finde Folkebiblioteker anbragte i en Skolestue eller i Lokaler, som ikke mere kunde benyttes til nyttigere Formaal. En stor Mængde af dem indkøbte kun sjældent nye Bøger, men fornyedes ved udcirkulerede Læsekredsbøger; der er saakaldte Folkebiblioteker, der stadig anvender denne Fremgangsmaade og alligevel undrer sig over, at Publikum ikke rigtig vil benytte Bibliotekerne. Et „Biblioteksbind" vilde dengang (og adskillige Steder endnu) sige et højst primitivt Bind med „fast Ryg", uden Rygtitel, men forsynet med en Papirlap med et Nummer. En „Biblioteksbog" var eller blev hurtigt snavset, og man undlod at kassere de snavsede og udslidte Bøger af den simple Grund, at de smaa Budgetter ikke vilde kunne overkomme de nødvendige Erstatninger; der skulde stor Overvindelse til at tage en normal Folkebiblioteksbog i Haanden, og at anbringe den i en anstændigt udseende Dagligstue vilde være utænkeligt (se Billedet S. 492). Det er ikke helt misvisende, naar Folkebibliotekernes Angribere i sin Tid karakteriserede dem som „de Steder, hvor Fattigfolk laaner snavsede Bøger".

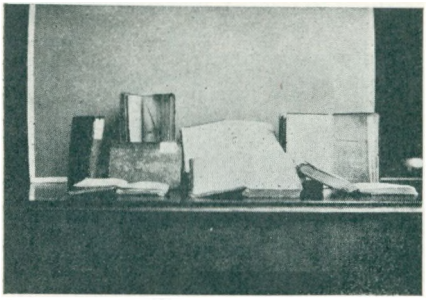

Bøger, som har været i Brug i et stort Folkebibliotek indtil 1920

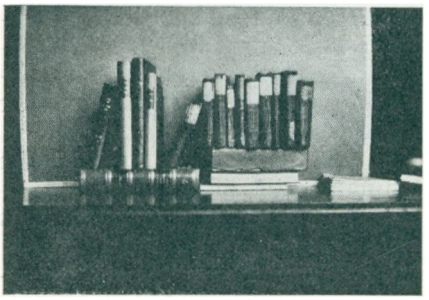

De samme Bøger som ovenfor, opstillede ved Siden af moderne Biblioteksbind.

Der var Undtagelser, absolut hæderlige Undtagelser, men de var faa, og de førte en i Reglen haablos Kamp mod de smaa Budgetter, og alle Folkebiblioteker førte en upaaagtet Tilværelse. Intet Folkebibliotek er omtalt i 3. Udgave af Traps Danmark, ingen Rejseforer kendte noget Købstadbibliotek, intet Værk om Danmarks kulturelle Forhold nævner Folkebibliotekerne, i Skønlit-

teraturen omtales de saa at sige aldrig. Det moderne Folkebibliotek eksisterede kun i nogle enkelte Mænds Hjerner som et fra England og Amerika hentet Ideal. Som Virkelighed optræder det først, da Københavns Kommunebiblioteker reorganiseredes i 1913 og de nærmest følgende Aar. Her vises for første Gang i Danmark et virkeligt Folkebibliotek, og herfra udgaar de to første Bibliotekarer til Provinsen.

Gammelt Folkebibliotek med „lukkede Hylder" og Udlaansskranke.

Folkebibliotekernes Historie viser tydeligt, at mange for Folkeoplysning interesserede har betragtet „Folket" som en Almue, for hvilken det næstbedste var godt nok. Denne Type Oplysningsvenner eksisterer forøvrigt endnu, men søger i vore Dage i Reglen at camouflere deres Anskuelser.

Det kundskabssøgende Publikum var dog ikke helt uden Biblioteker. I København var Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket tilgængeligt for det brede Publikum, saavel til Almenoplys-

ning som til Amatørstudier. I Provinsen blev i Slutningen af forrige Aarhundrede de gamle Latinskolebiblioteker offentligt tilgængelige. Men Bogbestanden var begrænset til de Fag, Skolens Lærere havde Brug for — Bøger om f. Eks. Landbrug og Haandværk kunde der selvfølgelig ikke være Tale om — Budgetterne var og blev smaa, og Udlaanstiden var i Reglen 1 — een — Time ugentlig, saa det er ganske naturligt, at dette Tilløb til offentlige Biblioteker i Provinsen har haft meget ringe Betydning. Langt vigtigere var Oprettelsen af Statsbiblioteket i Aarhus i Begyndelsen af dette Aarhundrede. Dette Bibliotek fik bl. a. den smukke, men uigennemførlige Opgave at virke med populært-oplysende Udlaan i hele Landet udenfor København. Med stor Energi søgte det at løse Opgaven og hjælpe sit i alle Landets Egne spredte Publikum. Udlaanstallet blev snart forholdsvis stort, men dog ikke større end i eet enkelt stort Folkebibliotek i vore Dage, og det siger sig selv, at eet Bibliotek for hele Landet er ganske utilstrækkeligt, naar det først gaar op for Befolkningen, hvad Biblioker kan bruges til.

Statsbiblioteket har efterhaanden faaet en meget vigtig og for Folkebibliotekerne ganske uundværlig Stilling i den samlede Biblioteksorganisation, som nedenfor skal blive nærmere omtalt. I den Periode, der her tales om, er dets Hovedbetydning den, at det straks ved Oprettelsen viste sig, at en Mængde Mennesker havde Brug for Biblioteker med alsidige Samlinger af Faglitteratur, og Statsbibliotekers Udlaansvirksomhed kom derfor til at betyde meget i Agitationen for den nye Folkebibliotekstype.

Man kunde vente, at Staten, der bevilgede mange Millioner til Skolevæsenet, vilde interessere sig for at fremkalde bedre Folkebiblioteker. Denne Opgave blev dog først taget systematisk op i 1909, da den Institution, som forvaltede Bibliotekstilskuddet, „Statens Bogsamlingskomité", fik sit eget Kontor i København og i de følgende Aar søgte at indføre bedre Metoder i Bibliotekernes Administration og direkte agiterede for Oprettelse af Biblioteker. Dette organiserede og vejledende Arbejde begyndte dog først at bære Frugt, da det gik op for Bibliotekerne selv, at der ikke saa meget trængtes til en Forbedring og Videreudvikling af de bestaaende Biblioteker som til en Nybegyndelse med andre Maal og andre Midler. De Biblioteker, der er som et Folkebibliotek skal være, er da ogsaa kun rent formelt en Fortsættelse af de gamle; i Løbet af de sidste 10 Aar har de fornyet alt: Bygninger, Materiel, Bøger og Personale. Hvor Bibliotekaren ikke er fornyet, har han maattet forny sig selv og skabe Amatøren om til Fagmand.

I disse Kendsgerninger ligger Forklaringen til Bibliotekernes hurtige Vækst i de senere Aar: de er ikke en naturlig Fortsættelse af noget gammelt, men en Start fra en ny Linie.

Hvad er da et moderne Folkebibliotek? Det kan vi lettest og bedst faa at vide ved at aflægge et Besøg i et af de nye Biblioteker, som er opstaaet i vore Købstæder. Endnu ikke i alle Købstæder; baade i By og paa Land findes der den Dag i Dag mange Biblioteker af den gamle Slags, men den nye Type eksisterer og kan demonstreres, og vore Dages Biblioteksagitatorer har det umaadelige Fortrin frem for deres Forgængere, at de kan pege paa en Bibliotekstype, som findes her i Landet og ikke alene i Amerika. Vi vil vælge et Bibliotek, der ligner det, hvis Grundplan er af-

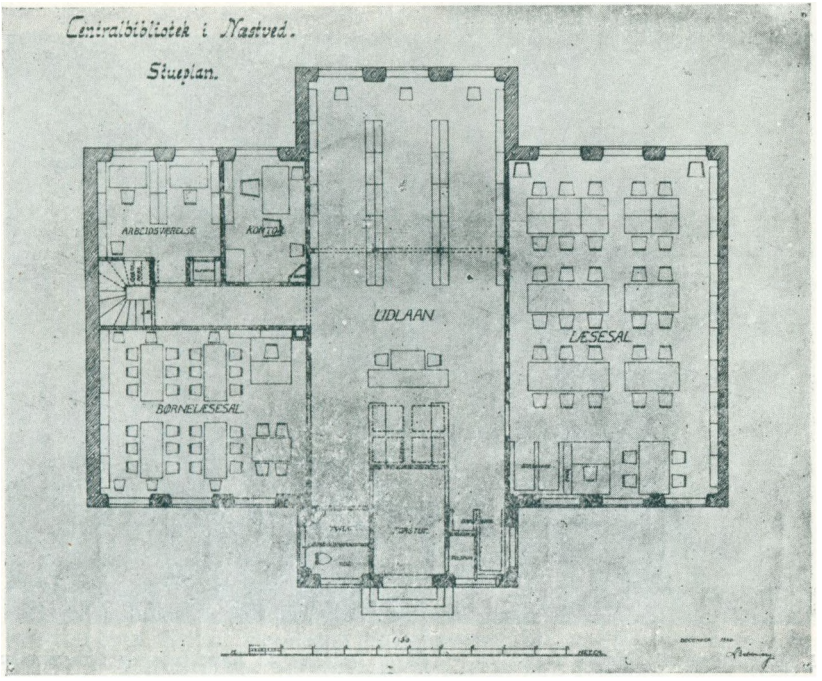

Grundplan af Næstved Bibliotek.

bildet Side 495. Læseren skal ikke forsøge at identificere det, thi enkelte Træk er laant fra andre Biblioteker.

Det er let at finde vort Bibliotek, alle i Byen kender det, hvilket er forstaaeligt, naar man ved, at mindst en Trediedel af Befolkningen er Laanere. Det ligger som flere af de nye Biblioteker paa en Hovedgade i sin egen Bygning. Af en Tavle ved Indgangsdøren ser vi, at der finder Udlaan Sted hele Aaret rundt alle Søgnedage Kl. 12—8, at Læsesalen for voksne er aaben alle Søgnedage Kl. 10—9 samt Søndage Kl. 1—5 — af Hensyn til de mange unge Mennesker, som ikke har noget Hjem i Byen, og endelig at Læsesalen for Børn er aaben Hverdage Kl. 10—12 og 4—8. Om Sommeren lukker alle Afdelinger lidt tidligere, saa at Folk ogsaa

kan faa Tid til at spasere i Anlægget. — Biblioteket er altsaa praktisk talt tilgængeligt naarsomhelst og for hvemsomhelst.

Gennem en rummelig Forstue kommer vi ad Døren tilhøjre ind i Udlaanslokalet. Færdslen er reguleret: Indgang ad en Dør og Udgang ad en anden. Dette er nødvendigt, da Biblioteket har flere Tusinde Laanere, der laaner indtil flere Hundrede Bind daglig, og da al Passage foregaar gennem den ene Dør.

Udlaanslokalet er et stort langstrakt Rum midt i Bygningen (se Billedet S. 495). Til højre findes Læsesalen for voksne og til venstre Læsesalen for Børn, Væggene til de to Rum er delvis af

Næstved Bibliotek. Udlaanet.
I Forgrunden til venstre Skranken, til højre Indgang til Læsestuen og Glasvæggen ind til denne.

Glas. Umiddelbart indenfor Døren findes Ekspeditionsdisken, som altsaa maa passeres af alle besøgende, og hvorfra Bibliotekaren som fra en Kommandobro kan overskue hele Biblioteket, en Ordning, som særlig er praktisk i et mindre Bibliotek med faatalligt Personale, idet en enkelt Person i de mindre travle Timer kan føre Tilsyn med Læsesalene, samtidig med at Udlaanet foregaar.

Reolerne med Udlaansbogsamlingen staar dels langs Væggene, dels som „Dobbeltreoler" frit paa Gulvet, saaledes at der falder Lys fra Vinduerne ind over alle Bogrygge. Reolerne er lave, Stiger eller Skamler er altsaa overflødige. Ved Disken indtegnes nye Laanere med faa Formaliteter: man udfylder en Blanket, hvorved man forpligter sig til at overholde Bibliotekets Reglement. Er man ikke fast bosiddende indenfor Bibliotekets Omraade eller un-

der 18 Aar, kan Biblioteket forlange en skriftlig Kaution. Laaneren faar et „Laanerkort" med Navn og Nummer, som skal medbringes ved hver Ekspedition.

Medens Laanerne i de gamle Biblioteker var skilt fra Bøgerne ved en Skranke — hvorfor Ekspeditionsdisken endnu kaldes Udlaansskranken — og maatte opgive sine Ønsker til Bibliotekaren, som derpaa fremtog Bogerne (se Billedet S. 493), har Laanerne her Adgang til Reolerne („aabne Hylder") ligesom i deres egne Stuer. De kan tage Bogerne ned og underkaste dem en Undersøgelse, inden de bestemmer sig. Ofte opdager de da, at den Bog, de vilde have, slet ikke var saadan, som de tænkte sig, og Biblioteket spares for et overflødigt Udlaan — til Glæde for en anden Laaner, som maaske netop har Brug for Bogen. Er den søgte Bog ikke hjemme, finder de maaske en anden ligesaa brugbar. Ønsker en Laaner, at Bibliotekaren skal finde Bøgerne, gør han det selvfølgelig; Bibliotekaren søger overhovedet paa enhver Maade at være Laaneren behjælpelig.

Haandbøger paa Læsesalen i et moderne Folkebibliotek.

Alle Bøgerne er indbundne i gode Bind af et tiltalende Ydre. Bindtypen er varieret, saaledes at det ensartede og kedelige Lejebibliotekspræg er undgaaet. Lukker vi en Bog op, ser vi, at den ogsaa er pæn indvendig. Den er forsynet med et Ex-libris med Bibliotekets Navn, er ikke makuleret med overflødige Stempler, finder vi Bibliotekets Stempel, er det dels paa Ryggen, dels diskret anbragt bag paa Titelbladet. Man kan nok se, at Bøgerne er slidte, men de er hele og ikke snavsede. Sagen er, at der er startet med nye og rene Bøger, og at der kræves Erstatning, hvis en Bog makuleres. De gamle Bibliotekers lasede Bøger findes ikke; saa snart en Bog ikke længere kan svare til Statens for Laanerne meget tiltalende Krav: at Bøgerne til enhver Tid skal være velholdte, bliver den uvægerligt kasseret. Undtagelser kan tænkes overfor udsolgte for Bibliotekets Virksomhed absolut nodvendige Boger, de maa naturligvis gøre Tjeneste, til det lykkes at finde et nyt Eksemplar. Iovrigt gælder Reglen, at eet skabet Faar smitter en hel Hjord, og een snavset Bog gør det umuligt at gennemføre Kravet om varsom Behandling af Bøgerne. Udlaansreglementet forlanger, at Bøger skal hentes og bringes indpakket. Kassationerne er talrige, et stort Bibliotek som Kobenhavns Kommunebiblioteker kas-

seredc i 1922—23 11074 Bind, medens der samtidig kobtes 27919 Bind.

Bøgerne er ordnede i Grupper efter deres Indhold; af Numrene paa Bogryggene kan man se, til hvilken Gruppe en Bog hører. Mellem de enkelte Afdelinger er opstillet hule Bøger, d. v. s. Papæsker med paaklæbede Sedler, der tydeligt angiver Gruppens Indhold.

Finder Laaneren ikke noget, han kan bruge, og det kan være vanskeligt, bl. a. fordi der til enhver Tid er flere Tusinde Bind

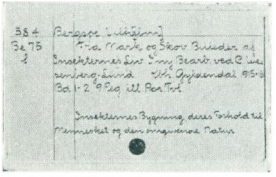

Forfatterkort.

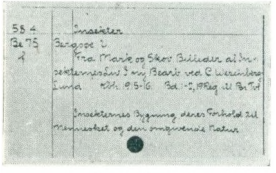

Emnekort.

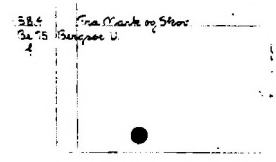

Titelkort.

En Laaner benytter Kartoteket.

udlaante, kan han soge Vejledning i Katalogerne. Biblioteket har en trykt Katalog over et stort Udvalg af Bøgerne, men den vigtigste Katalog for de Laanere, der selv kommer til Biblioteket, er et Skuffemobel, som staar ved Væggen ind til Læsesalen for voksne. I en Mængde Skuffer findes opstillet Kort med Titler paa alle Bibliotekets Bøger. Hver Titel er opført paa sit Kort (se Billedet S. 498), Kortene staar paa Højkant i Skufferne, og en Stang gennem Huller nederst i Kortene forhindrer Brugerne i at trække dem op og derved bringe Katalogen i Uorden. Et saadant Mobel med Kortskuffer kaldes et Kartotek („Kortgemme" — se Billedet S. 498). Blader vi det igennem, ser vi, at Bøgerne ikke alene er opført under Forfatternavnet, men ogsaa efter deres Indhold og Titel. Alle de mange Tusinde forskellige Kort er ordnede i eet Alfabet ligesom et Leksikon, en saadan Katalog kaldes en „Ordbogskatalog",

en Ordbog, hvor Artikeloverskrifterne findes i Katalogen, men Artiklerne selv rundt om i Bibliotekets Bøger. Vil vi f. Eks. se, hvad Biblioteket ejer af Vilhelm Bergsøe, søger vi Skuffen med Bogstavet B og finder „Forfatterkort" til alle Bergsøes Bøger; vil vi se, hvad der findes om Insekter, slaar vi op paa I og finder „Emnekort" til en hel Række forskellige Bøger, ja til Tidsskriftartikler om Insekter; kender vi kun en Titel „Fra Mark og Skov", men hverken Forfatternavnet eller hvad Bogen handler om, kan vi under Bogstavet F finde et „Titelkort" til Bogen. For Skønlitteraturen er Titelkortene meget vigtige, da mange Laanere ofte ikke ved andet om den Bog, de ønsker, end at den hedder saadan og saadan og skal være saa vidunderlig. Paa Kortene er opført Bogens Nummer, der angiver dens Plads paa Hylderne, saaledes at Laaneren kan se, om den er hjemme. Er den udlaant, kan den blive reserveret, mod at Laaneren betaler det Brevkort, der sendes til ham, naar den kommer hjem.

Iøvrigt koster det intet at laane Bøger, alle Bibliotekets Afdelinger er gratis tilgængelige. Der findes endnu nogle Biblioteker, som opkræver Kontingent, men alle er enige om, at i hvert Fald Faglitteraturen bør udlaanes gratis.

Boglaanene noteres ved Udlaansdisken. I hver Bog ser vi et Kort med Bogens Titel og Nummer, dette „Bogkort" udtages af Bibliotekaren, som forsyner det med Dato og Laanerens Nr. og anbringer det i „Udlaanskartoteket". Dette er hele „Kvitteringen", Biblioteket kan se, naar og til hvem en Bog er udlaant. De gamle Protokoller og Kvitteringer for den enkelte Bog er forsvundne, de kan ikke bruges i et moderne Folkebibliotek med de mange Ekspeditioner.

Hele denne Teknik, som vi her har faaet et lille Indblik i, er fælles for de fleste Folkebiblioteker. Bøgerne er ordnede paa samme Maade, Katalogiseringen er ens, Udlaansnotering og Statistik føres ensartet. Bibliotekaren har nemlig andet at bestille end at lave den Slags Opfindelser selv, derfor bruger han de Metoder, som efter amerikanske Forbilleder er udarbejdede af Statens Bogsamlingskomité og den Institution, der efter Bibliotekslovens Vedtagelse har overtaget og videre udviklet Komitéens Arbejde, Statens Bibliotekstilsyn.

Materiellet: de forskellige Slags Kort, Blanketter, Kartoteker, Regnskabsbøger o. s. v. forhandles bl. a. af Bibliotekernes Organisation, Danmarks Biblioteksforening, som har en særlig Forretningsafdeling i København.

Har en Laaner Brug for Bøger, som Biblioteket ikke selv ejer og ikke kan anskaffe, fordi de ligger udenfor Bibliotekets egentlige Opgave som Folkebibliotek, skaffes de fra de store Biblioteker, i Reglen uden Udgift for Laanerne. Den vigtigste Forbindelse i denne Henseende er Statsbiblioteket i Aarhus, hvorfra en Mængde Folkebiblioteker forsynes ikke alene med speciel dansk Litteratur, men ogsaa med udenlandske Værker, særlig saadanne, som er be-

regnede for Amatorstuderende paa de forskelligste Omraader. Men ogsaa andre Biblioteker benyttes stærkt (se Billedet S. 508), ligesom Biblioteket ved vanskelige faglige Forespørgsler raadfører sig med forskellige Institutioner (Statens Redskabsprøver, Teknologisk Institut o. s. v.).

Hvad findes der nu i Udlaansbiblioteket? Først og fremmest en stor Samling Skønlitteratur, ikke alene den mere underholdende, men alle vore Klassikere fra ældre og nyere Tid. De allernyeste Bøger søger vi i Reglen forgæves. Dels hengaar der adskillig Tid, inden en Bog er færdig til Opstilling paa Hylderne, dels er det ene Eksemplar, eller naar det kommer højt de faa Eksemplarer, som

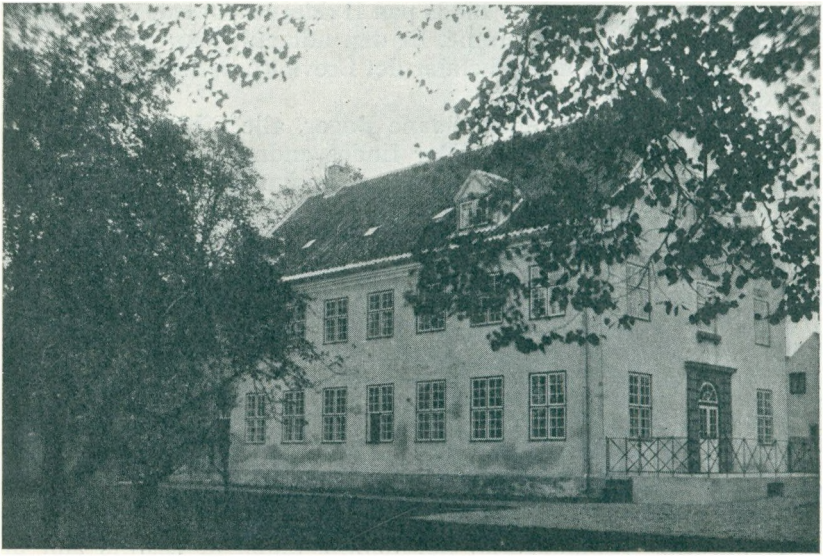

Slagelse Bibliotek, opført 1922 ved Ombygning af det gamle Ting- og Arresthus. Centralbibliotek for Sorø Amt.

Biblioteket køber, straks udlaant. At tilfredsstille de Laanere, som med Vold og Magt vil have en ny Bog straks, naar den er udkommet, er umuligt. Biblioteket maatte da købe en Mængde Dubletter, og det ved, at Gejsten gaar af de fleste Bøger i Løbet af kort Tid. Derfor har det kun det Raad at give den Slags Laanere: Vent i nogen Tid, i Løbet af et Aar eller to bliver Bogen nok let at faa, og viser den sig stadig at være meget efterspurgt, kan vi maaske købe et Eksemplar til, men vil De absolut have de nyeste Bøger, maa De hellere indmelde Dem i en privat Læsekreds; vor Økonomi tillader os ikke at forsøge en Konkurrence med Læsekredsene, og det er heller ikke vor Opgave. — Ogsaa af fremmed Skønlitteratur findes et lille Udvalg, dog mest af rent underholdende Art; viderekomne hjælpes ved Laan fra Statsbiblioteket i Aarhus.

Dernæst Faglitteratur paa alle mulige Omraader. Vi ser i en

Gruppe som „Landbrug" en Mængde Bøger om Godningslære, Planteavl, Husdyrbrug — særlig mange om Fjerkræavl, thi Biblioteket maa tænke paa de mange Hønseavlere i By og paa Land — Mejeribrug, Redskabslære o. s. v. Næsten alle Bogerne er udkommet i de senere Aar, for det gælder om indenfor de praktiske Fag at have de nyeste Bøger med de nyeste Oplysninger; en Bog om Rodfrugtdyrkning fra forrige Aarhundrede hører hjemme i et Bogmuseum og ikke i et Folkebibliotek. Mange af Bøgerne har et Ex-libris, der betegner dem som Gave fra Amtets Landboforening. Denne Forening har opgivet sit eget Bibliotek og yder et aarligt

Næstved Bibliotek. Læsestuen med Haandbogsamling og Tidsskriftreol.

Tilskud til Folkebiblioteket. — Gaar vi til Fag som Geografi eller Historie, finder vi en Mængde gamle Bøger. Biblioteket skal her ikke alene have de nye Værker (Ejnar Mikkelsen, Krarup-Nielsen, Memoirer og Breve), men ogsaa det af de ældre Tiders Bogproduktion, som har blivende Værd. Vi finder Stanleys og Livingstones Rejser, Barths Rejser, Beskrivelser af gamle Nordpolsekspeditioner, Martensens og H. N. Clausens Erindringer o. s. v. o. s. v., en Mængde Værker om enkelte Byer og Egne, store Rækker af historiske Tidsskrifter: Danske Magazin i gamle ærværdige Bind, Historisk Tidsskrift, Jydske Samlinger, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, Kirkehistoriske Samlinger, endvidere Udgaver af historiske Aktstykker: Kronens Skøder, Kancelliets Brevbøger o. s. v. — kort sagt Hovedværkerne indenfor det trykte Materiale, som de mange Lokalhistorikere og Personalhistorikere, der sidder rundt

om i Landet, har Brug for. Naar man ved, at en Mængde af disse Bøger er udsolgte og vanskelige at opdrive, og at de desuden er meget kostbare ved antikvarisk Køb, forstaar man, at Biblioteket maa have et stort Budget. Og de er nodvendige; Biblioteket har i sin faste Kundekreds henved en Snes, der giver sig af med lokalhistoriske Undersogelser, hvorledes skulde tre Statsbiblioteker kunne klare hele Landets Forsyning? For et Par Aar siden har Undervisningsministeriet taget den for de offentlige Biblioteker meget betydningsfulde og meget kærkomne Bestemmelse, at der fra de gamle Latinskolebiblioteker skal overflyttes visse Bøger, som Skolerne ikke selv har Brug for i det daglige Arbejde, til Folke-

Centralbiblioteket i Nykøbing F. Læsesalen.

bibliotekerne paa Stedet. Det drejer sig bl. a. om mange af de nævnte meget efterspurgte Værker indenfor Historie og Topografi. Folkebibliotekerne spares for store Udgifter, da de ellers maatte købe Bøgerne, og de gamle Latinskolers Biblioteker yder det samlede Biblioteksvæsen en Støtte, som ikke kan vurderes højt nok.

Adskillige af de her nævnte Bøger staar for øvrigt ikke i de „aabne Hylder", der særligt er beregnede for den Bogkreds, som maa ventes at blive mest søgt af alle, men i en lukket Afdeling, hvor der ogsaa findes en Samling Dubletter til Brug for Oplandet. Her ser vi flere Haandbøger, som i Byen selv kun er tilgængelige paa Læsestuen, f. Eks. de Bind af „Trap" og Daniel Bruuns Danmark, der omhandler Egnen, „Vor Klodes Dyr" o. m. a., alt for at de udenbys Laanere saavidt muligt kan have samme Fordele som Byens Beboere.

Børnebøger findes ikke, de er alle anbragte i Bornelæsestuen, hvorfra ogsaa Udlaan til Børn under 14 Aar foregaar.

Vi ser paa Laanerne. De gaar huskendte rundt, vælger deres Bøger, konfererer med Bibliotekaren, der henviser dem til sit Kontor umiddelbart ved Siden af Udlaanet, hvis en længere Samtale er nødvendig. Alle Samfundsklasser er repræsenterede, alle Aldre og begge Køn, Folk fra By og Land søger Biblioteket i Fællesskab. Henved 1000, d. v. s. en Trediedel af Laanerne bor paa Landet, spredte i alle Oplandets Sogne. Men desuden laaner mange fra Landet uden selv at komme i Biblioteket. Vi ser en Mængde Bogpakker komme og afgaa, det er Bøger til „Fordelingsstationerne". Biblioteket staar i Forbindelse med saa at sige alle Sognebibliotekerne indenfor Omraadet og modtager Bogbestillinger fra dem, men desuden har det paa Steder, hvor der intet Sognebibliotek er, særlig langs Automobilruterne, lokale Assistenter, der indsamler Befolkningens Bestillinger og sender dem samlet med Automobilerne til Biblioteket. Bestillingerne ekspederes, hver Laaners Bøger pakkes for sig — i nyt rent Papir — Pakkerne til hver „Station" samles og gaar ud med Automobilet, saaledes at Laanerne har Bøgerne senest Dagen efter, at de er bestilte.

Fra Udlaanet gaar vi ind i de voksnes Læsesal (se Billederne S. 501 og 502). Hele den ene Væg er optaget af Haandbiblioteket: Vejvisere i Bøgernes Verden som Dansk Bogfortegnelse, Bibliotheca Danica, Erichsen og Krarups historiske Bibliografi, Heilskovs Provinstopografi, Dansk Tidsskrift-Index osv., Konversationsleksika, Lovsamlinger, juridiske Haandbøger som Hindenburg og Krarups Formularbog, Steinckes Haandbog i Forsorgelsesvæsen, kirkehistoriske Haandbøger, geografiske Haandbøger og Atlas, Kraks Vejviser, Vor Klodes Dyr, Billeder af Nordens Flora, tekniske Værker, deriblandt mange paa Tysk, Landbrugets Ordbog, Havebrugsleksikon, Husgerningsbøger, Hages Haandbog i Handelsvidenskab, Meyers Vareleksikon, Lübkes, Laurins og Becketts Kunsthistorier, Ordbøger i alle Hovedsprogene samt Latin og Græsk, den store danske Ordbog, Fremmedordbøger, Danmarks Riges Historie, Folkenes Historie, Verdenskulturen, Dansk biografisk Haandleksikon og Brickas biografiske Leksikon, Den blaa Bog osv. osv. Altsaa ikke alene Opslagsværker til Brug i de Tusinder af Tilfælde, hvor en øjeblikkelig Oplysning ønskes, men ogsaa de store samlede Fremstillinger indenfor de forskelligste Fag. Naar den danske Litteratur ikke strækker til, er der som ovenfor anført købt fremmede Værker. Ogsaa her findes mange gamle Bøger, saaledes staar Pontoppidans Atlas Side om Side med Trap og Daniel Bruun. Haandbogsamlingen tæller mange Hundrede Bind og forøges og fornyes stadig. — I en særlig Reol er frembragt de nyeste Tidsskrifthefter, anbragte saaledes, at hele Omslaget kan ses. De store Hovedstadsaviser og alle lokale Aviser findes.

Ved alle Borde sidder flittige Læsere: nogle læser Aviser, man tør formode, at de med særlig Interesse dyrker de Aviser, der re-

præsenterer et andet politisk Standpunkt end deres eget; andre læser Tidsskrifter, en meget ung Mand studerer ivrigt et Radioblad og gør mange Optegnelser; en Gymnasiast forbereder sig til at skrive en dansk Stil om et indviklet historisk Emne — vi mindes vore egne Skoledage, da det var forbudt at bruge Bøger til skriftlige Opgaver, nu henviser Skolen altid til Biblioteket; en Dame vil se noget om Legater og faar udleveret „Legatrepertoiret" og „Vejviser for Legatsøgende"; en Mand, kan hænde en vordende Minister, gennemgaar med Rigsdagsaarbogen som Nøgle en Række Bind af Rigdagstidende, som er fremtaget fra Bogmagasinet; en Adjunkt faar fra Bibliotekarens Kontor udleveret en Pakke Bøger, udelukkende gamle danske Bøger, til Dels store Sjældenheder; de er udlaant fra Det kgl. Bibliotek, efter at det er konstateret, at de ønskes til videnskabeligt Brug, paa den Betingelse, at de kun benyttes paa Læsesalen, og at de i iøvrigt opbevares i et brandsikkert Rum. Laaneren sparer flere bekostelige Rejser til København, og Biblioteket fungerer altsaa i dette Tilfælde som en Filial af Det kgl. Biblioteks Læsesal. — Indtrykket fra Udlaanet gentager sig: et Bibliotek for hele Befolkningen og for alle Interesser. Af Bibliotekets Statistik ser vi, at det aarlig Besøg er over 20,000.

Vi gaar dernæst over i Børnelæsesalen. Hele Møblementet er i mindre Format (se Billedet S. 505). Børn kommer og gaar, tager Bøger frem og læser dem ved Bordene eller faar dem noteret til Hjemlaan. Alt gaar roligt og stilfærdigt. Mange kommer i Træsko, skifter med lette Sko, inden de gaar ind, og anbringer Træskoene i en Hylde i Udlaanslokalet. De fleste læser underholdende Bøger, men ogsaa her er Faglitteraturen repræsenteret, ovenikøbet den tekniske, og Bøger om Børns praktiske Fag, om Duer og Kaniner, om Kunsten at lave Sejlskibe, om Spejdersport o. s. v. er meget søgte. Vi ser kun faa komponerede Bind, de er upraktiske og uholdbare, hvorfor Børnebøger helst straks skal ombindes. Børnebøgerne forvolder overhovedet Bibliotekerne mange Sorger. Takket være en for vor Kultur kompromitterende Masseproduktion af anden- og tredierangs Børnebøger er der langt mellem de virkelig gode, saaledes at Bogvalget er vanskeligt. Udstyrelsen er i Reglen middelmaadig: daarligt Papir, daarlige Illustrationer og daarlig Indbinding. Forlagene er dog begyndt at udsende Børnebøger i forholdsvis stærke Bind, der kan bruges i Bibliotekerne, og forhaabentlig vil de ogsaa forbedre Papiret, Billederne og Teksten.

Børnelæsesalen ledes af en Dame, som er uddannet med dette særlige Arbejde for Øje. Nogle Aftener om Maaneden suspenderes den egentlige Læsesalsvirksomhed, og i Stedet fortæller hun Eventyr for de mindre Børn. Mange Børn kommer fra Skolen med Anvisning paa bestemte Bøger, der fortæller om et eller andet, som Undervisningen har givet Anledning til. Efter en regelmæssig Plan kommer Folkeskolens ældste Klasser og Mellemskolen for at blive

undervist i Kunsten at bruge Boger; de lærer at slaa op i en Haandbog ved Hjælp af Registret og at bruge de vigtigste Opslagsboger, f. Eks. en Rejseliste, hvad voksne Mennesker som bekendt i Reglen ikke kan, de lærer at kende de vigtigste af de Boger, hvorfra de kan faa videre Besked om alt det meget, som Skolen kun kan give dem en Mundsmag paa. I Reglen foregaar denne Undervisning i de voksnes Læsesal; Biblioteket arrangerer ogsaa Kursus i „Bogers Brug" for voksne og hverver derved en Mængde nye Benyttere af Faglitteraturen. Undervisning i Bogers Brug, som først er praktiseret ved et Folkebibliotek i Jylland, er senere under Paavirkning derfra indført mange Steder, bl. a. ofte ved Skolerne.

Biblioteket for Vejle By og Amt. Børnelæsestuen.

Den har størst Betydning, naar den foregaar i et offentligt Bibliotek, det Sted, hvor Skoleungdommen alligevel senere i Livet skal søge hen, hvis den ved Selvarbejde vil fortsætte Skolens Undervisning.

Endelig aflægger vi et Besøg i Bibliotekarens Kontor og Personalets Arbejdsværelse. Her bestilles og modtages de nye Bøger, leveres til Bogbinderen og modtages igen, katalogiseres og nummereres for endelig at gaa ind i Biblioteket. Ikke-udsolgte købes gennem den almindelige Boghandel, og Forlæggerne giver 25 pCt. Rabat til alle statsunderstøttede Biblioteker, som har gratis Udlaan. Mange nødvendige Boger, bl. a. nogle af de allervigtigste Haandboger, er dog udsolgte, og Biblioteket har et stort og møjsommeligt Arbejde med at skaffe dem ad antikvarisk Vej.

Behandlingen, ikke mindst Katalogiseringen, af et aarligt Indkøb paa over 2000 Bind lægger Beslag paa megen Tid; hertil kom-

mer Korrespondance med andre Biblioteker og den daglige meget store Pakkeekspedition. Desuden er Biblioteket teknisk Konsulent for Sognebiblioteker: det giver Vejledning ved Bogvalg, ved Indbinding, ved Oprettelse af nye og Omordning af gamle Biblioteker. Bibliotekaren maa i den Anledning foretage mange Rejser i Oplandet. Adskillige Sognebiblioteker lader deres Bogbestillinger passere Kobstadsbiblioteket, hvis fagligt trænede Personale da besørger Katalogiseringen og Indbindingen. Vi ser en Række Skuffer med Navne paa Landsbybiblioteker, det er Kortkataloger over Bogbestanden i Oplandets Biblioteker, saaledes at man til enhver Tid kan se, hvad der findes i de Biblioteker, hvis Konsulent man skal være.

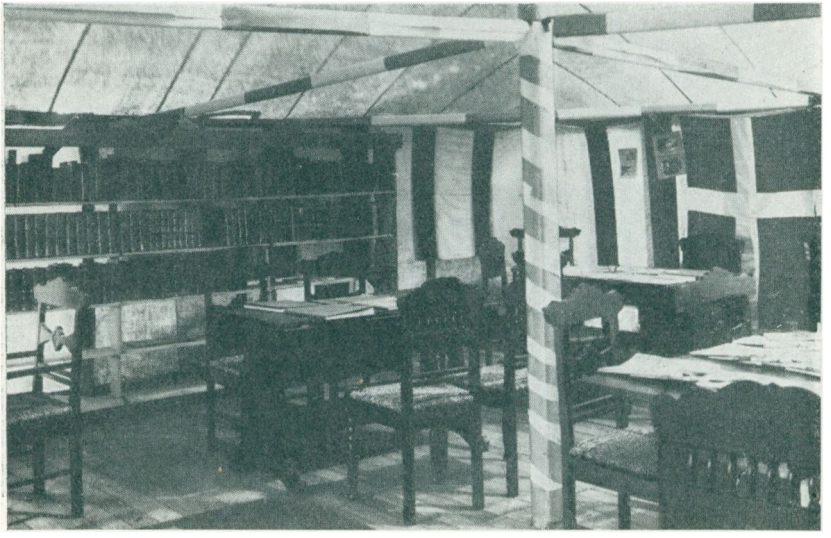

Ungskuets Bibliotek. Hjørring 1921, udstillet af Centralbiblioteket for Hjørring Amt.

Et Folkebibliotek sidder ikke stille og venter paa sine Laanere. Det driver ogsaa en direkte agiterende Virksomhed; Bibliotekaren skriver i Aviserne om sit Bibliotek og sørger for, at de optager Boglister over Nyindkob og over Emner, som af en eller anden Grund bliver aktuelle: Bøger om Grønland, naar alle Mennesker taler om Grønlandsspørgsmaalet, om Kvindesagen, hvis der holdes Kvindekongres i Byen, om Husdyrbrug, naar der er Dyrskue. Han sørger for, at der paa enhver Udstilling i Byen bliver en Afdeling, hvor der udstilles Bøger om Emnet, og Biblioteket og Byens Boghandlere, ofte ogsaa de store Forlag, søger i Fællesskab at gøre den Afdeling saa fyldig som muligt. Af særlig Interesse er Dyrskuerne, idet man ved Indretning af „Dyrskuebiblioteker" kan slaa til Lyd dels for Landbrugslitteratur, dels for selve Biblioteksarbejdet ude i Sognene (se Billedet S. 505).

Biblioteksbygningen i Kalundborg, opført 1920 ved fuldstændig Ombygning af en ældre Bygning.

Bibliotekets Personale bestaar af Bibliotekaren, nogle Assistenter og et Par Elever.

Kvinderne er i absolut Flertal. Saavel Bibliotekaren som Assistenterne har en Specialuddannelse, der afsluttes paa Statens Biblioteksskole, et Kursus paa ca. ½ Aar, som ledes af Statens Bibliotekstilsyn. Betingelserne for Optagelse paa Skolen er: Studentereksamen eller Lærereksamen (med dokumenterede Kundskaber i fremmede Sprog) eller en anden dertil svarende Uddannelse, samt en længere Tids Praksis ved et større Folkebibliotek. I de Aar, hvor Bibliotekerne er vokset frem, har det været meget vanskeligt for de vordende Bibliotekarer at skaffe sig tilstrækkelig fyldig praktisk Uddannelse, og en af Bibliotekarens største Opgaver er derfor den stadig at udvide sin Bogkundskab. — Biblioteket bestormes saa at sige daglig med Anmodninger om Optagelse af Elever, for „Biblioteksfaget" er moderne, men det maa afvise de fleste og kan bl. a. gøre det med den Motivering, at Faget allerede er overfyldt.

Hele Bibliotekets Arbejde er præget af, at det er en Institution, der søger at være saa meget som muligt for sine Kunder. Elskværdighed og Hjælpsomhed er uundværlige Egenskaber hos en Bibliotekar, men det bør ogsaa siges, at faa offentlige Institutioner har et saa taknemmeligt Publikum som de moderne Folkebiblioteker; der er egentlig kun een fælles Grund til Klage: at Benyttelsen vokser saa stærkt, at Budgetterne trods al Velvilje fra Kommune og Stat stadig er lidt bagefter.

Efter dette Besøg i et dansk Folkebibliotek, et Bibliotek, som vel endnu ikke findes fuldt udviklet mange Steder, men hvis Type hvert Aar realiseres i en eller flere af vore Købstæder, vil vi til sidst se, hvordan den samlede Biblioteksorganisation vil komme til at tage sig ud, naar der findes gode Folkebiblioteker over hele Landet.

Biblioteksloven forudsætter, at der findes eller oprettes Biblioteker alle Vegne, ogsaa i Landkommuner med spredt Bebyggelse, men Loven opmuntrer til Samarbejde mellem Bibliotekerne, og ved at yde et særligt Tilskud til de saakaldte „Centralbiblioteker", der virker som det Bibliotek, vi her har skildret, har Staten gjort sig til Talsmand for den Opfattelse, at intet

Folkebibliotek bør betragte sig som en isoleret Institution, der kun arbejder med sin egen begrænsede Bogbestand. Forholdsvis faa Dubletter i et Centralbibliotek sikrer Befolkningen Adgang til uendelig langt flere forskellige Bøger, end Tilfældet vilde være ved isolerede smaa Sognebiblioteker. Hvorvidt disse formelt vedbliver at være selvstændige, eller de baade reelt og formelt optræder som en Filial af Centralbiblioteket, der da bl. a. besørger hele det tekniske Arbejde (se ovenfor), er for saa vidt ligegyldigt. Hovedsagen er, at der arbejdes, og at der arbejdes i Fællesskab.

Ude i Sognene er der til Stadighed Brug for en Samling Børnebøger, visse populær-oplysende Værker, som kan ventes at blive stadigt efterspurgte, saaledes at det ikke er nok at henvise til Centralen, en mindre Samling underholdende Litteratur for voksne, valgt efter samme Hensyn, og endelig men ikke mindst, en mindre Haandbogsamling.

I de store Stationsbyer og de smaa Kobstæder vil Kravene være større paa alle de nævnte Omraader, og i enhver By med et stort Opland vil der være Plads for et stort Bibliotek af den Type, vi har beskrevet. Disse Biblioteker aflaster i høj Grad Statens egne Biblioteker, de overtager nemlig Befolkningens Forsyning med hele den danske populær-videnskabelige Litteratur paa de forskelligste Omraader, og paa visse Omraader gaar de endnu videre, idet de bl. a. ved Krav fra Laanernes Side bliver nødt til at anskaffe større Samlinger til Studiet af Fædrelandets Historie og Kultur, Litteratur, som tidligere praktisk talt var utilgængelig ude i Landet, idet store Dele af den maatte være til Disposition paa Statsbibliotekernes Læsesale og derfor ikke kunde udlaanes.

Ved at formidle Laan fra de videnskabelige Biblioteker bliver Centralbibliotekerne endelig det Led i Biblioteksorganisationen, der kan skaffe alle Landets Borgere Adgang til alle de Bogskatte, der rummes i vore Biblioteker og overhovedet er tilgængelige for Udlaan. Saaledes vil efterhaanden alle Landets Biblioteker danne en Enhed, der spænder lige fra det mindste Sognebibliotek til Det kongelige Bibliotek i København.

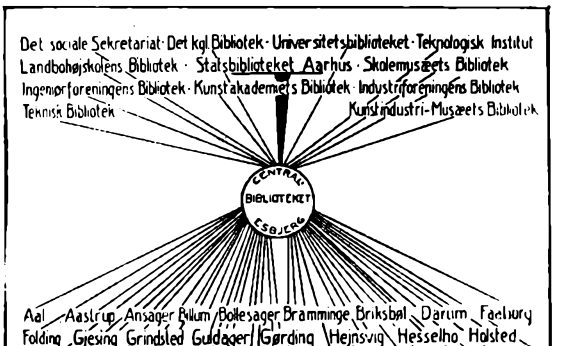

Grafisk Fremstilling af et Centralbiblioteks Forbindelser med Bibliotekerne i Oplandet og med Statens store Biblioteker samt Specialbibliotekerne.

DE SYV VISE

AF

FREDERIK POULSEN

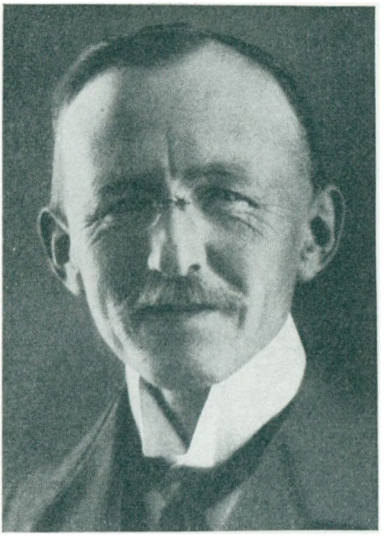

Frederik Poulsen, Dr. phil., Forfatter. Født 1876. Student 94, cand. mag. 99, Dr. phil. 1904, 1910 udnævnt til Assistent ved Glyptotekets Antikafdeling og 1915 til Inspektør.

Dr. Poulsen har foretaget talrige Studierejser, blandt andet til Italien og Grækenland. Han er Medlem af det kgl. danske Videnskabernes Selskab samt af talrige udenlandske videnskabelige Institutioner.

Frederik Poulsens Navn vil være lige kendt og skattet for hans litterære og videnskabelige Virksomhed. Paa sit specielle Omraade, den antikke Kunst, spænder hans Produktion lige fra strengt videnskabelige Værker til fortrinlige Folkebøger.

De syv Vise optræder første Gang i Platons Dialog Protagoras, men til Grund ligger sikkert en gammel delfisk Overlevering, idet Syvtallet var helligt i Apolloreligionen, et Minde om Gudens Herkomst fra Orienten. Paa Tempelvæggen i Delfi fandtes da ogsaa indskrevet en Række Fyndord, der tillagdes de syv Vise, der var „stolte af at give Tiende af deres Visdom", til Helligdommen, og senere Forfattere har bevaret en opbyggelig Historie om et Festmaaltid, ved hvilket de 7 Vise — iøvrigt paa Trods af deres virkelige Levetid — mødtes og laa til Bords sammen og prøvede hinandens Kløgt med en gylden Trefod udsat som Kamppris for den sejrende. Da de alle var for beskedne til at modtage den, viede de den til Delfi sammen med deres Tankesprog. En lignende Fabel var allerede fortalt i et Digt af Bakchylides, af hvilket et Papyrusfragment er fundet, men i det blev Thales fra Milet den sejrende og skænkede Kampprisen, en gylden Skaal, ikke til Delfi, men til Apollotemplet i Didyma.

Om Navnene paa de syv Vismænd, hvis Levetid faldt i 7de og 6te Aarh. f. Kr., var der ingenlunde Enighed blandt Oldtidens Forfattere, og kun fire Navne findes paa alle Lister: Thales, Bias, Pittakos og Solon. Hvad deres berømte Tempelord angaar, saa er der kun tre, der stadig kommer igen, men heller ikke disse fordeles ens mellem Vismændene, og Aristoteles forsikrer endog, at disse Indskrifter i Templets Forhal var ældre end de syv Vise. Flertallet af græske Forfattere hævder dog, at de syv Vise ikke alene har udtalt Fyndordene, men ogsaa skænket Delfis Orakel „de uskrevne Love", en Moralkodeks, der ligesom Jødernes ti Bud indskærpede Moralens Hovedpunkter, og hvis tre vigtigste Paabud var Dyrkelse af Guderne, Lydighed mod Lovene og Ærbodighed mod Forældrene.

Hvor yndede de delfiske Moralbud var, navnlig de tre ældste: „Kend dig selv", „Intet med Overdrivelse", „At gaa i Borgen for andre bringer kun Fortræd", ses deraf, at de blev kopierede og opslaaede paa mangfoldige Steder i den græske Verden, og i Gymnasiet i Miletopolis i Frygien har Ungdommen haft dem for Øje under Skole og Idræt lige til Hedenskabets Undergang.

Det interessante ved de syv Vise er ikke deres Liv — de var næsten alle aktive Statsmænd, dygtige Folk, der var kommet til Magten ved Snildhed og Folkegunst i en Uroens og Revolutionernes Tid —, men det er den Aandsform, de repræsenterer. De er de korte Slagords Mænd. Da Solon skal motivere sit sociale Reformprogram, forkynder han: „Lighed fostrer ingen Krig". Endnu i den romerske Kejsertid udtrykker Plutarch sin Beundring for denne gammeldags Korthed, der rummer en hel Levevisdom i en letfattelig, lethuskelig, kernefuld Sentens. Oraklet i Delfi var paa lignende Maade en Kilde, der flød med folkelige Kerneord og ikke var bange for at tilegne sig, hvad det kunde bruge af Ordsprog og Mundheld. Et Kerneord som: „Gaa til Fods, og du vil intet have at frygte af Bølgerne", betegnedes f. Eks. som et Orakelsvar, afgivet til Jason. Et meget varieret Fyndord, hvis kendteste Form er det Nye Testamentes: „Mange er kaldede, men faa er udvalgte", blev gennem en opbyggelig Historie bragt i Forbindelse med det delfiske Orakel. „Nogle fortæller, at Athene opfandt Spaadomskunsten ved Terningkast og hovmodede sig derover, men Zeus gjorde af Velvilje mod Apollon denne Sandsigekunst svigagtig, og da nogle Mennesker engang kom til Delfi og spurgte, svarede Pythia: „Mange er Terningkastere, men faa er varselkyndige".

De syv Vise tilhører en Overgangstid, hvor den barnlige Glæde ved Myterne og de homeriske Sange er traadt noget i Baggrunden for Lysten til at høre Ord af kloge Mænd til Vejledning i den vanskelige Livskamp, men førend man endnu var sat i Stand til at præstere eller nyde længere, sammenhængende Refleksioner. Til samme Kulturstade var allerede et Aartusind forud Orienten naaet. Nutidens Forskning har kunnet paavise, at en af Orientens mest yndede Folkebøger: „Eventyret om den vise Achiqar", en

Samling korte, moralske Læresætninger, har sine Aaner i den babyloniske Tids Samlinger af Fyndord og Leveregler. Den græske Filosof Demokritos havde endnu saa sent som omkring 420

f. Kr. udgivet en Samling af orientalske Visdomsord, og det er i denne Tænkning, den menige Orientaler bevæger sig den Dag i Dag. Hans Yndlingslekture er Fyndord og Mundheld, gerne belyst

med smaa opbyggelige Historier. Iøvrigt er heller ikke Europa ude over dette ungdommelige Kulturstade; ikke mindst i ortodokse Kredse er Tilværelsen baade hegnet og forklaret af Bibelord og Mundheld, og Slagordets Betydning for Menigmand er i hvert Fald ingen Politiker uvidende om.

Det er denne staccato Tænkning, der er typisk for de syv Vises Aarhundreder. Den maatte for Grækerne have en særlig Tiltrækning, fordi deres Aand ligesom deres Kunst gerne vilde udskille det typiske af Tilværelsens Mangfoldighed. Af Væddekampenes Kraftudfoldelse, af Slagets Tummel, af Torvepladsens Menneskemylder og af Gudernes Fabelverden søgte man at krystallisere de faa Typer, der kunde udtrykke det menneskelige overalt, og flere Kunstnergenerationer arbejdede paa at forme den nøgne Mandsfigur og den skøntklædte Kvindeskikkelse, der gennem Holdning, Udtryk og legemlig Karakter kunde være en Generalnævner for alt Menneskevæsen.

Paa samme Maade søgte hin primitive Filosofi igennem Betragtningens Ro at give Svar paa alle de Spørgsmaal, den græske Tilværelses Stormvinde hvirvlede op om Mennesket.

Maalet for Tænkning og Religion var Fred i Sindet og Fred med Guderne, og samtidig gaves Anvisninger paa at klare Livets praktiske Vanskeligheder (jfr. Advarslen mod Kautioner). Baade Oraklet og de syv Vise talte til en Race i Fremgang, men angst for Fremgangens Bagslag. Samfundskampene og den enkeltes Livskamp førtes under haarde Vilkaar i disse Aarhundreder, og som i Nutidens Amerika raabte Lægfolket paa en Religion og paa Tanker, der gav fredelige Stunder. Datidens Filosof og Skjald, ofte én og samme Person, formanede sin Samtids Menneske til at ihukomme sin Naturs Svaghed og ikke hovmode sig. Men nogen Strenghed som Israels Profeter finder vi ikke hos de syv Vise.

Det mærkes især paa det moralske Omraade, at de taler til et ungt, livskraftigt Folk. Kun Mened og Mord var Synder, der gjorde en Mand uskikket til at nærme sig det guddommelige. Ellers kunde alt sones ved Renselse, og Iagttagelsen af de rituelle Forskrifter var langt vigtigere end den sjælelige Renhed, der betegnende nok først kræves i de græske Helligdomme i Tiden efter Kristi Fødsel. Solon selv roser sig af at have dyrket baade Afrodite, Dionysos og Muserne kraftigt, og hans Biograf fra Kejsertiden, Plutarch, undskylder denne Frimodighed med, at Solon i sin Ungdom var Handelsmand og Søfarende, og dette farefulde Liv krævede stærkere Nydelser. Sligt var dog i Plutarchs Øjne uforeneligt med en sand Filosofs Moral. Men Solon er kun Barn af sin Tid, og det samme gælder Oraklet i Delfi, naar det f. Eks. raader en bekymret Fader til at lade sin Søn genvinde Sundheden „ved at indgaa mange Kærlighedsforhold", og naar det svarede en ængstet ung Mand, der havde forglemt sig med en Elskerinde i selve „Herakles Kvindehaderen"s Tempel i Fokis, med de beroligende Ord: „Alt nødvendigt tillader Guden".

Apollon med sine talløse Kærlighedseventyr var jo heller ikke den rette til at moralisere. Som Menneske, saa Gud. Der er noget forfriskende i hin Periodes umoralske Uskyld, hvor Folk kunde opbygges ved at høre den fromme Pindar synge: „Korte er Vejene, naar Guder elsker", og med Interesse følge Skildringen af, hvorledes Apollon saa den skønne Jægerinde Kyrene og allerede samme Dag fik sin Vilje med hende i et gyldensmykket Kammer i det fjerne Libyen.

Saadan saa man paa de syv Vises Tid paa Guderne og paa sig selv. Uden Misundelse undte man de Udødelige deres letvundne Kærlighedslykke. Efter Platon var det hverken saa nemt eller saa morsomt at være græsk Gud.

FORENINGEN „NORDEN“ OG DENS VIRKSOMHED

AF

HELGE BRUHN OG AAGE HOUKEN

Helge Bruhn. Oberstløjtnant, født 1872. Sekondløjtnant 1891, Premierløjtnant 1896. Kaptajn 1911. udnævnt til Oberstløjtnant og Chef for 9. Artilleriafdeling 1923.

Hr. Bruhn har gjort et meget stort Arbejde som Næstformand i Foreningen „Dannevirke“; han er Stifter af Idrætsmærket og Medlem af dets Bestyrelse.

Mest kendt vil Hr. Bruhn dog være for sin Virksomhed i Foreningen „Norden“, til hvis Sekretær han valgtes 1919; og da Foreningen senere overtog Herregaarden Hindsgavl, valgtes han til at administrere dette Foretagende.

I.

Motto: „Kendskab bringer Venskab.“
Joh. Ludw. Mowinckel.

Efter Begivenhederne i 1905 skulde man synes, at enhver Mulighed for en Fornyelse af Skandinavismen vilde være umulig. Det vil endnu huskes, hvor stærk Misstemningen var mellem de nordiske Lande, men det tjener Sverige til uvisnelig Hæder, at det optraadte som det gjorde dengang. Og til endnu større Hæder tjener det denne Nation og dens Konge, at det Kongemøde i Malmø, som han havde taget Initiativet til, kunde afholdes 18.—19. Dec. 1914 i fuld Enighed om Betydningen af, at de nordiske Stater nærmede sig til hinanden.

Verdenskrigen gik sin Gang uden for de tre Landes Dore. Deres Neutralitetspolitik udelukkede Deltagelse i Krigen, men ubehagelige Følger af den hjemsøgte dem i Form af Dyrtid og Knaphed paa Forsyningen. Det kunde endda gaa indtil 1916, og Danmark var endda i Stand til at opretholde en meget betydelig Udførsel baade af Landbrugsprodukter og Industriprodukter. Men Etableringen af den hensynslose Undervandsbaadskrig i Febr. 1917 gjorde Ende herpaa. Det blev da nødvendigt for Regeringen at søge opnaaet en Handelsoverenskomst med Vestmagterne, men her saa man det mærkelige, at Norge og Sverige opnaaede deres tilsvarende Overenskomster længe for Danmark. Det var da et naturligt Spørgsmaal, der meldte sig: Kunde der være opnaaet bedre og hurtigere Resultater, hvis de tre Lande havde arbejdet sammen til disse Forhandlinger? Og nu saa vi de tre Lande ganske instinktivt søge mod hinanden i de vanskelige Aar 1917—18. Som Følge af Ernæringsvanskelighederne i Norge og Sverige etableredes den skandinaviske Vareudveksling, der her i Landet gav sig Udslag i ogede Vanskeligheder for det danske Erhvervsliv.

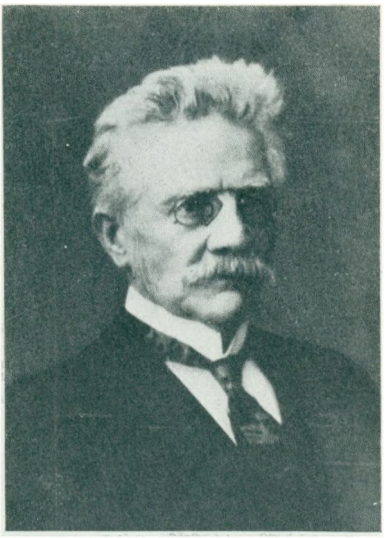

Formanden for den norske Forening, Høiesteretsassessor Hagerup Bull.

Det turde være uden for al Tvivl, at vi her har den stærkeste Kim til Foreningen „Norden“*), og det viste sig da ogsaa, at Erhvervslivets første Navne dannede en stor Part af Underskrifterne paa de Opraab, der i 1919 udsendtes om Stiftelsen af Foreningerne „Norden“. Men Retfærdigheden byder at nævne, at da denne Organisation blev stiftet, var der een Mand, som gennem mange Aar havde forberedt den i det stille, nemlig Øjenlægen, Dr. med. *C. I. Heerfordt*. Han saa straks fra Begyndelsen Foreningens Maal i med stadig Hensyntagen til Folkenes forskellige Forudsætninger at skabe en fast Sammenslutning af disse til Værn om fælles Interesser. Han virkede med utrættelig Energi i alle tre Lande for Dannelsen af en saadan Forening, og i de mørke Vinternætter 1918 droftede en Kreds af fremragende svenske Mænd og Kvinder Spørgsmaalet meget indgaaende. Resultatet blev en Henvendelse til Norge og Danmark af Prof. Eli Heckscher og Kammarrättsrådet Conrad Carleson. De ledende Mænd i Norge i de følgende Forhand-

*) Jfr. Alex. Foss: „Selvstændighed og Samarbejde“, „Nordens Aarbog 1920, p. 8—35.

linger var daværende Stortingspræsident J. L. Mowinckel og Hojesteretsassessor Hagerup Bull og fra dansk Side Ingenior Alex. Foss, Prof. Aage Friis og Statsminister N. Neergaard.

Efter mange Forarbejder og Forhandlinger havde man i Efteraaret 1918 Planerne for Foreningerne færdige til Offentliggorelse, men saa kom Krigens Afslutning, og de vældige Brydninger, der ledsagede denne, gjorde Tidspunktet uheldigt. Samtidig kom Folkenes Forbund og det sonderjydske Spørgsmaal frem og lagde Beslag paa Folks Interesse. Forst i Foraaret 1919 kunde Opraabet offentliggores og Foreningerne holde konstituerende Mode. Dansk Formand blev Overpræsident F. de Jonquières, senere efterfulgt af Generaldirektor Michael Koefoed; norsk og svensk Formand blev henholdsvis Hojesteretsassessor Hagerup Bull og Landshovding, Friherre Louis de Geer, den sidste fornylig efterfulgt af Kammarrättsrådet C. Carleson. Men den svenske Forenings Medlemmer er fordelt i tre Kredse med hver sin Styrelse: Stockholmskreds, Sydsvenske Kreds og Vestsvenske Kreds.

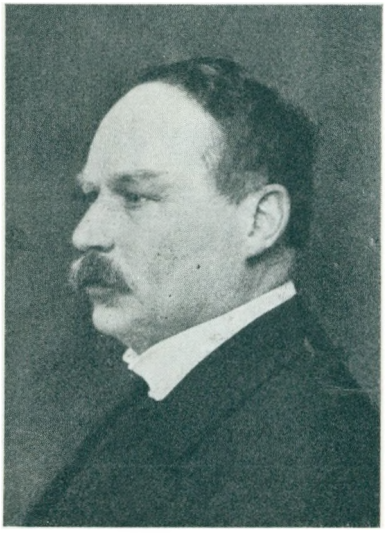

Formanden for den svenske Forening, Kammerrättsrådet C. Carleson.

Paa det forste samlede Delegeretmode i Stockholm 23. og 24. Maj 1919 blev de Opgaver skitseret, som Foreningerne snarest skulde tage fat paa. Forst og fremmest gjaldt dette Arbejdet paa at udbrede gensidig Oplysning blandt de nordiske Folk om sociale, okonomiske, kulturelle og andre Forhold, samt Udgivelsen af forskellige Boger, især Aarbogen, og Oprettelsen af de respektive Sekretariater. Disse sidste er efterhaanden bleven til ret store Virksomheder, der kræver meget Arbejde af deres Ledere. De tre Virksomheder; de tre Sekretærer er for Øjeblikket i Norge Dr. theol. Kr. Schjelderup, i Sverige Redaktor Valdemar Langlet og i Danmark Oberstlojtnant Helge Bruhn.

II.

Da Foreningerne netop nu staar foran betydelige Organisationsændringer og Udvidelser, vil det være paa sin Plads at kaste et Blik paa, hvad der er udrettet af dem i de forlobne 5 Aar, og hvad der er planlagt for den kommende Tid; og specielt af Hensyn til de omtalte forestaaende Udvidelser har det — som man vil se af det følgende — sin Betydning, at Foreningernes *Resultater* kom-

mer saa mange for Øje som muligt. Først vil vi da tillade os at citere § 1 af den danske Forenings Statuter, der ganske svarer til de øvrige Landes:

„Norden, dansk Forening for nordisk Samarbejde, har — i Erkendelse af de nordiske Folks Fællesskab — til Formaal i Samvirken med tilsvarende Foreninger i de øvrige nordiske Lande at arbejde for Tilnærmelse mellem Folkene.

Det er Foreningens Opgave at uddybe Fællesskabsfølelsen mellem de nordiske Folk, udvide deres kulturelle og økonomiske Forbindelse og befordre Samarbejdet imellem dem. Foreningen bør derfor paa alle Omraader, hvor et Samarbejde allerede findes, efter Evne støtte og udvikle dette samt paa andre Omraader, hvor de naturlige Betingelser er tilstede, tilskynde til fælles Arbejde og saaledes bidrage til i Samarbejde at løse saadanne Spørgsmaal, hvor en fælles Løsning er mulig under Iagttagelse af hvert Lands Særinteresser.

Formanden for den danske Forening, Generaldirektør Michael Koefoed.

Foreningen skal endvidere udvikle et omfattende Oplysningsarbejde om de andre Landes Næringsliv, Samfundsforhold og Aandsliv med det Formaal at fremme det hidtil alt for mangelfulde indbyrdes Kendskab til de nordiske Lande og Folk, samt udvikle Forstaaelsen af deres fælles Interesser. I al sin Stræben bør Foreningen søge at styrke de nordiske Folks Samvirken indadtil og udadtil."

Da det jo ikke kan nægtes, at Kendskabet til Brødrefolkenes forskellige Forhold lader en Del tilbage at ønske, er det en selvfølgelig Opgave for en Forening som „Norden" at gøre sit til at sprede Oplysning; en nærliggende Maade at gøre dette paa er at lade de respektive Kontorer fungere som Oplysningsbureauer; dette er da ogsaa sket i ret stor Udstrækning. Foredragsholdere fra de andre Lande kan f. Eks. her faa alle nødvendige Oplysninger etc. Den danske Forening har ligeledes hjulpet til ved Arrangement af Indkvartering af Deltagere ved Stævner og Kongresser. Et særligt Speciale har den uddannet sig: hver Dag ankommer til Kontoret en stor Samling danske, norske, svenske og finske Aviser. En med Presseforhold kendt Mand gør heraf en Mængde Udklip, som han sender til Institutioner, for hvem det maatte have Interesse. Paa denne Maade har vi kunnet forsyne

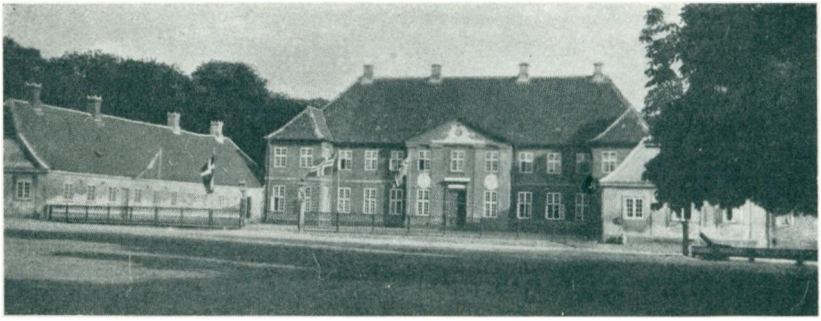

Hindsgavl Slot set fra Gaarden.

adskillige Institutioner og Virksomheder med Oplysninger, der har vist sig at være af Værdi for dem, og som Foreningen har hostet megen Tak for. Endelig kan i denne Forbindelse nævnes, at der i 1923 paa „Norden"s Initiativ oprettedes et Bureau for Göteberg-Udstillingen, som arrangerede Fællesrejser derop, skaffede Paslettelser etc.

III.

Men noget af det ypperste til at oge Kendskabet mellem Folkene indbyrdes er dog de *Studiekursus*, som nu siden 1921 har været afholdt af Foreningerne. Fra gammel Tid er der jo en smuk Tradition med de store nordiske Skolemoder, og Foreningerne har nu efterhaanden afholdt mange Kursus, ikke alene for Lærere, men ogsaa for Studenter, Mejerister, Journalister, unge Handelsmænd etc. Det begyndte med, at der i 1921 paa Buskerud Folkehojskole i det skonne Fiskum afholdtes et nordisk Studentermode, hvor i alt 59 Deltagere af begge Kon var modt. Den Linie, der blev lagt i Norge, fulgtes i 1922 af den danske Forening med dens Studenter-Kursus paa Hindsgavl Slot ved Middelfart.

Det bliver nodvendigt her at indskyde et Afsnit om *Hindsgavl*, eftersom dette herlige gamle Herresæde har faaet en fremskudt Plads i den danske Forenings Arbejde. Det stillede sig saa heldigt i 1922, at Foreningen kunde leje Slottet til sit Kursus, men siden da er der sket det, at Dodsboet Basse Fonss har solgt Slottet, Parken, samt 93 Td. Land Eng og Skov til et Aktieselskab, der saa igen lejer det ud til „Norden" og stiller det til Disposition for dens Formaal. Naar man startede dette Aktieselskab var det, fordi Foreningen „Norden"s Økonomi ikke paa vedkommende Tidspunkt tillod at kobe Slottet, men Meningen er da, at „Norden" ad Aare selv skal overtage Aktierne.

For den, der kender Stedet, vil det ikke være noget nyt, naar vi erklærer, at der næppe findes mange Steder i Danmark, der ligger skonnere end Hindsgavl. Fra Slottets Vinduer, fra Terrassen og fra den beromte Park, der efter i flere Aar at have væ-

ret vanrøgtet nu bliver underkastet en gennemgribende Restaurering, har man den skønneste Udsigt over Lillebælts stride Strømme, over mod Fænø med de skovklædte Skrænter, mod Jyllandskysten og ind i Kolding Fjord. Det er det mest sommersmilende danske Landskab, man kan forestille sig, saa typisk dansk, at det mere end noget andet Sted egner sig til at samle vore Brød-

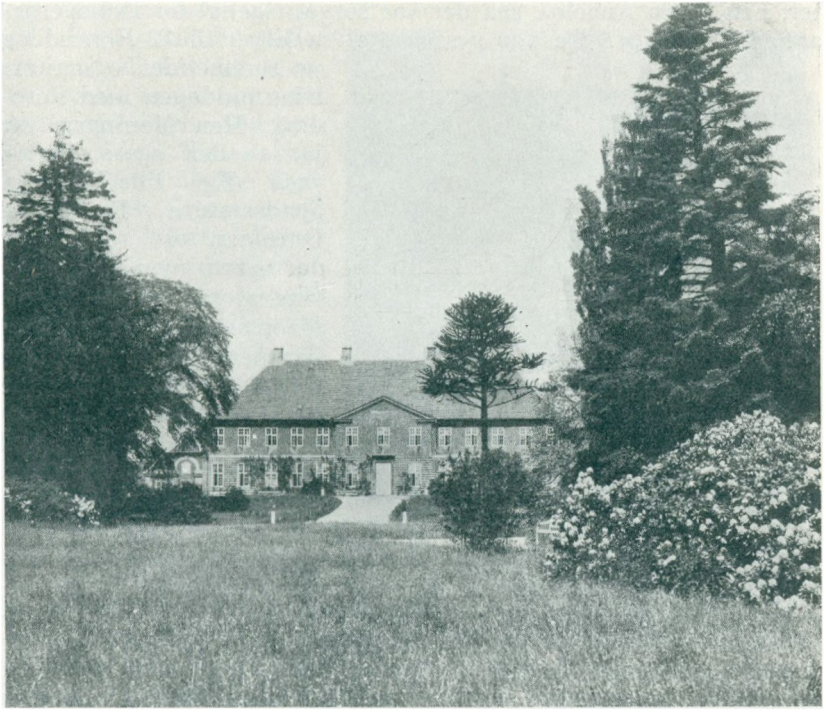

Hindsgavl Slot set fra Parken.

re og Søstre fra Nabolandene og give dem et Indtryk af Danmark udenfor København. Slottets gamle Historie, den hjemlige Hygge i Forening med den stilfulde Fornemhed i Arkitektur og Interior, den meget vidtstrakte, enestaaende smukke Park, der er fuld af de sjældneste, herligste Vækster, men til ikke mindre Glæde for Menneskenes Børn ogsaa mørke Nøddegange og alskens Smuthuller, — og endelig den lette Adgang til at foretage Udflugter og Sejlture i Lillebælt, til Fredericia, Kolding, Snoghøj, Skamlingsbanken og Sønderjylland — — alt dette bidrager sit til at gøre Hindsgavl til det ideelle Sted for nordiske Kursus og Møder, og der er ingen Grund til at nægte, at vi i den danske Forening er stolte af dette enestaaende Samlingssted for nordisk Samarbejde.

Der blev altsaa her først afholdt et Studenterkursus i 1922. Meningen med dette var at give Deltagerne et alsidigt Indblik i

dansk Historie, dansk Natur, Kultur og Samfundsliv fra 1864 og til Nutiden. Dette skete dels ved sammenhængende Forelæsningsrækker, hvori en Række af vore kendteste Folk paa de respektive Omraader gav Deltagerne Tværsnit af Udviklingen i nævnte Tidsrum, dels ved Enkeltforedrag om forskellige betydelige Mænd i Perioden. Men desuden var der Oplæsninger og Koncerter om Aftenerne (Adam Poulsen, Fru Betty Hennings, Fru Ellen Münter, Fru Petra Angelo), saa der var sørget rigeligt for Deltagernes aandelige Behov. De var sysselsatte fra Kl. 9 til 12 Formiddag og sommetider ogsaa om Eftermiddagen med Foredrag. Men Meningen var jo, at der ogsaa skulde være Tid til Badning, Spadsereture i Parken og Omegnen osv. Det blev der ogsaa, men den Erfaring gjorde vi, at der var *for* mange Foredrag. Det har nemlig vist sig baade i 1922 og ved de følgende Aars Kursus, at det personlige Samkvem paa Hindsgavl, den daglige, fortrolige Tale med os Danskere har været en næsten lige saa væsentlig Faktor som Foredragene. Hermed være ikke vi Danske fremhævet for vor Viden og Aandfuldhed, for selvfølgelig har vi haft lige saa stort Udbytte af at omgaas vore Frænder, som de forhaabentlig har haft af Samværet med os. Den Sommer 1922 staar stadig for os, der arrangerede dette Kursus, i et Rosenskær. Der var en Sang og en Ungdomsglæde over det gamle Slot, Parken genlød af muntre Stemmers Klang, sommetider noget sent ud paa Aftenen. Der var en festlig og smuk Tone gennem hele Perioden, som ikke behøvede nogen kunstig Stimulans. Hemmeligheden ved Hindsgavl er vist simpelthen, at man bliver *betaget* af Stedets Yndighed. Betegnende var den svenske Lektor, som paa en Sejltur fra Kolding til Hindsgavl pludselig og med dyb Bevægelse udbrød: „Herregud! hvad här är vackert." Intet kan maale sig med den Ladning Skønhedsindtryk, man faar slynget i Ansigtet, naar man kommer gennem Havestuen og gaar ud paa Terrassen!

Havestuen paa Hindsgavl.

Da „Norden" i 1923 indbød til Kursus igen, var det for Folkeskolelærere. Det var lagt an paa samme Maade som i 1922. Hensigten var den samme, men selvfølgelig tog man sig Erfaringerne ad notam. Morsomt var det at se Foredragsholdere fra sidste Aar komme igen med Glæde. Der var Folk som Højskolelærer Hans Lund fra Askov, (som ogsaa i 1924 har været der og gjort sig almindelig elsket), Museumsdirektør Francis Beckett, Højskoleforstander Alfred Povlsen, Lektor H. V. Clausen, Dr. Victor Madsen og Prof. Harald Høffding. Det var smukt at se Prof. Høffding

blandt Deltagerne; hans Glæde over igen at være mellem de Unge var oprigtig, og mangen Student og Lærer spadserede i Parken med den gamle elskelige Lærde, der ikke kunde andet end indtage alle.

Ved Lærerkursuset 1923 var der kommet et væsentlig Moment med, nemlig Undervisning i Dansk og Svensk. Allerede i 1922 havde Dr. Brøndum-Nielsen undervist i Dansk, men i 1923 dreves dette Studium mere intensivt. Deltagerne dannede smaa Studiekredse, som sad spredt rundt om paa Slottet og i Parken og læste; og disse Timer gav ikke mindst Udbytte. Ogsaa paa dette Kursus raadede den fornøjeligste Stemning; det var egentlig ikke at mærke, at det var lidt ældre Folk end Studenterne. I den Grad blev de foryngede og glade af Opholdet derovre. Der blev sunget og danset Folkedanse med utrolig Energi. Og ved Afslutningen viste det sig, at mange Venskabsbaand var knyttet mellem Kollegerne. Og morsomt var det, at et Selskab af alle Nationer fortsatte Bekendtskabet i den følgende September Maaned ved et Besøg paa Göteborg-Udstillingen.

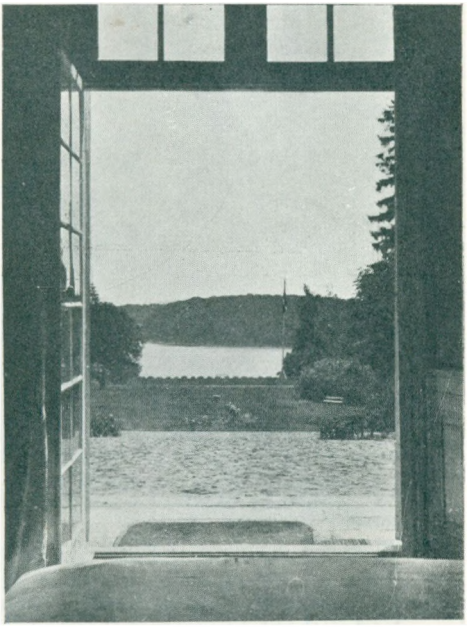

Udsigt mod Fænø fra Hindsgavls Havestue.

Og saa endelig det sidste Kursus for nordiske Gymnasielærere! Mere og mere faar man i vore Nabolande Øje paa Hindsgavl. Vi modtog i Aar ca. 90 Deltagere, men der havde meldt sig op mod 120, og til Trods for de mange Ombygninger og øvrige Forbedringer, der er sket derovre, kunde der daarligt rummes flere. Den pædagogiske Side af Kursuset var lagt an omtrent som de tidligere Aar. Efterhaanden skabes der jo en Tradition for, hvordan et Hindsgavl-Kursus skal foregaa. En ganske særlig Tone findes der, som Deltagerne som Regel straks falder ind i og bliver fortrolige med. Hvert Aar har der i Begyndelsen af Kursuset været afholdt en Tur til Sønderjylland for at stille Deltagerne, selvfølgelig især de Fremmede, Ansigt til Ansigt med Danmarks store nationale Spørgsmaal. Uforglemmelig var de to Dage i Sommer, uforglemmelig var den gribende Højtidelighed i Haderslev Domkirke, den hjertevindende Gæstfrihed hos vore Værter i Gram,

Rødding, Løgumkloster og Ribe. Vore nordiske Frænder blev bogstavelig talt modtaget med aabne Arme. Der er ingen Tvivl om, at der ligefrem raader en Længsel dernede efter dem. Det saa man ogsaa den 6. August under det historiske Møde i Graasten mellem Deltagerne i „Norden"s Delegeretmøde og Sønderjyderne. Det var virkelig et Møde mellem adskilte Brødre og Søstre. — Og noget, vi har kunnet iagttage hvert Aar, naar vi sejlede hjem til Hindsgavl fra denne Tur gennem Kolding Fjord, dødtrætte, men henrykte, er, at Deltagerne er bleven smeltet sammen med et Slag. Nu kender alle hinanden, og nu skal vi „hjem til Hindsgavl". For udenforstaaende vil det maaske lyde underligt, men faktisk kan denne Hindsgavlske Hjemmefølelse altid nøjagtig dateres fra denne Tur, hvorfor denne da ogsaa altid lægges lige i Begyndelsen af Kursuset. Og der er Tradition for, at Slottets hjemmeværende lille Flok modtager de hjemvendte med Fyrværkeri og Festlighed. Desværre vil det være umuligt at nævne alle, der ved Arrangementet af disse Ture og Hindsgavl-Kurserne overhovedet har hjulpet os med Raad og Daad, men vor Taknemmelighed mod dem er ikke mindre derfor.

Hindsgavl Slot badet i Sol.

Hermed mener vi, at have gjort Rede for Hindsgavls Betydning for den danske Forening. Men det bør ogsaa nævnes, at de Kursus, som af de respektive Foreninger har været afholdt for unge Handelsmænd, Journalister og Mejerister paa forskellige Steder i Norden, ikke bør stilles i Skygge af Lærer- og Studenterkurserne. De maa nødvendigvis have et snævrere, mere fagligt Tilsnit, og Deltagerantallene kan ikke blive saa store, men deres Betydning maa ikke undervurderes! Vi maa indskrænke os til at henvise til de Beretninger derom, som findes i hver Aargang af „Norden"s Aarbog og saa gøre Undskyldning, fordi vi har opholdt os saa længe ved Hindsgavl; det er nu engang saadan, at dette er den danske Forenings Hjertebarn, og hvad Hjertet er fuldt af, løber Munden over med.

IV.

Ligesom det jo er klart nok, at det for „Norden“s Idé og Arbejde har den største Betydning, at man faar Forbindelse tilvejebragt mellem den nordiske Ungdom — senere skal omtales andre Forsøg herpaa — saaledes kan der heller ikke være Tvivl om, at der i Spørgsmaalet om *Udveksling af Universitetslærere mellem nordiske Universiteter* ligger store Muligheder. Den danske Fore-

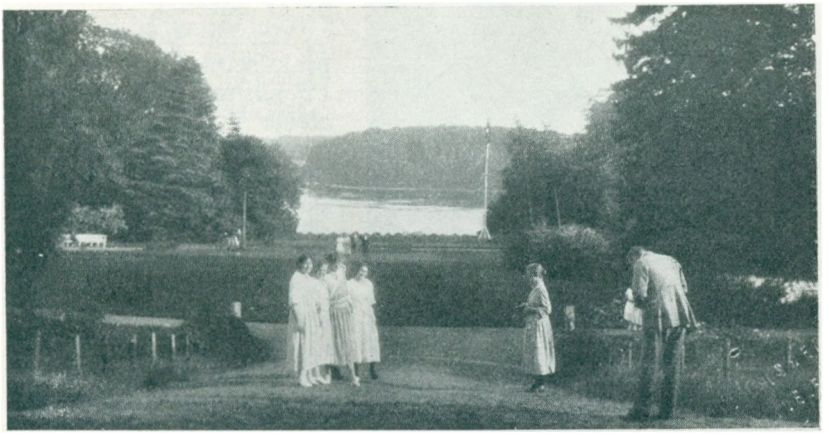

„Sol, Sommer og Studiner“. (Studenterkursus paa Hindsgavl 1922). Udsigt over Parken med Fænøsund og Fænø i Baggrunden.

ning begyndte med ved økonomisk Støtte fra Rask-Ørsted Fonden at indkalde Prof. Halvdan Koht til at holde Øvelser ved Københavns Universitet i Efteraaret 1921. Derefter fik Foreningen en Statsbevilling paa 6000 Kr. til samme Formaal, og i September og Oktober 1922 var den svenske Prof. Einar Löfstedt herovre for at læse over klassisk Filologi. Og senere har man kunnet indkalde saa ypperlige Videnskabsmænd som Prof. Eli Heckscher fra Stockholm og Prof. Bjørn Helland-Hansen fra Bergen samt den svenske Professor i Kirkehistorie Hjalmar Holmquist, der alle har vundet stor Paaskønnelse blandt Studenterne. I Anledning af Prof. Holmquist's Virksomhed har vi særlig smukke Breve baade fra Professoren og det teologiske Studenterraad, der vidner om stort gensidigt Udbytte. Paa lignende Maade har den svenske Forening med Støtte fra den Letterstedtske Forening kunnet indkalde Lektor Georg Christensen til Stockholm og den norske har kunnet foranledige Prof. Finnur Jónssons Indkaldelse til Kristiania, men desværre falder disse Bevillinger nu bort paa Grund af de daarlige Tider, vi lever i, men det maa haabes, at Virksomheden maa kunne genoptages hurtigst mulig.

Beslægtet hermed er „Norden“s Virksomhed paa Skolevæsnets Omraade. Dette er efterhaanden vokset saa stærkt, at der har maattet nedsættes særlige *Skolenævn* i de forskellige Lande. Og

Foreningerne har haft den Glæde at se de mest ansete Skolemænd i hvert Land beredvilligt stille sig til Raadighed; som Formand fungerer henholdsvis Rektor Chr. S. Mellbye (Norge), Generaldirektør Bergquist (Sverige) og Borgmester Kaper (Danmark). For disse som for Foreningernes Ledelse overhovedet har det længe staaet klart, at de vigtigste Opgaver vel nok ligger paa Skolevæsnets Omraade. Vi skal tillade os at pege paa, hvad der i saa Henseende er udrettet.

Et Hjørne af Havestuen paa Hindsgavl. Paa Billedet ses Kammersanger Ejnar Forchhammer og Frue.

Der har saaledes været praktiseret en udstrakt *Udveksling af Gymnasieelever* i danske og svenske Skoler, i mindre Grad mellem danske og norske, selvfølgelig af geografiske Grunde. Praksis er da, at f. Eks. nogle danske Gymnasiaster opholder sig et Par Dage ved den fremmede Skole; en af dem holder for deres svenske eller norske Kammerater et Foredrag over et historisk eller litterært Emne og afgiver, naar de kommer hjem en Beretning om Turen. De unge Gymnasiaster har paa denne Maade faaet knyttet adskillige Bekendtskaber og gjort mange Iagttagelser, hvilket ogsaa de aarlige Artikler herom i Aarbogen aflægger Vidnesbyrd om.

Foruden Udvekslinger af Højskolelærere og mangfoldige Foredrag og Oplæsninger i alle Landene for Skoleungdommen, (jeg erindrer blot om de Lørdag Eftermiddage om Vinteren, da vi har Paladsteatret propfuldt af Skolebørn til Filmsforedrag) er det især det vigtige Spørgsmaal om *gensidige Skolerejser og Skolestævner*, som har beskæftiget de respektive Skolenævn. Saadanne Rejser — f. Eks. en Klasse under en Lærers Ledelse — er et betydningsfuldt Led i Arbejdet for Udbredelse af Ungdommens Kendskab til de andre Lande. Det vil da let forstaas, at det har været Foreningernes forste Opgave at faa Billetpriserne paa Jernbane og Dampskib nedsat. Det er bedst lykkedes i Norge og Danmark, og det er nu saadan, at norske Børn kan rejse fra Kristiania til København og tilbage pr. Skib for 20 Kr. og svenske Børn fra Göteborg til Frederikshavn og omvendt for 6 Kr. Paa de dan-

ske Statsbaner gælder en Nedsættelse paa 50 pCt. for Børn af alle tre Nationer, naar de er paa Skolerejse med en Lærer.

Den danske Forening har etableret et Skolerejsebureau med Kommunelærer A. Kjelberg som Leder. I Forbindelse hermed er sørget for Indkvarteringsspørgsmaalet i København ved, at man har oprettet et „Skolerejseherberg“ paa en af Kommuneskolerne, hvor i Sommertiden to store Gymnastiksale er indrettet til Sovesale med ialt ca. 80 opredte Senge. Her kan Eleverne overnatte mod en mindre Betaling samt faa Morgen- og Aftensmad til yderst billig Pris. I denne Sommer har det været besøgt af ca. 1000 Børn. Og som naturligt er, tænker vi nu paa at oprette lignende Herberger i andre Dele af Landet, saaledes som det allerede findes i betydeligt Antal i Norge og Sverige.

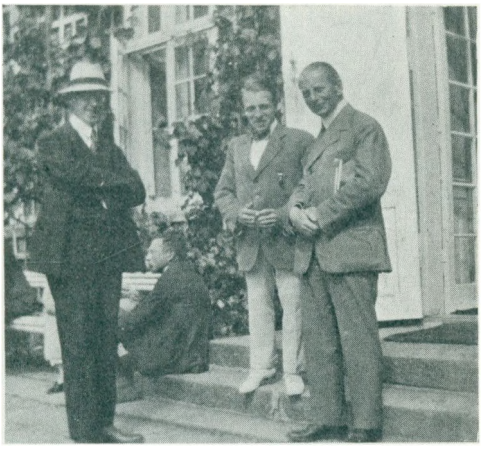

En lærd Gruppe: Litteraturhistorikeren Georg Christensen, Filologen Holger Sandvad og Svenskeren, Lektor Kruckenberg, der taler lige saa godt Dansk som Svensk. (Lærerkursus paa Hindsgavl 1924).

I Maj 1923 afholdt den danske Forening det *første nordiske Skolebørnsstævne* i København, som blev efterfulgt af et lignende i Kristiania i Sommer, og det kan forudses, at der vil blive arrangeret et i Sverige i 1925. Det var en ret storstilet Tanke, den at søge tilvejebragt Forbindelse og dermed forhaabentlig Venskab mellem ialt 800 nordiske Børn, og det kan ikke nægtes, at der var mange Vanskeligheder ved Arrangementet. Heldigvis tog de danske Værter mod Børnene med aabne Arme, ja, der meldte sig endog 600 Hjem, skønt vi „kun“ havde Brug for 400. Vanskeligheden var derfor ikke at finde, men at udvælge Hjemmene, og — hvad der næsten var det sværeste — at trøste de Børn, som ingen Gæst fik. Børnene blev overvældet med Gæstfrihed i København, Tivoli og Zoologisk Have aabnede deres Porte for dem, Frederiksberg Kommune inviterede det sidste Sted paa Chokolade og Frokost, Det kgl. Teater og Kapel arrangerede en Eftermiddagsforestilling, og i Raadhushallen holdtes en storstilet og prægtig Fest arrangeret af Københavns Kommune, og meget, meget andet. Men mere end de officielle Festligheder betød dog det personlige Samvær, og vi har Beviser nok paa Frugterne heraf. Det skete saaledes en Dag, at nogle danske Værter kom aldeles fortvivlede og meddelte, at de havde mistet deres lille norske Pige;

hun var bleven borte for dem, og deres Angst kendte ingen Grænser; men da vi ved Politiets Hjælp havde fundet hende, var Gensynet mellem dem aldeles uforglemmeligt. De *fløj* i hinandens Arme og bogstavelig talt græd af Glæde. Spændingen havde været *for* voldsom paa begge Sider. Den Scene vil vi aldrig glemme. Ligeledes hændte det i Sommer, da der skulde være Skolebørnsstævne i Kristiania, og Deltagerlisterne fra Danmark forlængst var overtegnet, at en Sporvognskonduktør kom op paa „Norden"s Kontor og bad saa indstændigt, om hans lille Pige ikke maatte komme med. Det syntes ham ganske nødvendigt, for i 1923 havde han haft en lille svensk Pige i Indkvartering, og de to Smaapiger var nu bleven Perlevenner og havde flere Gange besøgt hinanden, og endelig havde de svenske Forældre aflagt Besøg hos de danske. Nu vilde han saa gerne have et lignende Forhold i Stand med Norge. Og hvor var det svært at sige nej til alle de Drenge og Piger, som kom op paa vort Kontor i Sommer efter Fristens Udløb og bad om at maatte komme med. Deres Skuffelse var næsten paa Grænsen af Graad. Saadanne Oplevelser er det, der giver Anstrengelserne deres Løn, og vi nærer ingensomhelst Tvivl om disse Skolestævners uhyre Betydning for Børnene og Hjemmene. Og interessant var det at se, at det var Hjem fra alle Samfundsklasser — lige fra Grossereren og Fabrikanten til Arbejderen.

Prof. Vilh. Andersen og Hindsgavls Køkkenpersonale (1924).

Endnu en lærd Gruppe: Lektor H. V. Clausen i Samtale med den svenske Lektor Hjalmar Alving.

V.

Hermed maa vi forlade den mere „festlige“ Del af „Norden“s Virksomhed for at gaa over til at omtale nogle Grene heraf, som i lige saa hoj Grad har offentlig Interesse. Det har straks fra første Færd staaet Foreningerne klart, at *Spørgsmaalet om danske, norske og svenske Statsborgeres Stilling til den i vedkommende Land gældende Lovgivning* burde tages op til Behandling. Paa

Deltagerne i Skolebørnsstævnet 1923 samlet paa Københavns Raadhus.

mange Omraader, f. Eks. Sygeforsikring, Alders- og Invaliditetshjælp og Barneforsorg, vil en gensidig Lovgivning være af Betydning. Herom har de respektive Foreninger sendt Regeringerne udførlige Redegørelser og Forslag, der gennemgaaende er blevet mødt med Velvilje. I al Fald er Sygeforsikringsspørgsmaalet bleven behandlet paa det nordiske Sygeforsikringsmøde i Efteraaret 1923 og er i gode Hænder, medens Sagen om Barneforsorg i Øjeblikket hviler — det drejer sig om Bidrag fra Fædre boende i et andet nordisk Land end Moderen; Foreningerne har anmodet Regeringerne om indbyrdes Forhandling for at fastslaa Regler for at Bidrag, som er paalagt Myndigheder i det ene Land, kan opkræves i de andre Lande. Der synes imidlertid at være visse Vanskeligheder fra norsk Side, hvorfor der hidtil intet Resultat er naaet.

Ligeledes har Foreningerne henvendt sig til Regeringerne for

at bede disse have deres Opmærksomhed henvendt paa Ønskeligheden i at faa tilvejebragt *ensartede Regler for Inddrivelse af Stats- og Kommuneskat*, samt at søge raadet Bod paa, at der i ikke faa Tilfælde praktiseres Dobbeltbeskatning, hvilket har uforholdsmæssigt Skattetryk til Følge. Vi har Grund til at tro, at Regeringerne vil imødekomme disse Ønsker. For at have et fast Grundlag for Bedømmelsen af Spørgsmaal angaaende en i vedkommende Land boende Statsborger fra de andre Lande og hans Stilling til den sociale Lovgivning i det hele, har man i den norske Forening paabegyndt Udarbejdelsen af en Statistik over de talrige svenske Befolkningselementer i Norge, og det er Meningen at lave en lignende i de andre Lande.

VI.

Foreningerne har hidtil hvert Aar udsendt en *Aarbog*, der er en righoldig Kilde til Oplysning om det nordiske Samarbejde, og efterhaanden vil Aarbogen forhaabentlig blive en Kildesamling, som ikke kan undværes. Der findes i hver Aarbog en Aarsberetning fra Foreningerne, ordnet efter de forskellige Virksomheder, dernæst en Rubrik kaldet „Fra Nordens Arbejdsfelt" indeholdende Artikler skrevne af Deltagere i de forskellige Kursus og Stævner, som Foreningerne har arrangeret i det sidste Aar, friske og fornøjelige Beretninger, som giver levende Indtryk af det, de skal. Her skriver Folk lige fra Professorer til Gymnasiaster, og skal man dømme efter disse Artikler saa vel som efter dem, der næsten altid fremkommer i Dagspressen efter saadanne Kursus og Møder, saa har det ingen Nød med det fremtidige nordiske Samarbejde. Endvidere bringer Aarbogen Nekrologer over betydelige Mænd i alle Landene, samt Oversigter over Landenes politiske og økonomiske Stilling i vedkommende Aar, Artikler, hvori man altsaa paa en nem Maade kan faa Oplysninger om Handelsbalancens Stilling, Forholdene paa Arbejdsmarkedet, Bankstatus, Arbejdsløshed etc., altsammen omhyggeligt dokumenteret, endvidere en kort Oversigt over Aarets Høst af Love og meget andet. Og endelig findes til sidst en Beretning om, hvad der har været af nordisk Samarbejde i Form af Regeringsforanstaltninger eller Forhandlinger, altsaa hvad man kunde kalde officielt nordisk Samarbejde; men ogsaa korte Redegørelser for faglige Møder inden for alle mulige Brancher af Erhvervslivet, Idræt, Videnskab, Kunst, Litteratur etc. — Men det vægtigste Parti af hver Aarbog er forbeholdt større eller mindre Artikler om nordiske Forhold. Det ligger langt fra os at hævde, at alt her er fortrinligt, men vi vil dog henlede Opmærksomheden paa saa ypperlige Arbejder som f. Eks. den nævnte Afhandling af Alex. Foss om „Selvstændighed og Samarbejde" (1920), Otto Himmelstrup og Madsen-Mygdal „Dansk Landbrug" (1920), Ingeniør Sven Lübeck „Nordens Kraft- och Bränslefrågor" (1920), forskellige Undersøgelser i samme Aargang om

nordiske Universitets- og Skoleforhold, Nils Lithberg „Nordisk Folkelivsforskning“ (1921), G. Wiesener „Nordiske Statsborgeres Stilling i de tre Landes sociale Lovgivning“ (1921), hvortil vi henviser for denne Artikels Kap. 5's Vedkommende. Endvidere P. Munchs Redegørelse for de nordiske Staters Forhold til Folkenes Forbund (1921), Redaktør, Dr. Verner Soderbergs interessante og

Frivilligt Drengeforbunds Opvisning paa Stadion for Deltagerne i Skolebørnsstævnet i København 1923.

til Tider gnistrende morsomme Artikel om moderne Avisteknik (1921), Dommer Bechmanns samlede Redegørelse for den nordiske Fælleslovgivnings Historie (1921), Adolph Jensens Afhandling om Forligsmandsinstitutionen (1922) samt baade fagligt og alment saa interessante Ting som: Axel F. Enström „Det nordiska samarbetet såsom arbetsekonomi“ (1923), Sven K. Stockman „Det nordiska vareutbytet efter världskriget“ (1923), J. C. Christensen „Det danske Hedeselskab“, Martin Hammerich „Sønderjylland efter Genforeningen“ (1923); og fra den nylig udkomne Aarbog 1924 vil vi fremhæve de kloge Ord, som Prof. Eli Heckscher har skrevet om det nordiske Samarbejdes „innebörd“, der paa en ejendommelig Maade suppleres af Fru Dr. Valfrid Palmgren Munch-Petersens „Tankar i skandinaviska frågor“, en impulsiv og skarpt iagttagende Artikel. Men Prisen i Aar bæres vistnok af Lektor H. V. Clausens Foredrag fra Hindsgavl-Kursus'et 1923 om dansk Natur. Sjældent har man paa Tryk læst en saa skøn Lovprisning af vort Land sammen med en saa udtømmende topografisk Ana-

lyse. Intet heri er kedeligt, hvad man kunde frygte paa Grund af Emnets Natur, men her er en Mand, som kender sit Land af Selvsyn fra utallige Fodvandringer og Studier (man læse blot hans „Studier over Danmarks Oldtidsbebyggelse"), som kan se Skønheder overalt, og overalt, hvor han ikke selv synes at eje Ord nok,

Deltagerne i det af „Norden" arrangerede nordiske Folkemøde i Herthadalen 6. Juli 1921 samlede paa Torvet i Roskilde. I Forgrunden til højre ses to af Hovedtalerne, Statsministrene N. Neergaard og Gunnar Knudsen.

lader han en Digter springe ind med et Citat. Man faar ikke statistiske Oplysninger om Skovbrug og Engvanding eller om Hedeopdyrkning, men man faar sig et forfriskende Bad i dansk Natur.

Om Aarbogens Skæbne i de kommende Aar har der været nogen Diskussion inden for Foreningen, og det er muligt, at den vil blive fortsat under en noget anden Form end hidtil; men at „Norden" med sin mangeartede Virksomhed maa have et Organ, er ganske givet, og man ser da ogsaa, at Aarbogen stadig er bleven mere og mere søgt som Kilde til Kendskab til nordiske Forhold.

I længere Tid har man i Foreningerne arbejdet paa Udgivelsen af en nordisk *Forvaltningshaandbog* under Ledelse af Departementschef Adolph Jensen, Bureauchef Carl Platou og Docent Nils Herlitz. Der har været mange og kedelige Forhalinger af denne Sag, men nu er der Grund til at tro, at den vil glide; at et saadant Værk vil gøre sin Nytte, f. Eks. inden for Administrationen, er givet. Man behøver blot at tænke paa, hvor uhyre Forvekslings-

muligheder der er mellem de danske og de svenske Titler og officielle Benævnelser*) for at erkende, hvor stor Brug der er for en saadan Fremstilling.

Under Udarbejdelse er ligeledes en *Haandbog over Næringsorganisationer og Fagskoler*, samt en haardt tiltrængt *nordisk Sangbog*. Et ræsonnerende *Katalog over dansk, norsk og svensk Litteratur* er udkommet i 1921 og er fordelt til Biblioteker, Seminarier, Højskoler og andre Læreanstalter, for derved at bane Vej til Almenheden for et udvidet Kendskab til Nabolandenes Litteratur og skabe yderligere Interesse derfor. Og selvfølgelig foreligger der flere andre Planer for Fremtiden, men vi skal lade det være nok hermed.

VII.

„Norden“ har haft den Glæde, at vide Kredse af Erhvervslivet og andre Grene af Samfundslivet har ydet Foreningerne deres Støtte i Form af aarlige Bidrag. Det er jo nemlig saadan, at en Virksomhed som denne, der spænder saa vidt, behøver Penge til Driften, og disse kan ikke komme ind i tilstrækkeligt Maal, naar det personlige Kontingent kun er 3 Kr. aarlig. Virksomheder og Institutioner kan da blive Medlemmer for et aarligt Bidrag af en eller flere Portioner à 50 Kr., og heldigvis synes der som sagt hidtil at have været en stærk Interesse for „Norden“ i vide Kredse. Man har været vidtskuende nok til at se, at der her gøres et Arbejde, som betyder saa umaadelig meget, selv om Resultaterne maaske ikke foreligger hverken i Dag eller i Morgen. Naar vi har sendt vore Avisudklip til forskellige Institutioner og saaledes har vist, at vi staar til Tjeneste for dem, saa har vi ofte haft den Glæde at modtage saadanne Institutioners og Virksomheders Indmeldelser til Gengæld. Og det skal ikke nægtes, at vi halvvejs betragter dette som en Forudsætning.

Vi vil gerne have Lov til at fremhæve dette: „Norden“ har Betydning for alle i dette Land, selv om maaske ikke alle kan fatte det. Men der er her Tale om noget dybere end almindelig dagligdags høflig Interesse, der er her Tale simpelthen om en stor og vidunderlig Idé, der allerede *er* praktiseret og har Bud til alle og derfor fortjener Støtte. Efter 5 Aars Virksomhed har vi indladet denne til Doms, og Spørgsmaalet er da: skal og kan der fortsættes? Hertil svarer Foreningerne ubetinget Ja, og Beviserne herfor er at søge i de aarlige Beretninger og delvis i denne Artikel. Men Foreningerne er endvidere blevet klare over, at de staar paa en Skillevej, ogsaa i økonomisk Henseende. De, der for Tiden arbejder med Problemet nordisk Samarbejde, som forekommer nogle at være en Utopi, de er uforbederlige Realister og er nødt til at tage økonomiske Problemer for ogsaa. Det er nemlig ganske givet,

*) Jfr. Valfrid Palmgren Munch-Petersen: „Titlar och Ämbeten i Sverige och Danmark“. Nordisk Tidsskrift 1919.

at „Norden" maa skaffe sig en bredere Basis. Det bliver nødvendigt at faa Befolkningen ude i Landene med i Arbejdet, som — det skal vi ikke fragaa — hidtil nok saa stærkt har været koncentreret om de nordiske Hovedstæder. Dette er ogsaa nødvendigt af økonomiske Grunde, eftersom de Erhvervskredse, hvorfra Kimene til „Norden" udgik, paa Grund af Tidernes Tryk ikke kan vedblive

Kronprins Gustav Adolf af Sverige, Medlemmer af „Norden"s Bestyrelser med Damer samt Foredragsholdere ved „Norden"s „Studievecka" i Helsingborg 1922. Fra venstre til højre: Borgmester Rååth, Helsingborg, Landshøvding de la Gardie., Fru Dr. Valfrid Palmgren Munch-Petersen, Prof. Aage Friis, Generaldir. Koefoed, Grosserer Tilly, Helsingborg, Konprinsen og Prof. Francis Bull. Til højre. Prof. Edv. Lehmann, Friherre L. de Geer, Borgm. Christensen, Helsingør og Prof. J. Munch-Petersen.

med de store Tilskud. Og endelig har Foreningerne særlige Forpligtelser over for den større Befolkning, idet de nylig har faaet en Understøttelse fra det svenske Lachmannske Fond.

Det bliver da følgelig Foreningernes nærmestliggende Opgave — foruden at fortsætte de allerede paabegyndte Opgaver — at iværksætte et Agitationsarbejde i alle Landene *samtidigt*. Her skal selvfølgelig, som i alt det øvrige, Island ogsaa være med — en islandsk Forening „Norden" dannedes 1922 (Spørgsmaalet om Optagelse af en finsk Forening er endnu svævende). Man har tænkt sig, at der i Provinsbyerne skabes lokale Afdelinger af „Norden", samt at de enkelte Komitéer træder i Forbindelse med de tilsvarende Komitéer i de andre Lande for derved at skabe et stærkere lokalt Samarbejde. De enkelte Organisationer og Institutioner inden for saadanne Byer eller Kredse skulde da knytte Forbindelse med hinanden, som f. Eks. Handels-, Haandværker- og Turistforeninger og navnlig Skolerne. Man kunde da f. Eks. tænke sig Aarhus og Göteborg som saadanne Broderbyer. Deres Bestyrere kunde da træde i indbyrdes Forbindelse, lade sig repræsentere hos hinanden ved festlige Lejligheder og de forskellige Myndigheder og

Institutioner skulde ligeledes mødes af og til, udveksle Erfaringer og lære af hverandre. Man behøver blot at pege paa det allerede blomstrende Samkvem mellem Helsingør og Helsingborg, hvor Idéen er vokset frem af sig selv. Men det er jo iøvrigt klart, at sligt ikke kan eller skal opnaas ved Tvang, men det vil sikkert være muligt at finde et Arbejdsgrundlag her.

Man vil maaske nu forstaa, at denne Artikel ikke fremkommer uden en bestemt Hensigt, nemlig at sprede Kendskab til „Norden“ *netop nu*, da dette Udvidelsesarbejde forestaar, og det er da vort Haab, at vi med disse Linjer har kunnet give nogle positive Oplysninger og dermed hverve nye Venner af „Norden“.

To islandske Kvinder i Kursus'et paa Hindsgavl.

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF
JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

NOVEMBER
1 9 2 4

INDHOLD

SOPHIE PETERSEN:
MADEIRA

JOHANNES VEJLAGER:
DANMARKS GENFORENINGS MINDESMÆRKER

PETER de HEMMER GUDME
ZIONISMEN OG DET JØDISKE PALÆSTINA

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

MADEIRA

AF

LEKTOR CAND MAG. SOPHIE PETERSEN

Sophie Petersen, Lektor, f. 1885, Student, cand. mag. Jan. 1911. Underviste fra 1911—1920 ved flere private højere Pigeskoler i København. Udnævntes i 1920 til Lektor ved Statsskolen „Nørre Gymnasium". Er Forfatter til en Gymnasielærebog i Geologi og en Række populære Artikler af geologisk og geografisk Indhold i Tidsskrifter og Blade. Har taget Del i Arbejdet inden for „Danmarks kristelige Studenterforbund", er Bestyrelsesmedlem af „Udvalget for Grønlands Kirkesag". Har igennem en Aarrække foretaget Rejser til Udlandet og besøgt bl. a. Lapland, Montenegro og paa to Rejser Grønland.

Da det i de sidste Aar adskillige Gange er hændt, at danske, enkeltvis eller i Rejseselskaber, har besøgt Madeira, og kommende Tider sikkert vil drage endnu flere dertil, kan det maaske være af Interesse at høre lidt nærmere om denne ejendommelige lille Ø „Oceanets Perle".

Øgruppen Madeira bestaar af Hovedøen Madeira, der er paa Størrelse med Falster, den noget mindre Porto Santogruppe og de tre Desertasøer, der paa Grund af Vandmangel er helt ubeboede.

Madeira ligger ud for Marokkos Kyst mellem Azorerne og de kanariske Øer paa 33° n. Br. og omkring 17° v. L. Gr.

Kommer man nord fra, f. Eks. med et Skib fra Lissabon, ser man efter 2 Døgns Sejlads først Porto Santogruppen dukke op af Havet og noget senere Madeiras sønderrevne stejle Nordkyst, i klart Vejr ses tillige den høje, takkede Bjergryg, som strækker sig gennem Landet fra Vest til Øst; men oftest er den skjult af Taagemasser.

Skibet sejler saa omkring Øens langstrakte Østende, som er stærkt sønderskaaret af den voldsomme Brænding, og gaar langs Sydkysten ind i den aabne Bugt ved Funchal, Øens Hovedstad. Ganske overraskende virker Sydkystens Farverigdom, der skyldes dens geologiske Bygning: mørke Lavalag veksler her med ildrøde Askelag og blodrøde Tuflag.

Madeiragruppen er nemlig helt igennem opbygget af vulkanske Lag. I en fjern Jordperiode, Tertiærtiden, var der paa Madeira to lange Rækker af Vulkaner, der i vest—østlig Retning strakte sig gennem Øen, hvis højeste Toppe (f. Eks. Pico Ruivo, 1859 m) hører til den nordligste af disse Rækker; i den sydøstlige Del af Øen findes et enkelt velbevaret Krater fra den sydlige Række, og i den sydvestlige en Del Enkeltvulkaner. Fra disse Vulkaner strømmede Lavaen ud mod Nord og Syd, især fra den nordlige højeste Række, og dannede de Jordlag, som vi nu ser allevegne paa Øen; i Nutiden er den vulkanske Virksomhed forlængst ophørt, svage Efterdønninger fra den mærkes i Form af Jordskælv, der f. Eks. i 1748, 1755 (det berømte Lissabonjordskælv) og 1816 har gjort stor Skade paa Øen.

Senere har det rindende Vand udmodelleret Øens nuværende Overflade og blandt andet dannet de mægtige Kedeldale „Currals", som findes flere Steder paa Øen; Floderne har alle et meget stærkt Fald og løber i dybe, mørke Kløfter. Terrænet er overalt meget ujævnt og ufarbart, da de faa i de senere Aar anlagte Køreveje efter Republikens Indførelse ikke holdes vedlige og er meget forfaldne.

Madeira er særlig berømt for sit udmærkede milde og forbavsende ensartede *Klima*. Øen ligger omspændt af den kanariske Strøm, en Gren af Golfstrømmen, som fra Azorerne gaar over mod Vestafrikas Kyst. Den fremherskende Vind er Nordøstpassaten, der blæser hele Aaret rundt; dens Virkninger svækkes dog noget af de vekslende Land- og Søbriser, kombinerede med Bjerg- og Dalvinde, der skyldes den forskellige Opvarmning af Land og Hav paa Døgnets forskellige Tider. Om Dagen opvarmes Landet hurtigt, men afkøles til Gengæld om Natten meget stærkt, det omvendte er Tilfældet med Havet.

Paa Øens Sydside, omkring Funchal, vil man i Almindelighed tidligt om Morgenen have klart Vejr over Land, mens mægtige Skybanker ligger ude over Havet, saa begynder Søbrisen ved 8—9-Tiden og varer til Kl. 4 om Eftermiddagen og blæser fra Havet op gennem Dalene mod Højlandet. Ind over Land danner sig nu Skyer, der hænger helt ned til 6—700 m's Højde; hen paa Aftenen bliver det køligt og klart over Land, og Vinden blæser nu den modsatte Vej, Taagen forsvinder, og Natten er stjerneklar.

Paa Øens Nordside har Passaten stærkere Overvægt end de skiftende Vinde. Om Dagen er Dalvinden forstærket af Passaten og er stærkere og fugtigere end mod Syd, hen paa Eftermiddagen danner der sig mægtige Taagemasser helt ned til 200 m's

Højde, henad Aften kommer der ofte Regn, og Natten er ofte ikke stjerneklar.

Gennemsnitstemperaturen er i Funchal for Vintermaanederne 16 ° C., for Sommeren 22 ° C. Nedbørsmængden er 688 mm, fordelt paa ca. 78 Regndage, væsentlig fra Oktober til Marts.

Undertiden blæser en hed, tør Ørkenvind, *l'este*, som kommer fra Sahara og medforer Sand- og Støvmasser.

Madeiras Klima er i sig selv gunstigt for *Plantevæksten*, og

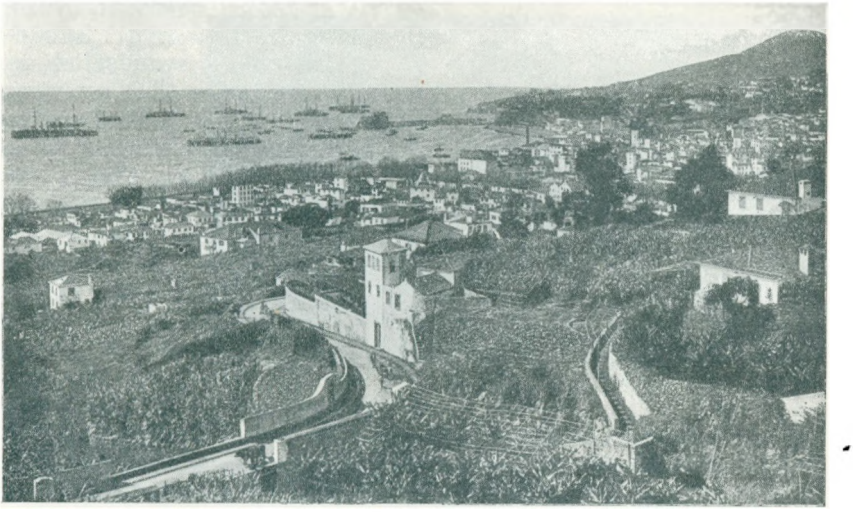

Funchal.

Mennesket har yderligere hjulpet derpaa gennem store kunstige Vandingsanlæg.

Naar man sejler langs Kysten, ser man overalt Skraaningerne lagt i Terrasser og opdyrkede med eller uden kunstig Vanding. Man kan let kende de to Slags Kulturland fra hinanden; de vandede Marker, som dyrkes Aaret rundt, har et frisk grønt Udseende, mens den uvandede Jord, som kun tillader een Afgrøde om Sommeren efter Hvedehøsten, der finder Sted ved Tørtidens Begyndelse, ligger hen gul og tør.

Den kunstige Vanding finder Sted gennem Kanaler, *Levadaer*. Disse begynder oppe i Højlandet, hvor de optager Vandet fra Bjergbække, der staar i Forbindelse med Kilder, som næres af den store Regnmængde, der i Vinterhalvaaret falder i Bjergene. Levadaerne er indhuggede i Fjeldsiderne og føres ofte gennem Tunneller (furos). Anlægget af Tunnellerne har ofte forvoldt de portugisiske Ingeniører store Vanskeligheder, da de ikke altid regnede tilstrækkeligt med Vandets Ulyst til at løbe opad, og borede Tunnellen for højt oppe!

Fra de store Levadaer fordeles Vandet til de mindre og derfra

til de enkelte Ejendomme, Ledningerne følger Vejene, og Vandet ledes gennem en Aabning i Havemuren ind i den enkelte Have; man opstiller en primitiv Spærring og kontrollerer Tiden paa et Timeglas, naar dette er udløbet, flyttes Spærringen til den næste Ejendom.

Jorden er anlagt i Terrasser, der overrisles med det tildelte Vand, som fordeles ved Spærringer og Gravninger, mens det overflødige Vand opsamles i en Cisterne i den øverste Del af Ejendommen. Hvad der er mindre hygiejnisk er, at Levadaerne ogsaa bruges til Vask, som Spildevandsafløb og til Forsyning med Drikkevand.

Terrassekultur.

Paa den vandede Jord dyrkes især Sukkerroer og Banan indtil 400 m's Højde; Sukkerrørene plantes i Rækker og hyppes, i Renderne vokser Bananplanterne, og i Mellemrummene mellem dem plantes ofte Vin, der slynger sig op ad Stænger, forbundne foroven med Tværstænger, saa at der dannes et luftigt Maskenet over Haven. Under de højere Planter vokser Bønner, Majs, Græskar, Batater, Taro, Tomat og i Udkanten af Haven dyrkes Frugttræer: Figen, Fersken og Oranger.

De mange Villahaver, Quinta'er, i det vandede Kulturland med deres store Blomsterrigdom, hvor tropiske og subtropiske Vækster findes i rig Fylde, bidrager til at forøge det Indtryk af overvældende Yppighed, som man især faar ved at færdes paa Madeiras Sydland: Skarlagensrøde Bougainvilleaer, dybtblaa Hortensier og Agapantus, Pelargonier og Fuchsier findes overalt i Haverne i vældige Mængder. Af Træer ser man ægte Kastanje, Eucalyptus, Pinje, Cypres, Palmer, Magnolier, det kanariske Laurbærtræ og pragtfulde træagtige Bregner.

Haverne langs Hovedvejene er omgivet af høje, hvidkalkede Mure, der spærrer al Udsigt og faar Vejen til at ligne en Gade, ofte ligger ogsaa her Tværstænger over Vejen til Vindyrkning, men nedover de hvidkalkede Mure hænger pragtfulde røde, gule eller blaa Blomster i yppig Mængde.

Dyreverdenen paa Madeira er meget sparsom, de fleste Pattedyr er indført fra Europa; men der findes en Del meget sjældne Snegle og Sommerfugle, saakaldte „endemiske" eller stedegne Arter, d. v. s. Former, som kun findes dèr paa Øen og er Rester af en tidligere

Dyreverden, som fandtes, dengang Øgruppen i tidligere Jordperiode var sammenhængende med et større Landomraade.

Af Fugle træffes vilde, grønne Kanariefugle, Mursvaler og Klippeduer, overalt myldrer det med smaa vævre Firben, som ogsaa er endemiske, og en sydamerikansk Myre er indtil 400 m's Højde en slem Plage i Haverne.

Madeira, der allerede kendtes af Oldtidens Fønikere, er efter et engelsk Sagn blevet besøgt af irske Munke i det 6te Aarh.; efter et andet engelsk Sagn er Øen blevet opdaget af et Par unge Englændere, Robert Machim og Anna Arfet, som i 1344 flygtede fra Edvard III.s Hof paa Grund af et Kærlighedseventyr og af Storme blev slaaet ind paa den ubeboede Ø i Atlanten.

Gadeparti fra Funchal.

Øens virkelige Opdager er dog Portugiserne Zargo og Vaz, som i 1419 kom til Madeira, afbrændte Skovene og fik Øen som Len. Prins Henrik Søfareren interesserede sig meget for Øen og indførte først Sukkerrøret dertil fra Sicilien og senere i 1460 Vinstokken fra Kreta.

Øens *Befolkning* er en Blanding af Portugisere, Maurere og den indførte Slavebefolkning, som bestaar af Negre og Guancher, Urbefolkningen paa de kanariske Øer.

Øen er en Koloni under den portugisiske Republik, og dens Embedsmænd er saa vidt muligt indfødte fra Madeira. Dens Indbyggerantal er 170,000, hvoraf ca. 50,000 bor i Funchal.

De vigtigste Næringsveje er Landbrug, lidt Fiskeri og Sukkerindustrien, af Husflid spiller Brodering og Kurvefletning stor Rolle.

Handelen og Hotelvirksomheden er i Hænderne paa Udlændinge, især Englændere. Der udføres Vin og til Portugal Sukker. Befolkningen er meget fattig, og der er stor Udvandring til Sydamerika. Tidligere var Madeira et yndet Opholdssted for Tuberkuløse, de kom sig tilsyneladende dernede, men det var i Virkeligheden en Forkælelse, ikke en varig Helbredelse.

Det første Syn, der møder en, naar man paa en større Damper kommer ind i Bugten ved Funchal, er en Mængde smaa Baade, som kommer ud og omringer Skibet. I Baadene befinder sig dels Folk, der falbyder Frugt, Kurvemøbler og Broderier, dels en Mængde nøgne, solbrunede Drenge, der ivrigt opfordrer de rejsende til at kaste Sølvmønter i Vandet, som de saa dykkende henter op igen, alt ledsages selvfølgelig af den Hylen og Skraalen, der er karakteristisk for Sydlændingen. Funchal er et meget vigtigt Kuldepot, som derfor næsten daglig har Besøg af Dampere, der skal til Sydamerika eller Afrika.

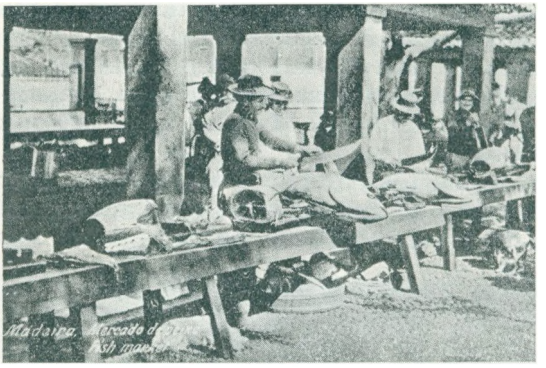

Fisketorvet i Funchal.
Den udstillede Fisk er især Thunfisk.

Er man kommet i Land, opdager man straks, at man skal passe paa, naar man gaar: Funchals Gader er brolagte med smaa runde, glatte Lavasten, som man kun kan bevæge sig frit paa, naar man har Gummifodtoj. Byen er bygget op ad Fjeldsiderne og ser pragtfuld ud, især om Aftenen, naar de mange Lys er tændte. 635 m over Byen, oppe paa en Fjeldafsats, ligger en lille Landsby, Monte, i hvis Kirke Kejser Karl af Østrig er begravet. I Monte findes et udmærket Hotel med en yppig Have og storslaaet Udsigt ned over Funchal. Der gaar en Bjergbane herop, dens Tog kører imidlertid kun sjældent, og dens Priser er ret dyre, bedre er det derfor at benytte de nationale Transportmidler: Oksekærren eller Slæden. Den første benyttes til Transport opad, det er en Kærre forspændt med to Okser, der styres af en Mand, mens en Dreng gaar foran og opmuntrer Dyrene med Tilraab. Slæden benyttes til Nedfart. Vejen fra Byen op til Monte er, som de fleste Veje paa Øen, formet som Trappetrin, brolagt med smaa Lavasten, (naar man gaar paa Madeira, gaar man i Virkeligheden næsten altid op eller ned ad Trappe!). Ad denne Trappe rutscher man i faa Minutter fra Monte

Bonde fra Madeira.

ned til Byen, siddende paa en Slæde, der styres af en eller to Mænd ved Hjælp af et Tov.

Et tredje Transportmiddel er den saakaldte „Hammock", en Slags Hængekøje, som to Mænd bærer paa en Stang over Skuldrene, den benyttes dog kun til Transport af Lig, syge og overdaadigt rige Englændere og Amerikanere! Den bedste Maade at komme rundt paa er dog til Fods, og da jeg havde opholdt mig nogle Dage paa Monte og set Funchal og dens nærmeste Omgivelser, var jeg klar over, at skulde jeg lære Øen nærmere at kende, maatte jeg ud paa Fodtur. Det var da saa heldigt, at to danske Forretningsmænd fra Funchal skulde paa en Tur til Øens Norside og tilbød mig at gore dem Følgeskab.

Allé af Daddelpalmer i Kasinoets Have i Funchal.

Til vor store Overraskelse havde vi danske Turister, som kom paa Besøg paa Madeira, opdaget, at der var en hel lille dansk Koloni i Funchal, ialt 16 danske, alle beskæftigede i Vin- eller Broderibranchen. Der lød fra alle Sider Lovord over vore Landsmænd for deres dygtige Arbejde og for deres Forsøg paa at bryde nye Baner, og vi selv havde, i den Tid vi var paa Øen, kun Grund til at være dem taknemmelige for al den Elskværdighed, Tjenstvillighed og Hjælp, som vi stadig mødte hos dem. De arbejdede ofte under ret vanskelige Forhold og mødte især en stor Hindring i den indfødte Befolknings Uvidenhed, der gjorde det vanskeligt at faa ordentlig Hjælp i Forretningen, en af dem havde saaledes

Oksekærre paa Gaden i Funchal.

Slædekørsel. Monte.

trods lang Tids Søgen ikke kunnet faa en indfødt Medhjælper, som baade kunde gange og dividere!

En mørk Aften begyndte vi saa vor Tur ved at tage med en lille Damper, som lignede et veritabelt Sørøverskib, om til Nordsiden af Øen. Vi laa paa Dækket sammen med alskens portugisisk Pak og naaede i den tidlige Morgen ind til den lille Havn, Porta Cruz, hvor vi i en voldsom Brænding blev sat i Land i smaa Baade. Her begyndte vi saa Opstigningen til St. Anna, Nordkystens eneste større Landsby. Da vi gennem Pinje- og Laurbærskove var naaet op til Pashøjen, saa vi ind i en sand „Paradisets Have", til den ene Side den stejle, sønderrevne Nordkyst, til den anden den højtliggende frodige Dal, hvor St. Annas smaa straatækkede Huse laa spredt mellem frodige Haver med Majsmarker og Vingaarde, alt omgivet af pragtfulde, levende Hegn af dybblaa Hortensier og røde Fuchsier.

I St. Anna boede vi paa et lille, ægte portugisisk Hotel, snavset, men morsomt. Der var vældigt Liv i Byen, da der den næste Dag skulde være den store aarlige Kirkefest for Byens Skytshelgeninde. Folk havde travlt med at pynte Kirken med Blomster og ophænge Offergaver (Æg, Frugt o. lign.) derinde til Præsten. Handelsmændene opslog deres Boder uden for Kirken, og den ene Skare

Bregnetræer i Haven paa Monte.

glade, mandolinspillende Portugisere efter den anden kom dragende over Fjældene for at være med til Festen. De bivouakerede under aaben Himmel, tændte Baal og lejrede sig deromkring, mens store Okser stegtes paa Spid, Raketter affyredes, og alt var Fest og Glæde. Men rundt om gik Soldater og passede paa, der havde fornylig været Uroligheder i St. Anna i Anledning af en ekstra Skat, som var blevet paalagt Befolkningen, flere Øvrighedspersoner var blevet dræbt, og nu var der sendt Militær derover.

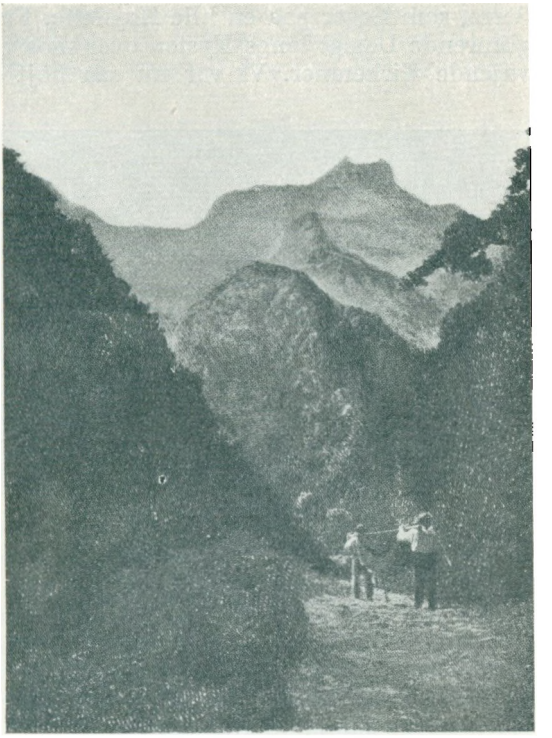

Bjergparti fra Madeira.
I Forgrunden ses en „Hammock".

Fra St. Anna foretog vi en fin Exkursion op til en af Levadaerne, fulgte denne i adskillige Timer, balancerende paa den smalle Levadakant med det rindende Vand og den stejle Fjældvæg paa den ene Side og en dyb Kløft paa 500 m paa den anden Side. Vi famlede os frem gennem flere Tunneller og naaede helt ind i den Kløft, „Helvedeskløften", hvor Levadaen begyndte, den optager her Vandet fra de Bjærgbække, som kommer fra Pico Ruivo, Øens højeste Top.

Kurvefletning. Madeira.

Den næste Dag forlod vi St. Anna, gik atter ned mod Kysten og foretog derfra den ret stejle Opstigning over Lamaceiros Passet til St. Antonio della

Serra, som ligger paa en lille Højslette. Fra Pashøjden var der en glimrende Udsigt langs Kysten over mod St. Annas Kirke med de vajende Kirkefaner. Vi var nu saa højt oppe, at Plantevæksten var meget forandret, kun et tæt Krat af Tornblad fandtes rundt om, ellers var alt goldt og øde. Fra St. Serra vandrede vi den følgende Dag gennem Landsbyen Camacha, hvor Befolkningen er stærkt beskæftiget med Kurvefletning, tilbage til Monte.

Broderende Kvinder. Madeira.

Ogsaa Landet vest for Funchal fik jeg Lejlighed til at besøge. Fra Funchal gaar en bred Landevej vest paa forbi flere gamle Vulkaner til Fiskerlejet „Camara de Lobos", her gaar Vejen ind i Landet op til Landsbyen Jardim de Serra, hvorfra der kun er ½ Times Opstigning til Randen af den store Kedeldal „Grand Curral"; Dalen er 800 m dyb, og nede i den ligger en Landsby, hvis Beboere ofte bliver hele deres Liv hernede uden nogensinde at komme op og se Oceanet.

Hvor man end færdedes paa Landet, saa man Kvinderne sidde uden for Husene beskæftigede med at brodere.

Broderingen beskæftiger paa Madeira over 8000 Kvinder, og der udføres aarligt for 8 Mill. Dollars Broderier til Amerika. Der syes paa Belfast Lærred, som indkøbes af Fabrikanterne i Funchal, her bliver Mønstret paategnet, og Sytøjet sendes ud paa Landet, hvor Agenter fordeler dem i Landsbyerne, her bliver Broderiet udført og sendes atter ind til Funchal, hvor det vaskes, udklippes og stryges og er færdig til Forhandling.

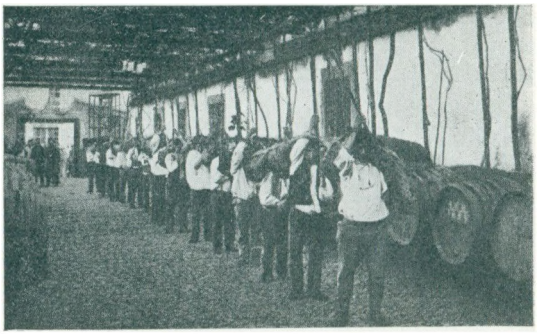

Vintransport i Huder. Funchal.

Vinavlen spiller en stor Rolle paa Øen, overalt ser man Vinranker paa Havemure, Landeveje og Fjældsider; den dyrkes indtil 500 m's Højde.

Bonden udpresser selv Druen i sin Vingaard, og Saften transporteres i Okse- eller Gedehuder til Fabrikanterne i Funchal, her sker saa de yderligere Processer, hvorved den fine Madeira fremstilles.

Det er desværre i en ret fortyndet og opblandet Form, at vi kender den herhjemme. Der fremstilles i eet Aar paa Madeira ikke saa meget Madeiravin, som i den samme Tid drikkes i København, saa man forstaar, at de fleste Produkter er *noget* forfalskede. En Mængde af det, der i Europa sælges som „Madeira", er lavet i Frankrig og Spanien. Den fineste Madeira er den søde Malvasier, der ikke er almindelig i Handelen. Hovedmængden, der udføres, er den saakaldte „dry Madeira", den skal lagres i 6 Aar, ofte fremskyndes Processen ved Lagring i varme Rum eller ved at sende Vinen paa Skibe til og fra Vestindien.

Transport af Vintønder. Funchal.

Under Lagringen faar den en Tilsætning af indtil 10 pCt. Kognak eller Sprit, saa at den færdige Vin indeholder 16—20 pCt. Alkohol.

Vinavlen har lidt meget under Angreb af Druesvamp og Vinlus, men nu er Produktionen atter betydelig.

Paa selve Øen er Vinen ret dyr for den fattige Befolkning, saa at Almuen til daglig drikker Vand og kun ved Helgenfester tillader sig den Luksus at drikke Vin eller Vand blandet med „Aquardende" (gæret Sukkerrørssaft).

Paa et meget begrænset Landomraade byder Madeira „Perlen i Portugals Krone" den rejsende en Mængde af Interesse: en yppig subtropisk og tropisk Vegetation, en gammel vulkansk Jordbund, Adgang til pragtfulde Fjældture, hvor hver Pashøjde giver Udsigt over Oceanet, en primitivt levende Befolkning med ejendommelige Erhverv. Øen er i høj Grad et Besøg værd, og uvilkaarligt gør man Shelleys Ord til sine:

„It is an isle under Jonian skies,
beautiful as a wreck of paradise ...."

DANMARKS GENFORENINGS MINDESMÆRKER

AF

JOHANNES VEJLAGER

Johannes Vejlager (f. 1891). Blev efter et Studieophold i England Højskolelærer i 1916. Formand for Syd- og Østsjællands Hovedkreds af De danske Ungdomsforeninger. Foredragsholder, talrige Bidrag til Dagspresse og Tidsskrifter. Købte i 1922 Vrigsted Højskole, som omdannedes til en moderne Efterskole, for hvilken han nu er Forstander.

J. V. har siden Genforeningen foretaget omfattende Rejser for at kunne give en Førstehaandsberetning om alle vore Genforeningsmindsmærker og deres Tilblivelseshistorie.

Siden Genforeningen er der rejst i Hundredvis af Mindesmærker ud over Landet; rejst af de Tusinde Hjem, i bogstavelig Forstand af det danske Folk. Ejendommelig og smukke Mindesmærker er disse.

Ejendommelige, idet de fleste Mindesmærker plejer at være af en ganske anden Art; rejste til Minde om fremragende Personligheder, Førere, Krigsbegivenheder og først og fremmest over afdøde. Genforeningsmindesmærkerne er vel paa en Maade ogsaa Sejersminder; men af en hel anden Betydning end Krigsmonumenterne. De fortæller om den vidunderlige Sejr i 1920, som vil staa med gylden Skrift i vort Fædrelands Historie; og de minder om hvad Folkekraft og Folkedaad, skabt af de to stærkeste og bedste Egenskaber i dansk Folkekarakter: Trofasthed og Hjem-

kærlighed, formaar. De er ikke rejst til Minde om en enkelt Persons Værk, men om de Tusinde Hjems Værk og Virke.

Intet andet Land har noget tilsvarende; det eneste, som i nogen Maade er i Slægt hermed, er det smukke og ejendommelige Mindesmærke paa „Grænsegatan" ved Charlottenborg paa Grænsen mellem Norge og Sverige til Minde over Freden 1905 og rejst saaledes, at den ene Halvdel af Monumentet staar paa svensk og den anden Halvdel paa norsk Grund.

Men ikke alene ejendommelige ogsaa smukke er disse Mindesmærker, som de staar paa bred Fod ud over Landet, rejst af Folkets jævne Lag; deres Skønhed og Styrke er Enkelthed og Troværdighed.

Stensballe-Stenen.

De fleste Genforeningsminder er rejst i Enighed og Fællesskab af Sognets eller Byens Folk; rejst midt i Hjemmenes Kreds og staar og taler Hjemmenes enkle, men skønne og inderlige Sprog. Derfor staar de ogsaa som Regel midt i Landsbyen, paa dens Samlingsplads, ved Forsamlingshuset, paa den gamle Kirkevold, — Pladsen foran Kirkegaardslaagen, eller paa det gamle Bystævnes Plads. — Ja, i Udby, Grundtvigs Fødeby paa Sydsjælland, har Mindepladsen Form som det gamle Bystævne; alle Stenene bærer en Bymands Navnebogstaver og Symbol for Haandværk eller Stilling. Tang og Hammer for Smeden, Høvl for Snedkeren. Lærens Symbol er dog ikke Ris og Ferle; men som et Brud med det gamle: Bog og Ugle! ,

Ikke saa faa Steder, Faardrup paa Sjælland, Lindaa og Laasby i Jylland f. Eks., har man fyldt et gammelt stinkende Gadekær eller en Branddam — nutids „Køkkenmøddinger" hvor Landsbyens Ragelse til liden Pryd, men megen Bedærv laa henslængt. Nu er der i Stedet smukke Mindepladser med Genforenigssten. Men det har kostet Slid og Arbejde, samt adskillige Hundrde Læs Jord.

I Stensballe, ved Horsens, blev den gamle, forfaldne Bysmedie, Byens „Skændsel", købt, restaureret og indrettet til Museum, hvor der bl. a. findes en særdeles smuk og fuldstændig Hørstue. Pladsen foran Smedien blev omdannet til en lille Have, hvor Genfor-

eningsstenen kunde rejses; saa det hele nu er blevet Byens Stolthed og Pryd!

I enkelte Landsbyer, hvor der ingen velegnet Plads fandtes, men hvor man dog ønskede at rejse en Mindesten, blev Sagen lost paa forskellig Maade. F. Eks. i Lystrup og Vithen hvor en 70aarig Bonde beredvillig ryddede Havehegnet ud til Gaden og gav et passende Stykke Jord til en Mindesten. Og af saadanne Træk kunde der nævnes mange.

Hoven-Stenen.

Ikke saa faa Enkeltmænd har rejst Genforeningssten, deres Tal ligger omkring ved tredive og flere af disse har senere, naar Mindet var færdig og Arbejdet gjort, skænket og overdraget det til Byen, Sognet eller en Forening. Det mest imponerende er rejst af Gmd. Peter Madsen Petersen Stabrand, Djursland; som har genopfort en gammel slojfet Kæmpehoj, hvilket har taget Maaneders Arbejde; rejst en Mindesten og indhugget:

> Med Sorg i Sind jeg tænke maa
> paa dem som blev tilbage. —
> Mit Folk! hvor kunde du dog saa
> vor elskte Søster vrage?

Et Vers hvorom P. M. Pedersen siger, at det kom af sig selv, medens han arbejdede paa Højen.

Da Høj og Sten var færdig blev det tillige med 1 Td. Land skænket til Sognet. — I Sandhed et vældigt Arbejde og en betydelig Gave!

En meget smuk og stor Sten er rejst i Ry ved Silkeborg af Førstelærer Fjeldsted, den staar paa en henrivende Plads i Skellet mellem Byen og Dover Sogn. Saavel Jorden, hvorpaa der er læst en Deklaration, som Stenen er skænket Byen af Lærer Fjeldsted og stillet under Haandværkerforeningens Beskyttelse.

Paa Skovlyst i Hoven Sogn, midt ude paa Heden, har Ejeren, Tandlæge Thorlacius-Ussing, Vejle, rejst en Mindesten; hentet — som den sidste Sten — fra en plyndret Hedegravhoj. I Tranekjær Slotshave paa Langeland og i Nørholm Slotspark ved Varde er der henholdsvis indsat en Bronceplade i en gammel Eg og rejst en Mindesten. Og som allerede nævnet ligger Tallet paa disse af Enkeltmænd rejste Sten og Minder omkring ved tredive.

Der er heller ikke saa faa Minder rejst af Foreningen: Ungdoms-, Foredrags-, Gymnastik-, Landbo- og Husmandsforeninger, ja selv af Amtsraad er der rejst Mindesten; f. Eks. mellem Amtsgrænsen, paa Idræts- eller Mødepladser.

Paa Aalborg nye Stadion er rejst en Kæmpesten som Minde- og Genforeningssten; idet den baade staar som Minde over Stadions Giver, Harald Jensen — Indehaver af den nok som bekendte Aalborg Akvavit — og Aabningen heraf saa vel som Genforeningsminde. Dette er dog slet ikke noget enestaaende. Ved Galtrup Højskole og Pjedsted Skole staar den Genforeningssten, som tillige minder henholdsvis om Højskolens Grundlægger A. Chr. Poulsen Dal som i 1864 aabnede Galtrup Højskole, og Skolens — en af Chr. IV.s gamle Rytterskoler — 200 Aars Jubilæum. Stenen i Aalborg er slæbt dertil af de unge Idrætsmænd, med Atletklubben „Jyden" i Spidsen, der blev forlangt 700 Kr. i Vognfragt for ca. 400 m.

Genforeningsstenen i Vestbirk Højskoles Have.

Der kan i det hele taget fortælles næsten en Uendelighed af morsomme og kønne, ja næsten rørende Træk om Rejsningen af Genforeningsstenene.

— Naar Ringer og Graver Niels Holst, Ø. Jølby paa Mors var saa optaget af Transporten, at han i sin Ivrighed kørte over sin egen Træsko, saa den aldrig blev til Træsko mere, og Lilletaaen blev knust — hvilket desværre senere havde alvorlige Følger — kunde der maaske allerede deri ses og anes en vis Skæbnens Tilskikkelse, at Ringer og Graver var særlig udsat; thi i Bjerreby ved Hjørring maatte nævnte Embedsmand lide samme Overlast. Dog, da han øjeblikkelig opløftede et frygteligt Klagehyl, indskrænkede „Ulykken" sig til en smadret Træsko. Klage og Veraab reddede Lilletaaen. Samme Sted havde man 4 Spand Heste som Tilskuere, mens Folkemængden sled og svedte ikke Angstens — men Slidets dyre Sved.

Saa kan dette vel med rette henregnes til det første, og til det sidste kan der jo tænkes paa Djurslandsbonden, som opkastede

Kæmpehøjen paa ny; men lad mig nævne et Par Smaatræk endnu.

En 10—12 Aars Knægt oppe i Aarhus Amt var blevet saa optaget af Genforeningen, saa han ved Hjælp af en gammel Fil, slebet om til „Mejsel", indhuggede Bogstaver i en Sten, som han rejste i sin Faders Have.

Da der Aaret efter blev rejst en Mindesten i Landsbyen, var Drengen i høj Grad utilfreds med, at der ikke før havde været Lejlighed for ham til at se en „rigtig" Sten og Stenhugger-Arbejde, saa kunde Indhugningen i hans Mindesten været udført betydelig bedre; — men den redelige Vilje blev jo ikke mindre af den Grund. En gammel sjællandsk Bondekone plantede Genforeningsdagen ene og i Stilhed et lille Bøgetræ, som hun selv som Kærne havde lagt i sin lille Have. Da Naboerne fik det at vide, sagde hun undskyldende: Ja, det skulde jo ha' været en Eg; men jeg havde ikke andet! Eksemplerne er ikke enestaaende, men flere lignende kunde nævnes.

Tarm Realskole.

Ved mange Skoler, særlig Højskoler, er der rejst Mindesten, i Almindelighed slæbt dertil af Skolens Elever. Den største af disse staar i Vestbirk Højskoles Have. En meget smuk Sten, nærmest en dobbelt Sten, idet der paa den ene Side er indhugget Navne paa de i Verdenskrigen faldne sønderjyske Vestbirkelever. Testrup Højskoles Genforeningssten er ikke som de fleste en raa Granitsten, men en meget smuk 8 m høj Granit Obelisk. Og Mindet ved Tarm Realskole er, som alt andet hvad nylig afdøde Realskolebestyrer S. Madsen-Mygdal har udsmykket Skolen med, et fuldendt Kunstværk. En muret Pille, hvori er indsat en stor Reliefbronceplade som to Egestammer deler i tre Felter og Kronerne danner Hvælving over. I det midterste og største Felt danner en opgaaende Sol Baggrund, og i Forgrunden modtager Moder Danmark Sønderjylland, den hjemvendte Søn! I venstre „Porthvælvning" ses Ribe Domkirke og i højre Dybbøl Mølle og nedenunder de danske og sønderjyske Vaabenskjolde.

Esterhøjstenen. Høve, Asnæs Sogn.
Op gennem Høve Stræde. (Langt ude ses Skoven, hvorfra Stenen kom).

Men tilbage til og lidt mere om Arbejdet: Transporten og „Slæbet" af de ofte mægtige Granit Kolosser. Her har det vist sig ved Transporten og Rejsningen af Genforeningsstenene, at det næsten er utroligt, hvad Menneskekraft formaar, langt mere end Hestekraft, — og ved Forening af disse to Kræfter kunde det utrolige naas: den ca. 25,000 kg tunge Mindesten paa Esterhoj oppe ved Sejrøbugten, den storste af alle, slæbt derop i skon Forening af 22 Heste og 500 Mennesker!

Saa blev da ogsaa denne Transport til en Begivenhed, hvorom der endnu gaar svære Frasagn, og Folk fra hele Amtet strømmede sammen for at beundre Asnæs Sogns Kæmpebedrift.

Stenen laa ved Hove Strand, og det første Stykke Vej gik langs selve Forstranden, der visse Steder var meget blød og andre Steder skraa, og Arbejdet besværliggjordes ved, at der var en Kilde lige i Stenens Leje. Dernæst et langt Stykke Skovvej, det stejle og S-formede Hove Stræde og sidst selve Højen. Et Øjenvidne fortæller følgende om denne Transportens sidste Stykke, det stejle Høve Stræde og — selve Højen:

Det var et storslaaet Syn. Det smukke Stræde med de høje og bratte Skrænter var fuldt besat med Folk, som var kommet langvejs fra for at se paa den store Begivenhed.

Det var et fornøjeligt Liv, der udfoldede sig ved Arbejdet. Alle vilde være med at rejse det uforglemmelige Minde om Genforeningen. Egnens Præster og andre høje Rangs Personer sled, som om det ene og alene var deres Kræfter, det kom an paa, og frivillige Drenge og andre Børn holdt Strædet afspærret for Køretøjer og hjalp i det hele til, saa godt de formaaede.

Oppe paa Stenen stod en ung Mand og dirigerede: Højre! Venstre! i de vanskelige Sving, og de 22 Heste og 500 Mennesker havde store Vanskeligheder med at rette sig efter Kommandoen, forhindret, som de stadig var, af den store Menneske-Mængde.

Et stolt Syn var det paa Afstand, og en stort og uforglemmelig Begivenhed har det været for den unge Mand, der styrede Troldstenen til Esterhøj.

Efter et Par Uheld og større Forsinkelser, som skyldtes, at Vognen i Vejsvingene ikke kunde holdes nøjagtigt midt paa Vejbanen, naaedes Marken ved Esterhøj, hvor Stenen blev læsset af Vognen og igen anbragt paa en Slæde eller Sluffe af meget svære Bjælker, man kunde saa ved Haandkraft slæbe Stenen op over Marken.

Genforeningsstenen ved Høve.

Det sidste Stykke var det vanskeligste — og farligste. Stigningen var saa brat, at der maatte bygges en Sledske. Trods alle Sikringer sporedes der en ikke ringe Nervøsitet hos de ledende — Falcks kyndige Folk; men det gik godt! Stenen kom op! Et befriende Pust, og alle blottede Hovederne. Med Blikket ud over den smukke Egn — hvis særprægede danske Skønhed man skal lede om — til Sejrø-Bugten og Sjællands Odde og med Tanken vendt mod dem, der i saa mange Aar havde trukket et større og tungere Læs for Danskhedens Sag, istemte de mange Mennesker med en sjælden Kraft og Inderlighed: Der er et yndigt Land!

Lad denne Beskrivelse af Troldstenens Transport staa som Udtryk for de mange andres; dette var den største, men ingenlunde besværligste; thi her var de rette Mænd: Direktør Falcks Redningskorps, København — forøvrigt den eneste som turde paatage sig Transporten —, og det nødvendige Materiale og Grejer, for største Parten beredvilligt stillet til Raadighed af A/S Burmeister & Wain. — Og Transportudgifterne blev alligevel ca. 1500 Kr.

Dog skal den geniale „Bremse", der blev anvendt ved Transporten af Skibet-Stenen ved Vejle, lige nævnes. „Bremsen" blev benyttet ned ad Jerslev Bakke og bestod af en stor Skovslæde, bundet bag i Blokvognen, fuldt bemandet med de brave, ivrige og frivillige Hjælpere, der saaledes let og behagelig, men sikkert ogsaa paalidelig agerede „Slæbebremse".

Denne Stens Transport formede sig iøvrigt ogsaa — alle Vanskeligheder og Uheld medregnet — som en Slags Triumftog, idet der hele Vejen stod interesserede Tilskuere og dannede Espalier — paa Trods af det ikke helt milde Foraarsvejr.

Ved Transporten af en af Jyllands største Sten blev der det

sidste Stykke, Vejen igennem Byen, kun anvendt Kvinder og Børn til Trækkraft.*)

I Vestbirk gik man og ventede paa Sne for at slæbe Stenen paa Plads; men Sneen udeblev, d. v. s. paa nævnte Sted, andre Steder kom der saa rigeligt, at Stenen blev skjult og begravet, men opstod dog igen ved Foraarstid, hvilket ikke var Tilfældet med Stenen oppe ved Rubjerg, — den havde Havet taget!

Saa staar da disse Hundreder af Sten ud over Landet; — og for alle dem, der har været med at rejse dem, vil det være et lyst og stærkt Minde, da Byfolket enigt og i Fællesskab slæbte den store Sten til Mindepladsen. Og for andre, de kommende og ufødte Slægter, vil det være et haandgribeligt Vidnesbyrd om Enighedens vældige Styrke og Betydning. Et anderledes levende og friskt Vidnesbyrd end den gamle, bundkedelige Præste- og Skolelærerfortælling om Brødrene og Stavknippen; — thi Eksemplets og Historiens Magt er stor!

I Fundamenterne for de rejste Sten er der mange Steder indstøbt en Blykapsel eller anden Metalbeholder indeholdende Dokumenter: Stenens Historie, historiske Begivenheder og Datoen, Priser paa Livsfornødenheder o. l. Som Eksempel skal der anføres Slutningen af Dokumentet fra Stenen i Lindaa: „Krigen havde bevirket Dyrtid i Landet; ½ kg Smør kostede 3,75 Kr., Brød 11½ Øre pr. ½ kg osv. Brænde er næsten ikke til opdrive for Penge. Da Skillemønterne næsten er forsvundet fra Landet, har Regeringen ladet præge Jern- og Nikkelmønter. Der er udstedt Rationeringskort paa Mel, Brød og Sukker." Andre Steder er der, som et Minde om de Vanskeligheder Krigsaarene bragte os, nedlagt Ernæringskort og flere andre „Krigsmærker", Møntstykker o l..

Som rimeligt og naturligt er der næsten overalt holdt store Fester, naar Stenene blev afsløret. Mange Sange er forfattet til disse Fester, flere af dem er ganske udmærkede. Ved Afsløringen af Hohøjstenen ved Mariager blev der fremsagt en Prolog, en Hilsen til Sønderjyderne, forfattet af Pastor Thanning, Hobro. — Ja selv et Frilufts-Genforeningskuespil blev der i Laurbjerg opført ved en saadan Lejlighed. I Mellerup gik der foran Processionen en sønderjysk Feriepige med et Bannermærke, et Skjold visende Dannebrog og med en gylden Skrift: Sønderjyder velkommen hjem! — Bag hende strøede Smaapiger Blomster for Festens Æresgæster: Veteranerne og Byens stemmeberettigede Sønderjyder. I Saksild blev der, medens Flaget sænkedes paa halv Stang, udtalt: Naar vi i Dag for første Gang har hejst Dannebrog paa denne Plads, vil vi nu et Øjeblik sænke det paa halv, idet vi med den dybeste Ærbødighed og Tak bøjer os for Mindet om de Tusinder, der blev derude paa Europas Valpladser. Lad en Tanke i denne Stund gaa til de stille, tavse Grave, hvori 6000 unge, brave

*) Oppe i Odder frøs Stenen fast, og alle Angreb var forgæves, selv et Krudt- og Dynamitangreb blev modstaaet; men Foraaret kom til sidst og afsagde sin Højesterets Kendelse!

og flittige Sønderjyder slumrer den sidste Søvn. Stille og dæmpet faldt Koret ind med: Slumrer sødt, og til Toner af: Vaj højt, vaj frit vort Flag gled Flaget atter til Tops. — Et tredie Sted gik hele Forsamlingen op paa Kirkegaarden og nedlagde Kranse paa Veteran-Gravene, medens en gammel Veteran sænkede Dannebrog.

Flensted-Stenen.

Mange kønne Historier, gamle Sagn o. lign. knytter der sig til flere af Stenene. „Troldstenen" paa Esterhøj er allerede nævnet. Sagnet fortæller om den, at Trolden paa Sjællands Odde kastede Stenen mod Asnæs Kirke, men naaede ikke Maalet. Denne kom dog senere Trolden i Esterhøj til gode, idet Kirkeklokkeklangen heller ikke huede ham, hvorfor han forlod Højen og gemte Nøglen under Troldstenen. Nu vil man kunne faa fat paa Nøglen, — hvis den ellers kan findes — og ikke allerede er fundet! Thi Stenen er jo nu flyttet ikke af Trolde, men i Fællesskab af levende Mennesker.

Den store Overligger paa Mindedyssen i Flensted har staaet som Hjørnesten ved Thybo-Led ved Kalbygaard; og Sagnet gik, at saafremt Stenen blev flyttet, vilde der udbryde Kvægpest paa Kalbygaard. Men da den blev brugt til et saa smukt Formaal, haabede den nuværende Ejer paa Tilgivelse af Forsynet.

Laurbjerg-Stenen har baade en lille Historie og gemmer paa et Sagn. Da der i 1861—62 blev arbejdet i Laurbjerg Sogn paa den jyske Længdebane, blev denne Sten kløvet i to Dele for at anvendes som Dæksten i en af Banelegemts Stenkister; men uvis af hvilken Aarsag fandt den dog ingen Anvendelse her og maatte nu afgive sin ene Halvdel til Genforeningsminde.

Sagnet melder, at Stenen, medens den endnu var hel, dækkede over Nedgangen til en Løngang, der fra Essendrup Skov førte under Dalbunden og Lilleaa til Herresædet Bidstrup i Græsted Sogn.

Jeg nævner endnu Hornslet-Stenen paa Djursland og Ny Solbjerg-Stenen syd for Aarhus, der henholdsvis kaldes „Christma-Stenen" og „Ormestenen", men da Sagnene og Historierne, der knytter sig til disse, er saa mange — næsten utallige, vil det her føre for vidt at komme nærmere ind paa disse; dog skal tilføjes, at

foruden „Troldsten" findes Sten, der har ligget som Skelsten mellem to Sogne, f. Eks. den nævnte „Ormesten", flere har været Overligger i sammensunkne Kæmpegrave, andre hentede fra Kirkegaardsmuren — og en fra en Mødding; de fleste er dog fundet paa en Mark eller Banke; men for dem alle kan Inskriptionen paa Sorø Akademis Genforeningssten staa som Motto, hvor Digteren L. C. Nielsen lader Stenen sige:

> Af Muldets Søvn man mig udrev,
> for det jeg skulde mæle,
> at Danmarks Sønner samlet blev
> bag Danmarks Grænsepæle.

Thi saa godt som uden Undtagelser er de alle Natursten, hvis Udsmykning for de flestes vedkommende indskrænker sig til Indskriften.

Denne kan saa til Gengæld ofte være meget smuk, som f. Eks. paa Stene ved Sandvad Afholdshotel, tegnet af Lærer Edsen Johansen, Jellinge. Indhugget med Runer træffes ogsaa f. Eks. i Felsted og Ry. En Krone over et kongeligt Chr. IX. eller Chr. X. er dog ret almindeligt, hyppigst begge i Tilknytning til Aartallet 1864—1920. Det danske Vaabenskjold, 3 Løver, eller det slesvigske, 2 Løver ofte omgivet af en Egekrans findes paa en halv Snes Sten.

Mange smukke Billedsymboler kan ogsaa nævnes: En opgaaende Sol ofte spredende Uvejrsskyerne, en Firkløver, en Aakande, Haabets Anker i Kærlighedens Ring, en Aakande, et Vangeled; paa Stenen i Vraa oppe i Vendsyssel er desuden nedhugget Frølich's Tegning af Dronning Thyra støttende til Ledet, skuende over Landet; en brudt Lænke, to mødende Hænder, og paa Stenene i Rørbæk og Nørager findes henholdsvis en Ørn og en Ørneklo, der slipper Duen, samt Aarstallet 1920.

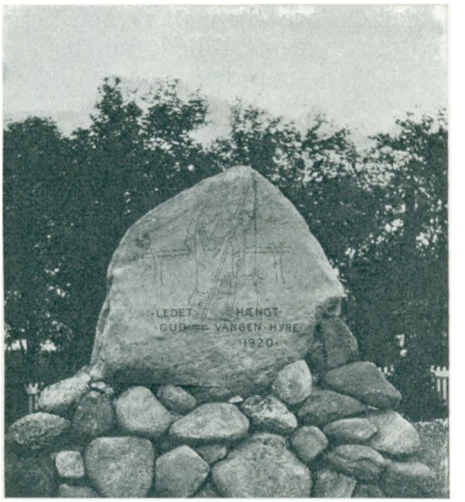

Vraa-Stenen. Hjørring Amt.

Det gælder som Helhed for de indhuggede Symboler, saa vel som for Indskrifterne, at de er jævne og inderlige, fri for al Opstyltethed, det er sand og troværdig Tale, der føres, i al priselig En-

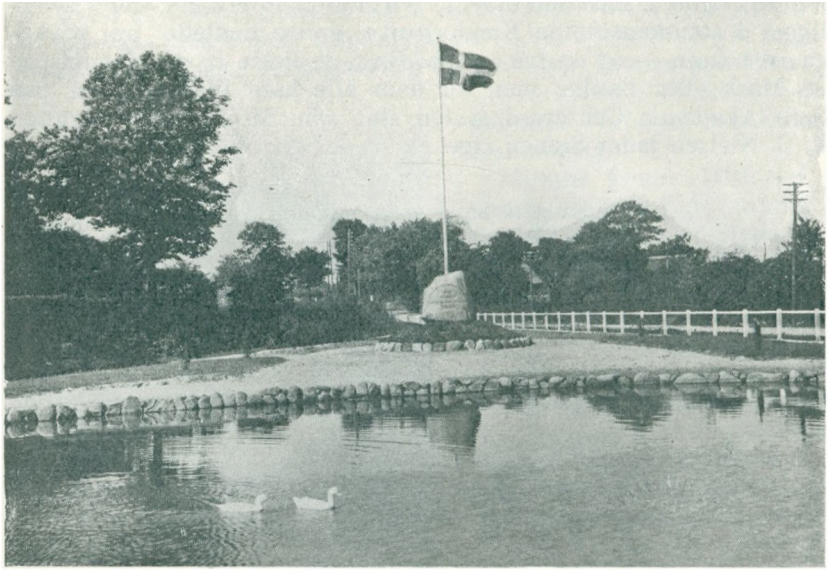

Skærup-Stenen. Vejle Amt.

kelthed smuk og klangfuld, virkelig dansk Arbejde, ikke pære — men kernedansk.

Paa mange Sten staar der kun — undertiden i Forbindelse med et af nævnte Billedsymboler — 1864—1920 eller: Genforeningen 1920; ja, paa den store, smukke Sten i Hjørring, hentet fra et Kirkegaardsdige og med mange dejlige Helleristninger, staar der kun 1920; paa enkelte: Sønderjylland 1864—1920. Som en direkte Henvendelse til Sønderjyderne:

Tak!
trofaste
Sønderjyder.
———
1864—1920.

Eller:

Et Minde for
Sønderjydernes Troskab.
Fra
Olst Sogn
1864—1920.

Paa de fleste findes dog Linier, sjeldnere Vers, i Tilknytning til Genforeningen og om det, som betingede og gik forud for den. Tiest er de taget af et kendt Digt, undertiden af en folkelig Sang.

Paa 10 Sten har jeg fundet Bjørnsons dejlige Linier, de som

ved det uforglemmelige Aabenraamode i November 1918 blev citeret af H. P. Hanssen:

> Alt, hvad Fædre har kæmpet,
> Mødrene har grædt,
> har den Herre stille læmpet,
> saa vi vandt vor Ret.

Det er let forstaaeligt, at man har fundet det bedste Udtryk for sine Følelser i disse herlige Linier. Paa 12 Sten Grundtvigs:

> Immer det dages dog paany,
> hvor Hjerterne Morgen vente.

Paa 6 Sten Rordams fire eller to sidste Linier:

> et Fjeld kan sprænges,
> og tvinges kan en Elv,
> men aldrig kan et Folk forgaa
> som ikke vil det selv.

Vers eller Linier fra Ottesens: „Det haver saa nyligen regnet"; — „Og de troede, at Hjertebaand kan briste". — — — En Linie, hvorom man har Lov at sige, at heri ligger de sydlige Danskes Forjættelse.

Helms: „Jeg elsker de grønne Lunde." Citater af Genforenings-Sange, -Skuespil og -Boger er ogsaa ret hyppige. F. Eks. Henrik Pontoppidan: „Det lyder som et Eventyr". Helge Rode: „Moderen" og Erich Erichsen: „Den store Dag", med det lofterige Udtryk:

> Vold og Ufærd rettes.
> Grænseskel nu slettes,

Kendte historiske Ord findes ogsaa. I Øster Alling og i Bevtofte, Hans Krügers Fødeby, „Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske", — deres eget Bysbarns stovte Udtryk.

Paa to Sten findes Indledningsordene til Sønderjydernes Opraab før Afstemningen 10. Februar 1920:

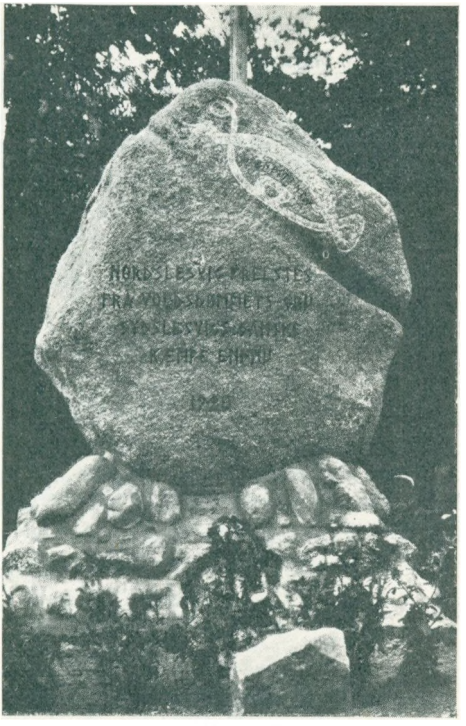

Ny Solbjerg-Stenen.

Vejlby-Stenen ved Aarhus.

„Nu er Dagen der, vi vil hjem"; paa Slagelse-Stenen er tilføjet: „hjem til Danmark".

„Det er sket af Herren og underligt for vore Øjne"; et Vers af Davids mægtige Lovsang, har jeg fundet paa 3 Sten. Det religiøse er ingenlunde sjældent. Recke: „Kongernes Konge", træffes flere Steder. Paa Stenen i Skaarup:

Grænsen sætter Gud,
som vi holder ud.

Eller med Klang af gammelnordisk:

For Bol,
Landefred og Grænseskel
Gud Herren
har gjort al Ting vel.

Forfattet af Digterpræsten Thomason, Horsens.

Den 80aarige Præst, Digter og Komponist Vilhelm Gregersens Vers paa Stenen i Gerrild paa Djursland vidner om det samme, det nationale og kristelige:

Saa maatte Lænken briste,
vi siger Herren Tak
i Haabet om det sidste,
som Smertens Bæger drak.

Enkelte af Mindestenenes Citater er maaske ikke særlig rammende; men som Helhed har de dog samme Grundtone, den som er

udtrykt paa Stenen i Vejlby: „Tak og Glæde fyldte Landet". Og ud fra denne Grundtone har Folkepoesien og Genforeningsglæden i Forening skabt en Række kraftfulde, enkle og kønne Indskrifter, der fuldt staar paa Højde med de brugte Citater — og som oftest langt mere rammende; at enkelte kan være kejtede, og der kan

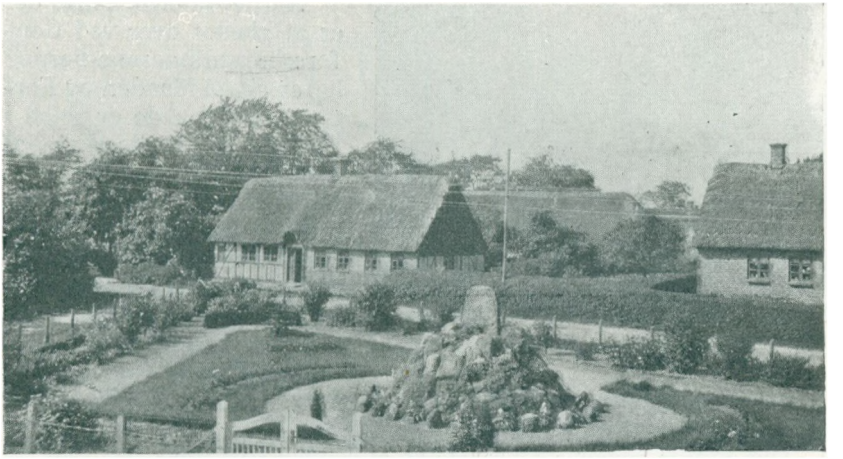

Todbjerg-Stenen. Randers Amt.

findes sproglige og rytmiske Fejl, naar det er Vers, opvejes af deres Kraft og Inderlighed.

Mange er rene Mesterværker, korte og klare, mindende stilfærdig og smukt — med enkelte Undtagelser — om de danske, der ikke kom med hjem ved Genforeningen. I fire Linier:

Kom i Hu,
at Led blev hængt.
Glem ej dem
blev udestængt.

I to Linier:

Nordslesvig frelses fra Voldsdømmets Gru.
Sydslesvigs Danske kæmper endnu.

I én Linie:

End skiller Landegrænsen samme Æt.

Stenene i Sønderjylland danner noget af en Undtagelse, idet flere af dem tillige er Afstemningssten. Som Eksempel skal blot nævnes Lauensby-Stenen:

10—2—1920 stemte vi os hjem til Danmark
med 150 danske Stemmer mod 1 tysk.

Ligeledes er der rejst flere af de gamle Grænsesten. Og de taler jo — med deres mærkelige Indskrift: Kr. Dm.: Kongeriget Dan-

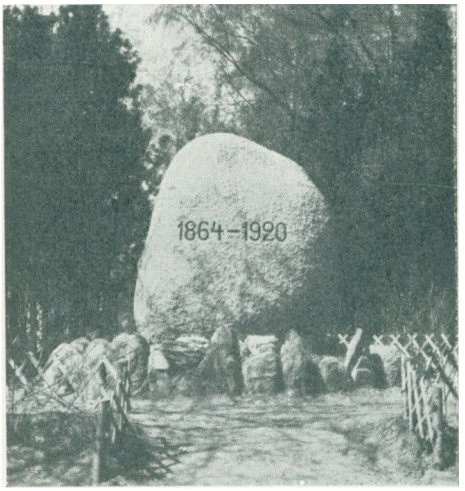

Odder-Stenen. Odder Kommune. Aarhus Amt.

mark og Nr. paa den ene Side; Kr. Pr.: Kongeriget Preussen paa den anden — ikke mindst om den Genforening, der har fundet Sted.

Af de mange Ting, der er at glædes over ved Genforeningsmindesmærkerne, hører ogsaa Maaden og Formen, hvorpaa de er rejst: i Enhed og Fællesskab af Sognets og Byens Folk.

Der har været Røster fremme om, at det havde været bedre, om de mange Penge — som forøvrigt for en stor Del er frivilligt Arbejde — havde været samlet sammen til et stort og kolossal Monument; en Triumfbue eller et Taarn i Fælledparken eller paa Skamlingsbanken for Eksempel.

Der kunde maaske være skabt et Kunstværk, hvis der var en Kunstner, som var Opgaven voksen; men det havde ikke været i Overensstemmelse med dansk Folkenatur.

Det eneste, som smager noget heraf, er det 24. August d. Aar afslorede Genforeningstaarn paa Ejer Bavnehoj. Et Dagblad skriver herom: — — „Naar Vejforholdene bliver lidt forbedrede, og Restaurationsforholdene moderniserede, vil Ejer Bavnehøj sikkert blive en første Rangs Attraktion for Turister.“ (Ak! det danske Sprog er rigt — paa fremmede Ord!)

Men det, der her er Tale om, er noget andet og mere end baade Kunstværk og „Attraktioner for Turister“. Det første kræver kun en Mands Værk, det sidste et Folks!

Nu staar Minderne ud over Landet og forer deres jævne, danske og folkelige Tale om at:

„Brudt og delt
kan atter vorde helt“.

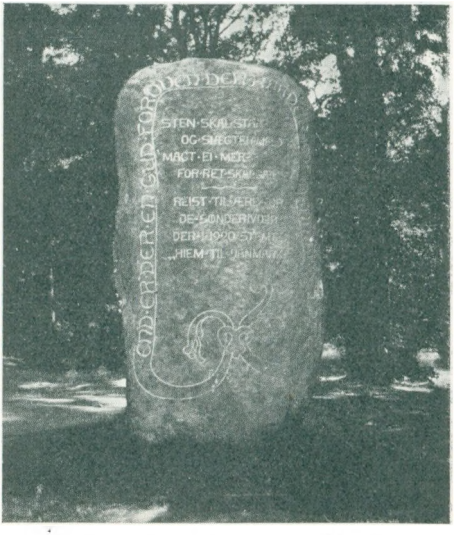

Christianshøj. Almindingen, Bornholm.

Gyldenaaret, det hvorom Haabets Kærte i et halvt Aarhundrede har brændt i danske Sind, stærkest i Sønderjylland, hvor det blev nynnet over Barnets Vugge, elsket frem i dets Bøn, givet i Eje som en dyr, en hellig Arv, men en Arv, der maatte vogtes — thi det gjaldt jo Sprog — Jord — Liv, kom som den længselsfuldt ventede Genforeningens Dag, den skønneste, vi har oplevet.

Skibelundstenen siger med Kai Hoffmann:

Sværdtid er endt,
det er Plovtid paa ny,
Vennetid, Frændetid,
Grotid og Gry.

— Her har væsentlig kun været omtalt Mindesten, hvilket ogsaa er saa ubetinget fremherskende; saa jeg nævner kun, at ogsaa Mindetræer: Eg — Lind — Bøg, Flagstang, Mindeplads, Anlæg o. l. findes. — I en stor Kæmpesten, midt ude i det rindende Vand i Tostrup Aa, er der indhugget:

Sønderjylland
$^9/_7$ — vundet — 1920.

I Bøvlinge Forsamlingshus er ophængt et Genforeningsvægtæppe, i Ryslinge Kirke opstillet et Genforeningsorgel.

Hvor mange Minder der er rejst, kan ikke siges med Sikkerhed, da der ikke findes nogen Fortegnelse eller Beskrivelse af disse Mindesmærker. Jeg har faaet nogenlunde fyldig Kendskab til c. 260, men der findes mindst 350.

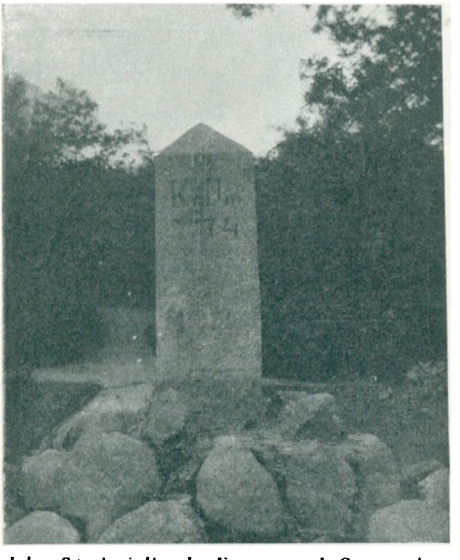

Jels. Sønderjylland. En gammel Grænsesten.

ZIONISMEN OG DET JØDISKE PALÆSTINA

AF

PETER de HEMMER GUDME

Peter de Hemmer Gudme (f. 1897), Student 1915, studerede semitisk Philologi og Theologi, men afbrød sine Studier og deltog som Løjtnant i den finske Hær i Finlands Frihedskrig 1918 og gjorde derefter Tjeneste i den estniske Hær 1919. Efter sin Hjemkomst optog han igen sine Studier og tog theologisk Embedseksamen 1922 og har siden foretaget Studierejser til Udlandet, blandt andet til Leipzig, Paris og Uppsala. Har udgivet forskellige Artikler og Afhandlinger om Orienten, Finland og Estland.

Af de mange nye Stater, som Versaillesfreden skabte, er det jødiske Palæstina ikke den mindst interessante. Den skaber Muligheder for Opfyldelsen af en aartusindgammel national Drøm og for Løsningen af et bittert Problem, der gennem Aarhundreder har kostet Strømme af Blod.

Næppe noget andet Folk er som Jøderne blevet adspredt over hele Jordkloden, og dog har de under deres snart totusindaarige Landflygtighed altid holdt fast ved Drømmen om at vende tilbage til det hellige Land. Ventede de ikke selv at naa det — ja, var de end *selv* groet fast i et andet Land, saa drømte de dog om, at *Folket* engang igen skulde herske i Zion. Den jødiske Gudstjeneste bærer Spor nok deraf: Palmegrenen og Etrogfrugten (en Citronart), der benyttes ved Løvsalsfesten, er palæstinensiske Produkter, og i Afskedshilsenen paa Forsoningsdagen: „Næste Aar i Jerusalem!" klinger Haabet klart og frejdigt. Og dog er det for mange

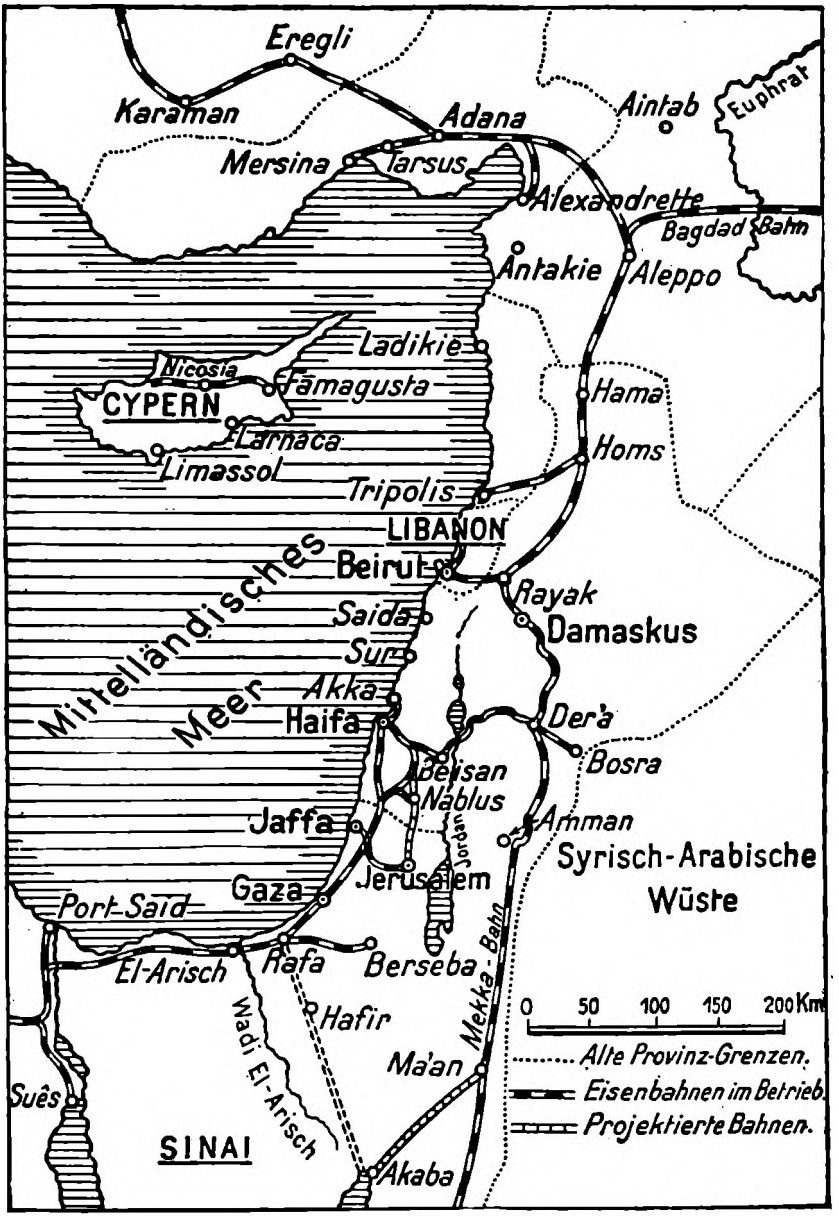

Palæstina og dets Nabolande.

blevet en Frase uden reel Betydning! Siden den nye Tids Tanker fra Slutningen af det 18. Aarhundrede muliggjorde Jødernes Emancipation, har især Vesteuropas Jøder foretrukket at gaa op i de

Dr. Theodor Herzl, Zionismens Stifter.

Folk, de boede iblandt, opgive deres Nationalitet og kun beholde den særlige Religion (ogsaa den blev ofte kastet over Bord!) for saaledes saa lidt som muligt at adskille sig fra det Samfund, de var kommet til at tilhøre.

Imod denne Assimilation har der i det nittende Aarhundrede rejst sig en Bevægelse, som netop vil fremhæve Joderne som Nation i Modsætning til dem, der blot vil betragte dem som et Religionssamfund. Det er Zionismen. Man kan datere deres Oprindelse til

1896, da Theodor Herzl udgav „Der Judenstaat", men da havde allerede flere Forløbere virket i et halvt Hundrede Aar — om end ikke med saa straalende Resultater, som Herzl skulde naa at fremvise. I Aaret 1840 søgte Jøden Montefiori at overtale Kediven af Ægypten, Mehemed Ali, til at lade en Del Jøder bosætte sig i Palæstina, men først 1874 grundlagdes de første jødiske Nybygder dér. Den økonomiske Støtte fik disse senere især fra Baron Edmond de Rothschild, der i Firserne finansierede Grundlæggelsen af flere; Nybyggerne selv kom derimod især fra Østeuropa, hvor Jødernes elendige Kaar bidrog til at holde Længslen efter Zion i Live. Her dannedes paa denne Tid den saakaldt „Bilu"-Bevægelse, der har sit Navn fra Begyndelsesbogstaverne af den i Bibelen ofte forekommende Sætning: „Jakobs Hus! Kom, lad os drage op (til Israels Land)!" — paa Hebraisk: „Bet Ja'aqob leku wena'ale". Den tyrkiske Regering saa imidlertid ikke med blide Øjne paa Indvandringen, og der skulde gaa nogle Aar endnu, før Bevægelsen fik virkeligt Tag i det jødiske Folk.

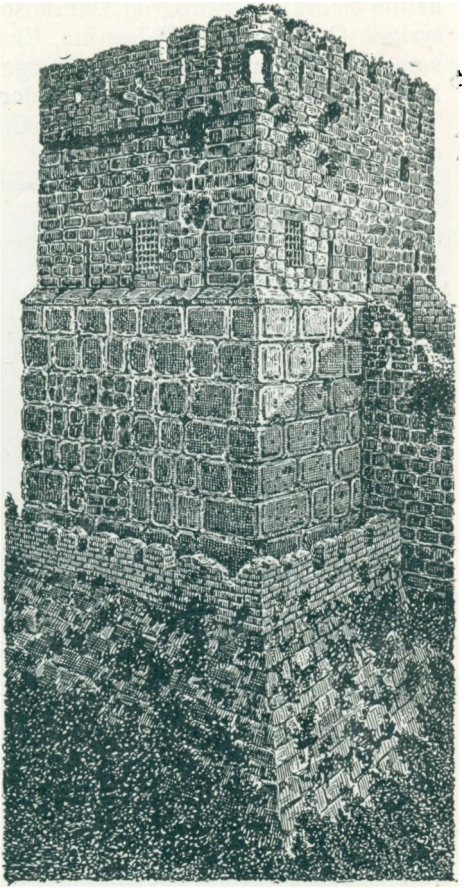

„Davidstaarnet" — en Levning af Herodes' Palads i Jerusalem.

At dette overhovedet skete, har den ovennævnte Dr. Theodor Herzl Hovedæren for. Han er født den 2. Maj 1860 i Budapest af jødiske Forældre, der var ret stærkt paavirkede af Assimilationsbevægelsen. I sin Ungdom nærede han da heller ingen særlig Interesse for det jødiske Spørgsmaal, men studerede Jura og Nationaløkonomi og blev senere Medarbejder ved Bladet „Neue Freie Presse" i Wien. Men da han 1895 som Korrespondent for dette Blad i Paris blev Vidne til Dreyfus-Affæren, forstod han, at Antisemitismen, som vandt stor Fremgang ved Valgene i Østrig 1896, og som lige siden 1882 havde ført til blodige Pogromer i Rusland, var og altid vilde være en stadig Trusel mod Jødernes Eksistens i Europa.

Naar denne Bevægelse selv i Frankrig, Europas frieste Land, kunde fejre saadanne Triumfer, som den gjorde ved Dreyfus-Processen, vilde Jøderne aldrig kunne vide sig sikre. Vilde de bestaa som Folk, maatte Assimileringen ophøre, og en virkelig jødisk-national Følelse kaldes til Live. Midlerne hertil skulde være Genoplivelsen af det hebraiske Sprog og Dannelsen af en jødisk Vasalstat under tyrkisk Overhøjhed i Palæstina. Eksisterede der først en Plet Jord, som Jøderne kunde kalde deres egen, vilde dette ogsaa virke samlende og ansporende paa de Jøder, der blev i Europa. — Disse Tanker er det, Herzl gør sig til Ordfører for i „Der Judenstaat", der udkom i 1896, og som — oversat paa flere Sprog — vakte en mægtig Opsigt og fremkaldte megen Modsigelse.

Kong Jehu af Israel betaler 842 f. Kr. Tribut til Assyrerkongen Salmanassar II.

I al Almindelighed fandt Herzl kun ringe Tilslutning i Vesteuropa. De tyske Rabbinere protesterede mod hans Plan, og især Reformjøderne stillede sig meget afvisende. Allerede 1885 havde disse paa et Møde i Pittsburg vedtaget en Erklæring om, at „vi ikke regner os for et Folk, men for et Trossamfund og hverken venter en Tilbagevenden til Palæstina eller en Gudsdyrkelse med et Præsteskab af Arons Æt" — en Udtalelse, der kunde synes at være rettet direkte mod Zionismen, hvis den ikke var fremkommet elleve Aar før dennes Tilblivelse. Man stemplede Herzl som en Utopist og fremførte tungtvejende Argumenter mod hans Plan: Vilde Kristne og Muhammedanere, for hvem Palæstina ogsaa er hellig Jord, finde sig i, at Landet kom paa jødiske Hænder? Og om saa var, hvorledes skulde et Land paa Størrelse med Jylland og med 600,000 Indbyggere kunne rumme 8 Millioner Jøder (Tallet fra Brockhaus' Konversationsleksikon 1894), og hvad skulde der ske med de derboende Arabere? Og endelig: Vilde ikke Tros- og Aandslivet hos Jøderne andre Steder svækkes, naar de bedste drog til Palæstina? — Indvendingerne havde al sund Sans for sig, — og dog synes det nu, at Herzl skal faa Ret, naar han sluttede et af sine Opraab med: „Hvis I vil, er det intet Eventyr!"

Med en utrættelig Energi arbejdede han paa Virkeliggørelsen af sin Plan. Han forhandlede med jødiske Finansfolk som Baron Hirsch og med europæiske Fyrster og Statsmænd: Den tyske Kejser, Storhertugen af Baden, Paven, Chamberlain, Witte og Plehve; den sidstnævnte lovede ham som russisk Indenrigsminister i 1898 at understøtte de russiske Jøders Udvandring. 1901 havde han Foretræde hos Sultan Abdul-Hamid, der modtog ham venligt, og paa

hvem han gjorde et saadant Indtryk, at Sultanen skal have sagt: „Det er en god Mand. Saaledes forestiller jeg mig, at Kristus maa have set ud.“ Men noget positivt Resultat fik Herzl dog ikke ud af Audiensen. Først og fremmest gjaldt det dog om at vække og samle selve det jødiske Folk. Derfor var det, han i Aaret 1897 sammenkaldte den første zionistiske Kongres i Basel, hvortil der mødte Delegerede fra hele det adspredte jødiske Folk. Denne vedtog følgende

Samaritansk Offersted paa Garizim.

Program: 1) at befordre en Palæstina-Koloni af jødiske Agerdyrkere og Industriarbejdere, 2) Sammenfatning og Organisering af hele Jødedommen, 3) Styrkelse af Jødernes Nationalfølelse. Dermed var Zionismen traadt ud i Livet, og ved Indstiftelsen af regelmæssigt sammentrædende Kongresser var der skabt et jødisk Parlament, hvis Forhandlinger kom til at danne Midtpunktet for jødisk Politik. Af det udgik Aktionskomiteen, som fik den politiske Ledelse betroet, og til Køb af Jord grundedes (efter Hermann Schapiras Planer) „Qeren Qajemeth le-Jishrael“ (ɔ: Jødisk Nationalfond) samt den jødiske Kolonialbank.

Da Vesteuropas Jøder stadig stillede sig skeptisk, vendte Herzl sig til de undertrykte og forfulgte Jøder i Østeuropa, og her fandt han straks begejstret Tilslutning, saaledes at Tallet paa Zionisterne allerede 1897 var 50,000 og 1902 det dobbelte. Under sit Agitationsarbejde fik han god Støtte fra fremragende Mænd som Forfatteren Israel Zangwill og Max Nordau.

Bevægelsen skulde imidlertid ikke blive forskaanet for indre

Splid. Allerede før Herzl's „Judenstaat" havde en anden Wiener-Jøde, Dr. Herzka, skrev et meget læst Skrift: „Freiland, ein soziales Zukunftbild", hvor han slog til Lyd for at danne en jødisk Stat i engelsk Østafrika. Dette førte senere til, at den engelske Regering tilbød Herzl Uganda ved Viktoria Njansa-Søen til Virkeliggørelse af hans Planer, og der dannedes et særligt Parti, „Ugandisterne", til hvilket Zangwill sluttede sig, efter at han ved en Rejse til Palæstina var kommet til den Overbevisning, at Landet ikke kunde rumme en større jødisk Udvandring. Ugandisterne havde imidlertid ganske misforstaaet de jævne Jøders Psyke: ikke for et hvilket som helst Land, men kun for Palæstina, Fædrenes hellige Jord, kunde de begejstres, og paa Zionistkongressen led Ugandisterne et fuldkomment Nederlag.

Libanon-Ceder.

Efter syv Aars opslidende Arbejde i sin Idés Tjeneste døde Theodor Herzl pludseligt den 22. Juli 1904, men hans Værk er blevet fortsat i samme Aand og har allerede ført til Resultater, der giver Løfte om hans Drøms fuldstændige Opfyldelse. Paa den 10. zionistiske Kongres 1911 blev Zionismens Program nærmere udformet til: „Dannelsen af en sammenhængende jødisk Befolkning i Palæstina med Jordbrug som økonomisk Grundvold og Hebraisk som nationalt Sprog." Ved Verdenskrigens Udbrud var man allerede et godt Stykke paa Vej hen mod Virkeliggørelsen af dette Maal: Indvandringen af Jøder i Palæstina var steget, saa at den jødiske Befolkning *dér* fra 25,000 i 1880 og 50,000 i 1897 var kommet op paa 110,000 i 1914. En Del af disse var ganske vist gamle Folk, der drog til det hellige Land for at dø dèr, men Størstedelen var dog unge, arbejdsdygtige Mennesker. De 42 jødiske Kolonier gav Arbejde til 12,000 Mennesker, og den jødiske Jordbesiddelse var vokset fra 140,000 Dunam (1 Dunam = $^1/_{11}$ Hektar) i 1890 og 320,000 ved Aarhundredskiftet til 420,000 ved Verdenskrigens Udbrud. Udenfor Havnebyen Jaffa var 1909 grundlagt en ren jødisk By, Tell-Awiw, der voksede med en Hurtighed, som kan maale sig med Chicagos.

Krigsaarene bragte stor Nød over Palæstina. Græshoppesværme og Tørke samt den daarlige Forbindelse med Omverdenen bragte Landet til Hungersnødens Rand, og Tusinder af Jøder blev tvunget

til at udvandre, saa at deres Antal i 1918 var dalet til 85,000. Men samtidig medførte Krigen, at Tyrkerne maatte afstaa Palæstina, hvorved Dannelsen af en jødisk Stat muliggjordes. I Efteraaret 1917

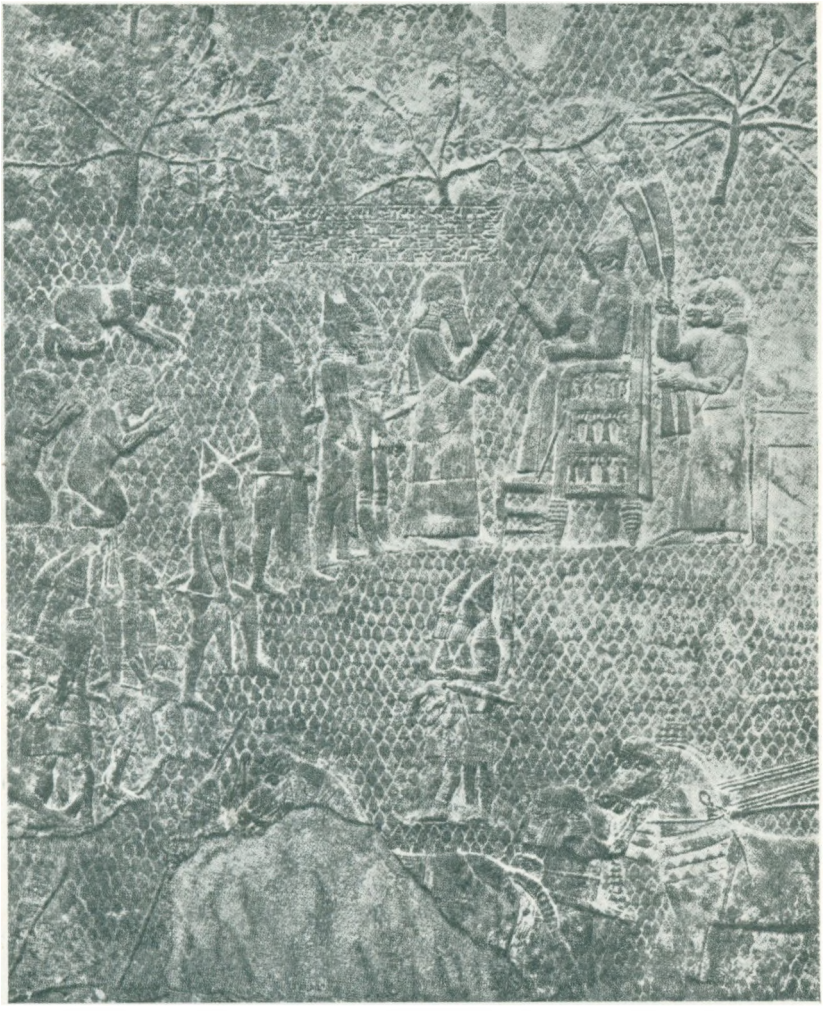

Beboerne af Lachisch i Syd-Juda beder Assyrerkongen Sancherib om Naade.

angreb de engelske Tropper Tyrkernes stærke Stilling, der gik langs Palæstinas Sydgrænse fra Gaza til Be'ersheba'; den 31. Oktober blev Be'ersheba' erobret ved et Stormangreb af det australske Kavalleri; efter en heftig Modstand maatte Tyrkerne dernæst rømme Kystlinien lige til Jaffa (Bibelens Joppe) og Ludd (Lydda) og, efter at Englænderne var trængt op i Judas Bjergland, endogsaa Jerusalem, som General Allenby holdt sit Indtog i den 9de December. Efter

Relief fra Titusbuen i Rom: Fangne Jøder og romerske Soldater med Byttet fra Jerusalems Erobring 70 e. Kr.

ved en Finte at have bragt Fjenden til at koncentrere sin Hovedstyrke i Østjordanlandet trængte Englændernes venstre Floj hurtigt op langs Kystsletten lige til Jisre'elsletten og spærrede Tyrkernes Tilbagetogslinie ved Megiddo. Da samtidig højre Floj slog Tyrkerne i Ørkenen, tiltraadte disse et vildt Tilbagetog nordpaa over Damaskus til Aleppo. Palæstina var befriet, men 10,000 Krigergrave vidner om, hvor meget det har kostet.

Det var England, der (med Bistand af franske, italienske, jødiske og arabiske Tropper) havde erobret Palæstina, men den engelske Regering onskede ikke selv at beholde Landet. Allerede den 2. November 1917 afgav den engelske Udenrigsminister Balfour paa Regeringens Vegne følgende Erklæring: „Hans Majestæts Regering betragter med Velvilje Skabelsen af et nationalt Hjem for det jødiske Folk i Palæstina, og den vil gøre sig de største Anstrengelser for at lette Opfyldelsen af dette Maal, hvorved klart forstaas, at der intet skal foretages, som kunde indskrænke i Palæstina værende ikke-jødiske Samfunds borgerlige og religiose Rettigheder eller Jødernes politiske Stilling i noget andet Land". Den franske Udenrigsminister, Pichon, erklærede den 16. Februar 1918, at „der raader en fuldstændig Forstaaelse mellem den franske og den engelske Regering med Hensyn til Spørgsmaalet om et jødisk Hjem i Palæstina", den 9. Maj samme Aar sluttede den italienske Gesandt i London sig paa sin Regerings Vegne til Balfours Erklæring, og i April 1920 blev den i San Remo bekræftet af de Alliereedes overste Raad. Hertil sluttede Amerika sig den 30. Juni 1922 ved en enstemmig Beslutning af Repræsentanternes Hus, og en-

delig overtog Folkenes Forbund den 24de Juli 1922 i London Mandatet over Palæstina, og Kongen af England blev valgt til som Mandatar at forvalte Landet paa Folkeforbundets Vegne. Muligheden for Skabelsen af en jødisk Stat var tilvejebragt.

Til „High Commissioner for Palestine" udnævnte den engelske Regering Sir Herbert Louis Samuel, der selv er Jøde. Ved hans Side staar en Forsamling paa 22 Repræsentanter: 10 Englændere, 10 Arabere og 2 Jøder; naar Jøder og Englændere gaar sammen, vil de saaledes altid have Flertal og kunne bestemme over den arabiske Befolkning. Sir Herbert har skilt sig fra sit vanskelige Hverv med stor Dygtighed; med sandt Diplomati har han forstaaet at balancere mellem de stridende Kristne, Jøder og Musliner, og da han for nylig truede med at træde tilbage, bad selv hans hidtidige Modstandere ham om at blive. — Den økonomiske Side af Forholdet mellem England og Palæstina er ordnet saaledes, at England bekoster de Tropper, hvormed det holder Landet besat — i de sidste fire Aar er dette Beløb gaaet ned fra 4 Millioner £ til 900,000 £—, medens den civile Administration skal bekostes af Beboerne selv.

Araberne bruger endnu Tærskeslæder ganske som i bibelske Tider.

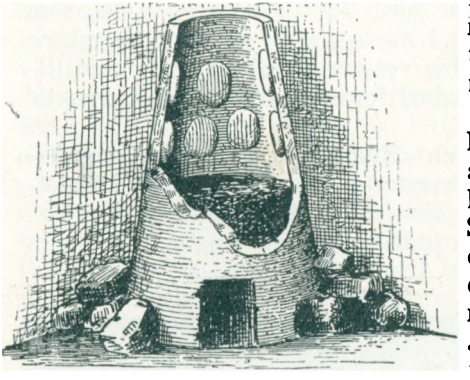

Bagerovnen ser endnu ud som i Oldtiden.

Hvorledes er nu dette Land, hvori Jøderne skulde forsøge at skabe deres egen Stat? Palæstina er som nævnt paa Størrelse med Jylland; „det er et Land med Bjerge og Dale, der drikker Regnen fra Himmelen" (5. Mosebog 11, 11). Af Jordanfloden deles det i Østjordanlandet, en øde Højslette, der gennemskæres af stejle Kløfter, og Vestjordanlandet, som bestaar af et Bjergland, der gennemskæres af Jisre'elsletten og den brede Dalsænkning, hvor Sikem ligger, samt Kystsletten, der er dannet af Slam fra Nilen, som aflejres af en Kyststrøm. Palæstina samler talrige Modsætninger i sig: den tropiske Varme ved det døde Hav, de kølige Bjerghøjder, Galilæas frugtbare Dale og de vidtstrakte Ørkener mod Øst og Syd. I Oldtiden var det et frugtbart Land, men gennem Aarhun-

Gammeldags Haandmølle.

dreders Misregimente var alt forfaldet og Landet blevet øde og folketomt. Hvor Skove tidligere dækkede Bjergene, laa nu den nøgne Klippe; hvor der før var frugtbare Marker, laa Jorden nu øde hen. Landet blev af Araberne dyrket med de samme forældede Plove og Tærskeslæder som i bibelske Tider. For Sundheden var der intet gjort; udrænede Sumpe udsendte deres giftige Dampe, og Byernes Gader flød af Affald. Et misrøgtet Land i det dybeste Forfald — saaledes var Jødernes fremtidige Hjem. Men det var tillige et helligt Land, ikke blot for Jøderne, men ogsaa for alle de indfødte og valfartende Kristne af alle mulige Kirkeafdelinger og Nationaliteter (i Jerusalem tales ca. 40 forskellige Sprog) og for Landets Hovedbefolkning, de muhammedanske Arabere. Disse sidste var ingenlunde til Sinds godvilligt at afstaa Landet, og kun nødtvungent gav de Plads for Indvandrerne. Ved at forhandle med engelske Politikere og Bladmænd (særlig synes Lord Northcliffe at have laant dem Øre) søgte de at forhindre Mandatets Ratification, og i Landet selv foranstaltede de talrige Demonstrationer, der ofte førte til vilde Tumulter. I deres Had mod Indvandrerne var det ikke blot nationale og religiøse Hensyn, der spillede en Rolle, men de konservative Arabere, der levede som primitive Agerdyrkere og Nomader med deres Geder og Faar, som Palæstinas Befolkning har gjort i Aartusinder, saa med Skræk og Afsky, at Jøderne bragte hele den vesteuropæiske Kultur med tilbage fra deres lange Landflygtighed for saaledes bedre at udnytte Jorden.

I Foraaret 1918 begyndte den „Zionistiske Palæstinakommission", hvis Formand er Dr. Weizmann, sin Virksomhed i Palæstina for at søge at virkeliggøre Zionismens Program. Der var Opgaver nok at tage fat paa: Den jødiske Indvandring maatte ledes og støttes, og der maatte skaffes Arbejde til alle de indvandrende. Der skulde købes Jord, og denne skulde dyrkes, Samfærdselsmidlerne og de hygiejniske Forhold maatte forbedres, og endelig — ikke mindst! — skulde der skaffes Penge til Løsningen af alle disse Opgaver.

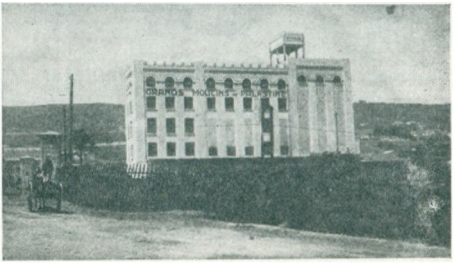

Moderne Mølle i Haifa.

Den sidste Opgave viste sig mærkeligt nok at være den vanskeligste: Den rige jødiske

Nation havde ikke Penge nok til at hjælpe sig selv! De østeuropæiske Jøder, blandt hvilke Zionismen altid har haft mest Tilhold, var ved Krigen blevet fuldstændigt forarmede, i Vesteuropa mødte man mest Lunkenhed og Vrangvilje, saa det blev Amerikanerne, der maatte bære den største Del af Byrden, og disse vilde som ægte praktiske Yankee'er kun støtte de rentable Foretagender og ikke give noget til Oplysningsarbejdet, hygiejniske Forbedringer eller andre uproduktive, men nødvendige Opgaver. Men selvfølgelig stod en saa finanskyndig Nation som den jødiske ikke magtesløs overfor en økonomisk Opgave. Allerede i Begyndelsen af Aaret 1918 grundedes „Restoration Fund" (ɔ: Genopbyggelsesfondet) til Finansiering af Kolonisationsarbejdet, og i Juni 1920 kom hertil „Qeren ha-Jissod" (ɔ: Grundfondet), som den i London afholdte zionistiske Aarskongres skabte som et almindeligt jødisk Finansinstrument til Understøttelse af Palæstinas Bebyggelse. Dets Styrelse vælges for den ene Halvdels Vedkommende af Certifikatindehaverne, for den anden Halvdels af den zionistiske Organisation). Ved en virksom Propaganda, der søgte at faa Alverdens Jøder til at indføre en frivillig Selvbeskatning („Ma'aser" ɔ: Tiende), lykkedes det at bringe dettes Indtægter i Vejret fra 11,126 Pund i 1920 (3 Maaneder) til 286,350 Pund i 1921 og 393,160 i 1922 — ialt ca. 800,000 £ i Løbet af 2½ Aar. Samtidig havde det førnævnte jødiske Nationalfond set sine Indkomster stige i nogenlunde tilsvarende Maalestok: I de første 9 Aar (1902—10) modtog det 125,700 £, i de næste 8 (1911—18): 340,600 og i de fire Aar efter Krigen (1919—22) ikke mindre end 492,900 £ — ialt ca. 1 Million £ i Løbet af 21 Aar. Ogsaa andre Banker og Pengeinstitutter blev stiftede, Privatforetagender traadte til, saa om end enkelte store Foretagender maatte udskydes indtil videre af Pengemangel, har Zionisterne dog i det store og hele vist sig den vanskelige økonomiske Opgave voksen. Ialt har de zionistiske Fonds og Banker kunnet anvende 2,415,000 ægyptiske Pund i Tiden April 1918—September 1922, og regnes de Beløb med, der i dette Tidsrum er anbragt i Palæstina fra privat jødisk Side, naar Tallet op over 5½ Million Pund. Disse Penge er anvendt til føl-

Billederne paa denne Side:
Semitiske Beduiner bringer Varer til Ægypten under Sesostris III's Regering (1906—1887 f. Kr.)

gende Formaal: Understøttelse af Indvandringen, Jordkøb, Forbedring af Befordringsmidlerne, store Nybygninger, Folkeopdragelse, Sanitetsvæsen og Forvaltning af Landet.

Indvandringen har ikke givet saa store Resultater, som man i Begyndelsen ventede, men det er et Spørgsmaal, om ikke en jævn aarlig Forøgelse af Befolkningen vil vise sig at være gavnligere for Landet end en pludselig Oversvømmelse af Tusinder og atter Tusinder, som maaske ikke kan finde Arbejde, og derfor bliver til mere Skade end Gavn. Indvandringen har dog været stor nok til

Gamle hellige Stenstøtter („Masseber") udgravede i Gezer.

mere end at opveje den ret følelige Nedgang, Krigens vanskelige Aar havde forvoldt; i Tiden fra Februar 1919 til Slutningen af 1922 beløb Immigrationen sig til 30,000, og den jødiske Befolkning kunde i 1923 sættes til 125,000 Mennesker. Disse Indvandrere er ikke som tidligere gamle Folk, der blot kommer for at dø i det hellige Land, men for langt den største Dels Vedkommende unge, kraftige Arbejdere og Haandværkere i deres bedste Alder, og næsten alle har de fundet Arbejde ved Landets Kultivering. Hvor stor en Befolkning, Landet kan rumme uden at blive overbefolket, er det næppe muligt at sige endnu. I Øjeblikket kan Beboernes Antal sættes til knap $^3/_4$ Million, og nogle Skeptikere hævder, at Landet højst kan føde det dobbelte Antal. Dette Tal er sikkert for lavt sat, men paa den anden Side er Zionisterne alt for optimistiske, naar de sammenligner Palæstina med Nabolandene, Ægypten, hvor der bor 1500 Mennesker pr. Kvadratkilometer (Byerne fraregnet), og Libanon, hvor der 1914 boede 1019 pr. Kvadratkilometer i den dyrkelige Del af Landet, og derfor regner, at Palæstina

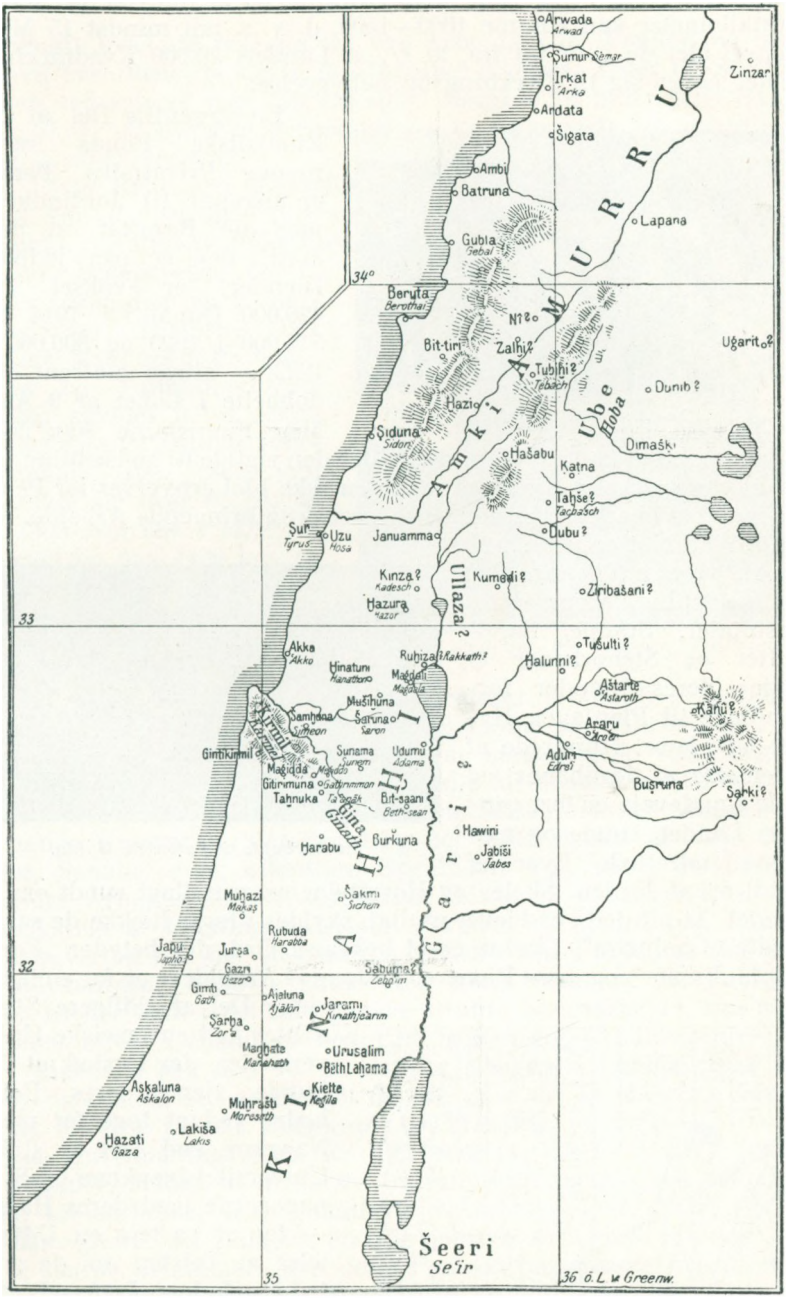

Palæstina før Israelitternes Indvandring, c. 1450 f. Kr.

i Stedet for sin nuværende Befolkning af 30 Mennesker pr. Kvadratkilometer kan rumme 1000—1500, d. v. s. ialt mindst 15 Millioner, idet de gaar ud fra, at $^3/_4$ af Landets 20,000 Kvadratkilometer egner sig til Dyrkning og Bebyggelse.

Chaluzim ved Arbejdet.

En væsentlig Del af de Zionistiske Fonds samt mange Privatfolks Penge er anvendt til Jordindkøb, med det Resultat, at den Jord, der er paa jødiske Hænder, er vokset fra 420,000 Dunam i 1914 til 510,000 i 1920 og 800,000 i 1923 — altsaa omtrent det dobbelte i Løbet af 9 Aar. Men Zionisterne har ikke nøjedes med at *købe* Jorden; de hylder den rigtige Grundsætning, at for at være virkelig Ejendom maa den ikke blot erhverves for Penge, men ogsaa erhverves *moralsk* — ved frugtbringende Arbejde. At dette ikke blot er en smuk Teori, men en gennemført Grundsætning, viser deres Resultater, Sumpe, Sandklitter og Stenørkener er under deres Hænder forvandlede til Plantager, Haver og Skove, Hundrede af Kilometre af Jernbaner og gode Landeveje er ført gennem Landet, sunde og moderne indrettede Byer er skudt op af Jorden, Skoler og Hospitaler er grundlagt rundt om i Landet. At alt dette er blevet muligt, skyldes i første Række de saakaldte „Chaluzim". Chaluz er et hebraisk Ord, der betyder „Fortrop", „Pionér", og disse Pionerer bestaar af Arbejdere og for en ikke ringe Del af tidligere Studenter ved europæiske Universiteter, der forstod, at de kunde tjene deres Folk bedre ved at tage fat med Næverne end ved at slide Universitetsbænkene og Synagogerne med deres Haler — for at variere en Udtalelse af Tolstoy om de ortodoxe Jøders Længsel efter Zion. Universitets- og Handelsfolk havde Jøderne

Markarbejde i Kolonien Hulda.

Ægyptisk Billede fra 17. Aarh. f. Kr. af en semitisk Slave (Nr. 2 fra højre) ved Markarbejdet.

nok af; hvad de trængte til, var Arbejdere og Bønder, og dette Savn besluttede de sig til at afhjælpe, ikke ved Taler og Skrifter, men ved selv at tage fat. De smed Bøgerne til Side, greb Hakke og Skovl og byggede Jernbaner og Veje, gravede Vandledninger og dyrkede Jorden.

Disse Helte, der i Selvfornægtelse, Udholdenhed og Dødsforagt kan kappes med Verdenskrigens Bataillioner, er det lyseste Punkt i Nutidens Palæstina, og det er næppe meget overdrevet, naar begejstrede Zionister spaar dem en Plads i Jødernes Historie, der staar Maal med Profeternes og Talmudlærernes. Dem skyldes det i første Række, at Palæstinas Jernbanenet, der 1892 kun strakte sig over 87 km og i 1906 over 584, i 1922 var naaet op paa 1100 km, og at der nu findes ca. 1000 km ordentlige Landeveje. I Aaret 1920 sluttede de jødiske Arbejdere sig sammen til „Solelboneh, jødiske Arbejderes cooperative Sammenslutning om offentlige Arbejder, Bygning og Fabrikation", der optog alle jødiske Arbejdere, der var beskæftigede ved Byggeforetagender og i Fabrikker, og udstedte Medlemsaktier til et Beløb af et halvt ægyptisk Pund. Med dette Selskab sluttede Regeringen vigtige Kontrakter, der overdrog det Anlæggelsen af Veje, Skoler, Sanatorier og offentlige Bygninger. Ved Siden af disse og andre Arbejder for Privatfolk har Selskabet paabegyndt en Fabrikation af Bygningsmateriale. Foruden at hjælpe paa Landets Kultivering har det cooperative Selskab den Fordel, at det giver Indvandrerne Arbejde straks ved deres Ankomst til Palæstina og træner dem i det ofte ganske uvante Kropsarbejde, saa at de siden bliver i Stand til bedre at hellige sig Landbruget.

Helligt Træ fra det moderne Palæstina.

Allerede paa den 10. zionistiske Kongres i London 1911 blev det fastslaaet, at Landbruget maatte være det økonomiske Grundlag for den jødiske Befolkning i Palæstina, og dette var da ogsaa Hovednæringsvejen for Beboerne af de forskellige jødiske Kolonier. Mange af de første Indvandrere var dog saa uskikkede til Landarbejde, at de maatte leje Arabere til at udføre det, da disse gjorde det billigere end de jødiske Arbejdere, hvilket førte til skarpe Friktioner. Men dette Forhold har ganske forandret sig nu, da Jøderne selv er i Stand til at udføre Arbejdet. En af de største Kolonier er „Rishon-le-Zion" (o: „den første i Zion"), der blev grundlagt i Jaffas sandede Omgivelser 1882; den dækker nu 14 600 Dunam Jord, af hvilke 5000 Dunam er beplantede med

Vin og Resten med Oranger, Oliven og andre Træer, og den giver Arbejde til 1400 Mennesker. Rishon-le-Zion er den vigtigste vinproducerende Koloni i Palæstina, og dens Vinkældere hører til de største paa Jorden. Palæstina-Vinene sælges over hele Jorden — selv i Argentina og paa Ny Zeeland —, og Exporten har i de sidste Aar været paa omkring 2 Millioner Liter aarlig til en Værdi af ca. 50 000 ægyptiske Pund. Blandt de andre Kolonier er Rehoboth, Gedara, Ness-Zionah, Zichron-Jacob og Rosh-Pinah de vigtigste; ialt bestaar der i Øjeblikket 56 Kolonier med en Befolkning af 18,000 Mennesker. I disse var der i Aaret 1923 beplantet 76 000 Dunam med udbyttegivende Frugttræer (Mandel-, Orange- og Oliventræer samt Vinstokke), og desuden var der plantet over 2 Millioner Skovtræer — mest i Dyner, Bjergegne og Sumpe, medens den gode Jord blev benyttet til Landbruget. Først de jødiske Kolonister har indført Eukalyptustræet, som derfor i Palæstina kaldes „Jødernes Træ", og som, da det kan gro i sumpede Egne, gør stor Nytte ved at holde Malariaen nede. Landbrugets vigtigste Exportartikel er Appelsiner („Jaffa-Appelsiner"), af hvilke der i Sæsonen 1922—23 blev udført 1,464,588 Kasser til en Værdi af 374 798 Pund; Exporten ledes af et cooperativt Selskab af Orangedyrkere, „Pardess", der blev grundet 1903 af Kolonister fra Petach Tikvah (o: „Haabets Port"), den ældste existerende jødiske Koloni, der blev grundlagt 1878. Andre Landbrugs-Exportprodukter er Sesam, Bønner, Meloner, Olivenolie, Rosiner, Uld og Huder. Om end det hidtil naaede kun kan betegnes som en Begyndelse, har det dog allerede vist, at Jøderne imod Forventning egner sig udmærket for Landbruget, saa den Dag er maaske ikke saa fjern, da Jøderne atter bliver „et Folk af simple Bønder", som den jødiske Historieskriver Josefus kalder dem i Modsætning til „de romerske Handelsmænd".

Den jødiske Lag b'omer-Fest i Jerusalem.

Dog har selvfølgelig ogsaa en stor Del af Immigranterne slaaet sig ned i Byerne — særligt i Jerusalem og Tell-Awiw. I Jerusa-

Det moderne Jerusalem (1911).

lem, der naturligvis er Landets Hovedstad ogsaa under de nye Forhold, udgør Jøderne 33 971 af Byens 62 578 Indbyggere; Resten er omtrent ligeligt fordelt mellem Muhammedanerne og de Kristne. Tell-Awiws Historie er noget af et Eventyr: Det er den første rent jødiske By i Verden, siden Jerusalem blev ødelagt af Romerne; den blev grundlagt 1909 paa nogle Sanddynger udenfor Jaffa, og har allerede 15—20 000 Indbyggere, der bor i 1200 Huse. I Aaret 1921 blev der bygget 150 Huse, Aaret efter ca. 400 og 1923 ca. 200. Den har egen Vandforsyning, Skoler, Hospital, Casino og et stort moderne Badested. Til for nylig havde den eget Elektricitetsværk, men efter Oprettelsen af Jaffa Elektricitetskompagni forsynes den nu fra dette. Der var Planer oppe om at forsyne hele Palæstina med Elektricitet, der skulde frembringes ved at udnytte Vandkraften i Jordan, men denne kæmpemæssige Plan (Rutenberg-Projektet), der vilde koste en Million Pund,

maatte af Pengemangel henlægges indtil videre og erstattes med et noget mindre. (Jarkon-Projektet).

Medens Industrien i Palæstina før Krigen væsentlig var Haandarbejde og næppe kunde dække Landets eget Behov, har der nu rejst sig en Del Fabrikker, der arbejder efter fuldt ud moderne Metoder og med Held søger at udnytte Landets Produkter. De fleste beskæftiger sig med Forarbejdningen af Landbrugsprodukterne og er derfor allerede nævnt ovenfor. Desuden maa nævnes Tobaksfabrikationen, Olieindustrien, der drives af det store „Shemen"-Oliekompagni, Sæbefabrikationen, Cementfabrikkerne i Haifa, Saltudvindingen i Athlit, Chokoladefabrikationen og Udnyttelsen af det døde Havs talrige Mineralier. Af ikke ringe Betydning er Fabrikationen af Souvenirs, der særligt drives i Bethlehem. Det er saaledes en ikke ubetydelig Industri, der er ved at rejse sig i Palæstina, og paa Verdensudstillingen i Wembley i Aar afgav den palæstinensiske Pavillon et godt Vidnesbyrd om, hvad Palæstina er naaet til i denne Retning.

For Sanitetsvæsenet i Palæstina sørger det zionistiske, medicinske Selskab „Hadassa", der har Tilsyn med fem Byer, 22 Kolonier og alle Arbejderlejrene; det sørger for Immigranterne og har Lægeinspektionen ved Skolerne. Det forvalter 17 Sygehuse,

Parti fra Jerusalem.

Polikliniker, Apoteker og Laboratorier, og har i Løbet af de sidste to Aar behandlet 9000 Patienter paa Hospitalerne, 150 000 i Poliklinikkerne; 750 000 externe Syge har opsøgt Klinikkerne og 33 000 er blevet behandlede hjemme; endvidere er der anstillet 55 000 Laboratorieundersøgelser. „Hadassa"s Aarsbudget beløber sig til 125 000 Pund. Til stor Gavn for Sundheden har den førnævnte Dræning og Beplantning af Sumpene været, samt at de gamle, skidne Byer med snævre Gader nu erstattes af nye, som Tell-Awiw, der bygges efter alle Hygiejnens Forskrifter.

Det jødiske Technicum i Haifa.

Ogsaa Folkeopdragelsen nyder Zionisternes store Interesse. De har hidtil grundet 53 Børnehaver, 65 Elementarskoler, 12 Mellemskoler og Lærerseminarier og 7 højere Skoler. Antallet af Lærere er 505, og 13 000 Elever søger Skolen. For to Aar siden blev det jødiske Technicum i Haifa fuldendt, og 1918 blev Grundstenen lagt til det hebraiske Universitet paa Scopus-Bjerget i Jerusalem. Blandt de fremtidige Professorer findes ingen ringere end Einstein. Sproget ved alle disse højere og lavere Skoler er Hebraisk, som Zionisterne jo vil søge at kalde til Live igen. Profetierne om Umuligheden af dette Forsøg er ikke gaaet i Opfyldelse. Hebraisk tales nu let og flydende af Tusinder af Mennesker, og om end det naturligvis som ethvert Kultursprog indeholder en Del Fremmedord, vil dog enhver Hebraiskkyndig let kende det klassiske Sprog deri. Som Kuriosum kan nævnes, at „Automobil", der er overtaget med fransk Udtale — o for au — lige saa godt kunde være et ægte hebraisk Ord, da oto betyder „selv" og mobil: „bevægende", hvad der jo netop giver samme Betydning som det græsk-latinske „Automobil". For „Elektricitet" har man et ægte hebraisk Ord: „hashmal", hvoraf dannes „hashmalit" — en elektrisk Sporvogn; derimod bruges de internationale Ord for „Telegraf" og „Telefon", da Zionisterne ikke vil forsøge at vanskeliggøre Sproget ved at danne Kunstord som det tyske „Fernsprecher" etc.

Segl, der viser de ældste hebraiske Bogstaver. Indskriften lyder: „Schema', Jerobe'ams Tjeners" (d. v. s. Minister).

En Del af de nyindvandrede taler Jiddish, men det varer

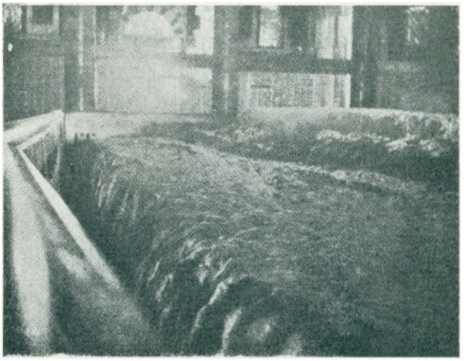

Den „hellige Klippe" inden i en Moske i Jerusalem; antagelig har den baaret Brændofferalteret i det gamle jødiske Tempel.

ikke længe efter Ankomsten til Landet, inden de ombytter dette tysk-hebraisk-slaviske Kaudervælsk med Profeternes Sprog. Alle Regeringens officielle Tilkendegivelser offentliggøres paa Hebraisk, Engelsk og Arabisk.

Alt i alt er det saaledes ikke daarlige Resultater, Zionisterne har naaet ved deres korte Virksomhed i Landet. Men hvorledes vil nu Fremtiden tegne sig? Det er naturligvis meget vanskeligt at udtale sig derom endnu, men man kan dog roligt sige, at det væsentligst afhænger af fire Faktorer: Forholdet til Englænderne, Araberne og Jøderne i andre Lande samt af den indbyrdes Enighed. Forholdet til England er venligt, om end det maaske nærmest kan betegnes som et Fornuftsægteskab, idet England har Brug for en Stødpudestat til at beskytte Suezkanalen mod Angreb fra Øst, og Jøderne ikke kan klare sig uden Englands Hær til at holde Orden i Landet. Der har ganske vist blandt enkelte ivrige Zionister været Planer oppe om at danne en egen jødisk Hær, men disse Planer, der blot vilde føre til fryglelige Pogromer fra Arabernes Side, kan kun betegnes som Fantasterier. Det er nødvendigt for Zionisterne at holde sig gode Venner med England, og om end en Del konservative engelske Politikere ser med Uvilje paa den nye Stat, har til Gengæld andre — bl. a. Lloyd George og Ramsay Macdonald — udtalt sig med saa meget desto større Sympati derom. — Med Araberne har der desværre været mange Rivninger. Disse vil beholde Landet for sig selv og kan ikke indse Fordelene ved de stigende Jordpriser og den bedre Udnyttelse af Landet. Forholdet til dem vil sikkert i længere Fremtid give Anledning til alvorlige Bekymringer. — Ogsaa Forholdet til „de religiøse Jøder" lader en Del tilbage at ønske. Disses Indvendinger mod Zionismen er allerede tidligere omtalt. Til disse er imidlertid kommet en ny og alvorligere: Zionisterne er nemlig meget lidt religiøse og betragter sig for en stor Del løst fra de mange indskrænkede religiøse Love, idet de støtter sig paa en Udta-

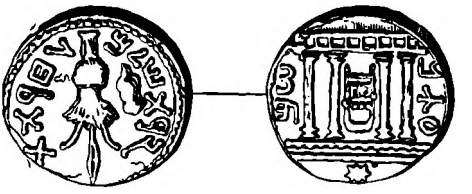

Den jødiske Frihedshelt, Bar Kochba's Segl. (Død under Opstanden mod Romerne 132—135 e. K.)

lelse i Talmud: „Den, der bor i Israels Land og taler det hellige Sprog, er løst (d. v. s. fra Lovbestemmelserne), thi han tilhører den kommende Verden (ɔ: Messiasriget)". Dette har naturligvis ikke fundet Naade for de ortodoxes Øjne, og ofte har de ligefrem sluttet sig sammen med Zionisternes Fjender for at bekæmpe dem. Dette var saaledes Tilfældet med den lærde hollandske Jøde De-Han, der for nogen Tid siden blev myrdet i Palæstina, da han havde sluttet Forbund med Araberne. Mordet fordømmes ganske vist officielt af Zionisterne, men der er dog en Del, der taler for, at Gerningsmanden har været en alt for fanatisk Chaluz. Det er selvsagt af største Vigtighed for Zionismen at faa Striden med de andre Jøder bilagt, da det jo er hos dem, de skal søge saavel økonomisk Støtte som nye Indvandrere. De gør da ogsaa et stort Arbejde for at overbevise dem om deres Idéers Rigtighed og Gennemførlighed ved at udsende Tusinder og atter Tusinder af Propagandaskrifter, der skal vise, hvor meget de allerede har naaet. Disse Kendsgerninger taler ogsaa et tydeligt Sprog, og hvis blot Jøderne kan lære at holde ubrødeligt sammen i Stedet for at splittes i Partier, der bekæmper hinanden paa det bitterste, — hvilket har været Jødefolkets Forbandelse, saa langt dets Historie gaar tilbage, — saa vil Tiden snart være inde til, at det højtbegavede Folk atter kan træde ind i Nationernes Række som et frit og selvstændigt Medlem, der lever paa Fædrenes nedarvede Jord.

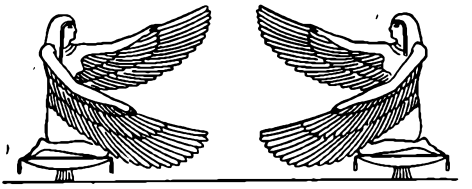

NÆR OG FJÆRN

REDIGERET AF

JØRGEN BANKE OG KRISTIAN BURE

DECEMBER

1 9 2 4

INDHOLD

AAGE ERLING SCHIØNNING:
BOTANISK HAVE
OG DENS VIRKSOMHED

ANDREAS BOJE:
DANSK FOLKEOPDRAGELSE

THOMAS THOMSEN:
DET ETNOGRAFISKE MUSEUM

STEEN HASSELBALCHS FORLAG

BOTANISK HAVE OG DENS VIRKSOMHED

AF

AAGE ERLING SCHIØNNING

Aage Erling Schiønning (f. 1904). Student 1922. Cand. phil 1923, studerer Naturhistorie og Geografi. I Anledning af Botanisk Haves Jubilæum har Redaktionen med Glæde modtaget nærværende Oversigtsartikel, der sikkert sammen med dens smukke Billeder vil paakalde Læsernes Opmærksomhed.

Universitetets botaniske Have fejrede i Begyndelsen af Oktober d. A. sit 50 Aars Jubilæum; mange har maaske undret sig over, at denne Begivenhed blev gjort til Genstand for en Fest, da det jo ikke synes at være noget overvældende Spand af Tid for en botanisk Have. Alligevel er det ikke underligt, thi ganske vist er 50 Aar ikke noget langt Tidsrum, men man kan dog ved et Tilbageblik over denne Tid meget vel skønne over, om Haven har opfyldt de Krav, man maa stille til den. Intet er naturligere, end at dette Tilbageblik for vor Haves Vedkommende knyttedes til en Fest, thi man kunde glæde sig over, at den havde opfyldt sin Mission paa allerbedste Maade og endnu synes at kunne gøre det. Vi har kun Grund til at glæde os over de Resultater, den botaniske Forskning i Danmark har naaet, Resultater, hvortil Botanisk Have har bidraget i høj Grad. Forskere som Warming og

Johannsen har her udført Arbejder, der har bragt deres Navne langt uden for Danmark.

Botanisk Have blev anlagt i Aarene 1870—74 og blev aabnet for Offentligheden den 9. Oktober 1874. Det var dog ikke den første botaniske Have. Den nye Have var Afløser for en Have, der laa bag Charlottenborg; denne sidste maatte man opgive af mange Grunde: dels var Haven for lille (havde egentlig været det fra Begyndelsen af), Bygninger og Væksthuse var ogsaa for

Botanisk Museum.

smaa, dels var Beliggenheden yderlig uheldig, da baade Grundvand og Fabriksrog var stærkt generende. Charlottenborghaven var i 1874 ca. 100 Aar gammel; den havde været Afløser for en endnu ældre og endnu mindre Have, der laa, hvor nu Zoologisk Museum ligger. Den nuværende Have indtager et Areal af ca. 17½ Td. Land og er beliggende paa en Del af det gamle Voldterræn; Østeranlæg og Ørstedsparken danner til hver sin Side Fortsættelse af Botanisk Have.

Havens Anlæggelse var i Hænderne paa en Komité, af hvis Medlemmer kan nævnes Botanikeren Joh. Lange, Gartner Friedrichsen, Haveinspektør Flindt og Brygger J. C. Jacobsen.

En botanisk Have har selvsagt mange Opgaver at løse; man kan skelne mellem videnskabelige og folkeoplysende Opgaver. De videnskabelige Opgaver er ganske naturligt knyttet til Universitetets Undervisning og videnskabelige Undersøgelser, men en vigtig Opgave af videnskabelig Art er den at staa i Forbindelse med udenlandske botaniske Haver, navnlig gennem Udveksling af Frø og Planter. Botanisk Have skal ogsaa i Følge sin Art være Basis for de naturhistoriestuderendes botaniske Selvstudier. Den anden

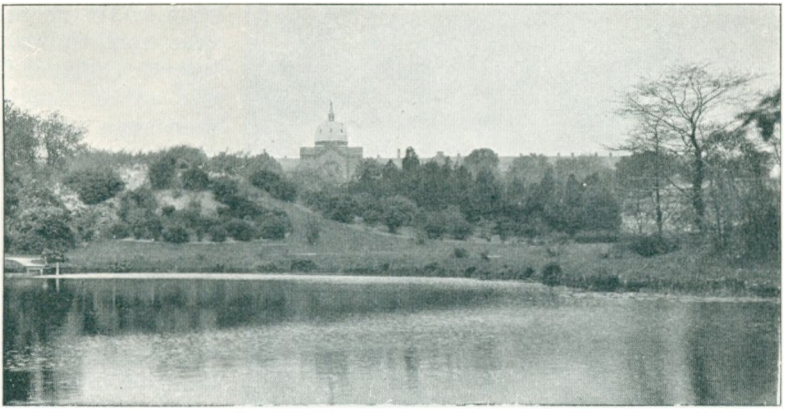

Udsigt til Stenhøjen over Søen.
I Baggrunden Kommunehospitalet

Side af Botanisk Haves Opgaver, den folkeoplysende, stiller det Krav til Haven, at den skal fremelske og udvikle Interessen for Plantelivet hos Almenheden. Dette Formaal tjenes, foruden ved Dyrkning af Planter i systematisk Rækkefølge, ogsaa ved Grupper af Planter ordnede efter deres Betydning for Menneskene f. Eks. tekniske Planter, Læge- og Giftplanter o. s. v. En Faktor af stor Betydning i dette Øjemed vilde et botanisk Museum efter moderne Principper være, men herom senere. Den praktiske Ord-

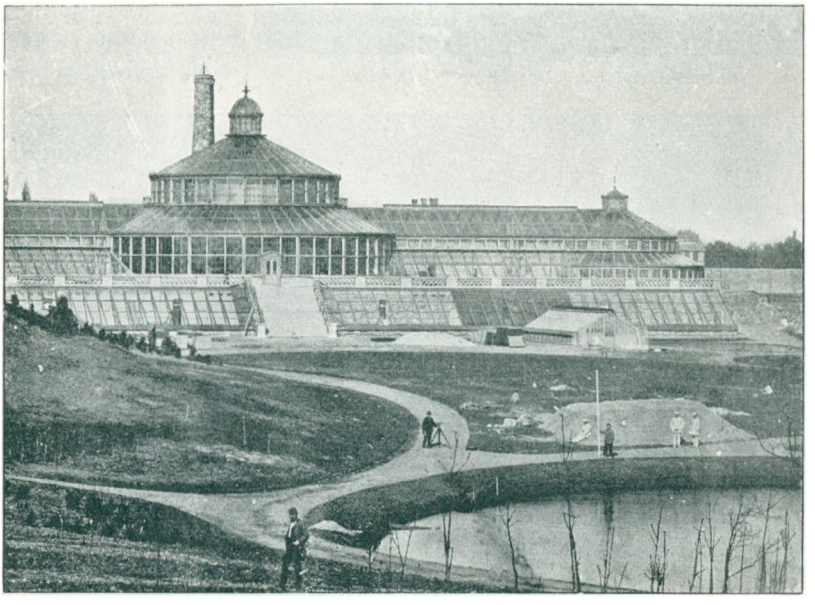

Væksthusene kort efter Opførelsen.

Fra Palmehuset. Den store Viftepalme.

ning af Haven maa ikke med folkeoplysende Opgaver for Øje virke kedelig, men maa derimod være præget af æstetisk - kunstneriske Principper. Hvor mange forbinder ikke Forestillingen om en botanisk Have med lange lige Rækker af Bede, hvoraf hver rummer sin Plante forsynet med en Navneplade paa en Pind? Ikke underligt, at en saadan Forestilling kan bringe en Kirkegaard i Tankerne. Saadanne Bede kan selvfølgelig ikke undgaas i en botanisk Have, men naar de spiller saa lille en Rolle i Haven betragtet som

Udsigt over Søen ved Vintertid.
I Baggrunden Observatoriehøjen med Fyrreskoven.

Helhed, som de gor i vor botaniske Have, ligger Forestillingen om en Kirkegaard fjern. At Haven rent parkmæssigt staar saa hojt som den gor, skyldes i forste Række ovennævnte Haveinspektor Flindt, der lagde Planen for Haven.

Efter Virksomheden falder Botanisk Have i tre Dele, nemlig selve Haven med Væksthusene, Museet og Laboratoriet.

Havens Friland, som ligger smukt grupperet om „Søen", en Rest af Voldgravene, er inddelt i forskellige Kvarterer. Storst Plads optages af Arboretet, d. e.

Fra Palmehuset. Den store Koglepalme.

Parti af Haven med Broen over Søen.

Samlingen af træagtige Frilandsplanter; der findes saaledes paa den Høj, hvorpaa Københavns Observatorium ligger, en hel lille Fyrreskov, ellers findes Træer eller Buske plantet i større eller mindre Grupper i Plæner, der ved Anlæg af Bede med Prydplanter væsentlig bidrager til at give Haven Karakter af Park. Paa tre Steder i Haven findes en- og fleraarige Urter i lange Rækker af Bede i systematisk Orden, enten ordnede efter Anvendelse eller efter biologiske Karakterer. I et af disse Kvarterer findes de fleste danske

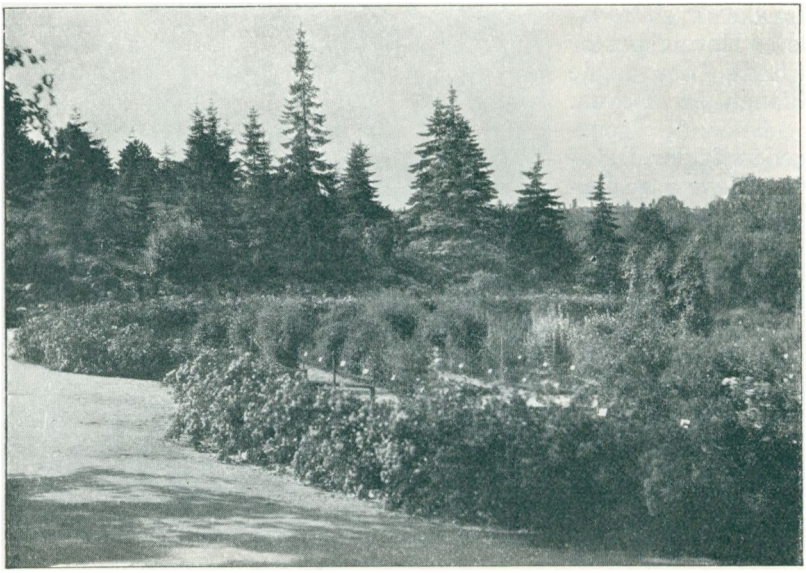

Indgang til „Dansk Kvarter".
I Baggrunden Stenhøjen langs Gennemgangen.

Planter dyrket, dels i lange Bede, dels i Stenhøj og i Klit- og Moseomraade, idet man har stræbt at komme Naturen saa nær som mulig, for at dyrke ogsaa saadanne Arter, som er meget kræsne med Hensyn til Voksested. Til Havens smukkeste Partier hører Stenhøjene; foruden ovennævnte danske Stenhøj findes en dobbelt Stenhøj omtrent midt i Haven og en Stenhøj langs Gennemgangen gennem Haven; i Maj-Juni, naar de fleste Stenhøjsplanter blomstrer, er Stenene som betrukne med et Tæppe i de skønneste Farver. Paa Stenhøjen ved Gennemgangen er der indrettet smaa Partier med Kalk- og Granitbund og en lille Kilde. Botanisk Have har lagt stor Vægt paa Stenhøjsplanter og har en stor Mængde af disse ejendommelige og smukke Planter.

Havens Væksthuse, der foruden en Del mindre Huse omfatter en stor sammenhængende Gruppe af Væksthuse i to Rækker i forskellig Højde, ligger paa en Skraaning ned mod Søen; med deres imponerende Størrelse og smukke Ydre bidrager de væsent-

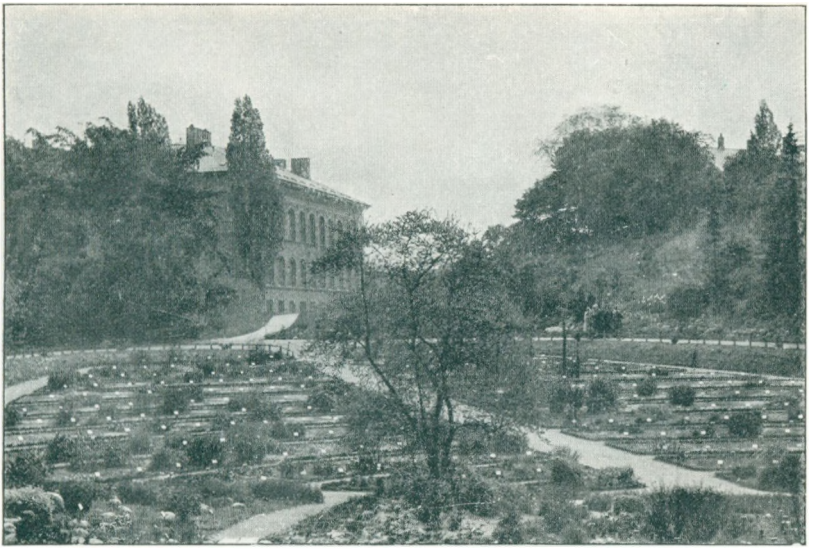

Udsigt over „Dansk Kvarter".

lig til det smukke Helhedsindtryk, Haven gør. At Væksthusene blev saa ualmindelig store og praktisk indrettede, skyldes den Interesse, som Brygger J. C. Jacobsen nærede for Havens Fremtid paa dette Felt, idet han i Forening med Slotsgartner Tyge Rothe gav Tegninger til disse. Botanisk Haves Bestand af Vækst-

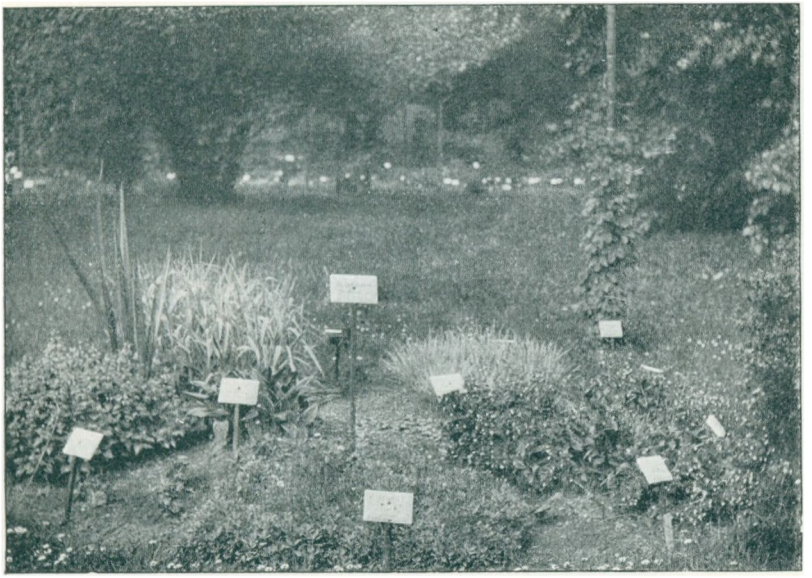

En biologisk Gruppe med Enkeltetiketter og Fælleseetikette.

Dobbeltstenhøjen.

De gamle Pile ved Vintertid.

husplanter, saadanne, som ikke taaler vor Vinter eller vort Klima som Helhed, maa siges at være ualmindelig righoldig. En særlig Stilling indenfor Vækst-husplanterne indtages af Orchidéer og Vandplanter, idet disse findes i særlige, mindre Huse, hvortil der kun delvis er offentlig Adgang. Væksthusene rummer mange baade sjældne og smukke Planter og maa naturligt ved disse Planters fuldstændig fremmedartede Udseende høre til den for Almenheden interessanteste Del af Haven; navnlig de store Palmer og Victoria regia for-

De biologiske Grupper. I Baggrunden Botanisk Laboratorium og Andreaskirken.

tjener at omtales i denne Sammenhæng.

Botanisk Museum er Havens Smertensbarn. De Krav, man nu til Dags stiller til et botanisk Museum, formaar vort end ikke paa minimal Maade at efterkomme; vort Museum er fremgaaet af en Tvangssituation og bærer i høj Grad Præg heraf. Nogle Arkitekter fik, da der efter Havens Anlæggelse skulde bygges et Museum, det Hverv at give Tegninger til et saadant, men Rigsdagen nægtede Aar efter Aar at bevilge den fornødne Kapital, og samtidig steg Anlægs-

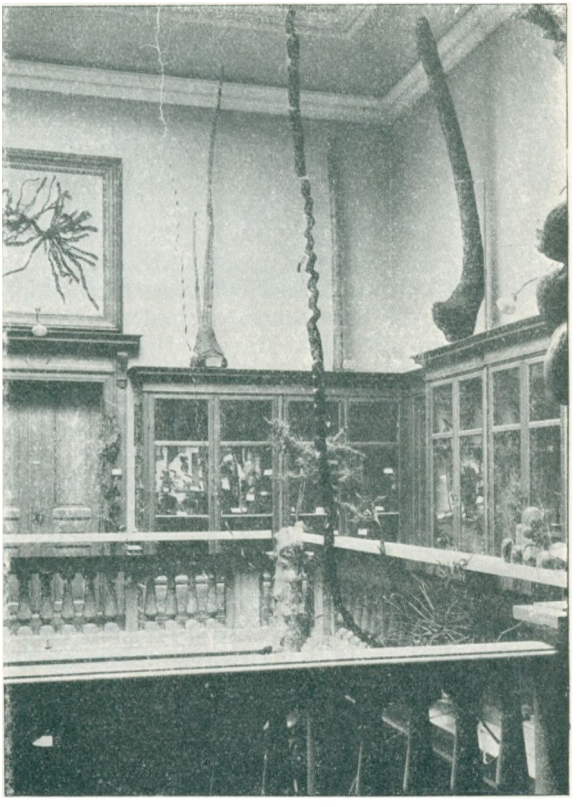

Galleriet i Botanisk Museum.

summen. Det endte med, at Rigsdagen tilbød 100,000 Kr., et Tilbud, der blev modtaget for at faa en Ende paa Sagen, da en anden Løsning syntes haabløs; en Murermester fik Opførelsen overdraget, da ingen Arkitekt vilde paatage sig Ansvaret herfor. Museet, der er en ret pæn Bygning nær Havens Hovedindgang, var lige fra Begyndelsen af for lille og meget upraktisk indrettet; herved forringes i høj Grad Betydningen af de store Samlinger af høj videnskabelig Værdi, som Botanisk Museum rummer, da Pladsmangel gør dem vanskelig tilgængelige. Museets Samlinger omfatter Herbarier, d. v. s. Samlinger af tørrede Planter, sat paa Papirark, en Tør- og Spritsamling, en Vedsamling og tillige et botanisk Bibliotek paa 25,000 Bind.

Museet er af stor Betydning for Haven i dens Bestræbelser for at opfylde de Krav, Videnskaben stiller den, og burde ogsaa være af Betydning for Havens folkeoplysende Formaal. Professor Raunkiær har sammenfattet et moderne botanisk Museums Opgaver saaledes: 1) Opbevaring og Bearbejdelse af videnskabelige Samlinger, 2) at tjene den videnskabelige Undervisning, 3) offentlig at fremvise interessante og belærende Udstillinger, 4) at stille Museets Sagkundskab i det Offentliges Tjeneste til Løsning af Spørgsmaal om Stoffers Forfalskning og Proveniens etc. Kun vanskeligt kan Museet bestride de første to Opgaver, og de to sidste Opgaver maa helt sløjfes til Trods for deres store Betydning. Et botanisk Museum burde have Udstillinger af Medicinalplanter og disses Produkter, tekniske Planter med Produkterne etc. At en Konsulent-Virksomhed, som den skitserede, vilde være af stor Betydning, siger sig selv. Forholdet er det, at vort Museum har Materialet, men dette maa af Pladsmangel magasineres saadan, at offentlig Adgang forbyder sig selv. Man kan kun udtale det Ønske, at Botanisk Have i Fremtiden maa faa et botanisk Museum efter moderne Principper, saaledes at denne Side af en botanisk Haves Virksomhed kan bestrides i højere Grad end nu.

Botanisk Laboratorium havde oprindelig til Huse i Botanisk Museum, men da Pladsforholdene her fra Begyndelsen af var smaa og med Tiden blev værre, blev en Flytning nødvendig. En Bygning blev opført 1890 i et Hjørne af Botanisk Have, og her blev indrettet et planteanatomisk og et plantefysiologisk Laboratorium med to Embedsboliger for Professorerne. Botanisk Laboratorium er Sæde for Universitetets højere Undervisning i Botanik og er som Følge heraf kun løsere knyttet til Haven.

Botanisk Haves Betydning er overordentlig stor, og den er stigende, idet stadig nye Opgaver tages op. Da Botanisk Have ogsaa har Bud til Almenheden, er Adgangen til den offentlig, og Haven kan derfor regnes blandt Hovedstadens mange, smukke Parker og maa siges at høre til de smukkeste heriblandt. Siden 1905 har der været Gennemgang gennem Haven, idet der blev anlagt en Laage til Haven ved Sølvgade modsat Havens Hovedindgang. Herved vandt Haven sig mange nye Beundrere, da en Mængde Menne-

sker daglig lægger Vejen til og fra deres Gerning gennem Haven. Fra Havens Side gores der stadig mere og mere for at øge Havens Skønhed specielt med Gennemgangen for Øje, f. Eks. ved Anlæggelse af en Stenhøj langs en Del af denne. Ogsaa paa andre Omraader har Botanisk Have taget nye Opgaver op; saaledes har Haven faaet stor Betydning for den almindelige Skoleundervisning baade i Hovedstaden og i Provinsen. I København kan Sko-

En blomstrende Iberis-Gruppe fra Stenhøjen.

ler, der ikke hindres af Afstanden fra Haven, benytte denne ved Undervisningen i Botanik, men ogsaa de Skoler, der paa Grund af større Afstand fra Haven er forhindret heri, kan nyde godt af denne, idet Skolerne paa Bestilling kan afhente Buketer af afskaarne Blomster til den daglige Undervisning. Skoler i Provinsen kan faa udleveret Proportioner til Anlæg af Skolehaver, noget der i de senere Aar er blevet almindeligt.

At Botanisk Have i 50-Aaret for Anlæggelsen med Glæde og Stolthed kan se tilbage paa den svundne Tid, undrer ikke, naar man ser dens stigende Betydning for Videnskab og Folkeoplysning, samtidig med at den hævder en smuk Stilling blandt Hovedstadens Parker.

Benyttet Litteratur: Prof. C. H. Ostenfeld: Botanisk Have gennem 50 Aar, Gads Forlag, Kbhvn. 1924, hvorfra Billederne er tagne med Forfatterens velvillige Tilladelse.

DANSK FOLKEOPDRAGELSE
FRA VÆKKELSE TIL SELVARBEJDE

AF

ANDREAS BOJE

Andreas Boje. Sekretær. F. 1882. Student 1900. Cand. theol. 1907. Har i en Aarrække arbejdet med sociale Opgaver og Problemer, først i 1907—08 under kristelig Forening til Børns Redning, dernæst ved Kbhvns. Magistrats 3. Afd. 1909—15 og endelig som Sekretær for Det sociale Sekretariat fra 1913. Hr. Boje har skrevet Det tyske Socialdemokrati før og efter Verdenskrigen (1916), Politisk Nyorientering (1918) og mangfoldige Artikler i inden- og udenlandske Tidsskrifter. Han redigerer „Samfundets Krav" og er Medredaktør af Børnesagens Tidende. Skaber af de sociale Møder paa Hindsgavl og Formand for Fællesudvalget for Fritidssysler, der er en Nydannelse, som vil beskæftige sig med omfattende folkeopdragende Opgaver, idet man gaar ud fra, at Fritidens Anvendelse har den allerstørste Indflydelse paa Menneskeliv og Menneskelykke og derigennem paa hele Samfundet. — I denne Forbindelse vil nærværende Artikel have Interesse for Læserne.

Efter det store Skel mellem for og nu, som Verdenskrigen satte, gælder det paa en Række Omraader om at faa en hel ny Problemstilling.

Ogsaa i roligere Tider er det af Betydning, at man fra Tid til anden reviderer sin Problemstilling, saa den bliver fuldt tidssvarende. Men ved Begyndelsen af et nyt Tidehverv er det i ganske særlig Grad paakrævet, at det jævne daglige Arbejde ikke faar al Opmærksomheden, men at der ogsaa bliver anvendt aandelig Kraft paa dette at se tilbage ad Vejen, vi er kommet, klargøre os, hvorledes Forholdene nu er, og hvilke Opgaver de stiller det nulevende Slægtled overfor.

Dansk Folkeopdragelse er et af de Omraader, hvor det ikke er nok at leve videre paa Traditionerne med mindre indgribende

Tillæmpninger, men hvor der tiltrænges en hel ny Problemstilling.

Det er jo et Omraade, paa hvilket vi har ærefulde Traditioner at se tilbage paa. Og det er tillige et Omraade, som det er opmuntrende at beskæftige sig med, fordi der i disse Aar gør sig nye og livskraftige Stromninger gældende.

Udviklingen i de sidste 50 Aar har været præget af en skarp Adskillelse mellem Kundskabs-Meddelelse og Vækkelse.

Paa den ene Side Folkeskolen som Udtryk for Statsmagtens Krav, som det gav sig til Kende i Skoleloven af 1814. En autoritativ Folkeskole, hovedsagelig, ja vel egentlig udelukkende, indstillet paa Kundskabsmeddelelse, og baade i Byerne og paa Landet i høj Grad en sejrende Folkeskole, for hvilken alt andet maatte vige eller træde i Skygge. Aandsbeslægtet med den en fra Universitets-Kredse udgaaet rationalistisk farvet Bestræbelse for at populærisere den moderne Videnskab. Og paa den anden Side en Række Vækkelses-Bevægleser, af hvilke den grundtvigske Højskole-Bevægelse og Arbejder-Bevægelsen har været de to, som folkelig set har betydet mest, medens Indre Missions religiøse Vækkelse, Afholds-Bevægelsen og Kvinde-Bevægelsen mere har peget i andre Retninger.

Baade om den grundtvigske Højskole-Bevægelse og om Arbejder-Bevægelsen gælder det imidlertid, at der i de senere Aar har vist sig en tydelig Signalforandring i naturlig Overensstemmelse med de ændrede Forhold.

Begge maatte de gennem lange Tider være eensidige Vækkelses-Bevægelser, om de overhovedet vilde gøre sig Haab om at slaa igennem. Og der hører ikke meget til for nu bagefter at se deres Svagheder. Overfladiskheden er jo alle Vækkelses-Bevægelsers store Fare. Men indenfor begge disse Lejre gaar Tendensen nu afgjort i Retning af Fordybelse.

Hvorledes lyder de toneangivende Røster fra de grundtvigske Højskoler i de seneste Aar?

Ja, se en Gang paa følgende 3 Bøger, som for en væsentlig Del er skrevet af nuværende eller forhenværende Højskolelærere: Det af Ejnar Skovrup redigerede 2 Binds Værk „Nordisk Digtning i Nytiden", Povl Engelstoft & Fred. Nørgaard's „Verdenshistorien fra 1866 til vore Dage" og den af Even Marstrand m. fl. redigerede Bog „Det danske Samfund". Der er et temmelig langt Stykke Vej fra Fortidens „Bragesnak" til Tonen i disse Bøger, hvor Kundskabs-Meddelelsen er sat i Højsædet. Skovrups er forøvrigt den af dem, hvor Forbindelsen mellem Højskolens Tradition og en dyb Indtrængen i Emnet kommer stærkest frem.

Eller tag det af Askov Elevforening udgivne Tidsskrift „Dansk Udsyn" — og De vil se den samme Bestræbelse efter at forene Højskolens folkelige og livfulde Fremstilling med grundig Be-

sked om Tingene og Orientering over, hvad der foregaar ude i den store Verden.

For Arbejderbevægelsens Vedkommende maa navnlig henvises til „Arbejdernes Oplysningsforbund", der traadte i Virksomhed 1. Jan. 1924 og hvormed Bestræbelserne for at organisere Oplysningsarbejdet indenfor den danske Arbejderklasse har fundet sin Form. I en udsendt Redegørelse hedder det om Foretagendet: „Forbundet er stiftet af den samlede Arbejderklasse, af Fagbevægelsen, Socialdemokratiet, Ungdomsbevægelsen og Kooperationen, og dets Formaal er at udvikle Arbejdernes kulturelle, økonomiskeske, faglige og politiske Oplysning og Dannelse.

Finansminister Bramsnæs, Fmd. f. Arbejdernes Oplysningsforbund.

„Forbundet er et Fællesorgan for de alt bestaaende Organisationer og det har ingen selvstændige faglige eller politiske Opgaver. Dets Omraade omfatter udelukkende Oplysningsarbejdet.

Denne Side af Arbejderbevægelsen har hidtil savnet et særligt Organ, der kunde forene de spredte Kræfter, frugtbargøre de bestaaende Oplysningsinstitutioner og skabe nye Former for Arbejderoplysning.

„Oplysningsforbundets Opgave bliver at vække og tilfredsstille Arbejdernes Trang til positive Kundskaber i Historie, Økonomi, Samfundslære, socialistisk Teori, Fagbevægelsens Grundsætninger, overhovedet alle Emner med Tilknytning til Arbejderbevægelsen, Tiden og Fremtiden.

„Gennem en udvidet Skole- og Foredragsvirksomhed vil Oplysningsforbundet søge at organisere sit Arbejde, og gennem Studiekredse vil Sporgsmaal som Fagbevægelsens Retsstilling, Lønningsprincipper, Bedriftsraad og Socialisering blive taget op".

Finansminister Bramsnæs er Oplysningsforbundets Formand, Folketingsmand Harald Jensen som Sekretær dets daglige Leder.

Arbejderbevægelsen er her i Landet naaet saa langt frem, at den ikke mere først og fremmest har Vækkelsens Præg. De politiske og faglige Organisationer er forlængst blevet en Magtfaktor. Tropperne er samlet og ført sejrrigt frem. Vi har set ikke blot Minister-Taburetterne, men Overpræsident-Embedet i København og en Plads som Direktør i Nationalbanken bliver besat med dens Tillidsmænd.

Harald Jensen, Sekretær for Arbejdernes Oplysningsforbund.

Men skal Magten bevares og anvendes tilfredsstillende, maa Tropperne dygtiggøres, saa de evner mere end at stemme efter en Parole. Arbejderbevægelsen kan ikke hævde sin Stilling, dersom den ikke opdrager sine Folk kulturelt. Hidtil har den hovedsagelig sat sin Kraft ind paa politiske og faglige Sejre, der kunde komme de mange til Gode. Gennem Kooperationen og Oplysningsforbundet har den i de senere Aar vendt sig mere mod de enkelte. Gennem de sidste er det Hensigten at højne Arbejderne kulturelt, som de gennem Bevægelsens øvrige Grene er ført frem i økonomisk og politisk Henseende (hvad der jo forøvrigt i og for sig indeholder en kulturel Fremgang, omend en eensidig). Det er et glædeligt Tidens Tegn, at Arbejdernes Hovedkvarter har taget fat paa den Opgave at gøre noget tilsvarende for deres Folk, som de grundtvigske Højskoler har gjort for store Dele af Bondebefolkningen.

Der er saa meget mere Grund dertil, som Arbejdstidens Afkortning medfører Spørgsmaalet, hvorledes den derved vundne Fritid mest tilfredsstillende kan udnyttes.

Arbejdstidens Afkortning er ikke noget Overflade-Fænomen, ikke Udslag af forbigaaende Aarsager, der kan forudses snart at vige for andre. Det kan gælde Udformningen i Enkeltheder; men selve Tendensen staar i nøjeste Sammenhæng med hele den nyere Tids tekniske Udvikling og er en naturlig og uundgaaelig Følge af denne.

Nutidens Produktionsformer har skabt en Adskillelse mellem

Arbejdstid og Fritid, som en ældre Tids mere primitive Bønder og Haandværkere ikke kendte.

Bondens Tilværelse er endnu — omend ikke i saa høj Grad som tidligere — præget af Stedets Ensomhed. Han har den store Fordel, at Bolig og Arbejdsplads falder sammen, og at begge Dele giver saa meget at pusle med og glæde sig ved, at det ikke er let at sige, hvor Arbejdet hører op, og Fritidssyslen begynder.

Det i Teksten nævnte Billede fra en sjællandsk Landsbyskole.

Byarbejderens Tilværelse derimod er steddelt. Bolig et Sted, Arbejdsplads et andet og ofte ingen Mulighed for Fritidssyssel

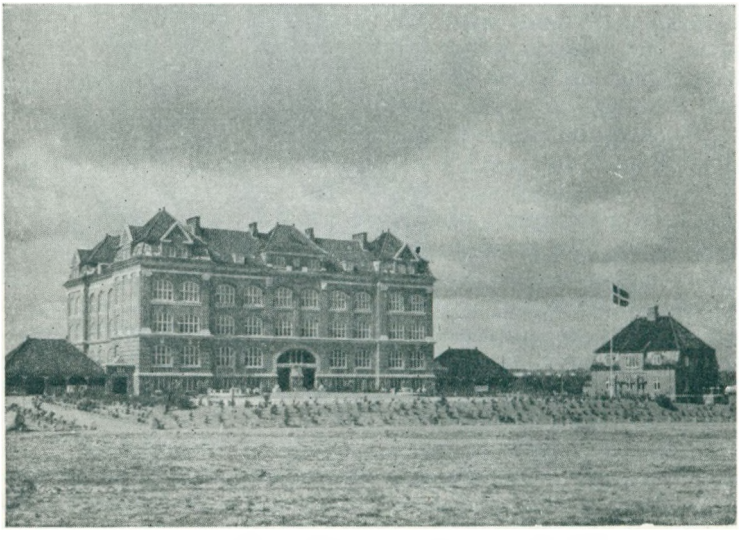

Læssøgades Kommuneskole i Aarhus, der fra sit høje Stade hver Morgen drager Børneskaren til sig.

noget af Stederne. Tredelingen: Fabrik, Hjem, Kolonihave er jo ikke ualmindelig. Og naar *han* hypper Kartofler eller plukker Pærer, saa er der ingen Tvivl om, at det er Fritidssyssel og ikke

Arbejde i teknisk Forstand, ganske bortset fra hvilke økonomiske Værdier denne Syssel skaber.

Men naar det for Tusinder og atter Tusinder er blevet saaledes, at Hjemmene ingen Mulighed frembyder for tilfredsstillende Fritidssyssel eller kun en meget ringe, saa maa der skabes Muligheder andet Steds og vel at mærke indenfor en rimelig Afstand fra dem, som tænkes at skulle nyde godt deraf.

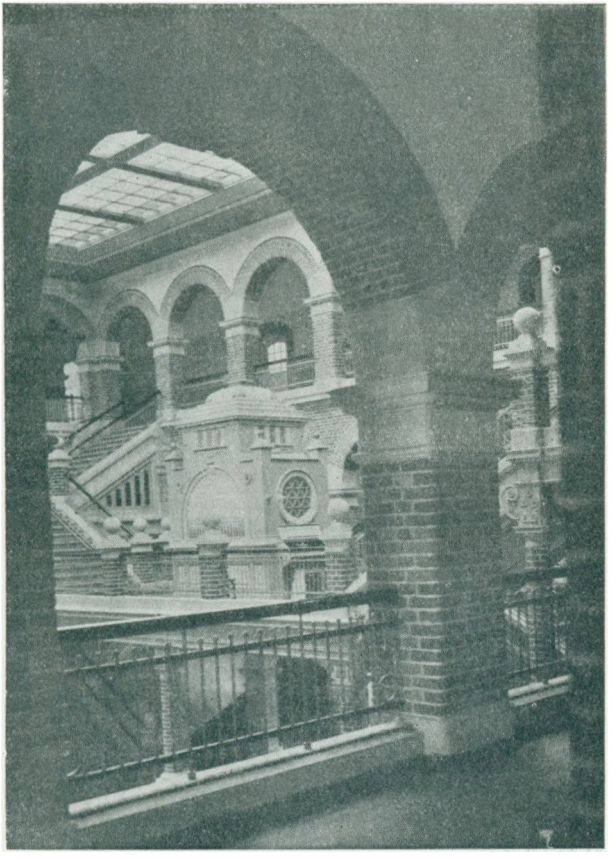

Interiør fra Læssøgades Skoles overdækkede Gaard — man ser det store Orgel, der med sin Tonefylde breder Højtid over det smukke Rum.

Kolonihaverne vidner jo paa umiskendelig Vis om den gode Vilje til at anvende Fritiden paa en smuk og udbyttegivende Maade. Men Arbejdet dèr tager kun en Del af Aaret. Vil man for Alvor højne Byernes bredere Lag kulturelt, maa man skaffe dem Steder, hvor de kan gaa hen og finde saadan Højnelse. Det er ikke nok at skaffe dem Underholdning. De maa have Lejlighed til at foretage sig noget selv.

Der maa ved privat eller offentligt Initiativ eller ved begge Dele tilvejebringes Lokaler, hvor en Bys eller en Bydels Beboere kan have et Tilflugtssted. Hvor den halvvoksne Dreng kan staa og lave sin Boghylde eller sin Radiomodtager, hvor de lidt ældre kan samles til Studiekreds-Arbejde, hvor der kan gymnasticeres og synges, spilles Brætspil, holdes Møder o. s. v. — Det er urimeligt at ville prædike for Mennesker, at de skal være mere aktive i deres Fritid, hvis man ikke skaffer dem Adgang til at udfolde

sig og viser dem lidt til Rette dermed; og gor man det, kan det gerne være, at Formaningerne bliver overflødige.

Det er navnlig de unge, det gælder om at faa hjulpet i Gang.

I Læssøgades Skole mødes Lærere og Elever hver Morgen med dette smukke Kunstværk.

Mange af dem gaar jo for Lud og koldt Vand, hvad Opdragelse angaar.

Det er K. M. Klausens store Fortjeneste at have rejst Ungdomsskole-Spørgsmaalet paa en saadan Maade, at det maa finde en

Løsning, selv om den næppe bliver helt, som han tænkte sig, at have prædiket sit Krav om den kommunale Ungdomsskole saaledes ind i Bevidstheden, at det sidder som en Brod i vort Folks Samvittighed.

Spørgsmaalet er mere et pædagogisk end et politisk. Det gælder om at finde en Form for Opdragelse, svarende til den paagældende Aldersgruppe, de 14—18-aarige. Finde noget, de kan forstaa og slutte sig til med deres unge Hjerters Ildhu paa samme Vis, som de Drenge, Spejderbevægelsen er naaet ud til, har sluttet sig til den. Noget, der udløser deres Evner, og som de af hele deres Sind kan bekræfte, saaledes som Spejderlivet bekræftes.

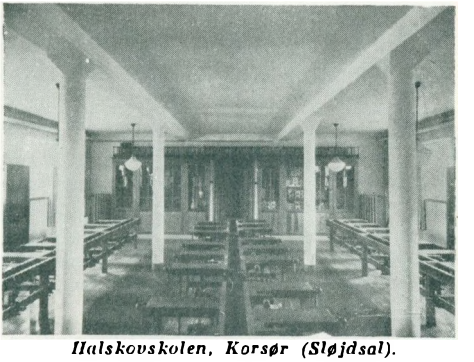

Halskovskolen, Korsør (Sløjdsal).

Man har i lange Tider haft en underlig Opfattelse af Bøger.

Halskovskolen, Korsør (Badeanstalt).

For de fleste voksne Mennesker spillede det ikke nogen videre Rolle; og der blev heller ikke gjort noget videre, for at det skulde blive Tilfældet. Bøgernes Verden var for et lille Faatal. Men for Børnene og de halvvoksne spillede de en saa meget større Rolle. Opdragelsen var i overvejende Grad af boglig Art. Børnene blev med andre Ord opdraget med noget, de ikke senere vilde faa med at gøre, og som mange af dem i Konfirmationsalderen følte som noget uvedkommende, det var rart at slippe for.

Halskovskolen, Korsør (Biblioteket).

I de senere Aar er man begyndt at lukke Bøgernes Verden op for de voksne. Og der begynder samtidig at gøre sig en ret nærgaaende Tvivl gældende, om Børn og Bøger nu ogsaa hører saa

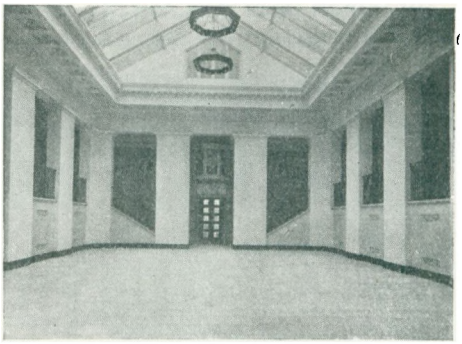

Halskovskolen, Korsør (Forhallen).

nøje sammen, som man hidtil er gaaet ud fra.

Nye Skoletanker trænger paa. Fra Italien og Tyskland kommer nye Idéer; de har et vist Aands-Slægtskab med det 19. Aarhundredes danske Friskole-Tanker. Og de maa tages op til Prøvelse. Det kommer vi ikke uden om. De vil bygge paa Barnets naturlige Virkelyst fremfor paa et udefra kommende: „Du skal!" Fra konservativ Side henvises heroverfor til den store Værdi, som laa netop i dette: „Du skal!", i den pligtmæssige Indordnen sig, i den paatvungne Losning af Opgaver, man ikke havde Lyst at tage fat paa. — De forskellige Opfattelser vil sikkert komme til at brydes længe endnu. Men alt imedens vokser det nye frem.

Halskovskolen, Korsør. (Skolekøkkenet).

Og man gor vistnok klogt i at se hen til disse nye Skoletanker saa vel som til Spejdersportens Magt over Drengesind, naar man vil forme en Ungdomsskole for de 14—18aarige.

Forleden fandt jeg ved at blade i et Fotografi-Album et Billede fra Skolen i min Barndoms Landsby. Ude i Haven staar en Gruppe Skolebørn sammen med Læreren og hans Søster, der førte Hus for ham. Der er en egen sjællandsk Idyl over Billedet. Man forstaar uvilkaarligt, hvor nært Forholdet kunde blive mellem Lærer, Børn og Forældre. Denne Mand var en Skolemester af Guds Naade og levede et langt Liv paa samme Sted, saa han kendte Egnens Folk gennem flere Slægtled og de ham. Under saadanne Forhold bliver Skolen et ganske naturligt Led i Folkets Liv.

Rektor Hartvig-Møller.

Men det, som her voksede op saa at sige af sig selv, maa Nutidens By-Skole — saa vidt muligt — bevidst søge at skabe. Den maa ikke være en kold Statsanstalt, en fremmed Verden for Hjemmene og uden synderlig Tilknytning til Børnenes fremtidige Liv og Virken. Den skal ligesom den gamle Landsbyskole, hvor den har

været bedst, indgaa som Led i Folkets Liv, forbundet med dettes øvrige Udtryksformer ved stærke Traade. Skolen skal ikke blot bibringe Kundskaber og Færdigheder, men ogsaa i anden Henseende lægge en Grund, som det vil falde Børnene naturligt senere selv at bygge videre paa. Og naar Forholdet nu er det, at Udviklingen har medført den fornævnte skarpe Adskillelse mellem Arbejdstid og Fritid, og Hjemmene ligefrem ikke har Plads til den for Børnene naturlige Fritidssyssel — saa rejser Spørgsmaalet sig, om Skolen ikke her har en Opgave at tage op, og om den ikke ad denne Vej kan faa noget af den nøjere Sammenhæng med Folkets Liv, den trænger til.

Rektor Hartvig-Møller ved Hellerup Gymnasium har ved sin Stilling til Spejderbevægelsen og ved sine Skolerejser ligesom La Cours Vejens Kommuneskole paa Frederiksberg med sit Fritidshjem paa Skolen givet Eksempler, der i høj Grad fortjener Agtpaagivenhed.

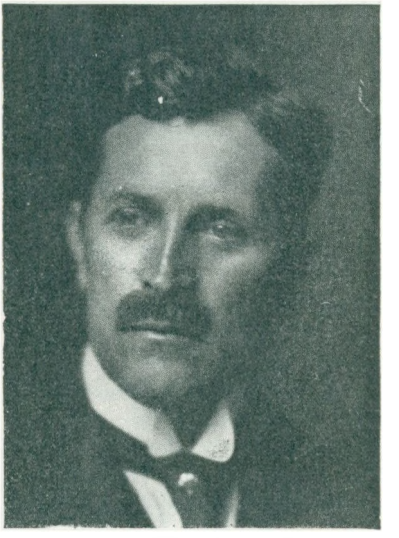

Skoleinspektør G. J. Arvin.
Leder af La Courvejens Kommuneskole paa Frederiksberg.
Formand for Pædagogisk Selskab.

Spejderne og de dermed beslægtede Bevægelser „Frivilligt Drenge-Forbund" og „De Unges Idræt" har i to Retninger gjort Gavn udover, hvad de har været for deres Drenge.

De har — som allerede fremhævet — lært os en hel Del om Drengenaturen i Aarene omkring Konfirmationsalderen. Tænker man paa at opdrage nogen, maa man jo helst vide, hvor man har dem. Vi har længe vidst en Del om, hvad Drenge i den Alder *ikke* har Lyst til. Og nu har Spejderbevægelsen givet vore Pædagoger en særdeles tydelig Anskuelses-Undervisning med Hensyn til, hvad de *har* Lyst til. Det maa der kunne drages Lære af.

Dernæst har de vist Bybefolkningen Vej ud i det frie. De har vist os, at en hel Del sunde og fornøjelige Ting, som vi tidligere var alt for velopdragne til at tænke paa at foretage os, meget vel kan lade sig gøre.

Alligevel er dansk Ungdom vistnok endnu lovlig artig.

I Tyskland har jeg mødt Udtrykket „Den tyske Ungdoms Selvopdragelse"*). Og jeg blev stillet overfor Spørgsmaalet, om vi

*) Se mine Artikler om „Den tyske Ungdomsbevægelse" i „Dansk Udsyn" 1923.

Translatør C. L. Skjoldbo, Sekretær for Danmarks Studiekredsforening.

havde noget af den Art i Danmark. Jeg er bange for, at det — maaske med nogle smaa Forbehold — maa besvares benægtende.

„De danske Ungdomsforeninger"s store Fare er den at hygge sig i overleveret Tankegang, og for Spejderne ligger der en Fare i — tilgiv min Formastelighed — at klare sig uden nogen som helst Tankegang overhovedet; i dette at leve et friskt og prægtigt Drenge- og Ungdomsliv, men uden Tilknytning til eller Forstaaelse af, hvad der udenfor deres egen Kreds rører sig i Folkets Liv. Jeg tror, at dansk Ungdom kan lære en hel Del af det, visse tyske Ungdomskredse har tilkæmpet sig, i Retning af Fordybelse og aandelig, ikke blot sportslig Selvopdragelse.

Ogsaa paa Højskole-Omraadet kan vi lære af Tyskerne, ikke blot de af os.

De Folkehøjskoler, som i de senere Aar er dukket op rundt omkring dernede, er Skoler for voksne, medens vore grundtvigske Folkehøjskoler er Ungdomsskoler. Derfor staar de vistnok mere end vore i Selvarbejdets Tegn.

Ogsaa i Sverige synes Selvarbejdet at spille en større Rolle end hos os. I hvert Fald har vi faaet Studiekreds-Bevægelsen fra Sverige, hvor den havde naaet en meget betydelig Udbredelse, inden den kom til Danmark.

En Studiekreds er en Kammerat-Gruppe, der ved en Række Sammenkomster drøfter et Emne, som Kredsens Medlemmer eller dog nogle af dem forud for hver Sammenkomst har læst noget om.

Den enkleste Form for en Studiekreds er den, hvor nogle Mennesker med visse Mellemrum samles til Højtlæsning af en Bog, hvis Indhold de saa samtaler om efterhaanden, som Læsningen skrider frem.

De højeste Former for Studiekredsarbejde finder man, hvor Mennesker med betydelig intellektuel Træning slaar sig sammen om Studiet af et bestemt Emne, fordeler Gennemgangen af et større Antal Skrifter mellem sig og med visse Mellemrum

Arbejdernes Forsamlingsbygning i Vejle.

samles for i Fællesskab at klargøre Emnet for sig (jeg kender et Eksempel, hvor danske Højskolelærere havde en Studiekreds af denne Art), eller hvor en Universitetsprofessor leder en Studiekreds, saaledes som det i visse Tilfælde er sket i Sverige i Lighed med de engelske „University tutorial classes".

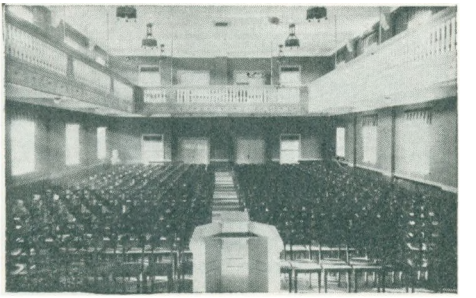

Foredragssal (Arb. Forsamlingsbygning, Vejle).

Men indenfor disse Studiekreds-Arbejdets Yderpunkter ligger en uendelig Mængde Mellemformer.

Følgende kan maaske betragtes som det normale: 10 til 15 jævnbyrdige Kammerater enes om i Løbet af nogle Vintermaaneder ved regelmæssige Sammenkomster at gennemgaa et Emne i Henhold til en af en sagkyndig udarbejdet Studievejledning, hvor Stoffet er inddelt og et vist Antal Skrifter anbefalet, deriblandt et enkelt, der som „Grundbog" er bestemt til at læses af alle Kredsens Medlemmer, og om hvis Afsnit den øvrige Læsning, der kan være forskellig for de enkelte Deltagere, er grupperet.

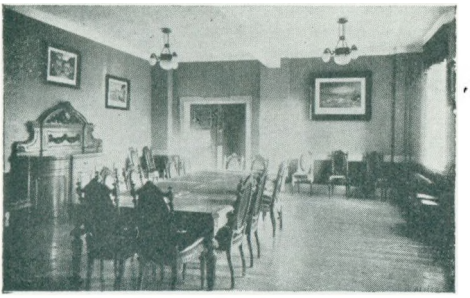

Spisesal (Arb. Forsamlingsbygning, Vejle).

Studiekreds - Bevægelsen er her i Landet endnu kun i sin Vorden; men den synes at være i god Vækst og er et afgjort Vidnesbyrd om den Udvikling fra Vækkelse til Selvarbejde, som er foregaaet.

Først al Vækkelses uundværlige Middel: det talte, levende Ord, det mundtlig fremførte personlige Vidnesbyrd. Dernæst Bogen, som den enkelte læser, den spredte Læsning, han eller hun faar fat paa. Saa Bibliotekernes Sejrsgang med deres Tilbud om Vejledning til planmæssig Læsning. Og til sidst Studiekredsene, hvor den enkelte faar Lejlighed til i en Kreds af Kammerater at gøre Rede for, hvad han har faaet ud af det

Musiksal (Arb. Forsamlingsbygning, Vejle).

Et gammelt Forsamlingshus. (Dets Ydre).

læste, hvilket giver en ypperlig Selvopdragelse og gensidig Opdragelse i Bøgers Brug. Saaledes har i Hovedsagen Udviklingen været her i Landet.

Det er jo imidlertid klart, at denne nye Fase i dansk Folkeopdragelse, som kendetegnes ved Ordet: Selvarbejde, stiller større Krav om Lokaler, end man tidligere kunde nøjes med.

Vække Folk kan en beaandet Taler gøre hvor som helst, i fri Luft, i en Lade eller en Stald.

Men naar de vakte selv skal til at arbejde, stiller Sagen sig anderledes.

Saa maa der skaffes Biblioteksbygninger, Fritidsværksteder, Rum til Sangforenings-Øvelser, Studiekredse, Husholdningskursus, Gymnastik o. s. v. — Og det vil være rimeligt at samle alt dette mest muligt, saa Drengen, der har arbejdet paa det Fritidsværksted, hvor han holder til, let kan gaa ind og tage en Bog med hjem fra Biblioteket, saa den, der har været til Gymnastik og derefter taget sit Bad, kan gaa til Møde i Foredragssalen i samme Bygningskompleks o. s. v.

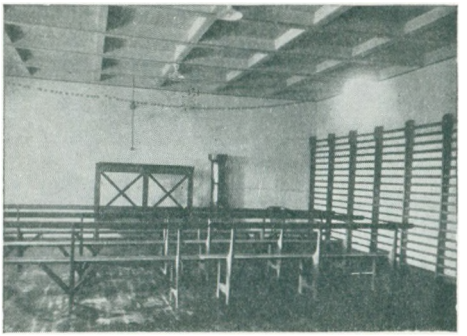

Et gammelt Forsamlingshus. (Dets Indre).

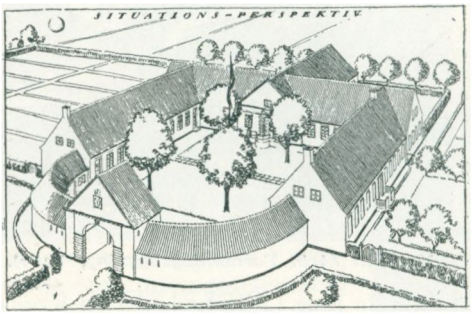

Den danske Forsamlings Gaard (Situationsplan) Tegnet af Arkitekt Harald Nielsen.

I København har vi i Nikolajbygningen et Tilløb i den rigtige Retning: her har Kommune-Bibliotekerne deres Hovedsæde med Læsesal og Udlaan; her er en Foredragssal og forskellige mindre Rum, hvoriblandt et til Samtale. Men i en By af Københavns Størrelse burde der være mange saadanne

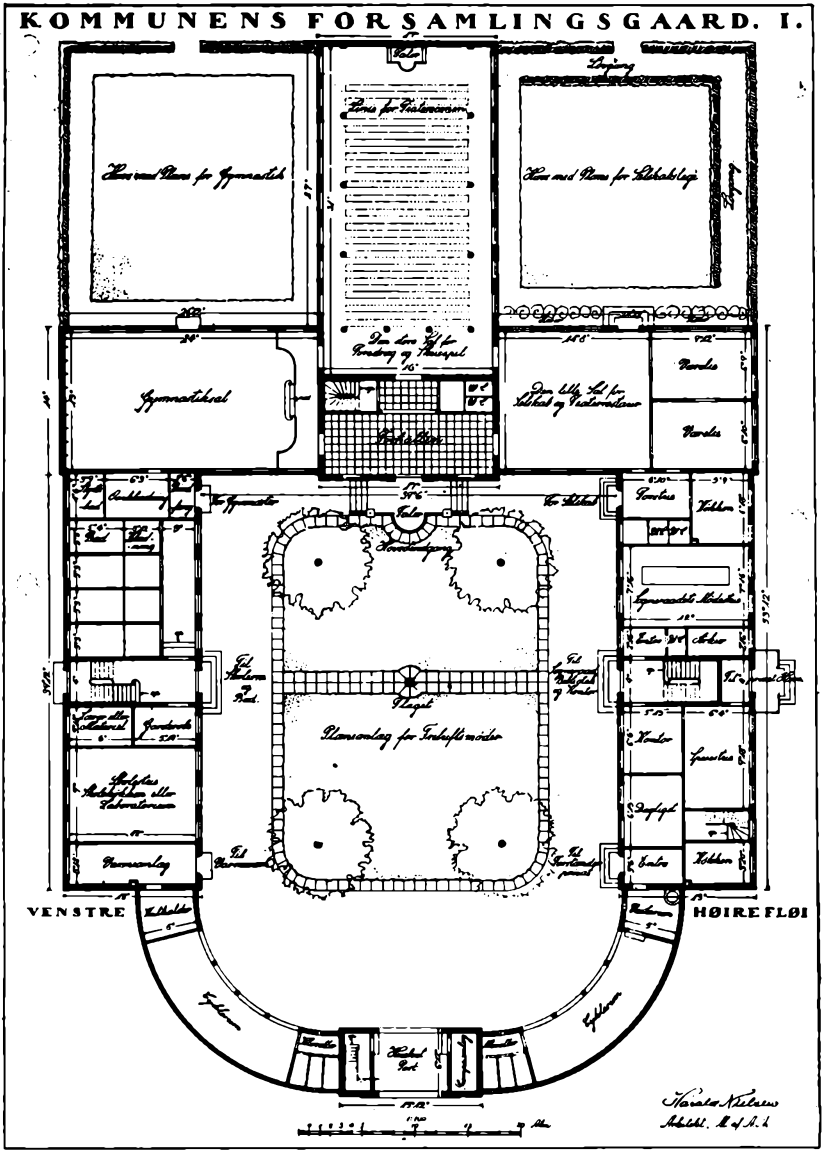

Grundplan for Den danske Forsamlingsgaard.

Bygninger; og hver af dem burde være forsynet med meget, som Nikolaj-Bygningen ikke har og næppe kan faa.

I Vejle har den stedlige Arbejder-Bevægelse skabt noget smukt i den for nogle Aar siden opførte „Arbejdernes Forsamlings-Bygning", hvis Arkitektur en Autoritet som Martin Nyrop har haft Haand i Hanke med.

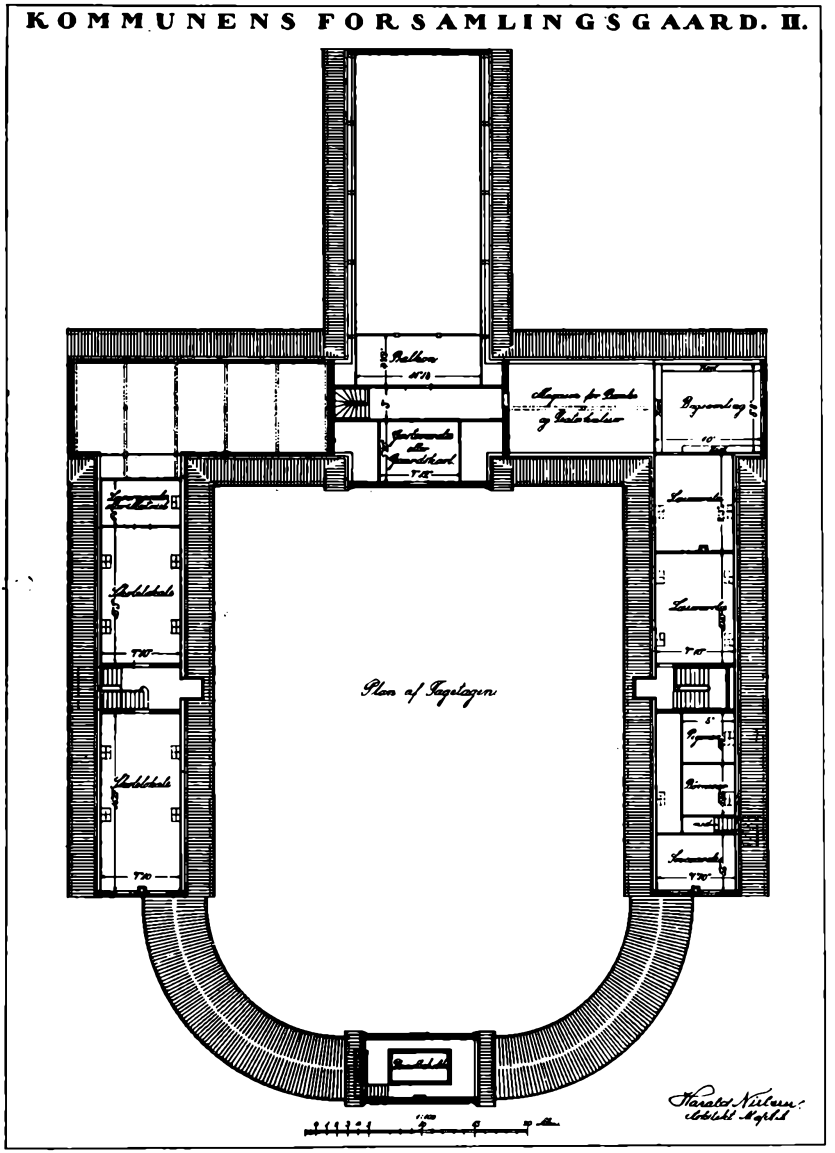

Plan af Tagetagen.

Udviklingen vil antagelig forme sig ret forskelligt rundt omkring. Men den Idé, som den ene af dette Tidsskrifts Redaktører, Hr. Jørgen Banke, har slaaet til Lyd for: „Forsamlingsgaarden" som Afløser i Landkommunerne af „Forsamlingshuset" fortjener stor Opmærksomhed. Tanken er, at man i flest mulig Kommuner skulde skaffe sig en større, køn, efter jævne Forhold afpasset Byg-

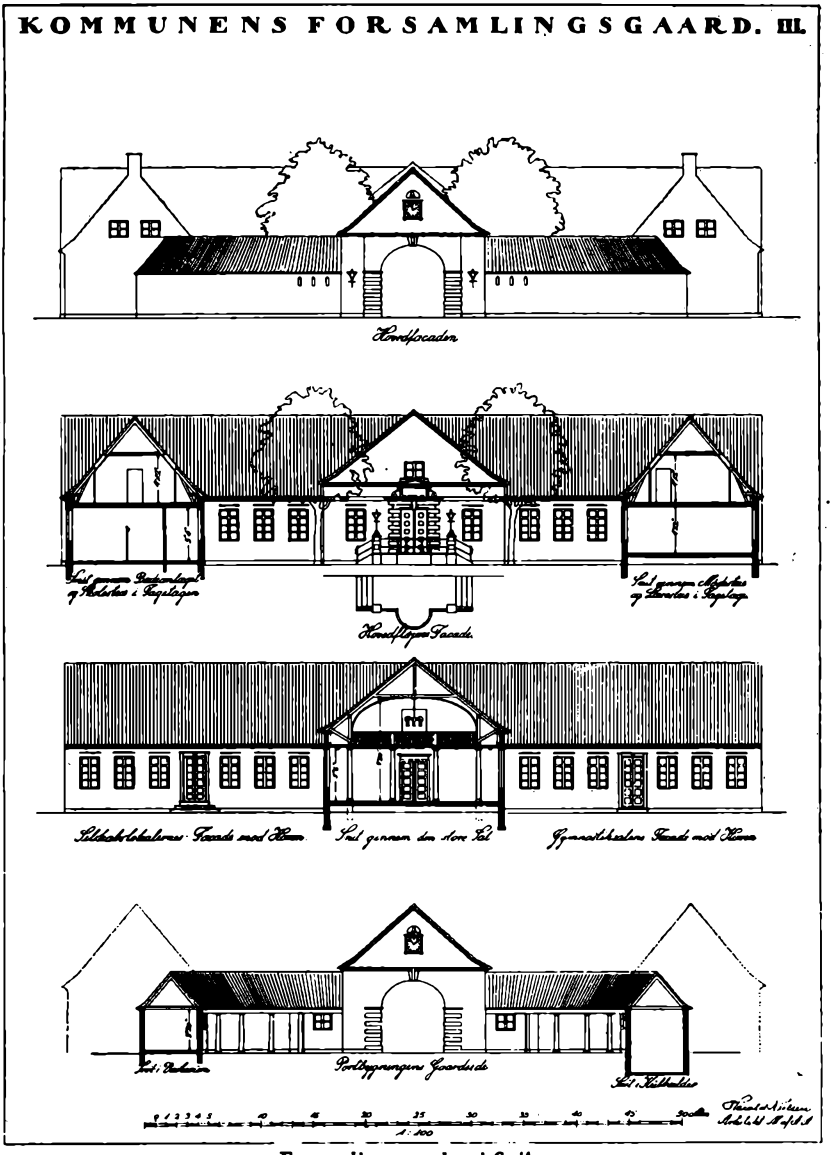

Forsamlingsgaarden i Snit.

ning med tre eller fire Længer, i hvilke de forskellige foran nævnte Virksomheder og Sysler alle kunde finde Plads, samtidig med at Sogneraadet kunde have sit Tilhold der, og i Forbindelse med Idrætsplads og Havejord til Ungdommen, det hele bestyret af en Mand eller vel helst et Ægtepar, som havde Evner til at fremme dets bedst mulige Benyttelse.

Efterhaanden som Forholdene i mange Landkommuner antager en bylignende Karakter og Landbrugets Industrialisering fortsættes, maa vi revidere vore Forestillinger om Pladsrigelig-

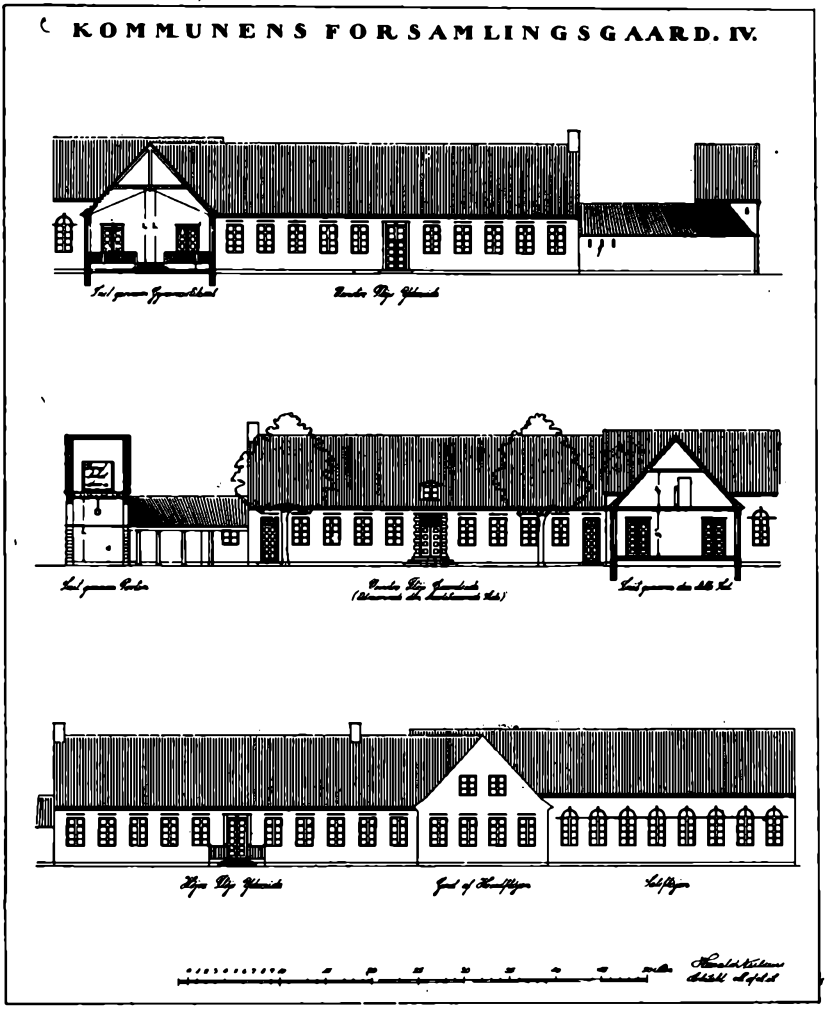

Forsamlingsgaarden i Sult.

heden derude; for manges Vedkommende kan den Plads, de har til Raadighed, være snævert begrænset; det gælder ikke mindst Stationsbyernes Ungdom.

Samtidig med Bevægelsen fra Vækkelse til Selvarbejde skulde der jo gerne gaa og gaar vel ogsaa i nogen Grad en Bevægelse fra et Faatal til et Flertal af Landets Beboere.

Det frie Folkeopdragelses-Arbejde maa have Tag i Folket i dets Helhed, ikke blot i et Mindretal af særlig lydhøre eller i visse Egne omkring de og de Højskoler. Der er i saa Henseende meget at lære saavel af Thorkild Gravlunds Kritik af „Bevægelserne" i hans Bog „Herredet" — selv om denne Kritik ligesom Jeppe Aakjærs er uretfærdig — som af Amtsskolekonsulent Ludvig Mortensens positive Ungdomsskole-Tanker*), og meget at haabe af „Arbejdernes Oplysningsforbund".

Men en saadan Udvidelse af det frie Folkeopdragelses-Arbejdes Virkefelt fra Faatal til Flertal giver naturligvis Lokale-Kravene forøget Vægt.

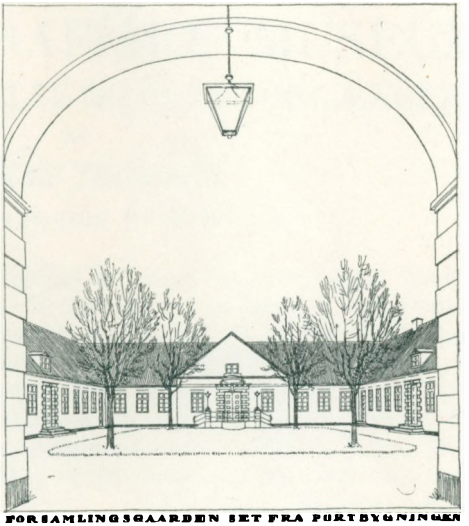

FORSAMLINGSGAARDEN SET FRA PORTBYGNINGEN

Forsamlingsgaarden, set fra Portbygningen.

De allerfleste af Landets Forsamlingshuse raaber til Himlen om en af de svage Sider ved vor hidtidige Folkeopdragelse, nemlig den skønhedsmæssige.

De grundtvigske Højskoler har Æren af i nogen Grad at have været Skønhedsdyrkere. De har vakt manges Kærlighed til Sangen og gennem deres Forbindelse med Gymnastikken har de ogsaa virket til noget mere Forstaaelse for legemlig Skønhedskultur. Men i bygningsmæssig Henseende har man hidtil ikke mærket meget til deres Indflydelse.

Og i det store og hele maa det vist siges at staa svært sløjt til med æstetisk Kultur i de bredere Lag. I saa Henseende er Vækkelsen knapt nok begyndt.

Det gælder om gennem god Musik og Skuespilkunst at vække en aandelig Trang paa disse Omraader, skærpe Sansen for, hvad der duer og er værd at tragte efter.

Det samme er Tilfældet med Hensyn til Hjemmenes Udstyrelse med Møbler, Billeder, kvindelige Haandarbejder o. s. v.

For slet ikke at tale om det vigtige Emne: Filmens Rolle i det folkeopdragende Arbejde.

Atter her ligger et Problem ikke blot for det frie Folkeopdragelses-Arbejde, men ogsaa for Folkeskolen. I hvilken Grad kan og bør Skolen befries for aarhundredgammel Rationalisme og dyrke Skønheden ved Siden af Kundskaben og Disciplinen?

---

*) Se „Vor Ungdom" 1919 (Januar-Heftet).

Vi trænger overhovedet til en klar Linie i dansk Folkeopdragelse. Vi maa bort fra dette, at Folkeskolen og det frie Arbejde er to Verdener, midt imellem hvilke en stor Del af Ungdommen i 14—18 Aars Alderen svæver i det tomme Rum.

DET ETNOGRAFISKE MUSEUM

DETS GRUNDLÆGGELSE OG DETS FORGÆNGERE

AF

THOMAS THOMSEN

(Biografi og Billede se Heftet for September 1923.)

Det er nu noget saa selvfølgeligt, at man i enhver Storby træffer et etnografisk Museum, at der næppe er mange, der tænker paa, at det ikke altid har været saaledes. Og dog er der i Aar kun gaaet 75 Aar, siden der første Gang aabnedes et „Museum, der skulde omfatte ikke de enkelte, men saa vidt muligt alle Nationer, der ikke besad den europæiske Kultur". Foregangslandet var Danmark; Stedet, hvor det aabnedes, var Prinsens Palæ, hvor Museet endnu den Dag i Dag er til Huse, og Manden, der først førte den i Datiden stærkt diskuterede Tanke ud i Livet, var Christian Jürgensen Thomsen.

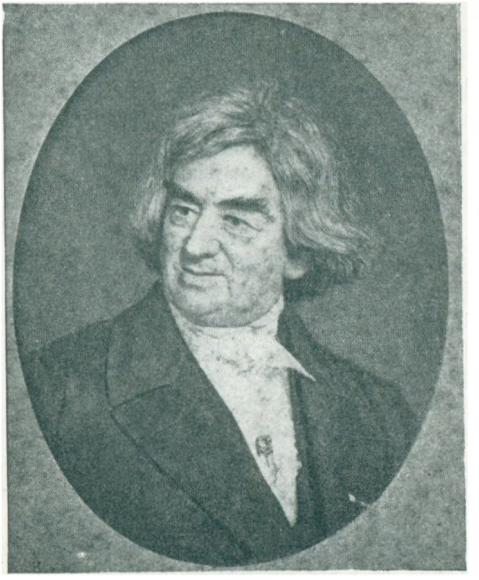

Christian Jürgensen Thomsen. Efter Tegning af J. V. Gertner.

Thomsen var Museumsmanden frem for nogen anden: ikke den boglærde Mand og ikke den, der nedlagde sin Viden i Bøger, men den, der hentede sin Kundskab fra Sagerne selv og bibragte andre den gennem Ordningen af de Samlinger, han ledede. Hvert Skolebarn ved, at det var ham, der foretog Adskillelsen mellem de tre Oldtidsperioder: Stenalderen, Broncealderen og Jernalderen, og derved skabte Grundlaget for Oldtidsvidenskaben; ogsaa det lærte han sig ved Arbejdet i Museet, ligesom

det var Museumsvirksomhed, der bragte ham paa den Tanke at grunde „Det etnografiske Museum".

Det var nemlig ikke ved Grundlæggelsen af dette Museum saaledes, som man undertiden kan træffe det, at man begynder med Bygningen og Direktøren og derefter tager fat paa at samle. København har fra gammel Tid været en Museumsby, og særlig i det 17. Aarh. var Samlerinteressen stærk. Tidligst kendt udenfor Landets Grænser var den berømte Læge Ole Worms Museum, som først omtales i 1623, hvor han beder Venner i Udlandet samle ind til det. En lille Ønskeseddel, han har skrevet om, hvad han gerne vilde have fra Ostindien, giver et Indtryk af hans Bestræbelser; den begynder brat: „Om man kunde faa nogen Undervisning paa den chinitiske Skrift og Sprog og nogle af deres Bøger." Derpaa opregnes Planter, Metaller og Dyr, de mindre helst levende, eller, om de dør paa Vejen, udstoppede, af de større de vigtigere Dele: „Elefanter Rumpe. Rhinocerotis Horn og Hud." Til Slut kommer det mere etnografiske: „Kunstige gjort af Træ, Sten, Jord. Pallankins, kleder, tepper etc. Adskillige Sorter af Mønt. Papirer og Bøger, Skrift paa adskillige Steder. Alfabeter, Vocubularier etc. Landtavler paa China etc." Det ses, at han ikke samler i Flæng, men fremsætter sine bestemte Ønsker paa samme Maade, som man nu til Dags vilde vejlede en Ekspedition i dens Indsamlinger. Og han passer paa, naar Lejligheden byder sig: Saa sent som Aaret før hans Død, da de hollandske Ostindiefarere af Frygt for Englænderne paa Hjemvejen tyede ind til København, handlede han med Søfolkene om Sager fra Molukkerne. Ogsaa Samlingens Konservering sørger han for; fra en fransk Abbed faar han saaledes paa anden Haand en Recept til Bevaring af Fugleskind: En Blanding af Sublimat, stødt Peber og Pyretrum. Endelig arbejdede han med Iver paa en Publikation af dens Indhold, hvilken dog først naaede at udkomme Aaret efter hans Død. Worm var Idealet af en Museumsmand for 300 Aar siden; at Museet til Trods herfor fik et noget broget Udseende, faar man et Indtryk af gennem Titelkobberet til det omtalte pragtfulde Værk.

Kong Frederik III havde vist Worms Samling sin Interesse. I Universitetsprogrammet i Anledning af Worms Død 1654 hedder det saaledes: „I Særdeleshed har vor høje Konge, Frederik III, hvem Gud bevare for os i al Evighed, med synderlig Gunst og Kærlighed omfattet salig Worm og hans Hus, som han oftere besøgte, ene og med andre, fremmede Fyrster for at beskue de forbavsende Naturens som og Kunstens Værker, som Worm med utrolig Omhu havde samlet og med vidunderlig Kunstfærdighed ordnet". Worms Museum har sikkert ikke været uden Indflydelse paa, at Kongen grundede sit eget „Kunstkammer".

I sit Testamente havde Worm udtalt det Ønske, at hans Museum skulde forblive samlet under Tilsyn af Sønnen Willum Worm; dog om Forholdene gjorde et Salg ønskeligt, skulde Samlingen først tilbydes Kongen. Dette Forhold indtraadte allerede

mindre end et Aar efter Worms Død; i en Skifteforretning af 9. Juli 1655 hedder det om Museet, at man har ladet det Hs. May. præsentere „med god Formodning paa alle Sider, at saadan Præsent gelanger dog i sin Tid baade Moderen og fælles Børn til Gavn og Gode."

Resultatet af 30 Aars Samlerflid indgik saaledes paa én Gang i Kongens Kunstkammer. Desværre bevaredes det ikke samlet, men fordeltes blandt det øvrige, og det er kun faa Sager, der nu

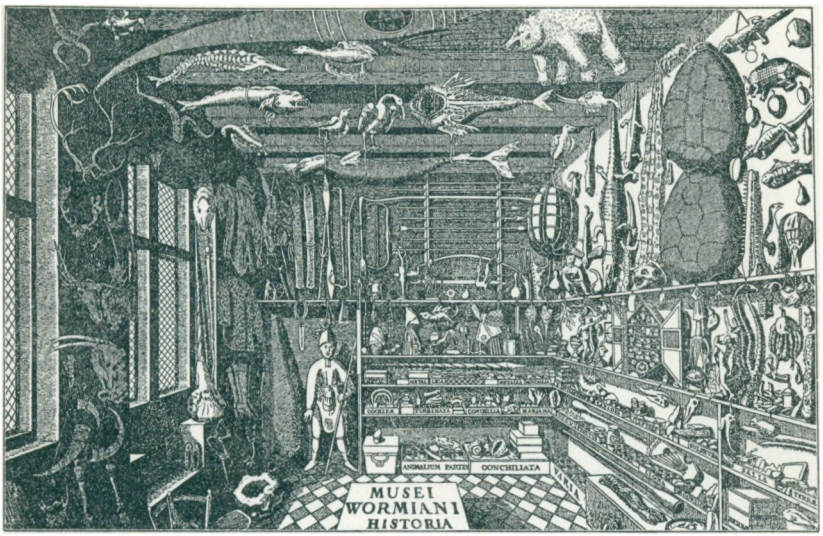

Ole Worms Museum.

kan paavises at have tilhørt Worm, i disse Tilfælde skyldes det den omhyggelige Beskrivelse i hans Værk. Det er mere end en Navneforskel, naar det hedder Worms Museum, men det kgl. Kunstkammer. Det er i Virkeligheden betegnende for Samlingernes Art: Worms var overvejende en naturhistorisk Samling, Kongen lagde stærkere Vægt paa Pragtstykker og Kuriositeter, noget der er fælles for de fyrstelige Kunstkamre Europa over. Der var paa den Tid en sand Mani for Kunstkamre; her skal kun nævnes, at Kongens Svoger, Hertug Frederik III, omtrent samtidig havde grundet et Kunstkammer paa Gottorp Slot; ogsaa dette lagde Grunden med en større Samling, den hollandske Læge, Bernhard Paludanus' Kunstkammer i Enkhuizen. Paludanus havde for Størstedelen tilvejebragt det paa sine mange Rejser, og da han ved sin Død 1633 var 83 Aar, maa disse Sager i alt væsentligt hidrøre fra det 16. Aarh. Det Gottorpske Kunstkammer blev i Midten af det 18. Aarh. indlemmet i det kongelige; men desværre gælder det om Paludanus' Sager som om Worms, at de ikke lader sig udsondre af den samlede Mængde.

Kunstkamrene er Datidens Museer, og de maa ses paa Baggrund

af Tiden selv. De blev ikke Specialsamlinger; thi Tidens Videnskabsmænd var endnu ikke Specialister; en Mand som Ole Worm havde været Professor baade i Græsk og i Fysik, inden han 36 Aar gammel blev Professor i Medicin. Videnskaben var den Gang ikke mere omfattende, end at dette kunde lade sig gøre; dens senere Fremgang skyldes dens stærkere Specialisering og kræver nu stadig snævrere og snævrere Grænser for Studieomraadet; men det vide Udsyn, der træffes hos de bedste af de gamle Forskere, er Prisen, der er betalt derfor.

Man samlede paa alt mellem Himmel og Jord, selv levende Dyr, ja endog levende Mennesker, i første Række dog det sjældne, sære, forunderlige. Studierne ved de fremmede Universiteter har sikkert gjort deres til Samlerinteressen; men først og fremmest havde de store Opdagelser aabnet en hel ny og forunderlig Verden, fra hvilken Skibene bragte Mærkværdigheder hjem.

Da Danell 1654 vendte tilbage fra sin Grønlandsrejse, medbragte han til Kongen 4 Grønlændere, som han havde røvet derovre. Af disse døde dog Manden paa Vejen fra Norge hertil, men de 3 Kvinder ankom i god Behold. Hvor velkomne de var, ses af, at Kongen, der paa Grund af Pesten havde taget Ophold i Flensborg, fik dem sendt dertil og senere udlaante dem til sin Svoger i Gottorp, „fordi ogsaa han havde synderlig Lyst til at se, hvad Gud og Naturen frembringer og avler paa saa fjernt beliggende Steder". I Bergen var de blevet malede, og dette Maleri, der nu opbevares i den etnografiske Samling, fandtes 1673 ophængt i Kunstkammerets 1ste Gemak sammen med en Afridsning af en Kæmpe og et Skilderi af en Misgeburt af Kalve. I dette Aar begyndte man en Fortegnelse over Kunstkammeret, gennem hvilken man faar et Indblik i Indholdet. I det samme Værelse som Malerierne, Naturaliekammeret, fandtes foruden de egentlige Naturalier, der er talrige og vel for Størstedelen fra Worms Samling: Et Skilderi af en Hydra med 7 Hoveder. En Kølle af Valbirk voxen noget lig den Kølle, Herkules afmales med. Et underlig voxen Stykke Træ ligner nogenlunde en Løve. Tvende Stykker Træer, fundne i Helsingør Skov, hvor disse Bogstaver var indvoxne: ND. En Busk Haar med Huden ved, som én haver revet af en andens Hoved i Vrede. Et Æg, som siges en Kvinde at have fød osv.

Forstuens Vægge var behængt med Malerier; der fandtes saaledes: 8 store brasilianske Stykker med Figurer, 12 Stykker med indiansk Frugt paa og et Stykke under Loftet med Brasilianer. De var skænket til Kongen i 1654 af Fyrst Moritz af Nassau, der i 1640erne var Nederlandenes Feltherre i Brasilien, hvor Billederne er malede af en hollandsk Kunstner, A. Eckhout. De findes endnu i Prinsens Palæ, og en Del af dem, med Figurer i overnaturlig Størrelse af indfødte, er uvurderlige som de ældste i deres Art. Et stort Maleri med Fyrst Moritz selv og nogle Brasilianere, der fandtes i Skilderigemakket, blev derimod senere ført til Christiansborg, hvor de brændte i 1794.

Etnografiske Sager træffer man, spredt mellem andet i alle Værelserne, saaledes i det 2det: „En udskaaren og durchboren Pocal af Elphenbeen med en Rytter paa"; et endnu bevaret Arbejde, utvivlsomt fra Kongeriget Benin paa Guineakysten. „Udi gewehr Gemachet" fandtes en Del Genstande, som man tilskrev Biskop Absalon med samme Ret, med hvilken en persisk Pragtrustning senere i Kunstkammeret henførtes til Valdemar Sejr. Desuden en Del grønlandske Sager, af hvilke i hvert Fald Klæderne er gaaet til Grunde, antagelig fortæret af Møl. Det syntes overhovedet, at Worms Mølmiddel enten ikke er gaaet i Arv til Kunstkammeret eller ikke har vist sig kraftigt nok. Saa sent som i 1775 ved Gennemgangen efter Kunstkammerforvalter Morells Død hedder det saaledes ret trøstesløst: „Forsaavidt samme (ɔ: Manglerne) betræffer de formedelst Bedærvelse kasserede Fugle, da kan Morellis Bo intet Ansvar lovligt paalægges, siden det ikke staar i nogens Magt at konservere animalske Ting, som ikke nøjagtig dertil er præparerede." Men der fandtes i Geværgemakket heldigvis ogsaa Ting, som Møl og Rust ikke kunde fortære, saaledes den pragtfulde sølvforgyldte Standart, som Cort Adeler tog fra den tyrkiske Feltherre, og en Række tyrkiske Pragtvaaben, der med mere eller mindre Ret ogsaa henførtes til ham. De er alle endnu i den etnografiske Samling.

Opsats af Elfenben. Fra Benin, 17. Aarhundrede.

Hovedmængden af de etnografiske Sager forvaredes dog i „Det Ost-Indiske Cammers". At Ostindien her opfattes i videste Forstand, viser en Gennemgang af nogle af de Stykker, der endnu eksisterer; der er blandt dem Genstande, ikke blot fra For- og Bagindien, Kina, Japan og de ostindiske Øer, men ogsaa fra Nord- og Sydamerika, Afrika og Rusland. Senere hedder dette Værelse Det indianske Kammer.

Desværre er Museumsnumre først indført fra 1766, og det er ikke ganske let at genkende Sager efter en Beskrivelse som: „11 smaa

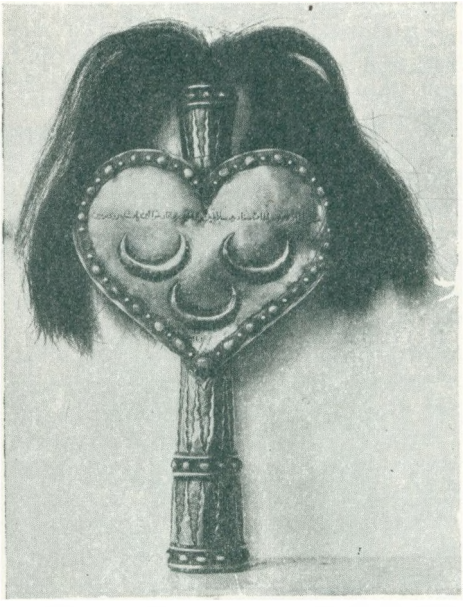

Kejserlig tyrkisk Standart fra Beg. af 17. Aarh. Sølvforgyldt og indlagt med Turkiser.

Chinesiske laxerede Esker" eller „12 Knipper Ostindische piiler". Et Held er det da, at Inventarerne i Reglen følger samme Orden, og man kan dog saaledes følge mere end 300 af den etnografiske Samlings Sager tilbage til det 17de Aarhundrede. Næsten alt, hvad der af Etnografica fandtes i 1737, var allerede til Stede i 1690; det er Kongerne Frederik III og Christian V, der samlede paa „indianske" Sager. Frederik IV's Interesser gik mere i Retning af Mønter og Malerier. Under Christian VI og Frederik V begynder vel en ny Strøm at flyde ind i Kunstkammeret, men nu næsten udelukkende fra en bestemt Kant af Verden, Østasien. Det er de danske Kinafarter, der begynder.

Hvor ilde man er stedt, naar man vil følge de gamle Sager tilbage gennem Inventarerne, kan oplyses ved et enkelt Eksempel. Fra 1690 og videre, indtil Sagerne efter Midten af det 18de Aarhundrede fik Numre, findes et Stykke, der betegnes: „En ganske stor japansk Dolk, forgyldt og damascered". At det hverken er en Dolk eller japansk, men et javansk Spydblad, ses paa Stykket selv. 1673 benævnes det da ogsaa rigtigere: „Et flammet Jern af en Indiansk spjud med et broget Hus". Dette Pragtstykke beskrives allerede i Museum Wormanianum; da havde det sin Stage bevaret og var 8 Fod langt. Worm modtog det 1647 som Gave fra Lavrids Ulfeldt til Egeskov, en Broder til Rigshovmesteren. Sammen med Spydet sendte han Worm en Guld-

Kaptajn Aldewelt. Legemsstor Buste udført i Kina i 1730'erne.

spiralring fra en Hoj paa Tjærebykanten, og i sin latinske Følgeskrivelse siger han bl. a.: „Senere end forventet sender jeg Guld, en selv for Fyrster kærkommen Gave, til dig, du Fyrste blandt Lægør, som et Tegn paa min Ærbodighed; thi i sit Skod skærmer den gavmilde Natur næppe noget renere eller frembærer noget nyttigere for de dodelige. Herpaa beror det, at alle attraar denne Naturens Pryd og Velgerning, og at den onde saavel som den gode brænder af Begær derefter, men hvad hin ikke kan faa ved hæderlige Midler, tager han ikke i Betænkning at efterstræbe med Vold. For at denne Ulykke, kære Worm, kan modarbejdes, maa ikke blot dit Hus befæstes, men for at disse Vilddyr kan holdes borte fra Musernes hellige Tærskel, maa der ogsaa skaffes dig Vaaben. Og her kommer jeg dig betids til Hjælp, idet jeg lader følge en Lanse; er det end ikke Pallas', saa er det dog, tror jeg, en ostindisk Fyrstes, fordum det hoje Tegn paa Majestætsværdigheden, nu et Tegn paa mit Sinds Hengivenhed for dig." Videre siger han, at han ved, at Velvilje avler Velvilje og derfor ønsker Gengæld, den Gengæld nemlig, som Worm som den lærde Mand, for hvem intet i Oldtiden er skjult, kan give: Oplysning om Guldringens oprindelige Brug. Ikke mange Dage efter fulgte Worms Svar, holdt i samme Stil. Sin Tak frembærer han i de Ord: „Denne Guldtraad, der uden Ende snor sig fire Gange om sig selv, synes at love mig en evig Kærlighed, varende uden Ende, uformindsket, gylden; beskyttet af den kongelige Lanse vil den straale sikrere end tilforn".

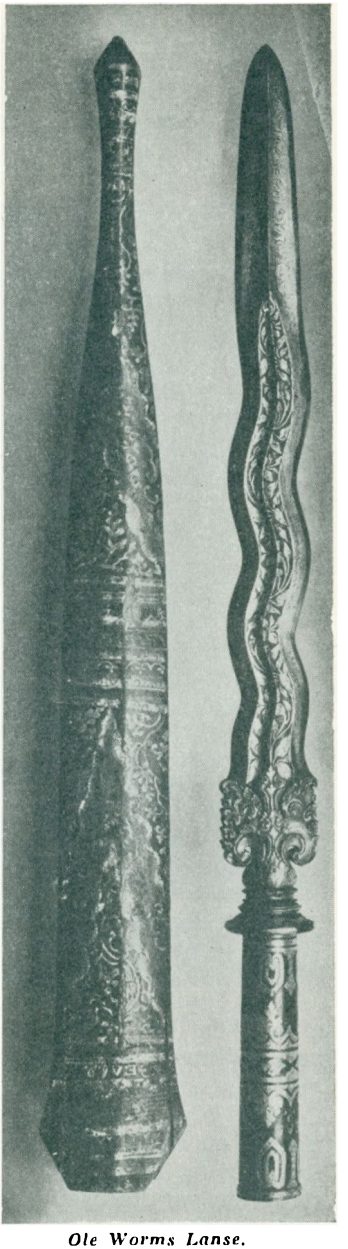

Ole Worms Lanse.

I Slutningen af det 18. Aarhundrede og Begyndelsen af det 19. var Kunstkammeret efterhaanden blevet for broget og stundede mod sin Oplosning. 1824 ophævedes det fuldstændig, og Resten af dets Bestand gik da over i de forskellige Specialsamlinger; for en Dels Vedkommende var det allerede sket.

At kritisere det gamle Kunstkammer er en let Sag; dets svage Sider er det ikke vanskeligt at faa Øje paa. Men man maa ikke glemme, at Fejlene var Tidens og endnu mindre, at det er det, der har leveret Stoffet til snart alle vore offentlige Samlinger: Kunstsamlinger saavel som naturhistoriske og kulturhistoriske Museer. I særlig Grad staar det etnografiske Museum i Taknemlighedsgæld til de gamle Samlere; thi medens det f. Eks. for Oldsagernes Vedkommende mere har Kuriositetsinteresse at vide, at det og det Stykke har været her i 17. Aarh., naar vi dog i Forvejen ved, at det er 4000 Aar gammelt, saa er etnografiske Sager, der med Sikkerhed kan føres 2—300 Aar tilbage, uvurderlige Stykker, som de rige, men nyere Museer ikke er i Stand til at erhverve; de Folk, der da stod paa Naturfolkenes Trin, er jo nu for en stor Del forlængst europæiserede.

Museets persiske og tyrkiske Samling i Steinhauers Opstilling.

I Kunstkammerets Slutningstid fo'r man undertiden ikke helt varligt frem mod Sagerne; Overhofmarchal Hauch, der var Chef saavel for Kunstkammeret som det kgl. Teater, foretog saaledes jævnlig Udlaan: Malerier til Tragedien „Corregio", et gotisk Skjold til „Stærkodder", Dronning Margrethes Portræt, et tyrkisk Pilekogger osv.

For Samlingens Opløsning holdt man yderligere to Auktioner, af hvilken den første i 1811 mest gik ud over Modelkammeret og kun indbragte 1432 Rd.; Fæstningsmodellerne havde man i Forvejen forsætligt brudt itu, da man ikke mente at burde sælge dem i uskadt Stand. Af Etnografica solgtes ved denne Lejlighed bl. a. 6 Baade, en Kiste med Klæder og nogle kinesiske Sager. Kraftigere tog man fat i 1824, hvor Auktionskataloget er paa 61 Sider. Størsteparten var Naturalier, og det skal indrømmes, at der heriblandt var adskilligt, som ikke egnede sig for Fagmuseerne: „Et besynderlig vokset Stykke Træ, ligner en Hund," maaske det samme, der i 1673 „nogenlunde" lignede en Løve. „En Æske med et vanskabt Lammehoved". „Et Maleri af et Misfoster af en Hoppe" osv. Men derefter fulgte 777 Numre af Kunstsager, af hvilke mange

sikkert ikke burde være solgt. „Et grønagtigt Glas, der gør en Ting mindre", og „3 Spejle, som præsenterer forskellige Ansigter" havde vel ikke noget rent videnskabeligt Værd og solgtes da ogsaa for henholdsvis 1 Mk. og 3 Mk. 4 Sk., men de havde dog en kulturhistorisk Interesse, idet de hørte til Ole Worms optiske Instrumenter. Priserne skulde ikke friste til Salg, et Par Rd. var et ret højt Bud; betegnende for, i hvilken Retning Interessen gik, er, at de højeste Bud i denne Afdeling var paa et Par hvide Sko af Menneskehud, 11 Rd. 3 Mark, og Remme af Menneskehud, 10 Rd. 3 Mk.

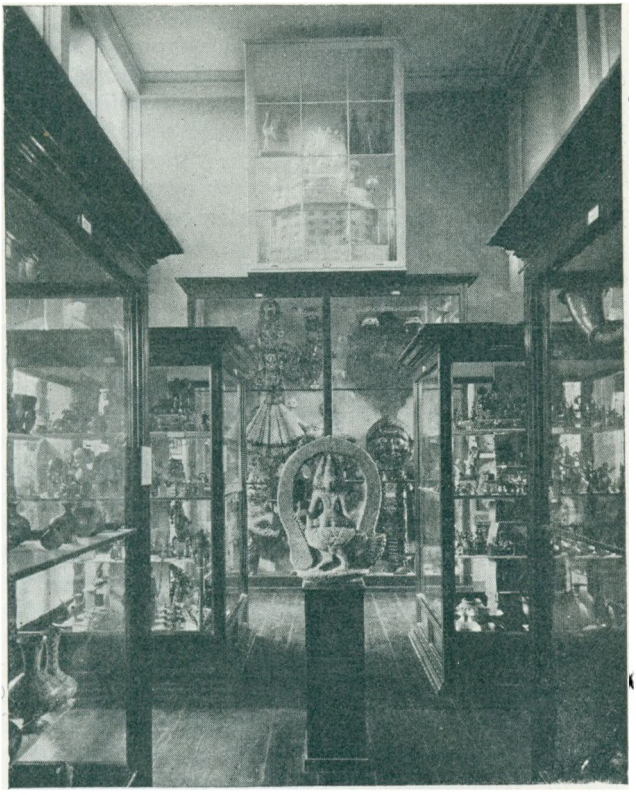

Samme Museumssal som foregaaende Billede; nu den forindiske Afdeling.

Af bortsolgte Etnografica, der enten havde været i det kongelige Kunstkammer for 1737 eller hidrørte fra det gottorpske Kunstkammer, kan anføres: Adskillige gamle Skjolde og alle Slags Zirater (3 Mk.). En stor Træfigur med et gammelt Harnisk og Hjælm (1 Rd. 4 Mk.); det er utvivlsomt den samme, der er afbildet 1666 i Værket om det gottorpske Kunstkammer. 5 Numre med ialt 12 indianske Dolke solgtes samlet for 11 Rd. 4 Mk. Naturligvis ved vi intet med Vished om Bevaringstilstanden, men da der ved en Del Numre tilføjes: „beskadiget", „ganske forfalden", tør man med nogen Ret gaa ud fra, at hvor det ikke tilføjes, har de været i ret god Stand. Hverken i pekuniær eller i videnskabelig Henseende maner denne Auktion til Efterfølgelse.

Ved Kunstkammerets Opløsning var der imidlertid en Række Sager, mest af kunstindustriel og etnografisk Art, til hvilke der

ikke fandtes nogen Ramme indenfor de eksisterende Samlinger; de kom til at danne et selvstændigt Museum: „Kunstmuseet", der fik Lokale i Dronningens Tværgade. Det var dette Museum, hvis Bestyrelse i 1839 blev overdraget Thomsen, og som blev Grundlaget for det etnografiske Museum. Han siger selv i Forordet til Vejledningen for dette: „Da den specielle Bestyrelse af Kunstmuseet i Aaret 1839 blev mig overdraget, bestod dette endnu af mange forskelligartede Sager, der endskønt ordnede, dog alt for meget erindrede om det gamle Kunstkammer, hvoraf Museet var dannet. Jeg overvejede Forholdene og indsaa Nødvendigheden af endnu mere at adskille de forskellige Dele, hvoraf Samlingen bestod, og haabede da ved et bestemtere Formaal og et større Omfang at kunne give dets tre Hovedafdelinger en mere videnskabelig Betydning. Men jeg indsaa tillige, at den etnografiske Afdeling, saavel med Hensyn til Danmark som Søstat med Kolonier som til Bekostningerne, var den, der baade burde og kunde bringes til noget mere end almindeligt. Jeg søgte derfor straks at virke til, at der i det mindste fra nogle af vore Kolonier erholdtes Bidrag til en saadan Samling. Men ved senere at se Siebolds udmærkede japanske Samling i Leyden og ved Besøg og Samtaler med den berømte Geograf Jomard i Paris, modnedes først Idéen om et almindeligt etnografisk Museum, der skulde omfatte ikke de enkelte, men saa vidt muligt alle Nationer, der ikke besad den europæiske Kultur." — — „Jeg behøver ikke at gøre opmærksom paa den Oplysning, som et etnografisk Museum kan give; thi dette er i den nyeste Tid blevet udviklet af mange Forfattere. Men jeg vil kun hentyde til, hvor vanskeligt man vilde forstaa Menneskets tidligste Kulturudvikling, naar man ikke tog Hensyn til den Gang, som Udviklingen tager hos de mindre uddannede Nationer, og at et saadant Museum yder et vigtigt Bidrag til at kende de forskellige Folkeslags Religion, Sæder og Skikke, Færdigheder og Tilbøjeligheder, eller med faa Ord, til Kundskab om Mennesket under de forskellige Forhold, som Klima, Afstamning og Religion fremkalder." Og saa kommer Thomsen som den praktiske Mand: „Endnu tror jeg at burde omtale to Synspunkter, hvorfor en saadan Samling maa anses for vigtig. Man bevarer nemlig ved denne Erindringen om det ejendommelige hos Nationerne, inden dette fortrænges ved Paavirkningen af den almindelige europæiske Kultur, og man gøres opmærksom paa Genstande, der er bedre end de, som vi bruger, og det er en sand Bemærkning, at selv det, der ikke er bedre, dog bliver dette, naar det ved Materiale eller Arbejdsmaade kan forskaffes billigere."

Det var paa et gunstigt Tidspunkt, Thomsen fatter sin Plan. Han kunde endnu sætte Indsamlinger i Gang i de danske Kolonier paa Guineakysten og i Forindien, og i Aarene 1845—47 foretog „Galathea" sin kendte Jordomsejling med Hverv ogsaa for det paatænkte Museum. Den Grundstamme af mere end 1400 Stykker, Thomsen i 1839 overtog i Kunstmuseet, var da ogsaa 10 Aar efter,

i det Aar, hvor han mente at turde aabne Museet, mere end fordoblet.

Thomsens Evner som Foreviser var usædvanlige, og mange er de Folk, der har erklæret, at deres Museumsinteresse først blev vakt ved hans personlige Paavirkning. Han var ikke den Mand, der skinsygt vaagede over sin egen Samling: „Af Erfaring ved jeg, at det er godt, at Samlingerne understøtter hverandre, og ikke som forhen og nogle Steder endnu staar som fjendtlige Magter." I Samklang hermed interesserede han sig da ogsaa straks for det norske Museum, der aabnedes 1857, og for Oprettelsen af et tilsvarende i Stockholm. 1863 skriver han til Lektor Daa i Christiania: „I Stockholm var tidligere kun nogle adspredte forvirrede Elementer til en etnografisk Samling, henkastede som et Supplement eller Appendiks til de naturhistoriske store Museer. — — Ved Naturforsker Mødet er en saakaldt etnografisk Sektion, Worsaae og Nilsson ere Formænd, hvo fra Norge ved jeg ej — det gjaldt nu at faa en selvstændig etnografisk Samling for Stockholm af disse Elementer. Bliver det som hidtil blot et Paahæng til de naturhistoriske Samlinger, udvikler den sig ej, og Sverige som en Sø Nation kan og bør have en etnografisk Samling." Thomsens Tanke er den, at man i et Museum skal kunne følge en enkelt bestemt Udvikling, og han er en stærk Modstander af Kolossalmuseer som British Museum og Louvre: „Man kan taale at se meget i samme Retning, men sandelig ikke Fortidens Dyr, ægyptiske, assyriske, græske og romerske Oldsager, etnografiske Genstande, Modeller, Manuskripter osv. osv. — det ene Indtryk fortrænger det andet, og da Publikum, i det mindste det store, er som Børn, løber de gennem de uendelige Sale uden at følge eller begribe Planen og Hensigten og beholde alene Indtrykket af enkelte Genstande, som have forbavset, og selv dette udslettes snart. For ikke at forfalde til samme Fejl hos os, har jeg saa vidt muligt virket til, at de forskellige Museer aabne til forskellig Tid."

Sin Forkærlighed for det etnografiske Museum bevarede Thomsen til sine sidste Dage. Han skriver et Sted: „Der er en Maalestok, som jeg ofte anlægger ved Bestyrere af Samlinger, ja, ved meget andet; jeg spørger, hvad modtog Manden, og hvad leverer han, naar han fratræder Skuepladsen." — For denne Dom kan han selv bestaa; han ikke blot skabte et Museum, der var det første i sin Art, men han efterlod det i 1865 med en Bestand, der var mellem 5 og 6 Gange saa stor som den, han modtog, og saa længe han levede, holdt det tillige sin Stilling som det største og bedste.

Som den Mand, der nødig tog Æren for andres Arbejde, nævner Thomsen i sin Fortale til Museets første Vejledning, at han ved Museets Indretning og Ordning har haft en væsentlig Hjælp ved Hr. C. L. Steinhauer, og hans Navn bør da ogsaa nævnes her, da hans Arbejde indenfor Museets Mure strakte sig fra dets første Begyndelse, til det i 1892 indgik under Nationalmuseet. Han var ikke Videnskabsmand — Museets videnskabelige Periode begynder med

Kristian Bahnson — oprindelig Kunsttrykker var han i sin Ungdom kommen i Forbindelse med Thomsen, der i ham fandt en brugbar Kraft. Hans Museumsopstillinger, som de ældre endnu vil kunne erindre, var prægede af en til det pinlige gennemført Symmetri, men kunde, som de japanske Rustninger paa Trappereposerne, være af stor Virkning; de har nu maattet vige for senere Tiders stærkere Krav til Sagernes Bevaring og til en mere videnskabelig end dekorativ Opstilling. I sin egen Tid var han skattet, ogsaa i Udlandet, og deltog saaledes i Ordningen af Englænderen Christy's kendte Samling.

Justitsraad C. L. Steinhauer.

Det vilde føre for vidt og ligger ogsaa udenfor denne Artikels Plan at følge Museets Skæbne frem til vore Dage; men nogle Ord maa der dog siges om de senere Tider. Som Thomsen viste sig paa Skuepladsen paa det heldigst mulige Tidspunkt, forlod han den paa det uheldigst mulige. Krigen 1864 medførte Besparelser paa Museets Budget, og hans Autoritet var ikke længere til Stede til at forhindre, at dette ensidigt gik ud over det etnografiske Museum; denne Samlings ordinære Konto til Indkøb og løbende Udgifter var i 1860 større end den tilsvarende til Forøgelse og Vedligeholdelse er den Dag i Dag. Hvad Indflydelse dette maa faa paa Samlingen, er indlysende, særlig naar man betænker Pengenes stadig synkende Værdi; med Vemod mindes Museumsmanden de Tider for 100 Aar siden, da man paa Kunstkammerets Auktion kunde købe et tyrkisk Skjold, en Del tyrkiske og indianske Buer og en Del do. Koggere og Pile for ialt 2 Rd. 1 Mk.

Naar Museet til Trods for disse Forhold har kunnet bevare, ikke sin Førstestilling, men en særdeles smuk Position overfor Udlandets store Museer med deres rige Statsmidler og private Donationer, skyldes det naturligvis i første Række dets uvurderlige gamle Grundbestand, Resultatet af, at den etnografiske Interesse var vaagen herhjemme for 300 Aar siden paa en Tid, hvor Etnografien som Videnskab var et ukendt Begreb, saavel som Chr. Jürgensen

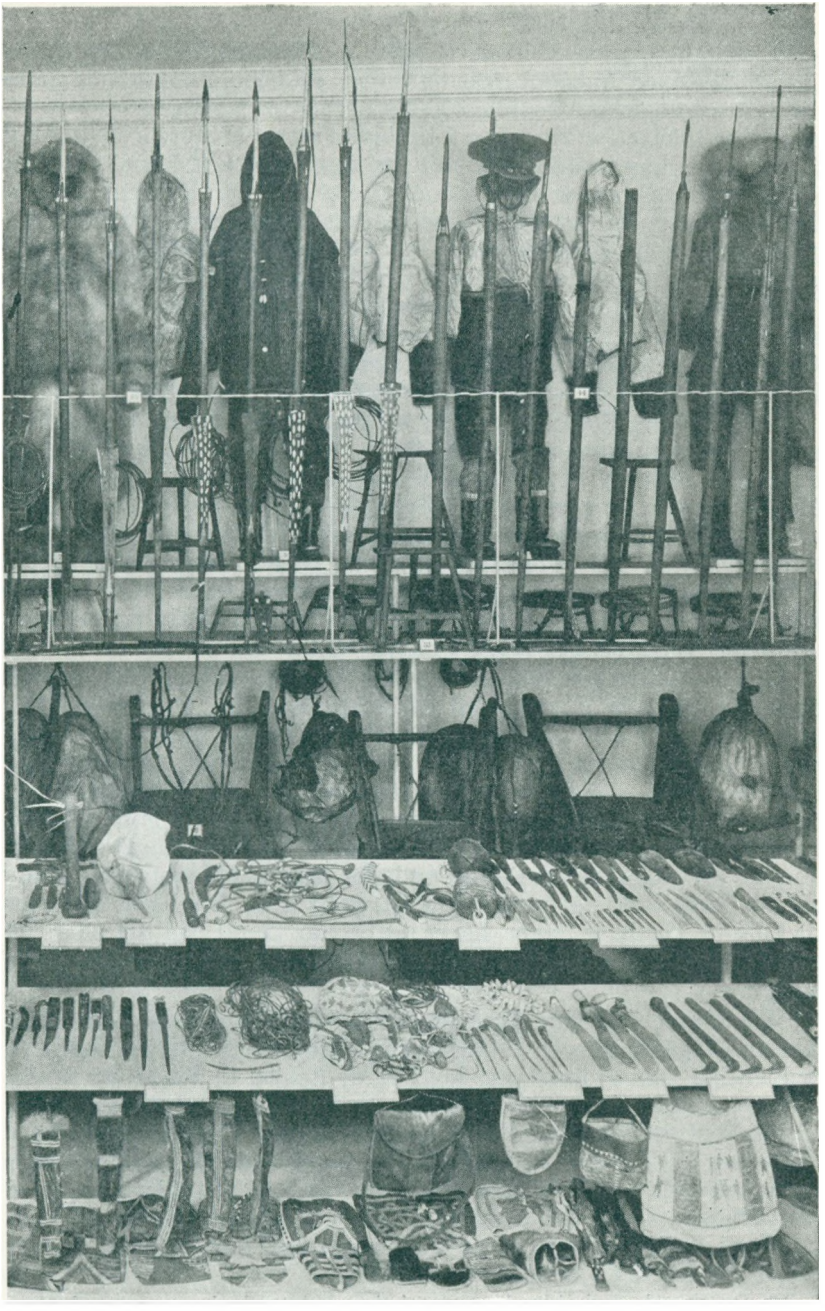

Østgrønlandske Sager i den af Pladsmanglen fremtvungne dybe Opstilling.

Thomsens Arbejde gennem de mange Aar og det Ry, han har haft som Banebryderen. Dette har sikkert øvet sin Indflydelse paa den Offervillighed, med hvilken Danske i Udlandet har stillet sig til Raadighed med Indsamlinger og Gaver. For den etnografiske Samlings arkæologiske Afdelinger har senere J. J. A. Worsaaes Berømmelse og talrige Forbindelser i Udlandet været af største Betydning. Sidst, men ikke mindst, bør mindes den danske Eskimoforskning. Efter at Grønland er blevet ene tilbage af vore Kolonier, har al Energi samlet sig om dette Land og dets Udforskning. Fra de Ekspeditioner, som Kommissionen for Grønlands geologiske og geografiske Undersøgelse, Carlsbergfondet og Kap York Stationen Thule har udsendt, er der hjembragt et Materiale, der giver Danmarks Museum ikke blot Førstestillingen med Hensyn til selve Grønland, men efter den sidste Ekspedition tillige en førende Stilling i Henseende til de fleste Eskimostammer i Amerika.

Store og betydningsfulde har de Forøgelser været, der er indgaaede fra Landsmænd i Udlandet — Navne skal ikke nævnes, da det dog er umuligt at nævne dem alle —; uden deres Arbejde vilde Museet være sygnet hen og død Sultedøden. Men disse Erhvervelser er altid Tilfældigheden underkastet, beriger de enkelte Afdelinger, men efterlader gabende Huller paa de Steder, hvor Danske ikke lever, eller hvor de endnu ikke har Forbindelser med Museet. Disse Huller er det, der burde kunne fyldes eller i alt Fald nogenlunde udjævnes ved Køb, om Museet havde Midler dertil.

Død er Samlingen ikke; alene den 5te Thuleekspedition og Den dansk-hollandske Ekspedition til Vestindien har i de sidste Par Aar bragt den en Tilvækst, der repræsenterer mere end halvanden Gang saa mange Sager, som der fandtes i Museet ved Stifterens Død i 1865. Men den kæmper en haard Kamp for at holde Interessen i Publikum vaagen. Forevisning er udelukket med de nuværende Pladsforhold, og den stærkt sammentrængte Opstilling gør Overblikket vanskeligt og lader ikke Sjældenhederne komme til deres Ret; det virker pinligt, naar man fra Folk, der ejer sjældne og kostbare Sager, hører, at de har tænkt paa det eller det udenlandske Museum, hvor de kan komme til at virke paa rette Maade.

Men Museet har sine Traditioner, der forpligter. Dets Stifter var ikke en Klagens, men en Handlingens Mand; i 1863 skriver han: „De sædvanlige Undskyldninger, jeg har ej Penge, ej Plads, ej Hjælp osv. osv. kender jeg meget vel, men ved ogsaa, hvad der lader sig udrette ved en fornuftig Fremgangsmaade og Udholdenhed. Naar Folket ser Virkningen og ikke blot, at der skrives om en Ting, men at der udrettes noget, er man straks villigere til at understøtte vore Bestræbelser, det er Erfaringen af Deres hengivne Thomsen." Han har faaet Ret i de fleste af de Udtalelser, han har fremsat; maatte han ogsaa faa det i denne.

Er Danmark end ikke længere i den Udstrækning som ved Museets Stiftelse „en Søstat med Kolonier," saa er Betingelserne for et

almindeligt etnografisk Museum ikke blev ringere; dets Forbindelser med oversøiske Lande er ikke mindsket, Danske af de forskelligste Stænder bryder sig Baner i fjerne Lande, og det har skabt verdensomspændende Institutioner som „Det østasiatiske Kompagni“ og „Det store nordiske Telegrafselskab“.